This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

JÓKAI MÓR

Digitized by Google

University of Michigan Libraries
ARTES SCIENTIA VERITAS
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

NEMZETI KIADÁS

XLIII. KÖTET

ÉS MÉGIS MOZOG A FÖLD. I.

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1896

Digitized by Google

EPPUR SI MUOVE

ÉS MÉGIS MOZOG A FÖLD

REGÉNY

IRTA

JÓKAI MÓR

I. RÉSZ

PFEIFER FERDINÁND TULAJDONA

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

1896

Digitized by Google

PH
3260
A1
1894
v. 43

Digitized by Google

TOLDY FERENCZNEK

TISZTELETE S BARÁTSÁGA JELÉÜL

AJÁNLJA

A SZERZŐ.

Digitized by Google

Digitized by Google

Kedves barátom!

Midőn jelen regényem irásához fogtam, Te Hozzád fordultam legelőbb is az úttörők korszakának hősei felől útbaigazitást kérni, s Te oly szives voltál, hogy míg egy részt nagybecsü utasitásodat meg nem tagadtad, ugy más részt megigérted, hogy e művemet figyelemmel fogod kisérni.

Akkor élt már bennem az óhajtás, hogy ha kész lesz e művem, s Te beleegyezel, ötven éves pályád jubilæumán Neked ajánljam azt. Te szives voltál ezt elfogadni; míg én részemről nem tudhattam akkor azt, hogy ez az általam nyujtott tiszteletjel mennyire utolsó helyen fog állani azon emlékek között, mikkel Téged ez örömünnepen a nemzet és trón elhalmozand; nem csak ez emlékek magas becse miatt, de leginkább az én művem saját gyarlóságainál fogva.

Mert azokat én igen jól ismerem.

Legtöbb regényem ellen azt vetik, hogy igaz történetnek meglehet hogy hű, de regénynek nem valószinü. Jelen művem tárgyánál küzdöttem legtöbbet e nehéz váddal, és érzem, hogy nem hárithatom el azt. Lehet, hogy regényem meséje igaz, hogy alakjai valóban éltek: de indokolni, elhihetővé tenni életüket épen olyan nehéz, mint volt az élet.

A martyrokról irhatunk legendát, a hősökről eposzt, a tündérekről mythoszt: de martyr, hős, varázsló regénytárgy nem lehet.

És mégis az volt.

Digitized by Google

Senki sem hiszi el már, hogy egy eszményi czélnak, melynek mi mostaniak már csak jól jutalmazott epigonjai vagyunk, egykor földretiport óriásai voltak.

Én még együtt éltem nehánynyal e bevégzett alakok közül, kik egymásután letüntek, s feljegyeztem magamnak, hogyan tüntek le?

Vörösmarty meghalt — szegényen, — idegbénultan.

Garay meghalt — szegénység és feszitett munka miatt, férfi korában második gyermekké válva.

Bajza meghalt — szegényen, — lelke halálával messze megelőzve teste összeomlását.

Nagy Ignácz meghalt szegényen, — éveken át félholt idegekkel folytatva nehéz munkáját.

Kazinczy Gábor lánglelke rogus volt neki, melyen megégett, de tűzhely nem, melynél melegedett volna.

Czakó meghalt — ifjan, kétségbeesve, öngyilkosul.

Széchenyi meghalt, — óriási lelkében találva önellenségére, ki legyőzte őt.

A Kisfaludyak, Kazinczy Ferencz, Kölcsey, Katona akkor tüntek el, mikor én még gyermek voltam. A magyarutczai rongyos ház, Széphalom düledező falai, a Kecskemét kapui kis ház még nem rég elbeszélhették, hogyan éltek, hogy haltak meg?

Annyi dicső közül Te jöttél át velünk az uj korszakba magad. A szellemi igéret földét keresők Józsuéja. Te tudod egyedül, mit szenvedtek a mi Mózeseink? Te tudod, mi volt az a puszta? S az a negyven évig vándorlás a pusztában?

Te tudni fogod, hogy ezek a hihetetlen mesék, a mik regényem alapját képezik, ha nem valószinüek is, de megtörténtek. Hogy regényem hősének alakja nem egy ember volt ugyan; de tiz. Hogy e szenvedések, e lemondások, e csalódások Katona, Kisfaludy Károly, Kazinczy emléklapjai, s a kitartás, a hűség, a catastropha megannyi dicsőé!

Hasztalan küzdöttem regényem alapeszméjével, bevallom. Gyönge volt ecsetelésem, hogy a végbement szent

Digitized by Google

harczot valószinüvé tudja tenni a jelenkor olvasója előtt. Nincsenek meg a viszonyok, nincsenek meg az indulatok többé, a mik azt létre hozták. Más ország, más város áll a régi helyén; a mult kor érzelmei felfoghatatlanok. A mi negyven év előtt a költőnek álma volt, az most teljesedésnek induló valóság; s az igaz történetre, mit a negyven év előtti korról leirtam, azt mondják ma, hogy ez csak az én álmom.

Hála az égnek, hogy ez így van.

De én tartoztam e gyönge kisérlettel azon dicsők emlékének, kiknek magas alakjai az időben és távolságban egyre növekednek. Nem tudta tollam őket fényesebbekké tenni; de tartozott a hódolattal szent emlékeiknek, s a próféták szent sirjánál nem kérdik az áldozótól, hogy mit hozott?

És tartoztam e kisérlettel azoknak, kik csüggedést éreznek a megkezdett mű folytatása alatt, kik félelemmel tekintenek a sötét jövőbe: «nézzétek! így küzdének azok, kik e művet megkezdék: ilyen sötét vala a mult!»

Te egyedül jöttél át velünk az igéret földére. Harczolni az életre vágyó nemzetnek, tudjuk, hogy ott is kell tovább. Engedd meg, hogy az egész elmult irodalmi hőskor eszményében e csekély, de őszinte nyilvánitását antisteseink iránt hódolatomnak Te Neked ajánlhassam. Tedd tulsúlykint jó szándékomat a gyönge kivitel fölé, s tartson meg Téged az ég, kit annyian szeretünk s tarts meg Te engem baráti szivességedben, ki legőszintébben szeret.*

Pesten 1870.

Jókai Mór.

* Azóta ő is megtért dicső kortársaihoz. Budapest 1879.
J. M.

Digitized by Google

ELŐSZÓ.

Eppur si muove!

Mikor Galilei ezt az emlékezetes mondást téve, megdobbantá lábával a földet: épen csak ezt a kis darabját a földnek felejté el megrúgni, a mi itt a Kárpátoktól a Dunáig kikerekitve fekszik; az egész föld mozdult, hanem ez az egy darab állva maradt.

Körülötte minden oldalon a nálánál boldogabb országok előre, a boldogtalanabbak hátrafelé, de valamerre mindnyájan csak haladtak; egyedül Magyarország állt egy helyben, és az volt a virtus, az volt az állambölcseség, az volt a tudomány, hogy helyéből ki ne mozduljon.

Életföltétele volt a vis inertiæ; a tétlenség ereje: «A ki jól alszik, annak jó lelkiismerete van; a kinek jó lelkiismerete van, az jó ember: tehát a ki jól alszik, az jó ember.»

Azután akadtak nyughatatlan emberek, a kik azt gondolták, hogy ez a mély álom mégis nagyon közel rokon a halálhoz s megkisérték a fölébredést.

Egy ilyen nyughatatlan embernek a történetét irom le, a ki meg akarta próbálni, hogyan lehetne az álló földet mozdulásra birni? E küzdelemben ő maga összetört, semmivé lett, de még sem tett le a hitről, hogy «eppur si muove!»

Tisztesség adassék emlékezetének!

Digitized by Google

A CSITTVÁRI KRÓNIKA.

A debreczeni «nagy erdőn» volt az akkori időben egy hires tanya, többnyire diákok látogatták, jó boráért, jó gazdájáért; még Csokonai idejéből emlékezetes hely.

A tanya ivószobája szolgált a humanissimének; vasárnap délutánonként tömve a nagy terem diákkal, kik az akkori idők rendi szerint hosszú fekete tógát s háromszögletű sabbeszteklit viselnek s arczaikat borotválák.

Itt az ócska fenyőfaasztalok, mik tele vannak vésve hajdani és mostani celebritások neveivel, görnyednek a rákönyökölők terhe alatt.

Csupa merő diák! Botanizálni jártak a nagy erdőn, s annak aztán ne ők legyenek az okai, ha a szőlőnövény ismertető jelei között Diószegi olyan hosszasan leirja e növény bogyóinak kiforrott nedvét is, hogy a tudományszomj Nagy uram csárdájáig elvezeti az embert.

Ott aztán, ha egyszer a fellegbajtó, malaczlopó és bőgőtakaró a szegre került, az ember csak nem állhatja meg, hogy eszébe ne juttassa Nokhéry ősmondását: «mindig mondtam, hogy ne igyatok; azért mégis mindig ittunk».

A csoportokban vidám és komoly társalgás keletkezik vegyest. Komoly ott, a hol az akadémika promocziókról van szó: mennyire megy Bergengócziában a dáczia? rosta után adják-e a siligót? mennyire rúg fel a siklus? vizezik-e nagyon a lukmát? engedi-e vaskalapos a kostának a stóla negyedét meg a párbér ötödét? Ha nagy electio volt, itt cserélték el, mint valami börzén, a legatiókat, egy kis ráfizetéssel — post festam, — egy-egy bagolynak, a ki elő-

Digitized by Google

ször próbálja a szent követséget, nagyokat mondanak, mire vigyázzon, ha a szószékbe felmegy: a biróra nézzen mindig, mert különben belesül a miatyánkba; a patenssel hogy fogja el a fizetni nem akaró patronust, s ha a papkisasszonynak kondizik, min kezdje a beszédet? Aztán egyik másik tarisznyából elő kerül holmi elemozsyna; maj 'egyik, majd másik kapott hazulról létum nuncziumot; a mi oly jól esik a szegény diáknak, ki a kókvia semperéhez a mindennapi pikót nyeli, vagy a kinek a vastag civa három rossz kölyök tanításáért minden másodnap macskanadrágot főz, vagy a kit, hogy legrosszabbul legyen, onnanhazulról czíbál az ekklézsia, — csak ünnepnap, mikor absurdumot lát; vagy ha potya kerül, valami baltás kurál, s finom szatyit vág fel bicsakkal a dárdás, s ahhoz gugyival telt klipitroklapatorium világit közjóra. Akkor aztán felelevenednek az élczek, néha gorombák is: letorkoltatik a hálpaklacs, kiboszantatik a kalefaktor, kijut a guny a grapsáknak; s jaj annak, a ki ezt a kutyafülünek besúgja! S ha jól gyantázva van, mindjárt kész egy kis harmónia s abban aztán valamennyi asztal részt vesz, mig a quinquennisek hatalmas longissimái övig érő füsttel töltik el a termet, hogy alig lehet már kivenni, nem vetődött-e be vagy egy pullus, vagy egy superbia? Néha előfordul dévaj tréfa közben valami szukáról való ingerkedés; de azt nem fűzik meszsze, s nem egyszer felriasztja az egész társaságot ez a kiáltás: ad arma! s akkor aztán kis botos, nagy botos, előre a gerundiummal!

De hogy kétségbe ne ejtsem az olvasót a collegiumi műnyelvvel, melynek megértésére hiába forgatná fel a szótárát, mert nem találná abban ezeknek felét sem; a másik fele meg nem azt jelentené, mi a szótárban van: hát inkább azt teszem, hogy mindjárt ide mellékelem a szavak magyarázatát is.

Tehát «humanissime», ez a diáknak a czime: emberséges ur! a «tóga» az egy férfira szabott sarkig érő fekete szoknya; a sabbesztekli, az egy háromszögletü kalap; hív-

Digitized by Google

ták «felszegezett kalapnak» is; botanizálni annyit tesz, mint «füveket keresni», közé értve tyúkot és pulykát is; a miket ugyan Linné nem sorozott oda, hanem ez Linnének a hibája; s e tekintetben rokon értelmű szó a «suvasztással», mely jelent diák nyelven tél idején gazdájától nem jól őrzött kerítésnek és fabakternak kályhába vándorlásra való rábeszéltetését; a «felleghajtó, malaczlopó és bőgőtakaró», különféle divatszabású köpönyegek elnevezései; mint a hogy napjainkban hívják őket Talmának, Carbonarinak és Deáknak. — Nokhéry: ez volt a diákok ősének a neve, a ki a kollegium felállításakor Debreczenben legelső szubskribált. Ez a szubskribálás megint azt teszi, hogy engedelmeskedni fog az iskolai törvényeknek, s a mit a szénior főzet, azzal megelégszik; az a szénior persze a legöregebb jurátus, az a jurátus pedig esküdt diák.

Ezt mind jó tudni.

Továbbá «akademika promoczio» az, mikor valaki olyan sokat tanult már a kollegiumban, hogy kénytelen elmenni vele falura, három esztendeig másoknak eltanítani a tudománya fölöslegét, aztán megint visszajön, s újra kezdi. «Bergengóczia» minden falu, a hol nem tudni, hogy mi a dáczia? Ez a «dáczia» pedig nem Dakorományiának egyik óhajtott alkatrésze, hanem «fizetés». A «siligó», az a gabonafizetés, a «síklus», az a készpénzfizetés, a «lukma», az pedig a szüret alatt összetöltögetett borkonvenczió; képzelhetni, mennyi víz téved a közé! A «vaskalapos», az a vén pap népszerűsített elnevezése; a «kosta» pedig a tanító görög titulusa; a «stóla», szó szerint palást: onnan jön, hogy mikor azt felveszi az illető, tehát temetéskor, keresztteléskor, akkor azért a palástért kell neki fizetni valamit. A «párbér» minden egy pár embernek azért való büntetése, a mért megházasodott. Az «electió» válogatás a legatióban, a «legatió» pedig egy igen czélszerű intézkedés arra, hogy a szegény diáknak is legyen karácsonja. — «Post festam». Ez a dátum, a mikor kontókat szokás fizetni.

Digitized by Google

A «pátens» egy olyan levél, a mit ha valakinek megmutatnak, arra annak fizetni kell, a «patronus» pedig az a valaki, a ki szeret elszökni a patens elől. «Kondizni», az egy igen népszerű műszó, mely annyit jelent, hogy «udvarolni» s kenyérgalacsinokkal hajigálózni, szóval «kurizálni». — Az «elemozsyna» minden, a mi megenni ajánlja magát. A «létum nuncziurm», különösen a sonka és kolbászféle, magában hordja «az örvendetes hír» értelmét. A «kókvia» konyhát jelent, de kollegiumit; a «semper» mindennapi leves, a «pikó» pedig a hozzávaló kenyér megszólítása; a «civa» jelent polgárnőt, szabadon fordítva «civisből» fœmininumra; a «macskanadrág» pedig egy étel neme, melybe, ha egy macska bele talál lépni, oly tökéletes nadrágot húz fel belőle a lábaira, hogy viseli, míg el nem kopik. A «czibálás» származik egy latin szótól? «cibus« — étel, — tehát jelenti azt a szíves gondoskodást, mely szerint egy falu népe a kebléből támadt ifjú tudósnak babot, lencsét és karórépát küldöz utána a főiskolába, hogy azoknak lelkesítő befolyásától annak annál nagyobb buzgalma támadjon, faluja becsületéért híres emberré képezni ki magát. — «Absurdum» egyszerű fordításban annyit jelent, hogy «töltött káposzta». Ez a képtelenségek regiójába tartozik. — «Potya» azt teszi, mikor alkalom adatik ingyen jóllakhatni. «Baltás» ez a joghallgatók álneve. «Szatyi»-nak nevezik a fehér kenyeret; «dárdás»-nak azt a kicsi tanulót, a ki a nagyobb diáknak fűt s aztán a kályhalyukban igen jól alszik. «Gugyi» valamely szeszes italnak a neve; a «klipitroklapatorium» pedig már a hangzása után könnyen kitalálható, hogy kulacs. «Közjóravilágítani» annyit tesz, hogy mindenki ihatik belőle, a ki az asztalhoz férhet. «Hálpaklacs» annak a neve, a ki nagyon siet a beszéddel; rövidítve ebből: «Hála a papnak, másvilágon is van kulacs?» Ez a legkellemetlenebb gúnynév a társaságban. «Kalefaktor» az olyan ember, ki szereti a hallottakat a felsőbbeknek elmondani; «grapsa» az illető felsőbbség, ha professor, — «kutyafülü» pedig, ha jurátusi

Digitized by Google

minőségben létezik. «Gyantázni» természetesen a torkot szokás és borral, éneklés előtt, s az éneklésnek neve: «harmónia». — «Quinquennis», a ki már theologiát hallgat, «longissima» pedig a hosszúszárú pipa. — «Pullusnak» neveztetik a más hitű iskolába járó diák; míg «superbia» (kevélység) névvel ruháztatik fel a diákokkal sok részben rokon tanulmányu és hajlamu borbélylegény.

A mi pedig a «szuka» szót illeti: ezt körülirnunk nagyon kényes dolog. Jelent az bizonyos emberi teremtést, mely nem férfi — de nem is asszony; hanem nem is kis gyerek. Találja ki: a ki tudja! Biz ez rosz szokás, de talán majd kimegy a divatból.

Végre az «ad arma!» — «fegyverre!» — azt jelenti, hogy valahol a városban tűz ütött ki. «S nagybotos, kisbotos» ilyenkor azon nevezetes egyéniségek, a kik a tűzoltásra hivatott tanuló ifjuságot kerteken és kerítéseken keresztül vezetik a világló veszedelem felé egyenes vonalban, s az érintett «gerundiumok» nem valami grammaticai formák mint inkább hatalmas tölgyfa-fustélyok, ólommal beöntve, a mik egy ütésre minden deszkakerítést bedöntenek, s a miknek hatalmas öklű kezelői a legátiói electióknál ez érdemeikért tizenkét ifjuval elébb választanak a sorban jog és igazság szerint.

Már most tehát tudunk mindent.

Hanem mindennek, a mit most tanultunk, kevés hasznát fogjuk venni; mert itt nem maradunk, bármily nagy élvezet volna is annak a nyirottfejű deáknak az anecdotáit meghallgatni, a ki a hosszú asztalfőn ülve, társait megnevetteti s fizetésül a borukat megissza, s a kit a korcsmáros «humanissime Aszályi»-nak szokott megbecsülni.

Másutt van dolgunk. A pinczében.

Oda Nagy uram csak a válogatott vendégeit eregeti, egy nagy csapóajtót nyitogatva fel előttük, s az ő hiretudta nélkül oda senkinek belépkedni nem szabad.

A diákok úgy híják azt egymás között: hogy a «sacro sanctum».

Digitized by Google

Ennek a szentélynek a két oldalát természetesen hordók foglalják el. Egy oldalboltjában pedig van felállítva egy asztal, a körül zöldre festett szalmaszékek; az asztal közepén egy tíz itczés «órros», körül rakva egy tuczat bádog pohárral.

A sacro sanctum látogatói épen most érkeztek meg. Tizenegyen vannak, a tizenkettedik szék üresen marad.

Kilenczen tógátusok, kettő pedig az akkori divat szerinti világi öltözetet visel: szűk, csipőn alul érő zsinóros dolmánykát, körül fehér báránypremmel, sokrétű fehér nyakravalót, tászlis inget, virágos tarka mellényt és sárga csizmát. Ezek «kinnlakók», valószinüleg «baltás»-ok, a mi a joghallgatók bevett neve. Egyébiránt az is meglehet, hogy nem kinnlakók, hanem rendbontók, kik minden egyházi, polgári, iskolai és társadalmi törvényekkel daczolva, önkényüleg levetették a tógát, s a jóérzelmű népség közbotránkozására elég orczátlanok feszes dolmányban és sabbesztekli helyett piros csákós süvegben menni végig azon a nagy hidon, a mely a debreczeni sárlagunák fölött a kollegiumtól a városházig az utczán végig vezet.

Az egyik diákra pedig, ugyan mondom, nem illik az a nyalka öltözet. Először, hogy alig ötödfél láb magas, aztán a feje úgy a válla közé van huzódva, mintha semmi nyaka sem volna; a fej búbján hosszú, arczban lapos, orra fölfelé fintorult, szája széles és lefelé huzódó, szemöldöke sertés; s a mi még nagyobb kifogás benne, mind a két lábára sántít, úgy hogy mikor megy, mintha a Balatonon csónakáznék, úgy dülöng egyik csipejéről a másikra. Ez a görbe diák: humanissime Biróczy Sándor.

De annál délczegebb alak a másik ifjú; magas termete, komoly, kissé erősen nyúlt arcza, szelíd dióbarna szemei, vékony szemöldei, gesztenyeszín fürtei két csigában kifelé göndörülve, ábrándozó jellemet adnak tekintetének; csak összeszorított ajkai képeznek a többi vonások összhangjából kivételt, azokban kemény önakarat, harapós dacz van kifejezve; hanem aztán a szép sima domború homlok

Digitized by Google

kiegyezteti az ellentéteket, azon megtisztulva egyesül a két ellentétes kifejezés, s a lágyságból lesz költői emelkedettség, a daczból öntudat.

Ez humanissime Jenőy Kálmán.

A tógátusok között három alak válik ki; az egyik szertelenül magas, csontos, szikár termet, kit a hosszú tóga még hosszabbnak mutat, fejét legörbítve tartja, mintha restellné, hogy ilyen nagyra felnőtt, vagy mintha elvesztett tárgyat keresne mindig a földön. Kiülő pofacsontjai, erős álla kemény kitartásról tesznek bizonyságot. Ennek a neve humanissime Barkó Pál.

Egy másik ifjú izgékony alakjával tünik ki. Arcza első tekintetre kellemetlen, ragyaverte és veres, de szemei tüzében, arczkifejezésében, mikor beszél, van valami elragadó, mely őt egyszerre széppé teszi. Ez humanissime Borcsay Mihály.

Aztán még egy figyelemreméltó alak van: egy pirospozsgás siheder, kinek izmos karjain megfeszül a tóga s széles öblös melle inkább papruhába öltözött huszárnak adja ki, mint theologia-hallgatónak. Ez pedig Csuka Ferencz humanissime, egyúttal «nagy botos», hanem az most nincs nála.

A tizenegy ifjú körülállta az asztalt, mindegyik fogott egy poharat (annak meg «finak» volt a neve) s azzal rázendítette a diákok bordalát, mely elébb busongó halott, kisérő melodiával kezdődik, s azután marsch-ütenyben-végre rohamlépésben megy tovább; egyike a legszebb bordaloknak, a miket valaha mester alkott:

«Mulik, mint az árnyék ez az élet:
Eszre sem veszszük, hogy semmivé lett.
        Hej bizony esztelen,
        A ki busul, midőn
Örömök közt mulathat és vigadhat!
        Eszre sem is veszi
        Elsuhan élete;
Elenyészik, mint az őszi pára köd,

Digitized by Google

Megszaporodik ez az életfonál,
A kotyogó kebelü kancsónál.
Fogj nosza kulacsokat
Tölts tele finakokat,
A fekete bajokat
Öntözd le!

S aztán megint vissza az első sorra: «Mulik mint az árnyék ez az élet».

Hanem az ének kezdetén az történt, hogy az egyik diák a poharával feldöntötte a gyertyát s sötétben maradtak. Azért csak végig danolták a nótájukat s csak azután kezdtek el kiáltozni: «Nagy uram, elaludt a gyertyánk!»

A korcsmáros jött mindjárt a másik gyertyával s egészen debreczeni szemet csinált a látottakhoz, mikor a diákok szövétnekét meggyujtotta. Tudniillik, hogy «debreczeni szem»-nek nevezik azt, mikor valaki nem akar valamit meglátni, a mit láthatna.

A hosszú asztalon ugyanis nem volt többé semmiféle kancsó; a diákok kezében nem volt pohár; ott ültek azok csendesen és komolyan az asztal körül, mindenik előtt egy iratcsomó, az asztalba fúrva ugyanannyi szeges végű kalamáris. S az asztalfőn, hol a kancsó állt elébb, egy vastag negyedrét alakú könyv.

A korcsmáros nem kérdett, nem szólt semmit, a fejével bólintott egyet s aztán kiment.

Az a nagy könyv volt a «csittvári krónika».

1665-ben kezdék el ezt a könyvet szerzeni, ha jól tudom, Sáros-Patakon, névtelen szerzők.

Nevezetes gyűjteménye volt az mindazon érdekes apróbb és nagyobb adatoknak, miket a nagymérvű história elfeledett följegyezni lapjaira, vagy a mit a hatalom vas keze kitépett e lapokból, vagy a miket az udvaroncz hizelgés meghamisított azokban.

Ezért a neve «csittvári krónika».

«Csitt» azt teszi, hogy «legyünk némák!»

A jezsuiták, a kikről ez a krónika sok kedvezőtlen ada-

Digitized by Google

tot jegyzett fel, azt hiresztelték el felőle, hogy ez a válogatott hazugságok és bolond ötletek tárháza, s még a nevét is elferdítették «Csicsvári krónikának», s ha valaki valami nagy bolondot vagy nagy hazugságot mondott, az volt rá a közmondás, hogy «ez is a csicsvári krónikába való!» Hanem voltak — kevesen — a kik tudták, hogy mi az? a kik pedig nagyon keresték, soha sem tudták meg, hogy hol van? Mindig a fiatalság kezén volt az. S a fiatalság rajongó, jó titoktartó és jó szövetkező.

Ott lehetett találni e krónikában az elfeledett, az eltemetett országos gyászeseményeket; mindig volt itt valami, a mire fátyolt kellett vetni, a mit az utókorral el kellett felejtetni; a mire rá kellett fogni: álom volt az! hazugság az

Az utolsó Zrínyinek fogsága, ki börtönében elfeledett beszélni.

A harmincznégy gályarab szenvedése, kik mind magyar predikátorok voltak.

Az örök kenderkötél története, a mit Pálffy Antal grófnak holta napjáig kellett nyakán viselnie, hogy minden perczben megemlékezzék rá, ha netalán ifjukori rajongása megint elővenné, hogy már egyszer egy ilyen patriotikus botlásért ezt a kötelet szerezte a nyakára, s a kötél vége a hatalom kezében van.

Mikes Kelemennek, Rákóczy titkárának, siralmas levelei Rodostó partjáról.

Caraffa eperjesi mészárlása.

Vak Bottyán viselt dolgai; Józsa vezér járása-kelése.

A pozsonyi diætán elhallgattatott urak titkos története.

Sok nagy uradalom keletkeztének szomorú adatai.

És ezekkel vegyest nagy históriai személyeket jellemző adomák. Mária Therézia és magyar udvari bolondjának komoly alapú tréfái.

A kecskeméti ráczpusztítás és az erdélyi pórlázadás leirása.

Digitized by Google

A debreczeni castellum kisértetes rejtelmeinek felvilágosítása.

És ezek közt emlékezetes epigrammok, gúnyversek és erős politikai pasquillusok.

Ott volt feljegyezve Bercsényi verse:

«Bátya ne higyj a németnek,
Akármivel hitegetnek;
Mert ha ád is nagy levelet,
Mint a kerek köpenyeged,
Pecsétet üt olyat rája,
Mint a holdnak karimája,
Nincsen abban semmi virtus,
Verje meg a Jézus Krisztus!»

Az országgyülési gúnyiratok; az emlékezetes «compono, impono» kezdetű, mit a soproni országgyülésre irtak, a törvénytemetési paródia az 1791-iki országgyülésről.

A gúnyversek, miket József császárra irtak a jezsuiták, Josefus lutheringusnak csúfolva őt, s a császár válasza rájuk: «aquila non captat muscas». (A sas nem kapkod legyek után.)

S később aztán a berlini gúnydal, melyben egy posta két tarisznyával jön elő, az egyikben viszi a császár kedvező rendeleteit, miket májusban kiadott, a másikban ugyanazoknak juniusi visszavonását.

A sajátságos tariffa, melyet a török a legutóbbi háborúban a foglyok váltságdijára megállapított; mely szerint egy német lovas katona 5 forint, egy magyar gyalog 3 forint, egy huszár 10 forint, egy havasalföldi nyolcz garas.

Mélyen titkolt politikai iratok: Martinovich catechismusa, a Manch-Hermæon, I. Napoleon proclamatiója a magyarokhoz, az Árpádivadék, Crouy-család documentumai; s az a végzetes szindarab, melyet XVI. Lajos lefejeztetéséről irtak, s melyet K... ban elő is adtak a diákok: a XVI. Lajost személyesitőnek egy álfejét levágva guilotinnal, a miből az lett, hogy majd az igazi fejét is

Digitized by Google

utána vesztette; — s más ilyen szomorú emlékű iratok, miket a szerzők sírjának porával porzóztak be!

Azután vallásos tartalmú ritkaságok. Luther aphorismái. A jezsuita parancsok. A nagyszombati veres barátok tragœdiája. A Bafometh-bálvány imádóiról szóló mondák. Az őskori ördögidézési formulák. Hatvani debreczeni tanár bűvészetének emlékezetes hagyománya: a végzetes «cras» fölirat (holnap) története, a megénekelt rémtörténettel együtt, mit e hagyományos vers örökit:

«Infans, ut vervex, puerulus, nupta, maritus.
Cultello, flamma, fune, dolore cadunt».

(Bárányként csecsemő, kis gyermek és anya és férj,
Kés, láng és kötelen s fájdalom által esék.)

A rejtelmes epitaphium története az volt, hogy egy kis gyermek játékból csecsemő testvérét lekéselte; aztán féltében a kemenczébe bújt, ott kenyérsütő anyja rá fűtött, az anya kétségbeesetten felakasztotta magát s a haza érkező férj fájdalmában szörnyet halt. Ez eseményről irandó epitaphiumra Hatvani jutalmat tűzött ki, s a legrosszabb diák irta rá a legjobb verset. Persze hogy az ördög készítette azt neki.

Ott voltak a sejtelmes prófécziák messze századokból, a jelen időkre jóslók és nagy emberek emlékezetre méltó mondásai.

Közben tarkázva voltak a lapok nevezetes arczképekkel. Némely arczkép olyan is volt, a melyhez nem volt törzs.

És rég elhangzott, eltiltott, a levegőből is kitépett dalok hangjegyei, miket egykor tárogatókon fúttak, táborban énekeltek s miknek nem volt szabad hangzani többé. A csittvári krónika azokat is megőrizte. Szerzői mindenhez értettek, íráshoz, rajzoláshoz, zenéhez, a világ minden nyelveihez és mindenütt jártak, mindent megtudtak, összeszedtek, megtakargattak.

Ilyenforma tartalma volt a csittvári krónikának.

Digitized by Google

Nagy vastag könyvre nőtt már az fel, s minden évben új meg új lapokat tettek hozzá, mik nem voltak egymáshoz fűzve, hanem közös tábla gyanánt egy nagy borjubőr borítékkal voltak összefoglalva.

A krónikairók mindig tizenketten voltak. Eskü és bécsületszó kötelezte őket, soha, senkinek, semmi esetben el nem árulni a krónika hollétét. Ha egy eltávozott a collegiumból, helyette választottak ujat, de annak mind a tizenegy tag szavazatát kellett birnia. Voltak tanárok, kik diák korukban szintén résztvettek a krónikairásban, a kik aztán a hatalmi polczon ülve, ellene fordíták nézeteiket; de már azok hiába keresték a krónikát ott, a hol az ő idejükben volt, már akkor máshová volt az rejtve. Reverendissime A . . . három esztendeig kutatta a krónikát inquisitori buzgalommal, s azalatt mindennap rajta ült. Ott volt az a kathedrája padozata alá rejtve. Ott persze nem kereste senki.

Jelenleg itt van a Nagy uram pinczéjében. De hogy annak melyik odujából került elő? azt Nagy uram maga sem tudja megmondani.

A krónikairók minden vasárnap összegyülnek a nagyerdői csárda pinczéjében s bemutatják, a mit azóta szereztek. A többség határoz fölötte, hogy érdemes-e az a krónikába fölvétetésre? Azután hogy szabad-e arról másolatot venni, vagy unikumnak marad a krónikában és nem szabad elterjesztetnie?

A költeményekről többnyire szabad volt másolatokat venni. Akkor ez volt az irodalompártolás. A kedvencz költő munkáit leirta kiki magának sajátkezüleg. Ott nem izgágáskodhatott a censura. Egymásközt pedig soha sem nevezték azt «Csittvári krónika»-nak, hanem «Koszoru»-nak, hogy a czím ne menjen szét a szelekbe.

Ez idő szerint Jenőy Kálmán volt a krónikások társulatának elnöke.

Midőn a korcsmáros rájuk csukta az ajtót, Jenőy megnyitá a gyülést.

Digitized by Google

— Barátim. Ma egy hete, mint tudjátok, egy társunk adatát visszautasítottuk. Ez a «Dungó» dala. Igaz, hogy gúnyvers, minők vannak a krónikában; népszerű is, mert hiába doboltatta ki a tanács az utczaszegleteken «hogy a Dungót ne danolják», — az volt rá a felelet, hogy «csak azért is Dungó» — hanem mind a mellett nem érdemes, hogy a krónikában a helyet foglalja. Egyikünk sem hypokrita; nem prédikátoroskodunk, feljegyeztük a legkegyetlenebb itéleteit a közvéleménynek a legnagyobbak fölött is. S ha egy igazi költő lángesze trivialitásokba téved, annak is helyet adunk az olympon; Apollo kihágásai isteni scandalumok s méltók márványbavésetésre; de ha Marsyas trágárkodik, meg kell nyúzni! Ez a «dungó» egy olyan sárban járó, s a mellett oly ostoba nóta; szövege undorító, dallama sületlen; csupa kicsiny nagyságok szidalma, még kisebb nép által, hogy a jelenkor szégyenleni fogja azt, s a jövőkor átugrik rajta. Azért nem vettük fel azt a «Koszoru»-ba. Most az a társunk, ki ezt ajánlotta, s ki azt, mint tudjuk, maga szerzette, e visszautasításért ránk megneheztelt, s ime ma már meg sem jelene közöttünk. «Genus irritabile vatum». (A költők ingerlékeny nép!) Tartok tőle, hogy még gonoszabbra is képes. Azért azt inditványozom előttetek, hogy a mai összegyülésünk legyen e helyen az utolsó, s jövőre más helyet keressünk.

Mindenki helyeslé az indítványt. Az elnök megbizatik más helyet keresni. A mentségtelenül kimaradt társ pedig még egyszer felszólíttatik, mielőtt helyébe más választatnék.

— És most térjünk át a rendre. Biróczy Sándor barátom van feljegyezve első előadásra.

A kis sánta ember felállt s elővonta bekecse zsebéből az avatag iratokat s elkezdé recsegő, ráspolyhangú szóval:

— Ismét jutottam több rendbeli satyricus költeményekhez, a mik eddigelé még unicumok.

— Kérjük felolvastatni.

— Az első Kovács József verse a «kopott nemesekhez».

Digitized by Google

Rettenetes egy gondolat! E század első felében egy ilyen blasphemiát versbe szedni merni!

«Földiek! Lehettek nemesek, meddő tök —
Fejjel is, ha egyszer van kutyabőrötök.
Lehettek, ha függnek gunyhótokban ősi
Atyátoknak rozsdás fegyveri, köntösi.
Mind nemes az, a ki megmohosult neve
Elébe egy fakó görcsös «N»-et teve.
Lám, a régiség is nektek az efféle
Csuffá lett rangot már eb-bőrre festé le.
Óh idők, erkölcsök! már ma a nemesi
Rang az agarak közt csak a nyúlat lesi.
Ah nem! nem ily szinnel kell azt az isteni,
Szivben lakó nemes rangot lefesteni:
Mert ráillik árva, keseredett Dózsa
Katonájára is a koszorús rózsa,
Ha megsértett szive a felfegyverkezett
Nemes elszántsággal azért fogott kezet,
Hogy az elalélt Just a lármás kard nesze
Által orvosolván, ismét felébressze.
Azok érdemlik meg azt a nevet, a kik
Közt a halhatatlan drága Virtus lakik;
Nem az, a ki a holt ősöknek penészszel
Bévont érdemik közt szunyókálván vész el.

— — — — — — — — — —

En Nemes vagyok; de nem tudom a nagy Nem
Fényétől elvakult Apám az e, vagy nem?

No hiszen jó szerencse, hogy akkori időkben az ilyen verseket nyomdai festék nem sokszorozhatta, mert szerzőjükkel az a hármas fátum történt volna, hogy először is a publikum beveri a fejét, másodszor a hatóság lehúzza a bőrét és harmadszor a bőréből kiugratott lelke egyenesen a pokolra esik.

A tíz biró egyhangulag méltónak itélte a verset a krónikába beiratásra s engedelmet adott lemásolására is.

A kis sánta diadalizzadtan törlé meg serteborostás homlokát s satyrnak illő szemöldeivel hunyorítva mondá, hogy van még egy másik is.

Digitized by Google

Ennek pedig a czíme: «A két forintos Tallér, a Vén Krajczár és Kajla Márjás együtt való beszélgetése».

Ez pedig egy politiko-financiális gúnyköltemény, melyben a feketebankós gazdálkodás van kegyetlenül ostorozva.

Egyhangulag felvétetett a krónikába.

A két bemutatott költemény a krónika nagyságához mért papirra volt irva, hogy egyenesen beilleszthessék.

— Most következik Barkó Pál barátunk.

Ez a hosszú, csontos alak nagy buzgalommal tanulmányozza a keleti nyelveket, minden üres idejét a könyvtárban tölti, abban görbült úgy előre a nyaka; a vakáczió idején pedig gyalog elvándorol messze utakra s kutat ősrégiségeket. Szavát ritkán hallani, pedig tízféle nyelven tudna felelni akárkinek. Van tőle már egy érdekes ismertetés Juliánról, ki IV. Béla idejében harmadmagával elindult az ősmagyarokat felkeresni; visszajött és tudósítá a királyt, hogy a Volgán túl még van egy nagy magyar nép, mely ősvallását tartja, saját betűket használ. Hanem aztán jött a mongol csorda s végig sepert egész Európán. Az ősmagyar népet ki tudja hová terelte el?

Barkó Pálnak azóta mindig az zúg az agyában, hogy milyen derék volna ezeket az ősrokonokat valahol felkeresni a világ pusztaságaiban.

Most épen az ősmagyar betűket mutatja be társainak. Még a tizenkettedik században a papok is ezekkel irtak; egyszerű vonalakból vannak azok összetéve, miket könynyű volt késsel egy négyszögű pálcza négy oldalára vágni, úgy olvasták a sort felülről lefelé. A magyar hitrege, a régi pogány dalok ily botokra voltak felróva. A keresztyén hitbuzgalom elégette azokat, a hol találta. A székelyföldön maradt meg egy templomon még ilyen irás.

A fiatal krónikások nagy figyelemmel hallgatták az ifjú archæolog értekezését, s azt is átvették a krónikába.

Harmadik előadó volt Jenőy.

Szent István koronájáról beszélt. Olyan dolgokat mondott el, a miket ma is csak suttogva lesz jó tovább adni:

Digitized by Google

hogy az a korona mindenestül, gyöngyöstül, drágakövestül nem ér többet tízezer tallérnál, sőt egy béesi ötvös ajánlkozott, hogy ezer tallérból kiállítja mását, mégis hetvenezer aranyat adott érte első Mátyás idejében az ország, hogy visszakapja, pedig a hogy a rajta lévő képek és nevek bizonyítják, ez a korona nem is volt soha szent Istvánnak a fején. Az angelus, a ki azt hozta, nem valami angyal; hanem αγγελος, a mi görögül «küldöncz»-öt jelent. Dukas Mihálynak valami embere.

A hallgatóknak hidegen borsózott végig a hátuk. Az ilyen felfedezések megpróbálják még a legerősebb szíveket is. Épen mint mikor azt kell hallani, hogy ezt a világot nem teremthette hat nap alatt az Isten; mert ime itt vannak a geologia bizonyítványai ellene. — Az ember nem szereti, ha az illusióit háborgatják.

Ez értekezés is felvétetett a krónikába, de utána lőn jegyezve, hogy ezt soha le ne irja, tovább ne adja senki. (Biz azt ki is nyomtatták már azóta).

Most következett Borcsay.

A himlőhelyes ifju sokat tartott szavalási tehetsége felől; neki nem volt elég az asztal mellett ülve felolvasni a maga részét; ő szavalni szokta azt könyv nélkül és kiállva a középre, hogy a két kezével szabadon hadonázhasson.

Egy felfordított szürőkád volt a rostrum, onnan mennydörgött alá.

Szavalatának tárgya Csokonay Vitéz Mihálynak egyik titokban tartott verse volt e czímmel: «Vallás.»

Hajmeresztő poéma.

Megtámadja magát a positiv vallást, gúnynyal és komolyan, emberszeretetből, istenismeretből. Nem a pápista vallást; valamennyit; mindenféle dogmát, religiót, legyen annak papja Érsek, Derwis, Bonez, Rabbi vagy Superintendens! Megtámadja a tornyokat, templomokat s azt meri mondani, hogy egy czifra toronynak az árából száz szenvedő embernek lehetne menházat építeni.

Digitized by Google

E rettenetes költemény egy sötét, félig világított földalatti oduban elszavalva egy hosszu, fekete ruhás papforma alaktól, más nyolcz fekete ruhás papforma alak előtt, a legborzalmasabb conspiratió képét mutatta fel, a mit valaha föld alatt forraltak.

Az egy szál gyertya úgy lobogott az asztalon, a körülülő arczokat reszkető világításba hozva.

A szavalónak a tekintete pedig egészen fel volt magasztosulva. Elfeledteté, hogy nem szép, hogy ragyái vannak: a lélek ült rajta, csillagfény volt körülte. Azt mondják az ilyenre az igazhívők, hogy «az ördög is szereti a magáét!»

Négy társa tapsolt neki és vivátot kiáltott; hatan hallgattak.

Egy vén theologus azt a megjegyzést tevé rá, hogy ez a költemény igen szép; de egy századdal korán született és ránk nézve még akkor is nagyon korán.

A többiek hallgattak.

Jenőy föltevé a kérdést, hogy beirassék-e e költemény a krónikába?

Titkosan szavaztak. Az volt a módja, hogy bezárt öklét mindenki egy leforditott kalpag alá bedugta, s egy fehér vagy fekete czédulát hagyott alatta.

Jenőy felemelte a kalpagot. Csak hat szavazattal öt ellen lett eldöntve, hogy Csokonai ismeretlen verse befogadtassék a krónikába.

Következett a második kérdés: «szabad legyen-e e kölményről másolatot venni?»

Jenőy feltette magában, hogy «nem»-re fog szavazni. Ha e költemény kimegy innen, veszélyt fog hozni az egész társulatra. Maradjon ez a késő kornak.

Aztán mikor másodszor fölemelte a kalpagot, hét fehér és csak négy fekete czédula volt alatta. Egyik a feketék közül a sajátja.

Tehát «kettőnek» az először «nem»-mel szavazók közül kellett másodszor «igen»-re szavazni.

Jenőy súgva mondá a mellette ülő sántának:

Digitized by Google

— Nem tetszik nekem az, hogy először hat, azután hét Vigyáznunk kell egymásra....

A költeményt aztán mindannyian leirták, Borcsay dictandója után.

Azzal mindenki kiverte a pennáját, becsavarta a kalamárisa födelét s elrejté azt a tóga zsebébe hátul. Az irásnak e napra vége van.

De még valami van hátra.

Csuka Feri felleghajtójának hármas gallérja közül előkerült egy sajátságos instrumentum. Olyan mint a klarinét, de a rokon trombitával: fa a fuvolája, a tölcsére öblös; a fuvója hosszu és vékony, mint a tollszár.

Ez a «tárogató.»

Tiltott, üldözött hangszer. Kiáltó emlék azokból az időkből, a mikor még rebellis kuruczok hordták zászlóikat egész Német-Ujvárig s harsogtatták a szabadság-dalokat.

Össze kellett törni minden tárogatót. Nehogy még valaki belefujjon ez ördöngős hangszerbe, s arra ismét előrepüljenek annak üregéből mindazok az alvó dæmonok, a mik egykor a repkedő zászlókon szerettek lovagolni, nyerítő paripák, csattogó szablyák hangjával véres menyegzőben párosodni. Rég kiveszett már az ivadékuk is e harczbüvölő hangoknak. Megégtek a tárogató forgácsaiban. Utolsó riadójuk az volt, mikor a kemenczében pattogott a fájuk. A nótákat is elfeledte mindenki.

Utoljára fujták e nótákat a budai országgyülésen a felgyült nemesi banderiumok előtt, mikor a koronát Bécsből hazahozták; akkor hallatta még egyszer a tárogató a «Héj Rákóczy Bercsényi!» indulót s aztán azt a másikat: «Őszi harmat után.» Volt is nagy riadal Budán. Mintha a félvilágot akarta volna vállára venni a magyar! Hanem már tizennyolcz év múlva a nemesi felkelő banderiumokat ezzel a marssal vitték a táborba: «hol lakik kend komámasszony? Kereszturban?» De úgy is vették hasznát. Mert a másik nóta nagy hamar az lett, hogy «Retirálj, retirálj! Komáromig meg se állj.»

Digitized by Google

A csittvári krónika ez eltemetett dalok hangjegyeit is őrzi. Csak tárogató kell hozzá, mely azokat kiadja; meg ember, a ki a tárogatót tudja fúni. Mert mesterséges eszköz az. Nehéz kitalálni a fúvásmódját; a ki nem ért hozzá, egy sikoltó hangnál egyebet nem tud belőle kihozni, a ki pedig tudja a nyitját, annak annyiféle hangot ad, a hányat kiván tőle; sír, buzdít, harsog, kesereg, feljajdul, a levegőt hasítja s megint panaszra fordul, egész a szellősuttogásig.

Maga a szóbeli értelme a Rákóczy nótáinak nem valami különös.

Annak a nótának a szövege, a mit az őrtüzek mellett panaszolt el a tárogató, így szól:

«Hejh a sasnak körme között,
Körme között,
Hervad mint a lép,
Szegény magyar nép.
Lám a német mily kövér,
Bőribe se fér.
Mégis mindig többet kér.
Szegény magyar vér!»

Biz ez együgyü versecske; hanem mikor az a tárogató magyarázni kezdi a fiatal diák kezében, mennyi emlékezet van abban! A ki hallja, azt képzeli, hogy élt már akkor, mikor ennek a versnek a történetét játszották, maga is részt vett benne, aztán meghalt, megint újra született, a két élet között elfeledte az előbb történteket; hanem ezeknek a láthatlan lényeknek az érintésére, ezekre a hangokra megint megzendült a lelkében a megelőző élet minden emléke.

Még kevesebb jelentőségü a harczi riadója:

«Hejh! Rákóczy, Bercsényi!
Vitéz magyarok vezéri:
Hová lettél Bezerédy?
Nemzetünknek fényes csillagai!
Ocskay?»

Digitized by Google

De ennek a nótája már a kétségbeesés rivallása. Az utolsó erőfeszítés halottébresztő felhivása. Tűz van a hideg fában!

Lám azok a fiatal diákok, hogy hevülnek, hogy ég az arczuk a kürtriadóra.

Pedig hát mit nekik Rákóczy? Bercsényi? Bezerédy? Ki volt az az Ocskay?

Tanítja azt valaki? Tudja azt valaki?

A harmadik nótának a verse pedig épen igénytelen. Pedig az volt legjobban eltiltva, megüldözve; sok ember megheverte miatta a börtönök reves szalmáját!

Pedig hát mi van azon, hogy

«Őszi harmat után
Fujdogál a téli szél,
Fujdogál a téli szél.
Zöld erdő árnyékát,
Piros csizmám nyomát
Hóval födi el a tél,
Hóval födi el a tél.»

Hanem ez volt az a dal, a melylyel a kiűzött fejedelem utolsó csapatjai búcsút vettek a hazai hegyektől.

Az ő piros csizmáik nyomát födte el hóval a tél! S olyan jól elfödte, hogy soha sem is tértek e nyomok többé vissza.

És még most sem tudja senki, a ki e búsongó búcsúdalt hallja, hogy mi van abban, a mitől a köny a szemeket eltölti s a keblet elnyomja valami nehézség.

Egyik lehajtá fejét az asztalra, úgy sirt rajta, a másik félre fordult; az orientalista hátra szegte fejét, mintha távolba nézne; magának a tárogatót fuvónak is két kövér csepp víz gördült végig duzzadó orczáján.

A sötét tógás alakok csendesen zengték a tárogató után:

«Zöld erdő árnyékát,
Piros csizmám nyomát
Hóval födi el a tél,
Hóval födi el a tél.»

Digitized by Google

. . . . . Perduellio volt e dalt énekelni!

Egyszerre a pinczegádorból, mint a behemóth kiáltása, hangzik Nagy uram jelszava:

«Ad cantum!» (Fel dalra!)

A diákok egyszerre fellökik az asztalon lobogó gyertyát, s a következő perczben a sötétben felzendül a leglármásabb bordal:

«Hejh hajh! Igyunk rája!
Úgy is elnyel a sír szája,
Ott lesz fáradt testünk
Csendes hazája.
— Ez a bortól undorodik; —
— Ez, mint szapu, sajtár iszik: —
Ez nem iszik; — ez nem józan; —
Itt is, ott is, nagy hiba van.
Ejh hajh! igyunk rája!»

Mire a világosság kivülről megjelent a pinczében, a csittvári krónikának hire sem volt sehol: kalamáris, iróeszköz eltünt az asztalról, helyette ott állt a tiz itczés órros az asztalon, s minden diák kezében magasra volt emelve a bádog pohár.

«Bacche! Éván! Evoe!»

A pinczének egy oldalbenyilója volt az, a hol a krónikások gyülekezetüket tarták s odáig egy hosszu boltüregen kellett végig menniök a behatolóknak két sor hordó között.

A szük thermopylæi szorosban feltartóztatni a maguk persáit vállalkozott Borcsay egyes-egyedül, a míg társai a krónikát eltüntetik.

E leonidási vállalat abból állt, hogy Borcsay holt részegnek tettetve magát, eléje ment az invasionalis hadnak s gáncsot vetett az egész tábornak.

Állt pedig e tábor clarissime domine professor Muskotályiból, kit két esküdt diák kisért lámpásokkal, mely lámpások méltánylandó elővigyázatból sodronynyal voltak betörésmentesitve, és azonkivül két iskolaszolgából.

Digitized by Google

Érdemes lesz megjegyeznünk, hogy épen ez a clarissime domine Muskotályi volt azon nevezetes egyéniség, a kit a Dungó gunydala egy évtizedre halhatatlanná tett, s a ki már egy év óta eszi a mérget a miatt, hogy éjszaka a csufondáros dalokat impertinens nebulok az ablaka alatt éneklik, s e méregevéstől úgy meghízott, hogy már imádkozni sem tud; mivel hogy a két keze ujjait nem tudja egymásba tenni a kövérségtől.

Alacsony, köpczös termetét rókatorkos panyóka-mente fedi, mely alól folytatáskép jön elő a kapcsos reverenda, akkori idők tisztes viseleteképen.

Az a gonosz paniperda Borcsay tehát azt a hadi fortélyt találta ki, hogy ő teljesen elázottnak tettetve magát, nagy tántorogva jött az eloltott gyertyával, rekedt hangon rikácsolva hozzá a megfelelő nótát: «Hol eloltja, hol meggyujtja, csak a szivem, csak a szivem szomorítja», a mely nóta közben aztán oly veszedelmes összeütközésbe hozta az előre lódult fejét a clarissime domine orrával, hogy szinte betörte azt.

Akkor aztán megijedt; hátrahőkölt s merev szemekkel bámult a szemközt jövőkre.

«Hát maguk kicsodák?»

Olyan élethíven tudta adni a kábult részeget, a ki már senkit sem ismer; azzal az üvegtekintetü szemmeredéssel, azzal az elejtett szájjal, azzal a háromfelé esni akaró termettel, hogy első tekintetre szinte elhitte neki a clarissime a comœdiát s mérgesen rivalt rá:

— Kend otromba részeg. Már engem sem ismer. Én physices professora vagyok.

Erre a szóra a nagy gaukler bölcs képet öltött, a hogy részeg ember szokott, mikor okosat akar mondani.

— Az nem lehet! Az én professorom nem jár ilyen késő éjszaka kocsmázni. Az otthon van már és alszik. Ha pedig kegyelmed a physices professor, mondja meg nekem, miért csavarodik a paszuly a karó körül balra, a komló pedig jobbra?

Digitized by Google

Ezt persze Buffontól kezdve Diószegiig még eddig senki sem tudta megfejteni; a miért is a clarissime nagyon megharagudott a kapczáskodó diákra s rárivalt keményen:

— Menjen kend az utamból, kend részeg nebulo! Én inquirálni jöttem ide.

Erre a szóra a megrettenő részeget adta elő Borcsay. Elkezdett sírni, ordítani, hogy ő most van itt legelőször; térdre esett, esküdött, hogy soha sem iszik többet; bocsássanak meg neki, irgalmazzanak a fejének! Megkapta a clarissime kezét, kebléhez szorongatta; s mikor az nagyon mérgelődött már, mikor a két jurátus és két dárdás is segélyére sietett, hogy a feltartóztatástól megszabadítsa termetét, akkor meg épen ahhoz folyamodott Borcsay, hogy előkészületet tett oly kitörésekre, a miket csak a viharos tenger s a még viharosabb bor szokott előidézni az embernél, mely szándékolt eruptiótól ijedtében aztán mind az öt megretirált s lőtávolon kivül helyezte magát. Denique Borcsay e herczehurczával időt nyert társainak a krónika eldugására; mire az inquisitio utat tört magának a benyilóig, már akkor nem volt ott más, mint egy víg társaság, mely a hosszu asztalt körülülve, dalolt és poharazott.

Az elnöki széken már nem ült Jenőy, hanem sánta Biróczy.

A diákok nem mutattak semmi meglepetést a clarissime megjelenésén.

A csárdázást tiltja ugyan az iskolai törvény, de nem veszik azt szigoruan: a mit a büntetés mérlege is bizonyít; például a pápai kollegiumban tíz garas volt a büntetése a kocsmában kapatásnak, s ezzel egyenlő értékü a más kollegiumokban, hol a büntetést naturáliákban adták ki (börtön, megdorgáltatás.) Annálfogva nagyon érthető volt a meglepett krónikásoknak azon törekvése, hogy inkább engedjenek magukra bármily magas foku kocsmai kihágást bizonyulni, semhogy annak a gyanujába keve-

Digitized by Google

redjenek, a mit épen elkövették: költemények szavalása! tudományos értekezés! tárogató-fuvás! krónikaírás! Clarissime domine Muskotályi ünnepélyes tekintetet akart adni arczának, a mi sehogy sem illett neki. Az átkozott diák előtt egészen oda volt a tekintélye már. Pedig igazán tudós ember volt. De szerencsétlen termete miatt kikaptak rajta s aztán ő is üldözte a diákot. Akárhányszor meglátott az iskola falára felmázolva veres krétával egy nagy gömböt, annak tetejében egy kis gömböt, a nagy gömbnek négy vonással kezetlábat, a kis gömbnek két ponttal, meg egy huzással szemet-szájat festve: alá sem volt írva a neve, mégis tudta, hogy ő az ott. Még a tanodai táblán is ott találta ezt a mértani ábrát; aláírva Q. F. D. Még sem volt jó kedve.

— Mit mívelnek kendtek itt? Kérdezé parancsoló orrhangon, s nádbotja végével odakopogtatott az asztalra.

Sánta Biróczy érzé magát felhivatva az elnöki válaszadásra:

— Az exegeticát fejtegetjük. A kánai menyegző a textus.

— Nem kendhez szólottam. Humanissime Jenőy miért nem ül kend az elnöki széken?

Jenőy előbb gúnymosolylyal vetette magát hátra székében; aztán diákos humorral felelt:

— Ennek oka a physica szabályában rejlik: «de impenetrabilitate corporum» a testek áthatatlanságáról. Mivel hogy Biróczy már ott ül, s mivel hogy Biróczy «test», s mivelhogy «a testek» áthatatlanok, s így két test egyszerre egy helyen nem lehet.

— Nemde, nem kend-e a krónikaírás prezidense?

Jenőy bámuló arczot csinált.

— Miféle krónikáé? A krónikon Budensét tetszik-e érteni? vagy Anonymus Belæ regis notariusét? avagy Szalárdy krónikáját, vagy Márkus festett krónikáját, vagy a carmen miserabile krónikáját?

— Ne csináljon kend magából bolondot. Kendnek becsületes arczához nem illik a komédiajátszás. Kendtek

Digitized by Google

itt tiltott conventiculumokat tartanak, melyeket tilt Leopoldus I. törvénye, kendtek itt calumniákat támasztanak; miknek büntetése megszabatik a II. 71-ben, a magas udvar és az országgyűlési követek ellen rágalmazó verseket és pasquilusokat jegyezve fel róluk.

— Depræcor! szakítá félbe Jenőy. Nekem mint juristának a törvények idézését jobban kell tudnom; a conventiculumokat I. József törvényei tiltják: 1599: 25. A calumnia pedig, melyet II: 71. megfenyít, nem rágalom, hanem igaztalan perlekedés czíme. Az a calumnia, mely a felséges udvarra vonatkozik I. István II. 53-ban fenyíttetik halállal, a mely pedig rágalmat jelent az inclyti status et Ordines ellenében, ezt az 1725; 7 és 9 bünteti kétszáz forintokkal.

A clarissime domine majd kiugrott a bőréből dühében.

— Nem azért jöttem én ide, hogy itt kend nekem a Tripartitumból prælegáljon; hanem hogy adja elő azt a krónikát, hol van?

— Ilyen nevü állatról közöttünk soha említés sem tétetett.

— Casuista! Jezsuita! A nevekbe kötelőzködöl! Tudom, hogy egymás közt Koszorunak nevezitek azt. Hol van a Koszoru?

Jenőy folyvást zavartalan humorral felelt:

— Koszorut csak kétfélét ismerek; az egyiket csinált virágból a menyasszony fején, a másikat babérlevélből a sült malaczon. S minthogy az egyik sincs e helyütt....

— Tace! Hasztalan a tergiversatio! Mindent tudok. Fel vagytok adva! Valljátok meg bűneiteket őszintén; az büntetésteket enyhíteni fogja. Adjátok elő irataitokat.

— Quæras! (keresd!) ordíta közbe egy bassushang. Barkóé volt az. S erre unisono felkiáltta a többi «quæras!» keresd!

A clarissime azzal neki indult a botjával végig kopogtatni a hordókat; melyik kong? melyik üres?

A részeget játszó Borcsay pedig csak azért is felkapasz-

Digitized by Google

kodott egy hordó tetejére, arra ráült, mint a lóra, a hogy Bacchust festik a kártyán s onnan kezdett el dalolni:

«Elindula Szent Péter Rómába,
Botját veté vállára haragjába:
Botja végén csutora,
Csutorában jó bora.
Iszik, mikor akarja,
Fülöpöt is kinálja.»

Mindenki előtt ismeretes lesz az a tudományos experimentum, hogy ha egy hordót, mely nincs egészen teli, alulról megkopogatnak, ott nem ád hangot; ha pedig felül kopogtatják meg a fenekét, ott már kong; de még olyan eset nem fordult elő a fent leirt időkig, hogy egy hordó, mely akonájáig tele van, alulról megütve adjon kongó hangot. Clarissime Muskotályinak adatott meg ez új «vacuum Torricellianum»-ot felfedezni.

A midőn ugyanis ahhoz a hordóhoz ért, a melyen Borcsay lovagolván, insolenskedett, s annak a fenekét is megkoczintá nádpálczája fogantyujával: ime a hangszer felül csak koppant, de alul döngő szózatot adott.

— Ez az! Inte a clarissime kisérőinek, s azzal diadalmasan fordult az elámuló diákhoz a hordó tetején. No most rugdalózzék kend! Most invocálja Bacchust és Gambrinust! Hát kend mit szól ehhez, humanissime Jenőy? a ki olyan physicus; nem tudná nekem megmagyarázni, mi okozza azt, hogy ez a hordó alul kong, felül pedig nem ád hangot?

Jenőy zavarodatlanul felel:

— Egyszerü tudomány. Mindenki tudja, hogy a debreczeni bor «fel szokott fordulni»: ez bizonyosan akkorát fordult, hogy alul került a levegő, felül a bor.

— Majd végére járunk e nevezetes phœnomenonnak. Spirité! hívjátok ide a csaplárost.

Nagy uram nem volt messze. Hozta már a kalapácsot.

— Ne törjük rajta a fejünket sokat: monda a clarissi-

Digitized by Google

mének, megmondom, hogy ennek a hordónak kettős fenekę van; még a háborus világban készült, s arra szolgált, hogy a rejtekébe dugdosta el a jámbor ember a félteni való pénzecskéjét. Jelenben pedig semmi sem lévén benne.

— Semmi-e? Szólt gúnyosan a clarissime, a félszája szegletéből eresztve a szót; no majd mindjárt analisaljuk hát azt a semmit. Nyissa ki kegyelmed a hordó ajtaját.

Az igen egyszerü műtétel: a hordó feneknek van egy hermetice záródó ajtaja, melyet egy vastag retesz szorít a fenékhez; ha e reteszt kiütik belőle, menten ki lehet venni az ajtót.

Clarissime Muskotályi azt sem várta, hogy a jurátus belevilágítson a felszabadított oduba; hanem sietett kurta térdeit meghajtani s nádpálczájával belekotorászni a rejtélyes üregbe, hogy annak elefántcsont fogantyujával kihuzza ebből a corpus delictit. A négy assistens ugyan segített odanézni; míg Nagy uram kerek hasán összetett kezekkel sopánkodott a diákok helyett: no jojczakát nektek szegény latinusok! jojczakát neked csittvári krónika: elárult benneteket a gézenguz Aszályi!»

A clarissime pedig addig húzta, addig vonta a botja kampójára akadt papiroszörejü tárgyat, míg szerencsésen kirántotta azt a hordóból, s mi vala az, egy irtóztató nagy koszoru vereshagyma.

— Ecce! Kiálta fel Jenőy. Ez a harmadik koszoru csakugyan nem jutott eszembe.

E furcsa trophæum láttára féktelen hahotába tört ki az egész Sisera had; nevetett maga Nagy uram is. (Hogy az ördögbe változott át az a krónika vereshagymává?) Még a két jurátus is a clarissime háta mögött megesett a röhögés ördögének; nem ugyan fennhangon, de legalább pantomiában; mind kettőnek a füléig szaladt a szája, s laposra hunyorult a szeme; mikor pedig a clarissime hátra nézett, akkor hirtelen bekapta mindegyik a száját s

Digitized by Google

felrántotta a szemöldökét, de ha elfordult, megint csak kilátszott mind a harminczkét foguk. Míg a szegény mendikás odahátul, ha egyébbel nem mert nevetni, hát a nyakát huzta le a válla közé s a térdét emelgette, azzal nevetett.

Hová lett hát a csittvári krónika? Az áruló világosan megmondá, hogy hol van a rejteke? Egy olyan roppant foliáns, egy «elefantina moles» csak nem dugható el akárhová.

A clarisime tüzet szikrázott a dühtől. S ebben a dühében meglátott az asztalon valamit. Annak a láttára aztán földhöz csapta a botjára akadt hagymafentőt s győzedelmes kegyetlenséggel mutatott az ujjával, a botja végével arra a bizonyos tanújelre.

— Hehehe! Hát ez micsoda itt clarissimi? Ez a fényes cseppecske itt az asztalon? Az ott egy tintacsepp!

Valóban egy áruló tintacsepp maradt az asztalon, s ez most mindent fel fog fedezni.

— Kendtek itt nem ittak; hanem irtak! rikácsolt a clarissime, botjával az asztalra kopogatva.

Jenőy észrevette társai arczán a veszélyt, melyben forognak. Nincs ahhoz fogható veszedelem, mint mikor valakit egy hazugságon rajtakapnak; nagy hősök, kik minden martyriumot ki tudtak állni; nagy gonosztevők, kik semmi kínzástól meg nem puhúltak, egyetlen rajtakapott hazugság miatt úgy el tudják veszíteni egész lelki keménységöket, hogy nem birnak tovább tagadni; végig vallanak mindent.

Ennek hirtelen be kell vágni az útját.

Jenőy daczosan felugrott az asztal mellől s odavágva tenyerével az incriminált tintacseppre, rázendíté az elátkozott refrainet.

«Csak azért is Dungó!»

Akkor egyszerre valamennyien utána, mint a bomlott óra:

«Dere düre duda Dungó!»

Digitized by Google

Mint az erdei ördögök fellázadása, olyan volt a bomlott zsivaj, a mi erre keletkezett; a hány torok, annyi énekelte, s a hány ököl, a hány csizma sarok, annyi dobolta, asztalon, hordó fenekén a veszedelmes nótát:

«Debreczenben kidobolták,
Hogy a Dungót ne danolják.
Csak azért is Dungó!» és a többi.

A kitört rebellió egy időre megzsibbasztá a hatalom kezeit. Professor, jurátus, dárdás elámulva vonult a biztos háttérbe, melyet, a mint a rosz csont észrevett, «usgye fóre!» felkerekedett, neki az ajtónak; mire valakinek eszébe jutott volna, hogy utánok menjen, már kinn voltak a házból.

— Hiszen majd holnap megkaplak benneteket! börzsölködött utánok a clarissime.

Igen: a diákokat; de nem a csittvári krónikát. Üthetik már ennek a nyomát; nincs már az a pinczében. Azalatt a rövid idő alatt, a míg Borcsay részegségi productiójával az inquisitorokat feltartóztatta, a társak hirtelen szétszedték a krónikát s kiki egy darabot elrejtett belőle a tógája alá.

Barkónak jutott a borjúbőrboríték, az csattogott olyan nagyon a tógája alatt, mikor futott. Ki jött volna arra a gondolatra, hogy egy nyalábnyi nagy pandektát a diákok zsebében akarjon megtalálni? Jenőy megijedt a tintacsepptől, hogy az motozásra vezet; azért vetemedett arra a kétségbeesett gondolatra, hogy a pasquill nótáját a kigunyolt nagy hatalomnak szeme közé rivallja. Ez volt az egyedüli menekülés.

Őket ugyan valószinűleg ki fogják már most majd csapni az iskolából; hanem a csittvári krónika meg van mentve.

— Valjon miféle bor lehetett az, a mitől ezek a gaz lurkók ily pogányul lerészegedtek? mondá clarissime Muskotályi, megvizitálva a kancsót és a bádogpoharakat sorban.

Digitized by Google

Hát nem volt azokban egy csepp bor sem. Nem ittak azok semmit.

Egygyel több bűnvád rájok nézve.

A RÁKÓCZY HARANGJA.

Másnap reggel hét órakor megszólalt a Rákóczy harangja.

«Dzimm-dzumm.»

Ennek a Rákóczy harangjának is van története.

Dicsően országlott erdélyi fejedelem I. Rákóczy György ajándékozott a kálvinista Rómának egy óriási harangot, mely több volt száz mázsásnál, körül szép bibliai mondatokkal átfonva, s az öblén a fejedelmi czímerrel és a Rákóczy jelmondattal; (non est currentis, neque volentis; sed miserentis Dei» nem a siető, nem az akaró nyer; hanem a kin az Isten könyörül.)

E dicső nagy harang nem fért el a debreczeni nagy toronyban, annálfogva egy új tornyot kellett a számára építeni a templom mellé; mely torony soha sem lévén bevakolva, úgy hivatott, hogy «vörös torony».

Onnan zúgott alá sátoros ünnepeken a Rákóczy-harang nagy felséges hangja, hogy meglehetett azt hallani még Balmaz-Újvárosban is.

Mikor pedig Debreczen 1802-ben porig leégett, elpusztult a nagy tűzvészben a vörös torony is. Minden egyéb harang megolvadt, csak a Rákóczyt megolvasztani nem volt elég egy egész égő torony: azon tüzesen, de olvadatlan zuhant le az égő gerendák közül, s a talajba vágta magát. Akkor tudatlan népek odarohantak, hogy jót tegyenek vele, s elkezdték vízzel öntözni. Ettől azután elvesztette a hangját. Mikor ismét felhúzták az újon felépült toronyba, nagy szomorodva tapasztalák a hívek, hogy a fejedelmi híres harang a hajdani hatalmas «bimm bamm» helyett csak egy szomorú, panaszteljes rekedt

Digitized by Google

hangot ád: «dzimm dzumm!», mintha ez is csak kisérteni maradt volna meg a világban, valamint annak a nagy családnak a neve, melynek czímerét viseli, s melynek utolsó ivadékát is már az iz-nikmidi kaktusbokrok födik, s a hol még a nevük előfordul nyomtatásban, a censor vörös plajbásza egy R . . . . y-t csinál belőle, s a kik fenhangon beszélnek még róluk, csak olyan fuladt hangon teszik, mint a harangjuk: «dzimm dzumm!»

Nem is szólal az meg már valami örvendetes alkalomra; csak mikor valami gyász van.

A civis tudja már, mikor azt a hangot meghallja, hogy ez a lélekharang, egy elszállandó léleknek «szegény bűnös» halálharangja: diákot csapnak ki az iskolából.

A mi valóban hasonlatos a meghaláshoz. Kiűzetni az «alma mater» kebeléből. Coriolán keserűsége, Foscari megtört szíve. Ovid könyekkel hintett versei beszélnek arról nagyban, mi lehetett az kicsinyben, ha a dicső kollégium florilegiumából egy olyan virág kitépetett, a melyre az interdiktum rámondta: «mérges növény!» Hová menjen az? mely kert fogadja azt be többé? . . .

. . . A tegnapi kihágás szereplői a sedes elé voltak idézve. Erre húzták meg a rekedt harangot egyszer. Mikor az háromszor fog szólni, az azt jelenti, hogy el vannak itélve.

A kollégium előtti tért, meg a nagy piaczot korán reggeltől késő délig nem foglalkodtatá egyéb beszéd, mint az a nagy eset, a mi most odaben folyik. Egyik ember a másiktól megtudta, hogy mi veszedelem történt. A diákok a nagy erdőn verekedtek. De bizony nem verekedtek, hanem ördögöt idéztek. Azért sem azt tették, hanem összeesküvést csináltak. Új vallást akartak kezdeni, a melyben nincs se pap, se esküvő. Csakugyan megvertek egy professort. Jól tették. Nem jól tették! A Dungót is danolták. Egymás vérét itták . . . .

Ez azután így folyt a talyigásokon kezdve a sulyomáruló, sült tökkel csábító, mézkenyérkereskedő, pattogatott kukoricza pazarló asszonyságokon végig, az ögyelgő kurta

Digitized by Google

gubás, zsiros subás, makrapipás férfiközönségen átszürődve a tulsó oldali paprikás szalonna-bazár tulajdonosokig, ezerféle változataiban a leleményes fámának.

A kollegium kapui pedig ilyenkor zárva voltak.

A «coetus» termében ült a «sedes». Az összes tanári kar teljes ornátusában. Elnökölt maga a rector professor, nagytiszteletű doktor Járai Ezsaiás uram ő kegyelme; a ki maga véghetetlen tudományú férfiú, nagy archæolog, philolog, orientalista, jurista, exegeta és homileta; egy szóval: polyhistor! Kit jellemez az együgyű diáknak azon mondása: «vajha én nekem csak annyi tudományom is volna, a mennyi a professor úrnak a kisebbik fejében van». Értve alatta azt a diónagyságú szemölcsöt a nagytiszteletű úr kopasz fején, mely úgy díszlett azon, mint egy kakastaréj. Pedig olyan apró, összetöpörödött férfiú volt különben a nagytiszteletű úr; csak hogy vonásai hozzá voltak szoktatva, hogy nagy tekintélyt tartson velük: mikor a félszemöldökét felhúzza magasra, mindig magasabbra, a jámbor examinált vagy benevolizált diák úgy érezte, mintha az ő fejét húzná egyre feljebb vele, s mikor aztán egyszerre megint lehúnyta azt a félszemét s csak a másikkal nézett rá: szinte nagyot zökkent a földre leestében a szegény diák.

Hanem azt az egyet el kell ismerni a nagyon tisztelt törvényszékről, miszerint el volt látva azzal az intézménynyel, hogy a mit nem akart megtudni egy criminális esetből, hát azt nem tudta meg.

Ilyen intézkedés volt az például, hogy a vádlottakat egyszerre és együtt vallatták. Kiki hallhatta, hogy a másik mit mondott? ha esze volt, ahhoz alkalmazta magát.

Ismerjük a «domine Nega» (úrfi, tagadj!) történetét.

Legnehezebb volt a legelső vallatott állapotja; annak kellett nagyon vigyázni, hogy olyasmit ne mondjon, a mivel az utána következőket ellenmondásokba keverheti.

Hanem hiszen ravasz rókával volt dolguk.

Digitized by Google

Sánta Biróczy nem hiába készül prókátornak. Ledisputálja ez a napot az égről.

— Humanissime Biróczy! szólítá ki őt a középre a rektor úr énekszerű hangja, melynek azon szép tulajdonsága volt, hogy kottára lehetett volna szedni, mind hanglejtési, mind ütenykülömbségi változatainál fogva. Mondja meg kend, kik voltak jelen a kend elnöklete alatt Nagy uram pinczéjében?

Biróczy még jobban behúzta a nyakát a válla közé, mint egy sánczba; onnan védelmezte magát.

— Nem emlékezem rá.

— Miért nem emlékezik kend rá?

— Mert részeg voltam.

— Miért volt kend részeg?

— Mert sokat ittam.

— Nehogy végig elmondja kend azt az anecdotát az egyszeri diákról: «mert szomjaztam, mert bort szomjaztam, mert sok bort szomjaztam»; lévén az nagyon ismeretes és triviális anecdota. Hanem arra emlékezzék kend vissza, hogy minekelőtte ittak volna mit cselekedtek?

— Danoltunk.

— S minekelőtte danoltak volna?

— Ismét ittunk.

— Tud kend valamit arról a könyvről, a minek neve Koszorú, vagy «csittvári krónika?»

— Igenis, láttam egyszer nagytiszteletű Muskotályi professor úrnál.

— Bolond kend! bolond kend! bolond kend! kiálta közbe a jelenlevő úr. Biz énnálam nem látta kend; ne hazudjék kend olyan nagyokat.

Biróczy még magasabbra húzta fel a vállát.

— Én csak azt mondom, a mit tudok.

— S mit tud kend a krónika tartalma felől? folytatá a vallatást a rektor; kezével intve a seniornak, hogy a jegyzőkönyvbe az utóbb mondottakat be ne vezesse, mert hiábavaló scurrilitások.

Digitized by Google

— Benne van a «szentek hegedűje.»

Ez pedig egy igen kegyes tartalmú énekes könyv volt.

— Apage satanas! Kiáltott közbe clarissime Muskotályi; volt bizony benne az «ördögök dudája», de nem a «szentek hegedűje».

— S miért énekelték kendtek a clarissime domine előtt amaz exsecrált gúnydalt ott a pinczében? Kérdezé a rector.

Biróczy orczátlan vakmerőséggel felelte rá:

— A clarissime domine maga kért fel bennünket arra, hogy nagyon szeretné azt a nótát meghallani, mert még soha sem hallotta.

(Pedig minden éjjel azzal költötték fel.)

— Satis! mehet kend hátra! Álljon elő sequens, humanissime Barkó Paule!

A hosszú diák kiállt a középre s kezeit egymásba téve, mohamedanus komolysággal várta a kérdéseket.

— Humanissime! Szólítá meg a középre állitottat a rector; kendtől okosabb beszédet várok, mint antistesétől, kit perversus embernek ismerünk mindnyájan. Feleljen kend nekem egész becsülettel, minő szövetség köti kendteket egymáshoz? Van-e kendteknek adott szava, egymást el nem árulni?

Barkó egykedvű nyugalommal nyitá fel száját ezen mondatra:

«Vermis szözündin gecsen, kendi dsánindin gecsen.»

A senior nótárius kezében megállt a toll; nem tudta, hogy már most hát ő mit irjon?

A rector szemöldöke magasra feszült fel.

Egy odvas foga volt: — mikor valamin nagyon tanakodott, a nyelvét erre az odvas fogra szokta tenni, mintha az abban lakó spiritus familiáristól kérné a tanácsot, hogy mit mondjon?

— Értem humanissime! Ez törökül van mondva. Anynyit jelent, hogy «a ki adott szavától elválik, saját lelkétől válik el». De már most feleljen meg kend ezen kérdé-

Digitized by Google

semre: tudja-e kend, hogy egy titkos conspiratió által magát a legfőbb hatalom üldöztetésének tette lészen ki? Mi védelmezi meg kendet, ha ez kitudódik? Vallja meg bűnét őszintén, hogy magát megszabadítsa.

Barkó ugyanoly hideg lárvakemény arczczal mondá el válaszát:

«An ki ezdeszti merdumán gurikht, szeres der dsezai Hakk avikht.»

A nagytiszteletű úr még magasabbra feszíté fel szemöldökét s homloka ugyan csak verítéket izzadott. Ez a nebulo most meg már perzsául felelt neki. De ő is birt e fegyverrel s nem érzé magát legyőzetve.

Az odvas fog egy ideig tanácskozott a rátett nyelvvel.

— Jól van, humanissime. E mondás perzsául van s azt jelenti: «A ki az emberek kezétől megmenekült, az fejét az Isten büntető hatalmába akasztotta.»

A nagytiszteletű úr büszkén jártatta végig e mondat után fél szemöldöke alól kerekre nyilt szemét a körülállókon, s szótagolva diktálta a jegyző tolla alá mind az eredeti mondatot, mind annak fordítását; mintha az a legrendesebb dolog volna.

Most azután folytatta a vallatást.

— Látom édes fiam, humanissime, hogy milyen szép tudomány lakik kendben. Egykor tán velünk együtt ülhetne cathedrát, sőt annyira vihetné dolgát, hogy a keleti követségnél tolmácsul alkalmaztatnék s örök hivatalba jutna. Ha csak ilyen rosz társaságba nem keveredett volna. De még jókor a megtérés. Valljon meg kend mindeneket, térjen meg a gonosz útról, s legyen minden megbocsátva azontúl.

Erre aztán a következő választ adta Barkó:

«Teviz birle beklik tözide oturmaktin; Szever birle csikailik tozida jatmak jekdir!»

A nagytiszteletű úrnak kövér izzadságcseppek kezdtek végig csorogni az orczáján: ez a nebuló minden tudományából kikérdezi. Ámde van abban a kopasz fejben elég.

Digitized by Google

— Értem fiam. Nem zavartál meg a tatár felelettel. Mondásod tatárul ezt jelenti: «Többet ér baráttal a szegénység porában feküdni; mint ellenséggel együtt a hatalom trónján fényleni.» Ez bizonyítja kemény megátalkodottságodat; azért nem is kérdezek tőled semmit; recedas, állj hátra!

Nem bizony, mert attól félt a doctissime, hogy a negyedik kérdésre sanskrit nyelven fog megfelelni a haszontalan ficzkó, s ebből épen csak annyit birt a rector úr, a mennyi abban a kisebbik fejében elfért.

— Sequens! Humanissime Jenőy.

Jenőy a törvényszék elé lépett.

— Nagytiszteletű iskolaszék: kezdé az ifjú; nem várom be a kérdő pontokat, nem az összevissza vallatást. Tudomásom van a tárgyról s beszélni fogok felőle önök előtt; nem a hogy vádlott és biró beszélnek egymáshoz, hanem mint férfi férfiakhoz, ki tisztelettel tartozik azoknak s becsülést követel magának. Itt két irányú bűnvád van ellenünk fordítva. Az egyik az, hogy az iskolai fegyelem ellen kihágást követtünk el: elmulasztottuk a vasárnap délesti templombamenetelt, tiltott ruhában tilalmazott helyre gyülekeztünk, ott az iskolai elöljáróság jelenlétében féktelenkedtünk, sőt egy tiszteletreméltó tanári személyt gorombául insultáltunk is. A második vád pedig, mely bennünket terhel az, hogy mindezen kihágások csak egy nagyobb vétség elpalástolására lettek elkövetve, mely vétség egy szóban leli kifejezését: «a csittvári krónika».

— A distinctió tökéletes, szólt közbe nagytiszteletű Járay uram.

— E két váddal szemben kétféle védelem van. Az elsőnél teljes magamegadás, sajnálata a megtörténtnek, bevallása a vétségnek s nyugodt elvárása a büntetésnek; a másodiknál pedig határozott elutasítása minden felfedezésnek, vasbaöntött válaszadás minden kérdésre: «nem akarok! nem akarok! nem akarok!» Miért kérdik önök, hogy mi az a csittvári krónika? Nagyon jól tudják önök

Digitized by Google

azt. Nemzedékről nemzedékre adott ereklye az, melyet mindig a fiatalság őriz. Ülnek itt többen a törvényszék asztalánál, kiknek kezeirását tartogatják ama lapok; mert hiszen fiatal korában minden ember szabadelvű, rajongó és felmagasztalt. Azért száll ez mindig diák kezéből diák kezébe. Mert mikor innen elmegyünk, közülünk is lesznek főpapok, főhivatalnokok s akkor mi is megfordulunk saját magunk ellen, a kik hajdan voltunk szabadságszerető, merész gondolatú fiatal emberek. A csittvári krónika volt, van és lesz; s a milyen bizonyos, hogy nem azoknál van, a kiknél volt, olyan bizonyos, hogy nem azoknál lesz, a kiknél van; nehogy megtörténhessék, hogy valamint a «múlt» üldözi most a «jelent», úgy a jelen üldözhesse valamikor a «jövendőt».

Rector professor úr mind a két szemöldökét felhúzta erre a szóra, mint a ki érzi, hogy most nagyokat nagyobbakkal kell megfáczolnia, s nem engednie, hogy a vádlott a biró fölé emelje fejét.

— Nagyon szeretem, humanissime, hogy őszintén és nyilt homlokkal beszéltél előttünk. Azt sem titkolom, hogy azon ifjak közé tartozol, kikhez szép reményeket kötöttünk és sokan szerettünk. Még azon felül az is köztudomású dolog, hogy nagyanyád a mi főiskolánknak hatalmas patronája és alapitója. Tehát hármas okunk vagyon, hogy törvény és szigorúság helyett kegyelmet és bocsánatot hagyjunk erőre jutni. Légy is meggyőződve, hogy azon illetlen megbántásért, melyet egy hivatalos személyen s az iskola tekintélyén elkövettél: a megbántottakban találod a legbuzgóbb kegyelemkérőidet.

(«No ezt nem mondhatnám», dörmögé clarissime Muskotályi.)

— Ámde légy készen arra mind te, mind czinkostársaid, hogy ha ti a bűnpalásttal eltakart bünt fel nem feditek, s vasból öntött tagadással álltok elénk, mink vassal fogunk a vasra visszaütni s nem nyersz irgalmat előttünk sem te, sem az utolsó közöttetek. Te, a vádlott, visszavádolod bi-

Digitized by Google

ráidat. Azt mondod, amaz emlékezetes könyvet egykor a mi kezeink is irták, szaporíták és megőrzék. Ez nem lehetetlen. De a mik abban a ti időtökig megirattak, sem az égi biró, sem a belső biró azért a krónikairókat el nem itélheti. A kitől félhetnének a miatt, a mit irtak, egyedül a világi hatóság. Ez is elég ok ugyan a félelemre. S nem tagadhatom el, hogy álomháborító gondolat azt tudnia valakinek, hogy egyszer könyelmű ifjukorában valamit leirt, a mi ha most a százszemű Argus tekintete elé kerül, vagyonát, szabadságát, fejét veszítheti miatta. Hiszen ugyanazon krónikában olvashattátok, mert én is olvastam azt, hogy Bónis Ferencz alispán hogy vesztette el fejét és vagyonát egyetlen accentus elhagyása miatt: midőn a szatmári kapitány azt kívánta tőle, hogy küldjön neki «élést» s ő visszafelelt rá: «majd küldök neked élest» s ez egy accentusi hiba tréfájáért a fejével fizetett meg. Még friss előttetek Martinovich és társainak emlékezete, kiket egy irott lap vesztett el. Ámde ti mind ennél többet cselekesztek. Ti propagandát csináltok hazánk kőszikla alapja, a nemesi rend ellen; ti szarvat emeltek egyedüli erős várunk, a vallásos hit ellen!

Jenőy arczát elhagyta a vér.

«Jaj nekünk, sugá Barkónak. Itt az odium theologicum!» (A hittani gyűlölség.)

— Tagadhatjátok-e, hogy ilynemű iratokkal terheltétek meg azt a könyvet, melynek eddig mást nem kellett kerülni, mint a hatalom pallosát, most pedig kerülnie kell annak még a nemesi fringiát s a pásztori botot is, melyek mind üldözésére indulandnak el; hogy a hol megtalálják, megégessék, nehogy ő legyen az a máglya, a melyen mindnyájan megégünk! Minő kakodæmon szállta megsziveitek, hogy ily gonosz lejtőnek rohanjatok? Midőn az ország csak alig szerezte vissza nemesi előjogait, ti elkiáltjátok magatokat nem kell nemesség! a kutyabőr maradjon a kutyáé! Midőn csak alig birtuk a német nyelv nyilait kitépni bőrünkből s áttörhetlen pánczélunkat, a

Digitized by Google

classicus latin nyelvet, felöltöttük, ti előálltok kiabálni, hogy nem kell a holt nyelv! Pedig a halál utáni élet örök élet! S ti azt akarjátok, hogy levessük e pánczélunkat s meztelenül álljunk ki, a magunk meztelen magyarságával a vértezett ellenségnek ismét? . . . Csak alighogy türve van egyházunk, még most szedegetjük össze garasonkint az áldozat-siclust, hogy templomaink helyett, miket tőlünk erővel elvettek, újakat építsünk; még alig száradt fel az irás Biharvármegye jegyzőkönyvében, melyben kimondatik ránk, hogy a hol templomot építettünk, iskolát nem szabad épitenünk, s a hol a kántor tanít csak szóból taníthat, de könyvet nem szabad gyermekeink kezébe adnia; s ha egy ábéczét lelnek nála, börtönbe vettetik: és ti már azzal álltok elő, hogy minek a templom? minek a vallás? bolondok, a kik egy czifra tornyot épitenek! és csufságot tesztek azokból, kik a pædagogus martyr életére vállalkoztak? A budai diætán már törvényjavaslat lett előterjesztve az iránt, hogy a mi papjaink is nemesi rangnak örvendjenek; a hogy ki van az terjesztve az oláhok pópáira. Hittük és reméltük, hogy e dicsőségben részeltet is bennünket a nemzet, s ti most előálltok s azt mondjátok: minek a papnak a kutyabőr? elég kutya az már úgy is!

Ez volt a legkeményebb vád, a mi ellen nem lehetett mentség.

— De még nincs vége a bűnök lajtsromának, folytatá a rector. Kendtek még a magyar koronát is kigúnyolták. Ez nem reformatió tárgya, urak! Azokhoz a szentekhez, a kik a magyar koronára vannak festve, semmi köze sem Luthernek, sem Calvinnak, azok a nemzet szent képei, s azok ellenében nincs iconomachia (szentkép-harcz) és ha ördögök volnának is arra festve, vagy gúnyképek, még akkor is a mi tiszteletünk tárgyai lennének. Csak alig múlt nehány tizede, hogy a nemzet ezt az ereklyéjét visszakapta; milyen nagy triumfális processió volt az, mikor azt visszahozták az országba! Hogy fogadták zászlókkal, banderiumokkal, hogy hintettek az útjára a haza szűz ha-

Digitized by Google

jadonai virágokat, hogy járt fel tiszteletére Buda várába a nemzet ifja, véne; mert tudta mindenki jól, hogy ez az a varázsgyűrű, mely bennünket együvé tart. És most egy csoport gyermek előáll könnyelmű szóval s feszegetni kezdi, mennyit érhet latszámra, darabonkint azon megbecsülhetetlen kincs; elmondja, hogy egy ilyen felfordított aranybográcsot egy bécsi ötvös bizony ezer tallérért is csinálna, sőt különbet; és hogy párosítsa a szentségtörést a tudatlansággal, még azt is kétségbe hozza, hogy e korona szent István fejét érte volna, mivel később élt emberek nevei vannak rajta: arczul ütve a históriát, mely világosan tanítja, hogy a korona két darabból áll és a külső ágas karikáját küldte a görög despota. Ime ilyen adatokkal gazdagíták kendtek amaz emlékezetes könyvet: tagadja-e azt kend, vagy bevallja?

Jenőy összeszorítá vékony ajkait, s azután elszántan felelt:

— Quod dixi, dixi; quod scripsi, scripsi! (A mit mondtam, megmondtam a mit irtam, megirtam.)

Tizen kiálták utána egyszerre:

«Et nos itidem diximus!» (És mi is ugyanazt mondtuk.)

Tíz társa nyújta egymásnak kezet.

A nagytiszteletü úr most hosszas ideig tartott tanácsot nyelve hegyével és odvas fogával.

— Fiaim, szólalt meg azután otthoni természetes hangján; most nem úgy szólok hozzátok, mint biró vádlottakhoz, hanem mint atya gyermekeihez. A vétekről, melylyel vádolva vagytok, meg vagyok győződve. De tanúbizonyságaim nincsenek rá. A corpus delictit, a vétkes krónikát el tudtátok rejteni szem elől, hogy senki rá nem akadhat. Maga azon egy társatok, a ki töredelmes szívvel és szent borzadálylyal fedezé fel előttem a legutóbbi lapok adatait . . .

(— «A hetedik szavazat!» sugá Jenőy Barkónak.)

— Ugyanaz sem volt rávehető, hogy felfedezze, hová rejtétek el e krónikát? És ha megkaphatnók is azt,

Digitized by Google

ugyan őrizkednénk benneteket «a miatt» elitélni, mert periklitálnánk általa egész iskolánk jövendőjét, s a világi hatóságoknak adnánk okot a beavatkozásra. Ellenben erős indokaink vannak ellenetek az iskolai kihágás, a fegyelem és tisztelet elleni vétség miatt a legszélső szigort alkalmazni. Azért azt tanácsolom tinektek, adjátok elő önkényt ama veszedelmes könyvet, ne legyen az ellenetek fordítva semmiképen; hanem itt mindnyájunk szemeláttára vettessék be a nagy kandallóba s legyen az ő hamújába eltemetve mind a ti bolondságotok, mind a mi keserűségünk. Ha pedig megátalkodva eltitkoljátok azt, legyetek készen, hogy azért a másik bűnötökért, mely bebizonyítható, a legnagyobb szigorával a törvénynek fogtok megsújtatni.

Most egy ünnepélyes csend pillanata következett. Jenőy végig hordozá tekintetét társainak arczán. Egy sem süté le szemeit előtte.

— Uraim. Nagytiszteletű iskolaszék! szólt Jenőy; amaz emlékezetes könyvnek 1802-őt viselő lapján egy jegyzet foglaltatik a margóra irva, mely így szól: «és e rettenetes tűzveszély közepett, midőn a templom és kollegium s az egyház melléképületei mind sorban égtek, egyikében a «gunyhók» nak két benszorúlt diák maradt meg. E krónika őrei voltak azok, kik az égő házból ki nem jöhetvén, a földre letették a krónikát és arra ráfeküvén, öntestökkel védelmezék azt meg az összeégés ellen.

«Factum!» szólt közbe a rector. «Karika János volt az egyik megmentő neve.»

— Ez ív utolsó lapjának margójára pedig ez «lesz» irva, folytatá felemelt hangon Jenőy; hogy a midőn e krónikát egy társnak árulása veszélybe hozta, akkor tizenegy tanuló öntestével védelmezé meg azt a megsemmisülés ellen, és inkább választotta a számüzetést, az életpályából kiveretést, hogysem árulója legyen az ereklyének. «Est Deus in nobis!» (Isten él bennünk!)

A vádlott társak rádörmögték:

Digitized by Google

«Amen!»

A rector inte nekik, hogy távozzanak ki a teremből.

Az előteremben a jurátus diákok között megpillantá Jenőy az áruló Aszályit.

— Miért árultál el engemet? sugá neki.

— Miért voltál első eminens? felelt az, kielégített irigység kifejezésével arczán, miért nyertél el minden kitüzött jutalmat előlünk? Miért protegált úgy minden ember?

— «Mea maxima culpa!» (Ez az én legfőbb bűnöm) sohajta Jenőy.

Odabenn sokáig nagy és heves disputa volt a nagytiszteletű urak között. Elhatározott szándék volt, hogy a lázadó fiatalok a tanodából számüzessenek; csak az itélet fogalmazásában volt erős összeszólalkozás.

«Fentnevezett tanulók az iskolai öltöny levetése, világi öltöny felvevése és törvényellenes kihágások miatt az iskola falai közül elmenetelre tanácsoltatnak.»

A rector professor az «és törvényellenes» szavak közé ezt kivánta igtatatni «így», a mikor azt n természetesen úgy hangzanék az itélet, mintha a diákok minden kihágása a világi öltöny felvevése lett volna, a miben pedig kettőt kivéve, a többiek nem is részesültek. Ezt Muskotályi tanár természetesen ellenezte. Már csak a históriai igazság kedveért is. Azonban egyik jurátus bizonyította, hogy a többieknek is a lószőr nyakravaló helyett fehér patyolat volt a nyakukon. Ez bizonyított, s az «így» közbe lett szúrva. Ez enyhitette az ïtéletet.

Midőn a contrascriba (ellenőr) szava belépésre hivá fel a vádlottakat: a tizenegyedik után humanissime Aszályi is beszólíttatott. Valószinűleg szembesítés végett.

Azonban több vallatás nem fordult elő. Az itélet készen volt már.

A rector felolvasá azt a vádlottak előtt.

Öten, mint főczinkosok: Jenőy, Biróczy, Borcsay, Barkó és Csuka az iskolából mindenkorra kitiltatnak, eddigi bizonyítványaik kiadatása mellett. Hatan tizen-

Digitized by Google

négy napi carcerre itéltetnek, kenyeren, vizen, és az electióknál, s akademika promotióknál tizenöt társsal hátrább tétetnek, itéleteik a fekete táblára kifüggesztetnek, s azoknak foganatba vétele a harmadik harangszónál azonnal megkezdetik.

E komoly, keserű pillanatban kötelességének tartá a rector professor egy kenetteljes búcsúztatót tartani a számüzött ifjakhoz.

— Szerencsétlen ifjak, mi lészen már most ti belőletek?

De ketté szakította az egész malasztos orátiót a gonoszvérű sánta Biróczy felkiáltása:

«Ma diák, holnap katona!»

S azzal megindult az ajtó felé azokkal a jobbra-balra sántító kacskalábakkal, azzal a vállaközé húzott sertehajú fejjel, azokkal az idomtalan hosszú kezekkel; hogy erre a mondásra és jelenetre az egész venerabile consistorium oly féktelen hahotában tört ki, mely még a rector professort is magával ragadta; ki e gnóm alak gúnyos parodiájára elfeledkezék róla, hogy az orientális népek nem nevetnek nyilvános helyeken, s kaczagott, hogy a szék rázkódott alatta.

Azután pedig nagyon megharagudott érte.

— Perversus nebuló; takarodjék kend ki innen! A törvényszék auctoritását eképen compromittálni.

Sánta Biróczy még egyszer visszafordult, csipőjére tette a kezét s egy olyan heroicus tekintetet vetett büszkén a venerabilis sedesre, hogy az még egyszer összeomlott a visszatérő kaczagás miatt; mely nem is szünt meg addig, míg az elitéltek mind el nem hagyták a termet.

Csak Aszályi nem nevetett. Ő megbotránykozottan emelgeté szemeit az ég felé, kezeit összekulcsolva, s ott maradt, miután a többiek eltávoztak.

Mikor aztán ő már egyedül volt ott, akkor a rector professor arczára ismét visszatért a birói komolyság:

— És most kenden a sor, humanissime Aszályi. Kend

Digitized by Google

bevádolá társait az iskolaszék előtt, hogy azok egy tiltott könyvet rejtegetnek a nagy erdőn, Nagy uram pinczéjében, egy hordó fenekében. Kend nem mondott igazat, mert a vád alá eső könyv sem a hordóban, sem a pinczében, sem sehol nem találtatott, kend ez által iszonyú skandalumot idézett elő. Ennélfogva kend az iskolából örök időkre kitiltatik, kicsapatik, kiüzetik. Testimoniumába pedig sub rubrika «ex moribus» beiratik e szó «calumniatoř!» (rágalmazó.)

Dzimm-dzumm! A második verset zúgta már a Rákóczy harangja, annak hirdetéseül, hogy a nehéz itélet ki van mondva.

Mikor a harmadik verset fogja rezegni, akkor már mennek a kitiltottak, s harangoznak nekik, míg a városból kiérnek: mint a hogy szokás harangozni a halottnak a temető kapujáig.

Három órai idő volt engedve a kitiltottaknak, hogy motyóikat összeszedjék s azután hátukra véve, menjenek Isten hirével. Nincs már szolgálatukra dárdás, a ki utánuk czipelje a vászonkuffert.

Délután nem tartatott előadás, hagyományos szokás szerint. Lehetnek hű barátjaik a szerencsétleneknek, kik el akarják őket kisérni, legalább a város végéig, talán még tovább is. A hatóság hunyjon szemet a kegyelet előtt.

Ez a három órai idő pedig épen elég volt arra, hogy a város népessége mindent megtudjon hegyiről tövire, hogyan, mi mondatott a sedesben? Mi volt a diákok vétsége? Hogyan védelmezték magukat? Milyen nagy dolgokat vágott oda a vaskalaposoknak Jenőy? hát Barkó hogy replikázott nekik tatárul, törökül, perzsául! Hát még a sánta Biróczy, hogy tréfálta meg őket víg ötleteivel! S most ezeket mind kicsapták. Az iskola szeme fényeit! Még Borcsay is, a ki úgy prédikált nagypénteken, hogy minden ember sírt rajta! Rettenetes dolog ez! Olyan diákot kicsapni, mint Jenőy, a ki példája volt a jó erkölcsnek! No meg olyant, mint Barkó Pali, a ki tíz nyelven tud beszélni.

Digitized by Google

A rectoron kívül egy professornak sincs annyi tudománya. Szörnyűség ez! Aztán miért? A «csittvári krónikáért!» A ki nem tudta is, hogy mi az a csittvári krónika? annyit tudott róla, hogy az egy tűzre máglyára keresett drága könyv, melyben az ország minden elvesztett jussai vagynak megirva! melyet két diák, anno 1802-ben a nagy tűzből szabadított ki! S ki árulta el őket? A gézengúz Aszályi.

De nem is volt tanácsolva Aszályinak, hogy bevárja a harmadik harangszót, mikor az egész frekvenczia indul, hanem elébb kibocsátották őt a «gunyhók» felőli hátulsó kapun: úgy menekült tova, szája elé húzva köpönyegét, mintha az orra vére folyna. Azonban az álnok mendikások elárulák őt mégis a publikumnak, utána kiabálva: itt a calumniator! s akkor aztán neki támadt minden kétlábú teremtés, ember, kofa, civis, gyerek; szidták, pernahajderezték, még a pulykák is utána hurrogattak; s a mint aztán szaladásnak vette a dolgot, a kofahad úgy meghajigálta sült tökkel, hogy csupa sárgafekete lett tőle a tógája «heh, te csunya Kalmunátor!» s legvégül az iskolásgyerekek csürhéje az egész Csapó utczán végig kergette, utána kiabálva a hagyományos gúnykiáltást «oche! oche!»

Mikor pedig harmadszor megszólalt a Rákóczy szomorú zöngése, s kinyilt a főkapú és előjöttek rajta a számüzött diákok, és azután nyomukban a fekete tógás népségnek egész hosszú cohorsa, (hétszázan!) s ott kiérve a kollegium elé, még egyszer körbe álltak, s rázendíték az iskolai búcsúdalt:

Múzsa—Múzsa—Múzsa—nyáj!
Indu—huhu—lj patakoknak árnyas
Berke—hehe—iben
A Sze—hehe—nt Pieridenéknek
Boho—hohol—doho—hohog kertjeiben!
Oszlik bomlik kis seregünk
Szakadoz.
Pusztán árván hagyva busan
Maradoz,

Digitized by Google

Le te—hehe—tte szent atyánk lantját
Muhu—huhu—zsáhá—háhák.
Mars haza hát!

Hát akkor az egész közönség bőgött a sirástól. Soha sem lesz itt többet olyan bassista, mint Barkó Pál volt. Mikor azokat a szavakat oda dörögte «szakadoz», «maradoz» az ember azt hitte, hogy csakugyan a szive szakad meg.

Akkor aztán felnyilt a kör s az öt elitélt megkezdte a maga számüzetési pályáját az emlékezetes fahidon a körülöttük tolongó népség árja közepett. A sok érzékeny szívű civis és civa egymást törte, hogy valami útra valót tömhessen a tarisznyájukba, a togájok zsebébe, «no még ezt a kulacsot! ezt a kis elemozsynát! ezt a fonatost, ezt a kolbászt; jó lesz ez a szalonna az útra; hát ez a boszorkánypogácsa!» Szegény Csuka Ferinek foltos volt már csizmája; azt nem eresztették végig a csizmadia állás előtt addig, míg egy ujdonatúj fischledert nem akasztottak a botja végére; sőt még Jenőy is tapasztalá, hogy van még egy koszorú a világon, a minek a költő ez életében is hasznát veheti, egy becsületes sütőné akkora pereczkoszorút akasztott a karjára, hogy a félországot beutazhatja vele. Jó volt azt a koszorút elfogadnia, mert az volt az első és az utolsó koszorú, a mit törekvései jutalmául egész életében látott. Miután hogy a töviskoszorúk láthatatlanok.

A «Dzimm-Dzumm» zúgása egészen elveszett az emberi rokonszenv zajában. Maga a harangszó is, mintha ott akart volna maradni csak a kollegium körében.

A fiatalság elkisérte a nagy erdőig egész tömegestül a számüzött társakat; sokan mentek velük még a nagy erdőn is végig; egész az utolsó fákig: a hol a nagy hajdúsági róna keletkezik. Még ottan is kivált valami ötven a többi közül, hogy ők elkisérik pajtásaikat, a míg csak a nap fenn lesz az égen.

Jenőy eszükre téríté őket, hogy de már azt nem okosan

Digitized by Google

teszik; nekik vissza is kell még menniök a kollegiumba, az pedig este bezáratik, s az azután csunya látvány lenne, ha ennyi diák mind a kollegium falán mászna be; a mi egyesével egészen rendes közlekedési út gyanánt használtatik. De legalább addig a pásztorhalmig elkisérik őket.

Nagy hegy az a pásztor-halom ezen a sík pusztán. Talán nem is épen csak azért hordták azt egyszer oda, hogy a juhásznak, meg a komondorainak legyen honnan szétnézni a világba. Talán ha elkezdenék azt széthányni, ezernyi ezer koponya gördülne szét belőle.

A pásztorhalmig elkisérte társait a hű csoport: ott sánta Biróczynak valami jó gondolat ütött a fejébe.

— De halljátok-e, nem czepelem én ezt a sok sajtot, fonatost, meg hurkát a világ végeig. Itt a szép asztal: a gyep; csapjunk egy víg lakomát egymással utoljára!

Jó lesz. Mondá a négy társ, s azzal lerakták mindanynyian batyúikat, miket a népbarátság inni és harapni valóval tömött meg; nem kellett oda nagy kinálkozás, leheveredtek valamennyien a gyepre, az ott maradók nagyokat ittak az eltávozók egészségére, míg tartott a kulacsban. Kinek jutott volna eszébe, hogy búsuljon?

Mikor aztán a nap lement, a bujdosók siettették társaikat, hogy menjenek haza «hora canonica!»

Aztán összeölelkeztek, kezet ráztak, elbucsúztak. Nem sirt senki! Tud is sirni tizennyolcz esztendős ember a maga baján!

A hazatérőket eltakarta nem sokára a nagy erdő; a bujdosók ott maradtak még sokáig, nagyon sokáig a pásztorhalmon üldögélve, s mikor már a hazatért társak nagy messze lehettek, elővonta Csuka Feri iszákjából a tárogatót, felállt s megzendíté a dombtetőről azt az üldözött nótát, a Kuruczok bucsúnótáját, hogy a bánatos méla hang messze bejárta az alkonyködös rónát. S mikor a tárogató elhallgatott, mintha a nagy erdő viszhangja volna, mintha az esti szél zúgása volna, hangzott vissza messzünnen a szomorú dallam az erdőből;

Digitized by Google

«Zöld erdő árnyékát,
Piros czizmám nyomát,
Hóval födi be a tél
Hóval födi be a tél.»

Most azután egymás nyakába borúltak és sirtak. Ez már nem a maguk baja volt.

A FURCSA PATRONUS.

A kiakolbólított diákok aztán csak felkerekedtek s nyakukba vették a gyalog utat s addig mendegéltek, míg rájuk szállt az éjjel; akkor pártul fogta őket egy jótékony szénaboglya, a mellé letelepedtek, ott szépen meg is virradtak.

Reggel, a mint a legelső pacsirtaszó felkölté őket, nem sok kellett az öltözködéshez, kankalikos kút vedre a pusztában jó volt mosdószekrénynek, reggeli szellő törülközőnek.

Hová fognak menni? Van-e pénzük az útra? Azt még nem is kérdezték egymástól.

A mint ballagnak az országút mellett a timpóvirágos gyalog uton, egy ötlovas szekér jön a nyomukba nagy csengetyűzajjal.

Ha a sánta Biróczy velük nem lett volna, majd lépést tartottak volna azzal a diákok, mert nincs dicsőbb dolog, mint a gyalogszámosnak nem hagyni maga elé kapni a szekerest. A mint utoléri őket a szekér, a bennülő szavára lassítja a kocsis a lovak menetét. A szekérben négy ülés van, a hátulsóban egy negyvenöt-ötven év közt járó úri ember ül és pipázik nagy tajtékpipából. Arczszine olyan barna, hogy csak egy klarinét kellene a szájába, s a legtökéletesebb czigány volna. Ahhoz valók hamisan összehúzott szemei is, a mik olyan kifejezést adnak az arczának, mintha örökösen gúnyolná a világot, mely gúnyt roszul takargat rendetlen bajuszával fedett komoly vá-

Digitized by Google

gású ajka; pofaszakállt is visel, s a hogy a szakállába s boglyos hajába akadt pehely és szalmaszál tanuskodik, nem sokat szokott e két utóbbi rendezésével foglalkozni; sőt arra is erős gyanú van, hogy ő nála aligha veszne kárba a szerecsen mosdatás s egy adag szappan, meg egy négynyüstös új törülköző segélyével alkalmasint sikerülne a mulátból legalább quarteront mosdatni.

Az úri ember megszólítá onnan a szekérből a vadlud formán egymásután haladó fiúkat.

— Kik vagytok? héj!

Sánta Biróczy visszafelelt hetykén.

— Kicsapott diákok, héj!

— Kicsapott diákok! Állj meg kocsis! E kell nekem. Üljetek fel valamennyien a szekeremre. Én meg elviszlek benneteket egy kicsapott ekklézsiába. No, soh' se gondolkozzatok rajta; egy, kettő, három. Egy mellém, kettő elejbém, egy a kocsis mellé, egy a saraglyába hátul. Upré pupos.

Jenőy felelt neki.

— Legelőször is megjegyzem, hogy engem nem szoktak idegen emberek tegezni.

— Igaz a! szólt a kocsi ura; no hát igyunk bruderschaftot pajtás, aztán legyünk per tu. Itt a kulacs!

Már ezt a tréfát nem lehetett elutasítani. Ott az útfélen megitták a bruderschaftot, s aztán lettek mind per tu: kocsis, diák, uraság.

— Már most mondjátok meg, kit hogy hinak?

A diákok sorba paroláztak vele.

Mikor aztán az utolsónak is markába csapott, akkor ő megmondá a magáét:

— No hát engem meg Csollán Bertinek hinak.

Erre nagy zsivaj támadt a diákok között, valami olyan öröm, vagy káröröm, vagy veszedelemérzet-féle. Hetedhét országon híres név az a bohó kalandjaival, emberek megtréfálásával: a kinek semmi egyéb dolga, mint mindenütt valami hallatlan nagy csinyt elkövetni, a hol csak meg-

Digitized by Google

fordul; a miről azután megemlegessék. Vagyona is van a csinytevések árát megfizetni, megmérhetetlen sok. Nem volna diák, a ki ezt az invitatiót el nem fogadná. Jenőy hirtelen fölkapott a kocsiülésbe, Borcsay felsegité Biróczyt az első ülésbe, maga a mellé ült, Csuka Feri a hátulsó ülésen keresztül a saraglyába mászott.

— Hát mért nem maradsz itt mellettem? Kiálta rá Csollán Berti.

— Majd tán bolond vagyok, hogy tűzes taplót dugj a csizmám szárába. Ismerem a jó szokásodat. Aztán meg azt a tisztességes helyet az öregnek hagyom.

Az «öreg» alatt Barkó Pali volt értve.

— No hát öreg. Ad ugrandum.

— Én nem ülök fel. Én sietek; mondá egykedvűen az orientalista.

— Hová sietsz?

— Még ma Tiszarévben akarok hálni.

— Hát hisz az az én falum. Épen odaviszlek titeket a pusztámra.

— Hamarább ott leszek gyalog, mondá Barkó s aztán nem is állt többet a szónak, hanem folytatta a gyalogolást. Köztünk mondva, nem szerette, ha vele tréfálnak.

A többieket aztán vitte az öt fakó. Felejtve volt egyszerre minden gond: a kulacs kézrül-kézre járt, s az nem volt olyan kölyökkulacs. A fiuk víg ötletekkel mulattaták Csollán Bertit; sánta Biróczy elmondta neki a tegnapi sedes jeleneteit, a mik mulattaták az uraságot nagyon. No majd segít ő a bajukon, ne busuljanak semmit. Csuka Feri egyszer előhuzta a tárogatót, s elkezdte rajta a postaindulót fujni, a mitől aztán minden szemközt jövő nagysebten kitért előlük. Még a császári királyi diligeanceot is rászedte vele, az is kitért nekik: azt hitte stafétát visznek, vagy brachiumot; bele is rekedt a legnagyobb sárba, a min Csollán Berti nagyon jót nevetett.

Nem is történt velük egész Tiszarévig semmi veszedelem. Ott a falu végén esett csak az a kis malőr, hogy a

Digitized by Google

kocsi egyszerre kigyulladt, bizonyosan elejtett taplótul; a rajta levők aztán ugráltak ki belőle, kinek orra törött be, kinek könyökéről maradt le a bőr, Biróczy jajgatott s torzképeket fintorított, hogy ő most az egyik lábára jobban sántít mint a másikra, s mindezen nagyon sokat nevettek, de még többet azon, hogy az elrugaszkodott öt paripa hogy nyargalt aztán Illés próféta lángoló tüzes szekerével neki a falunak, a sok paraszt hogy szaladt eléjük villával, cséplővel, hogy be ne menjenek a faluba, fel ne gyujtsák a községet. Ezt csupa komédia volt nézni. Persze, hogy a diákok batyuja is mind ott égett. Se baj, van a ki megtériti a kárt.

Hanem mikor a faluvégi csárdához elértek aztán ballagva, már akkor ott találták a kis padon ülve az eperfa alatt Barkó Palit; ez már akkor ki is pihente magát.

— No ugye, jó volt nem jönnöm veletek a szekéren? mondá társainak, mikor fátumukat előtte elpanaszlák; az én batyum nem égett oda. Pedig abban van valami őrizni való. Azt nem fizethetné meg Bertók!

Csollán Berti pusztájának ez a csárda képezte az egyik határát, honnan egy roppant sik pusztán kellett végig ballagni, melyen gulyák, ménesek legeltek szétszórva. Egy jó órajárásnyira látszott a tanyai lak mindenféle melléképületeivel. Tömérdek szalmafedelű hosszú házak, szinek és hodályok, s azok közül egy kiemelkedő s messziről vereslő emeletes épület, a melyen csak az volt a csodálatos, hogy nem volt rajta semmi kémény.

Annak a pusztának a neve volt Gődénylak (csendes vonatkozás a benne lakozókra, kik isznak, mint a gődény). Terjedelme lehetett negyven, vagy ötvenezer hold, bizonyosan nem tudatik mennyi? mert felmérve soha nem volt, s egy része víz alatt fekszik, a hova indzsellér nem megy.

Van rajta éktelen mennyiségű lábas barom, a miket soha sem vesz senki számba; ha a ménesből, gulyából, nyájból és kondából ellopnak a szomszédok egy csomót,

Digitized by Google

a csikós, a gulyás, a juhász, a kondás be sem jelenti azt, hanem visszalopja. Mennyi földet szántanak fel s mit vetnek bele, mit aratnak róla? Isten tudná azt megmondani: az ispán ugyan nem, kiknek szabad ellátás az egész fizetése; tudniillik pénz semmi, hanem a mit lophat, az az övé.

A tanyák déli oldalán három hosszú fekete sáncz vonul végig: azok trágyasánczok, miket nyáron odafortificálnak, s télen, mikor nagy a hó s aztán egy jó északi szél jön, a felső végén meggyujtanak s hagyják végig égni. Különben nem tudnának tőle hogyan megszabadulni.

A szérűskertben roppant asztagok és kazlak emelkednek, mikben egy millió veréb fészkel felül, s két millió egér alul. A számok hitelesek, egy sem hiányzik abból.

A cselédházak, melléképületek mind sárból vannak verve, fecskerakásból, látszik is a megvedlett oldalaikon; hanem az emeletes kastély merőben téglából épült, azért olyan veres, mivel hogy nincsen bevakolva.

Annak meg, hogy miért nincsen bevakolva? az a története, hogy Csollán Berti egyszer, életének egy nevezetes stádiumában arra határozta el magát, hogy ő egy nagy emeletes kastélyt építtet, rangjához és birtokához illőt. Rászánt vagy százezer forintot. A kik jóakarói voltak, tanácsolták neki, hogy bízza azt valami értelmes építőmesterre; nem ő; van ő neki egy falusi pallérja, a ki Bikalakán nem csak házakat önt, de még a templomot is ő építette; majd megcselekszi az.

Meg is cselekedte a jámbor pallér; csak hogy annak is, mikor azt az emeletes úri lakot építette, mindig csak a templom volt a fejében, s mikor már készen állt a ház, ablakok berakva, boltozatok kisimítva, akkor jutott eszébe, hogy hát a kémények hol lesznek? Azokról mindenki megfeledkezett.

Csollán Berti dühödt lett e felfedezésre, agyon akarta lőni a pallért, az persze úgy elszökött, hogy soha hírét se hallotta többé. A nagy ház aztán meg volt, a százezer forint benne volt: de nem lehetett benne lakni.

Digitized by Google

Mondta ugyan egyszer Csollán Berti az ő legkedvesebb barátjának, báró Bálvándinak, hogy ha felmegy Pestre, küldjön le neki egy becsületes mesterembert. Az küldött is neki egyet különös ajánlólevél mellett; a kinek aztán Csollán Berti elmagyarázta a baját, hogy ide kémény kellene, oda konyha kellene. Itt talán keresztül lehetne törni a boltozatot; amott talán új fundamentumot kellene rakni a pinczétől kezdve; s mikor végezte, akkor mondá meg neki a becsületes mesterember, hogy ő «órás» mesterember.

Akkor haragjában abbahagyta Csollán Berti az egész tatarozást: az az indok is megszünt, a miért belekezdett a kastély-építésbe; be sem vakoltatta többé azt kivülről, hanem beleköltözött a földszinti részbe, a kályhák számára csöveket ütöttek keresztül a falakon, s most az oldalán füstöl a ház; az emeleten pedig járhat keresztül kasul a szél, ott nem lakik semmi.

Ez tehát Csollán Berti rezidencziája.

A míg a sík pusztán végig ballagtak, elmondá a diákoknak, mért szedte fel őket az úton.

— Hát van énnekem száznyolczvan mindenféle cselédem, a ki mind itt termett, itt magzott fel a pusztán. Hatalmas olvaj valamennyi! A mult nagypénteken rámröffennek, hogy micsoda dolog az, hogy hát már a nagypénteket sem tartjuk meg istenesen? Hát hogy tudjátok ti, hogy nagypéntek van? 'Sz nem hallik ide kereplőszó. Hát hogy a máktörés hangja árulta el, a mint sulyokkal törik azt a mozsárban. No az igaz. Még azt sem tudtam, hogy ez is harang? No hát még mi kell? nem kaptok mákos csikot? De hogy ő nekik nem csak mákos-csikból áll a nagypéntek, ők már két esztendő óta nem hallották Isten igéjét, azóta nem éltek Urvacsorájával: nekik az kell. No megálljatok, mondtam nekik, majd hozok én nektek egész szekérderék légátust, mihelyt vakáczió lesz, s ki adom a két esztendei elmaradt porcziótokat minden szent dologból. Azonban a sors kedvezett: szerencsémre öt diá-

Digitized by Google

kot kicsapnak az iskolából: jó lesz ez az én híveimnek; holnap prédikálni fogtok nekik mind az öten.

A fiuknak tetszett az ajánlat. Hivatásukba vág. Már az első éves philosóphus eljár légáczióba s prédikál a vidéki híveknek: azok még jobban szeretik hallgatni, mint az öregüket; pedig meglehet, hogy azért a kis prědikátorból nem lesz pap, hanem prókátor, mérnök, orvos; hanem nem árt az azért neki, ha a kathedrát is kipróbálta. Jenőy, jurista létére, sőt még sánta Biróczy is, csak úgy hirdették a szent igéket, mint többi tógaviselő társaik, s akármely órában készek voltak egy ünnepi beszédet kellő homiletikával előadni.

Ez ellen tehát semmi kifogás nem tétetett.

Aztán a diáknak, ha tréfa, annál jobb; kivált mikor már ennyire vannak, mint ők. Mert az biz egy se pityergett azon, hogy kilökték.

Csollán Berti, miután hazaért az udvarára, sietett rendelést tenni a konyhában (az meg a cselédházban volt hátul) a vacsora iránt, ott hagyva az öt vendéget a rájuk rohanó agarak és komondorok barátságos fogadásának; a kiket csitítani senki sem jött elő a cselédség közül.

Látták biz azt a kutyairamodást innen is, onnan is a mellékházakból; de mikor az olyan mulatságos látvány, mikor a megijedt gyalog ember kézzel-lábbal védi magát a csaholó fenevadak ellen s mászik fel a keritésre ijedtében, s kapkodja féltett lába-kásáját felfelé. Aztán meg a diákot soha sem harapja meg a kutya. Nem védi az magát, mint a butyros házaló, a rőffel; hanem eléje megy szép nyájasan, leguggolva, mint a hogy tesz most a sánta Biróczy, kiválasztja az ebek közül a legmérgesebben ugató komondort s elkezd hozzá orrán keresztül beszélni. A fenevad eleinte elbámul e szokatlan szörnyalakon, megijed; társai vinnyogva oldalognak el; a komondor nyüzsög, morog, a szörnyalak elkezdi nyájasan megczirógatni a szép lobonczos pofáját; megölelgeti a nyakát, a komondor egészen odalesz féltében, utoljára sánta Biróczy felöleli a

Digitized by Google

nagy lompos vadállatot két karjára, mint valami birkát s úgy viszi azt az előczihelődött gazda és cselédek elé s kínálja nekik, hogy nem vesznek báránykát?

— Ejnye öcsém; de hatalmas tolvaj lenne belőled! mondá Csollán Berti. Te ugyan érted ezt a betyártempót!

A komondor aztán, a mint Biróczy leteszi az öléből, ordítva szalad be a cselédházba, másnap sem birják előcsalni az ágy alul.

Csollán Berti kiadta a rendeletet, hogy holnap reggelre itt teremjen minden lélek, mert nagy prédikáczióttartás lesz: van légátus elég.

A vacsorára nem kellett soká várni; hamar készen volt az; csak egyféléből állt: juhtokány volt: kozmás is volt; de azért elfogyott az utolsó befaló falásig; még a hozzá adott bor is, a mi pedig savanyú is volt, nyulós is volt, úgy hogy Biróczy egy ollót kért hozzá, hogy mikor leteszi a poharat a szájától, elmetszhesse vele a bort. Hanem hát Csollán Berti házánál az a rend, hogy rossz ott minden.

— Hát már most mit fogtok kezdeni? kérdé vacsora közben Csollán Berti vendégeit.

— Én nem sokat búsulok, felelt legelébb is Biróczy. Elmegyek valami prókátor mellé irnoknak, ott bemagolom a just s azután valami kollegiumban leteszem az exament s ott leszek, a hol voltam.

— No, megállj öcsém, mondá Berti; van nekem egy fiscálisom Pesten, majd ahhoz berekomendállak; ott jó dolgod lesz, ne félj. Irok neki magam melletted.

Köszönte alássan.

— Én meg beállok katonának; szól Csuka Feri. Tudok trombitálni. Úgy fujom a Rákóczi-indulót, mint a parancsolat. Azért bevesznek huszárnak.

— No fráter, te rajtad is segítve lesz; van nekem egy huszár major sógorom, itt fekszik Kassán; annak irok egy ajánlólevelet melletted: tudom, hogy pártodat fogja.

Oh, milyen jó lesz!

— Én pedig komédiásnak állok. Nem bánom. Ahhoz

Digitized by Google

van kedvem, monda Borcsay. Csak egy jó direktorra tudnék akadni.

— Direktorra? Oh, az is van nekem; — kapott rajta Berti. Majd elküldelek én egy directorhoz, a kinek igen jó társasága van. Csak bízd rám.

Rábizatott.

Következett Barkó Pali. Az nagy komolysággal felelt:

— Én elmegyek Ázsiába, a magyarok őshazáját fölkeresni.

— Ez már nagy szó. Van-e mivel?

— Tudok törökül, tatárul, perzsául, szanszkritul, oláhul, és görögül; s a mit nem tudok még, megtanulom.

— Hát a pénz?

— Arra nincs gondom.

— No hát majd lesz rá nekem gondom, ne félj pajtás.

Jenőy hallgatott.

— Hát te veled mi lesz?

— Nekem legnehezebb a dolgom. Nekem van egy gazdag nagyanyám, annak a szeme elé kellene kerülnöm, azt kellene megengesztelnem, s az nekem nehezebb mint Ázsiába menni, vagy katonává lenni, vagy koldulni.

— Mennykőt! Olyan büszke legény vagy? Félsz tőle, hogy gazdag nagyanyád, ha meglát, pofon üt s akkor még kezet kell neki csókolnod? No te vagy az én emberem! Az ilyen kemény ficzkókat szerettem mindig. Hát mondok én neked valamit. Pesten lakik az én feleségem: jó indulatu, kegyes öreg asszonyság. Képzelheted; én is vén fiu vagyok már. Annak van szüksége egy derék titkárra, olyanra, mint te vagy. Vigy el hozzá tőlem egy ajánlólevelet, ne félj, olyan jó dolgod lesz annál, hogy az öreg anyádnál sem volt jobb.

Jenőy meg akarta azt köszönni; de nem hajlott meg hozzá a nyaka.

Aztán meg absurdum volt azt ellhinni, hogy Csollán Berti valakivel valami jót tegyen, a nélkül, hogy a jótett háta mögött valami hallatlan bolond csiny ne rejtőzzék.

Digitized by Google

Nem lehetett a szavára épiteni. Bolondozik az mindenkivel!

Volt Csollán Bertinek egy stereotyp tréfája, a mit a háznál megforduló legatusokon rendesen foganatba szokott venni. A patenses diákot ott marasztá éjszakára, s aztán megajándékozta húsz forinttal. Azután mulattak, ittak, danoltak, utoljára kártyát vett elő: a diák zsebében ágaskodott a húsz forint, nem hagyott az oldalának békét, míg Bertivel le nem ült kártyázni; gondolta, még többet nyer, s aztán Berti rendesen visszanyerte a diáktól a húsz forintot, még csak egy éjjel se melegedhetett a diák a pénze mellett. Igy a szegény diáknak meg volt az öröme is, meg volt a nagy munificzenczia is, még sem került semmibe.

Ez pedig nagyon könnyű mesterség volt Bertinek, mivelhogy először is virtuóz volt a kártyában; másodszor pedig olyan kártyát adott elő, a mit már mind ismert a hátárul.

Az öt diáknál is elővette ezt a kópéságot, előbb nagy sort ivott velük, belemelegedtek a dalba, akkor aztán elővette a kártyát: «nem durnyiznánk egy kicsit?»

— Ha csak pofoncsapásba nem játszunk! nevetett Biróczy. Most is a pénz elől szökünk.

— Hiszen a pénz a legkevesebb, hetykélkedék Berti; adok én nektek, itt a sallariumotok, kifizetem a prédikáczió árát előre. Aztán reggelig majd visszanyerem.

Azzal kinyomott valamennyi elé egy-egy húsz forintos bankó czédulát.

Jenőy visszautasítá.

— Én nem szoktam meg nem érdemlett szolgálat díját előre felvenni.

Azzal aztán nagyon akadékba hozta társait is: azok is restelték a pénzt érinteni. Féltek birtokába jutni. Csak Biróczy bizott magához:

— Elveszem én. Aztán ide azt a cartas pictas! Hadd emlegesse meg Berti barátunk, hogy egyszer életében diákkal is játszott.

Digitized by Google

— Ez a derék legény! biztatá őt Berti; ebből lesz valami.

Barkó Pali megszánta az áldozatot.

— Ugyan jól jártál, Sándor, hogy a batyud ott égett a szekeren; mert most azt is elvesztenéd.

— Keverj! oszsz! monda Berti. Ti többiek meg álljatok a háta mögé, s segítsetek neki.

Sándor protestált ellene.

— Nem kell a hátam mögé kibicz! Menjetek nyakalni.

Az első játszmát rendesen meghagyta nyerni áldozatának Berti, hogy belevigye a csávába, a másodiknál már aztán birtokában volt az ellenfele.

Hanem Biróczynál minden jó akarata daczára is elveszté a második játszmát is.

Akkor aztán megduplázta a tételt és vesztett folyvást.

Mikor a hatodik játszmát is macs-csal végezte, letette maga elé a kártyát s azt mondta Biróczynak:

— Te? Ismered te ezt a kártyát?

— Hát hogy ne ismerném a kártyát?

— De a hátuljáról is ismered a kártyát?

— Olyan jól mint te magad.

S azzal kezébe vette az egész csomagot, s elkezdé neki a hátlapjáról valamennyit megnevezni: ez a makkfelső, ez a veres alsó! «Hát hiszen mind bolond az, a ki leül kártyázni, a nélkül, hogy a hátuljáról is ismerné a kártyát!»

— No még ilyen kópéval nem akadtam össze. Már így jobb lesz, ha iszunk.

De ott sem boldogult Biróczyval, akárhogy itatta; győzte az véghetetlenül. Nem sikerült vele csillagot rugatni.

Ott virradtak meg a kancsó mellett; adomázva, énekelve, áldomásozva; hanem azért egy sem volt rekedt.

A mint hajnalodott, rákezdték az udvaron a kolompolást. Berti meghagyta, hogy minden jármosról leszedjék a kolompot s illendően beharangozzanak a híveknek.

«A készülőt húzzák» monda Berti; no most még egyet szíverősítőül; s azzal elővett egy átalagot a fali szekrény-

Digitized by Google

ből, a melyben már jóféle hegyaljai volt. No még egyet utoljára Biróczy! Te kezded meg az oratiót. Aztán köszönts fel legalább; még tőled nem hallottam toasztot.

Sándor nagyot húzott az átalagból s aztán felköszönté a gazdát:

— Oh te Berti, te! Adjon az Isten neked három fiat: az egyik legyen biró, a másik legyen pap, a harmadik legyen hóhér. A biró itéljen el, a pap prédikáljon el, a hóhér akaszszon fel, a mért megittatad velünk azt a sok rossz bort s most adod fel a jót, mikor már beharangoztak.

Bertinek tetszett ez a felköszöntés.

— No pásztorok, itt van a nyájatok; monda a diákoknak; künn az udvaron nagyon hangzott már a számos gyülekezet ünnepélyes torokköszörülése. A diákok talpra ugrottak, körülkefélték a tógáikat, valahonnan keritettek elő egy fekete táblás könyvet, azt Biróczy kezébe adták, kit is előre bocsátva, kiindulának a kastély tornáczába; a hol számukra el volt készítve a pad. A tornácz előtt pedig fel volt állítva két kecskelábra egy üres hombár, az volt a szószék, hátulról egy felforditott saraglya fokán lehetett bele felszállni.

Az udvar tele tömve volt már a pusztai cselédnéppel: ki lóczára, ki szekéroldalra, ki kutkámvára letelepedett, az asszonyféle külön egy csoportban, a hogy illik, a gyerekek a hiuban fenn, miként valami karzaton.

Az öt diák megjelenésére nagy susogásra csendesült el az eddigi zsivaj. A diákok rázendíték a szép harmoniás éneket, melybe aztán lassankint a népség is belekapott s felvitték aztán a melodiát olyan magasra, hogy az egeket hasogatta. Szinte megkönnyebbült a szivük szegényeknek, hogy egyszer valahára kiénekelhették magukat.

(Fogadni mernék, hogy az az úrféle nevetni fog e jeleneten. Pedig nagy dolog az, mikor a szegény ember egyszer valahára kiénekelheti magát szíve szerint; mikor két esztendeig nem hallott énekszót.)

Az ének után felkapaszkodott Biróczy a szószékbe, alig

Digitized by Google

látszott ki a hombárból, de tartott azért egy hosszú prédikácziót a híveknek és nem sült bele. Meg voltak vele elégedve.

Utána megint éneklés következett s akkor jött a sor Csuka Ferire.

Ennek egy kicsit borizű volt a hangja, s erősen fogta két kezével a hombár szélét, mintha félne, hogy kiszalad alóla, de annál nagyobb volt az az érdeme, hogy rövid prédikácziót tartott; mert a mint beszédét három részre felosztaná, mindjárt azon kezdte, hogy «harmadszor». No meg hogy a miatyánkban kétszer is elkönyörögte a mindennapi kenyerét; de hát az is jó a szegény embernek, mert az sokat dolgozik.

Azután megint ének következett s jött a sor Borcsayra.

Ez heves szónok volt: ugyancsak lelkére beszélt a híveknek; elmondott nekik egy prédikácziót, melyet a superintendens szerzett a debreczeni híveknek, szemükre vetve fényüzésüket, divat után kapkodásukat, felfuvalkodottságukat, hiu rangvágyukat, dobzódásukat; mindezen bűnökben ugyan a jámbor gödénylaki cselédek nem leledzettek, mert nem lehetett nekik, de hallgatták azért ájtatos szívvel, mert oly ékesen és tüzesen adta elő a diák az igéket, hogy keresztül is törte egyik deszkáját a hombár fenekének, úgy hogy az utána következőknek ugyan vigyázniok kellett, hogy keresztül ne essenek rajta. Végződött pedig a prédikáczió e jeramiási jóslaton: «ha meg nem javítjátok magatokat, nem találjátok meg Debreczent Debreczenben.» Helyhez alkalmazva pedig eként: «nem találjátok Gödénylakot Gödénylakon». A mi a hívekre nagy benyomást látszott tenni.

Hanem hát minden jó csak úgy jó, ha nem nagyon sok. A három prédikáczió egy hújjában tökéletesen elég volt a gyülekezet lelki éhét és szomját kielégíteni; annyival inkább, mert delet haladván az idő, más egyéb éhség és szomjuság is kezdett közvéleménynyé válni; melynek hogy tolmácsa legyen: a harmadik prédikáczió után fel-

Digitized by Google

állt a lóczáról Marczi gulyás s megtörülve lobogós ingujjával a homlokát ily szókat emelt:

— Immáron uram, bévettük a kivánatos jókat; megelégedtünk a prédikáczióval; talántán ideje volna, hogy járulnánk az Urvacsorájához.

Csollán Berti rendreutasítá a felszólalót.

— Majd ha kántor lesz kend, akkor dictáljon kend a gyülekezetben, most pedig üljön le kend, és hallgasson kend. Délben nem vacsorál senki. Aztán még két légátus van hátra, a ki teli van szent igével.

Marczi hát csak megnyugodott és leült.

És azután jött a szószékbe Jenőy.

De ez már olyan szépen beszélt másfél óra hosszat, hogy az egész gyülekezet aludt rajta szép csendesen; a nap is sütött az orczájukra; csak úgy hajtogatták a fejeiket egymás vállára, s csak akkor riadtak új életre, mikor a kántus rákezdte «A Sionnak hegyét.»

Hanem hát Sion hegye ide, Sion hegye oda, az embernek reggel hat órától délután háromig étlen-szomjan kegyes mondásokat hallgatni csakugyan több az elégnél. A negyedik prédikáczió után már az egész gyülekezet felállt, felczihelődött, hogy ők bizony mennek haza, ezóta minden leves elfutott, megkozmásodott, ökör, ló nem kapott se enni se inni; az ember is rakásra hull az éhségtől. Ők mennek.

— Hova mennétek? rivalt rájuk a földesúr. Most jön még az igazi pap. Ezek csak kölyökpapok voltak. Ez már aztán az igazi.

És azzal kiemelkedett a szószékből (ezuttal helyes kiejtéssel: «szuszikból») Barkó Pál tiszteletgerjesztő alakja.

A kinek, midőn mennydörgő hangját meghallák, a hívek, akkor aztán csakugyan visszaültek helyeikre. Ez már igazán pap; ennek van hangja hozzá. De bizony elhallgatták volna napestig s nem aludtak volna el mellette. Oh be gyönyörűen beszélt! Mit beszélt, azt ki tudná elmondani;

Digitized by Google

hanem gyönyörü volt az mind. Egy-egy hangjára minden asszony ríva fakadt.

Mire elvégzé a prédikáczióját, bizony lemenőben volt már a nap.

Marczi gulyás akkorát nyujtózott a két karjával, mint a csákós ökör két szarva. De minden ember örült neki, hogy nem jön még egy hatodik pap onnan hátulról.

De pedig még hátra volt a szent vacsora osztás. Barkó Pali már fungált e hivatalban egyszer; de ha nem fungált volna is, a híveknek vágyott a szivük az áldozat után. S a vallásos érzelmeket ápolni kell a köznépben. Késő este lett, mire az utolsó bojtárlegény az utolsó áldozatpohár után megtörlé a száját.

Addig pedig nem volt szabad senkinek elhagynia a helyét.

Akkor aztán Barkó megáldá őket. Csollán Berti pedig így szólt hozzájuk:

— Ime, kikaptátok ma az egy esztendőre való sátoros ünnepet. Ez volt az első nap. Holnap lesz ünnep másodnapja: ismét feljőjjetek, s akkor a tiszteletes urak ki fogják tőletek kérdeni, hogy mit tanultatok ma?

De úgy szétmentek erre a szóra, hogy másnap egy vízhordó legényt sem lehetett találni az udvaron; s soha többet Csollán Bertit nem instálta semmi cselédje, hogy rendezzen számára lelki vendégséget; inkább négy órát gyalogolt a szomszéd városig, ha meg akart gyónni. (Igy nevezvén visszaélésképen a nem gyónást.)

A bevégzett munka után ott várta a kegyes missionariusokat a pómpás lakoma. Birkatokány és savanyú bor.

Csollán Berti megint egész éjjel nem hagyta őket lefeküdni. Mulassuk ki magunkat kedvünkre. Sorba fogta őket kártyázni! most már nem pénzbe, a keserves leczke után, hanem játszottak «orronverőskét». (Tudniillik, hogy a vesztesnek a nyertes minden kártyát egyenkint az orrához ütöget, míg a veres kétszem elő nem kerül a csomóból.) Mindenféle csalás és paklizás megengedtetik. A ki duplát veszt, egy keresztet húznak a hátára krétával.

Digitized by Google

Ez így ment másnap reggelig.

Reggel következett a juhturó, meg a silvoriumnak keresztelt törkölypálinka. A turónak a vénsége, a pálinkának a fiatalsága volt a hibája; hanem ezt nem nézték. Délig megint kártyáztak krétára. Akkor megint jött a lucullusi birkatokány és a karczos, s arra délután megint folytatták az orronverőskét. A vacsora szintúgy végződött, mint előtte való nap. Birkatokány. Reggel megint ott virradtak meg a kártya mellett. Olyan volt már a kártya a sok kézben fogdosástul, hogy bicsakkal kellett az osztónak egymástól elválogatni s nem egy diáknak a tógáján, sem Csollán Bertinek a dókáján nem volt egy árva folt sem, a mi krétakereszttel fel ne lett volna dekorálva.

Mikor aztán megint jött a birkatokány délre, Biróczy megszólalt.

— Behehehe! Hallod-e te Berti. Én már egészen birkává lettem magam is. S azon veszem észre, hogy ebéd után kérődzni kezdek. Azt hiszem, hogy nincs már annyi esett birka a pusztádon, a mit el ne fogyasztottunk volna. Hanem hát a jóból is sok a mi sok, eresz már bennünket odább.

— Óh édes fiaim; nem eresztelek el a nélkül, hogy a mint megigértem, mindeniteket el ne lássam ajánlólevéllel, meg egy kis útravalóval. De bizony nem eresztelek el, a nélkül, hogy megemlegessétek, hogy itt voltatok. Mindjárt irok szörnyen, csak egy kicsit felengesztelem egy kis vizzel a tintát a kalamárisban, mert biz az beleszáradt. Hanem azért még nem mentek el holnap ilyenkorig.

A mint Csollán Berti magukra hagyta a fiukat, hogy leveleket irjon a számukra, azok összeszólalkoztak, megcsinálták a haditervet, hogy mint szökjenek meg tőle. Egyesével tünedezhetnek el csak. Sánta Biróczyt eresztik el legelől, hogy egérútat kapjon.

Sok idő telt bele, míg Berti előkerült a levelekkel. Jó vastag papirosból gyomrozott okiratok voltak azok, olyan vastag betükkel irva, hogy a tinta mind keresztülitta ma-

Digitized by Google

gát a tulsó oldalra, s olvasni lehetett volna kívülről is, ha a titulus megint nem fedezte volna a belső ákombákot.

— No, ez a te leveled Biróczy: szólván spectabilis ac perillustris dominus egregius Stephanus Korcza assessor urnak Pesten. Ez egy igen derék fiscalis, a kinél ménkű jó dolgod lesz. Irtam neki, hogy fogadjon fel prókátor-bojtárnak. — Ez meg a te directorodnak szól, nesze öcsém Borcsay: «Bálvándy urnak, kóbor komédiás directornak. Ibi. Ubi.» A hol megkaphatod. Most Miskolczon tanyázik. Aztán hozzám is eljőjjetek a truppotokkal; itt a birkaszinben pompásan el lehet játszani «Kakambukifornihorgyeminomen» herczeget. — Tégedet Csuka Feri a trombitáddal együtt jól berekomendáltalak a sógoromnál; nagyságos Sátori és Bakatori Sátory Lőrincz huszár-főstrázsamester urnál. Nagy betükkel kellett neki irnom, mert iszonyú süket. Csak jó nagyot kiálts a fülébe, mikor vele beszélsz. Neked öcsém Barkó Palkó nem tudtam ajánlólevelet irni, mert van ugyan egy hetvenhetedik unokaöcsém Ázsiában: ott lakik mindjárt a tulsó széle felé; a ki Uszubu dédapámról maradt el odahaza; de nem tudom, hogy hiják. Ha megleled, köszöntetem. Hanem a helyett adok neked a hosszu útra, a minek neki vágsz, valamit, a mi mindenütt jó ajánlólevél: ebben a bepecsételt csomagban száz darab lázsiás tallért. El ne felejtsd, mikor kiadod, hogy lázsija van.

És valósággal átadott Barkónak egy hosszu tekercset, melyben csakugyan pénz volt, és csakugyan az volt ráirva, hogy száz tallér.

Barkó Pali megerőtette a derekát egy halk megköszönésig. A mi nála nagy dolog volt.

Mégis nagylelkű ember ez a Csollán Berczi!

— Itt vagyon pedig a te ajánlóleveled, kedves öcsém Jenőy. Ezt már fáinabb papirosra irtam; mert asszonyságnak szól. A feleségemnek. Igen fáin asszony. Nyáron át Pesten szokott telelni, mint más uraságok. Ez pártodat fogja majd az én kedvemért. De magad vidd el hozzá a levelet. De

Digitized by Google

ne dugd a levelet a csizmád szára mellé; mert nem szereti a bagaria párfümöt. Igy ni, édes öcséim, most el vagytok látva egész életetekre. Már most még csak az elégett batyujaitok kárát sietek megtériteni. Tudom, hogy egy kis fehérnémüeskétek volt benne; az a legszükségesebb. Hát adok mindeniknek a magaméból.

Azzal kihuzta az almáriom fiókot és kinyalábolt egy halom inget, lábravalót, a mik a legkitünőbb ponyvavászonból voltak varrva, olyan szilárd mind, hogy holmi vékony pálczának az ütése meg nem érzik azon keresztül.

Hanem azért csak elvette azt a diák. Szükség lesz arra; akármilyen. Ez a tréfa kárba veszett.

Nem is ebben volt a furfang bunkója, hanem az ajánlólevelekben, a miknek előre eláruljuk a tartalmát.

Abban a levélben, melyet Biróczy vitt a fiscalishoz, leendő princzipálisához, ez az ajánlat volt:

«Praesentibus recommendo tibi fidelem nostrum Alexandrum Biróczy: capitis bisonis, asotum trimodium, et venerabilis Gringenőrii asseclam diligentissimum.»

Ezt még egy hirtelen az sem érti meg, a ki diákul tud, úgy hogy háromszor kell leforditani, míg az igazi tartalmára rájön az ember, aztán akkor kisül belőle, hogy:

«Ajánlom jelen soraimmal neked az én hivemet Biróczy Sándort, a bivalfejüt; a kinek a gyomra három akós; tisztelendő Gringenőrnek legszorgalmasabb követőjét.» (Gringenőr találta fel a kártyát.)

No most ezzel az ajánlólevéllel mehet Biróczy a pesti tabuláris fiscalis elé.

A Borcsay levelében nem annyira a tartalom a tréfa, mint a czimzet: mivelhogy az a Bálvándy nem szinházigazgató, hanem földesúr és báró; ámbátor nagy pártfogója a vándorszinészeknek. Ezzel sok kölcsönös kópésága szokott lenni Csollán Bertinek. Ezúttal Borcsay került neki kapóra.

A jámbor Csuka Feri ilyen tartalmú levelet vitt a huszárőrnagynak:

Digitized by Google

«Te vén labancz. Itt küldök neked egy diákot, a ki úgy tudja fujni a Rákóczy-marschot, hogy még a te süket füled is megcsendül bele. Ajánlom testőrtrombitásnak.»

Hogy mi volt a Jenőynek adott levélben, azt már nem áruljuk el, mert asszonynak szól.

Annyit minden ismerőse Bertinek tudott, hogy a férj és nő között válóper folyik. A szegény tapasztalatlan diák nem sejthette azt.

Majd meglássuk, mi lesz belőle.

De hát a Barkó Palinak adott tekercs? Abban már csak igazi pénz van. Érzik a nehézségén, meg a fogásán is.

Igaz, hogy pénz, csakhogy nem lázsiás tallér; hanem régi kétgarasos; tudniillik nem az a «Zicsedlinek» tisztelt «30 kr.» feliratos «6» krajczárra devalvált két garasos, hanem egy forgalmon kívül helyezett moneta, a mi nem ér többé semmit.

Hanem azért még is beútazta ezzel a pénzzel Barkó Pali Perzsiát, Tibetet, Chinát, Siberiát s sok-sok esztendő múlva visszahozta azt szerencsésen, mikor már világhirű emberré lett: akkor visszaadta azt köszönettel Csollán Bertinek. Itt van, visszahoztam; soha sem nyitottam fel. Minden pecsét megvan most is rajta. Ez volt a szerencsémnek az alapja. Az a tudat, hogy száz tallér van a táskámban. Ez segített, bátorított, nagy merész gondolatok kivitelében lelki erőt adott. Köszönettel vissza adom azt mcst önnek. Adjon Isten ezerannyit!

Ki tudja, hát ha a többi levél is haszonra fordul?

HOVÁ VEZETTEK A LEVELEK?

Csollán Berti megint csak ütötte a filkót harmadik este is a diákjaival. Nagyon biztosítva volt felőle, hogy azok éjszaka meg ne szökdöshessenek a tanyájáról. Ott volt az udvaron három nagy komondor, négy agár, egy vizsla, két kopó, meg egy görbe lábú tacskó. Azoktól nincs az a

Digitized by Google

vakmerő idegen, a ki alkonyat után akár közelíteni, akár távozni merjen ide, vagy innen, gyalog, mert azok megeszik. Jó rend van ott.

Azonban még is az történt, hogy a mint egyik diák felváltotta a másikat a kártyánál, a felváltott kiszédelgett a szobából s aztán nem jött többé vissza. Ugy hogy mikor Barkó Pali megkapta az utolsó orronverőst, körülnéztek: magukban voltak.

— Hová lett az a sok gézengúz?

— Bizonyosan alunni szöktek, sejté Barkó Pali; megyek, felkeresem őket.

— Fel ne verd, ha alusznak! csillagot rugatunk velük. (Ez az astronomiai experimentum abból áll, hogy az elaludtnak mezítelen talpára papirost kötnek s azt meggyujtják.)

Barkó Pali is elpárolgott a szobából s aztán csak várta Csollán Berti, hogy majd visszajön; — mikor megunta a várakozást, maga is utána nézett, de sehol sem talált irmagnak való diákot sem a házában. Az udvarra is kiment, ott is nagy csendesség volt. Hítta a kutyákat, de egy sem jött elő. Utoljára a cselédeket kurjongatta fel.

— Merre vannak a diákok? hová lettek a kutyák?

A diáknak híre-hamva sem volt már messze földön. Jó lába van annak. Az az egy pedig, a melyiknek rosz van, fennül Csuka Feri nyakában, az szalad vele toronyirányában, végig a pusztán. Valahol a Tisza körül járnak azok már. — De a kutyák nagy sokára jelt adtak magukról. Mint valami kisértetüvöltés, mint a «wilde Jagd» földalatti kutyakardala zendült fel egyszerre a rémséges kutyasírás; vékonyan, vastagon, czifrán, keservesen, siralmas csahintással, ijedős buffogással vegyest. Honnan jön ez? Merre vannak? Béres, fehércseléd szaladt hetvenhétfelé kutyakeresni; míg végre rájöttek, hogy valamennyi agár, komondor, vizsla, kopó, tacskó el van temetve egy üres buzaverembe; a minek a szája le volt fedve egy szekérkerékkel: onnan üvöltött elő az egész chorus. Hogy kerül-

Digitized by Google

tek oda ? Bizonyosan az a sánta garabonczás hordta őket oda valamennyit. Ez volt a közvélemény. No az még rosz helyen fogja végezni a sorsát.

A mint Csollán Berti rájött, hogy vendégei megszöktek, szörnyű haragra lobbant.

— Lóra! valahány béres van! Utánuk! Vissza kell őket hozni.

Maga is nyeregbe kapott, nyakába vetette a karikást s vezette az üldöző csapatot a rév felé. Arra kellett menekülniök.

A Tisza réve pedig, melynek Berti volt a birtokosa, — jó egy órajárásnyira feküdt a kastélytól; onnan szoktak átkelni komppal a tulsó oldalra. Egy vastag kötél volt kifeszítve a két part között, ahhoz a kötélhez volt akasztva a komp csigahurokra, úgy tolták át azt a révészek a kötélbe kapaszkodva.

Éjszaka volt már, mire a diákok megérkeztek nagy lélekszakadva a révhez. Ilyenkor már a révész is alszik.

— Üff; nyögött nagyot Csuka Feri, ledobva nyakából a gyepre sánta Biróczyt. Huszárnak készültem, s huszárlónak fogtak be.

Biróczy azonnal ment a révészt fellármázni.

Annak sehogy sem ment a fejébe, hogy éjnek éjszakáján szállitson át valakit a Tiszán. Kiváltképen azt az öt legatust, a ki négyednapja ott prédikált a portán. — Mi járatban vannak?

— Hát bácsi, megvalljuk igazán, szökünk, mondá Biróczy. Holnap vasárnap, s nekünk a helyeinken kell lennünk, a hol már várnak minket, kit Csányban, kit Hevesben, és ha ott nem leszünk, lemossák rólunk a szentelt vizet bécsi szappannal. A kentek hóbortos gazdája meg erővel itt akar bennünket holnap is tartani, hogy megint tartsunk kendteknek prédikácziót; aztán a prédikáczió végével kit-kit megkathekizáljunk!

Az öreg révész megszeppent erősen.

— Hát aztán mi az a megkatakizálás?

Digitized by Google

— A biz abból áll, hogy egyenkint minden ember kiszóllíttatik a középre s aztán kikérdeztetik, hogy mit tud a szent vallásból? melyek a tíz parancsolatok? Melyek voltak az egyptomi tizenkét csapások? Kik voltak az apostolok névszerint? Hogy hítták Nóé fiait? Mi nevük volt József kilencz testvéreinek?

— Micsoda? kérdé a révész hüledezve.

— Kend csak jól jár; mert kend lesz az első, a kit megkathekizálnak; s kendre mindjárt az első kérdés jut, hogy kik voltak az ótestamentomot szerző próféták névszerint, és azoknak fejezetei?

— Az ótestamentomi próféták?

— Talán nem is tudja kend? No majd én megtanítom rá, hogy megfelelhessen vers szerint.

«Mózses volt az első, Józsué és Birák,
Rúth asszony, Sámuel, Királyok, Krónikák,
Esdrás, Nehémiás, Eszter, Jób, Zsoltárok,
A Példabeszédek és Prédikátorok,
Enekek éneke, aztán Jeremiás,
Ezékjel, Dániel, majd megint Hoseás,
Ióel, Ámos, Jónás, Abdiás, Mikeás,
Nahum, Habakukkal, és még Sofoniás,
Aggeus, Zakariás, végre Malakiás,
A kiknél többeket nem ismer az irás.»

No mondja el kend utánam szépen; mert ha megkap bennünket Csollán Berti s visszavitet, ez lesz a kend felelete holnap.

— Csülökre legények! ordítá rémülten a révész. Frissen tegyük túl a másik partra ezt az öt diákot.

— De hátha utánunk jön a gazda, aggódott Biróczy s visszahoz?

— Ma ugyan nem. Arról már felelek, mondá a révész. Dejsz engem meg nem katakizáltat vénségemre.

A megrémült révészek olyan hirtelen átrántották a kompot a tulsó partra, a hogy még semmi borravaló nem tett gőzerői csodát esetlen járművel.

Digitized by Google

Mire Csollán Berti üldöző hada megérkezett a révgunyhóhoz, az üldözöttek már rég csendesen aludtak egy puszta szőllőben, egy felforditott boros kád szellővédő oltalma alatt.

Berti szidta a révészgazdát, minek vitte át a diákokat? hogy merte őket szökésükben előmozditani. A révész nem szólt semmit, csak magában dörmögé a rettenetes szókat: «Esdrás, Nehémias, Hoseas, Mikeas!»

— Frissen utánuk! Vissza kell őket hozni!

(Dejszen, nem eszel ma azokból!)

Mikor a Tisza közepén járt a komp az üldöző csapattal: hogyan? hogyan nem? az nem tudódik, de megesik akár hányszor véletlenül, mért ne eshetett volna meg most is, hogy a kötél a tulsó parton elszakadt; a Tisza épen áradásban volt, elkapta a kompot, a révészlegények megkapták a kötelet; s az öreg révész olyan ügyesen kormányozta a járművet, hogy a sebes ár a kötélnél fogva odacsapta azt a parthoz, ott mind belefordultak a vizbe; szerencsére a part tele volt ültetve fűzfával, azon kikapaszkodott minden ember szerencsésen pocsékká ázva.

És ezt mind Habakuk prófétának és az ő társainak köszönhetni.

Az elszabadult diákcsapat pedig, miután a tulparton érzé magát, igyekezett elérni egy közelből fehérlő házat; az pedig egy homoki szőlőnek elhagyott kunyhója volt. Olyan épület, a melynek csak három oldala van; a negyedik egészen ablak. Abban találtak egy szegletbe állított taposó kádat, a mögé letelepedtek.

— Fiuk. Itt a válaszút, — mondá Jenőy — holnap ki erre, ki amarra; ki tudja, mikor látjuk egymást. Hanem hát most tegyünk egy fogadást: hogy a kik tizenkét esztendő mulva élünk, ezen a napon, melyen búcsút veszünk egymástól, ismét felkeressük egymást. A találkozás helye Pest.

Mindannyian megölelték, megcsókolták egymást, felfogadták, hogy tizenkét év mulva, akármily nagy úrrá,

Digitized by Google

akármilyen koldussá tegye is őket a sors, egymást Pesten felkeresik «Visszajövök Tatárországból is», igéré Barkó Pali.

Akkor aztán lefeküdtek egymás mellé a földre, betakaróztak a felleghajtóikkal s két percz mulva aludtak csendesen az Urban.

Csak sánta Biróczy maradt ébren, tettetve az alvást, s mikor társai már mélyen szunynyadtak, elővonta zsebéből a Csollán Bertitől elnyert pénzt, felosztá öt csomóra, egy-egy csomót oda lopott mindegyik alvó társa zsebébe, titkosan nevetve magában, hogy fognak ezek majd bámulni, ha a legelső csárdában fizetni akarnak, s aztán belevész a markok a sok pénzbe. Tudta, hogy ébren egy sem fogadná el tőle a pénzt; azt a pénzt, a mit ő is, csalót csalva, nyert kártyán. S hogy vissza se adhassák neki, maga kilopódzott a kunyhóból, kihuzott egy karót a szőllőgarádból s reggelre olyan messze volt már tőlük, a milyen messze csak fél éjjel két sánta láb elvihet.

Mint a napból kiröpített bolygó, lódult az öt ifju abba a véghetetlen semmibe, a minek világ a neve.

Leghamarabb beletalált a sphaerajába Borcsay. El sem jutott Miskolczig, hogy ott a Bálvándynak szóló levéllel keressen egy szinházdirectort, a ki aranykulcsos és sarkantyus méltóságos úr. Keresztesen összetalálkozott egy szinész-társasággal, ott beleszeretett a primadonnába s mindjárt felcsapott primo amorosonak. A Bálvándynak irt levél majd szerepelhet máskor.

Csuka Feri is eljutott Kassára; hamar rátalált a lovas kaszárnyára, onnan az őrnagy lakására; a kihez beállított katonás tisztelgéssel s átadta neki a levelet.

Sátory őrnagy magas, szikár katona ember volt; mindig olyan magasan tartotta a fejét, s olyan előre feszítve a mellét, mintha birkózni hiná a világot; kidülledt szemei egy hatalmas sasorr bástyája mögül gránátokat tüzeltek a szemközt álló szemei közé, kit még azonfelül két félelmesen kifent bajusz is fenyeget.

Digitized by Google

A mint az őrnagy elolvasá Csollán Berti levelét, olyan hangon, a minővel ezredet vezényelnek a concentrirung alatt, rivallt a fiura:

— Hát kend trombitásnak áll be? Hát kend olyan jól tudja a Rákóczymarsot fujni?

Szegény Csuka Feri láthatta már a hős vérben forgó szemeiről, hogy itt nagyon rosz helyen jár a Rákóczyval; mondhatta már, hogy ő így nem tud, úgy nem tud, se Rákóczymarsot, se trombitát fujni; nem hallotta a vitéz úr, a mit neki válaszoltak, ő csak az ellenfele, vagy áldozata arczáról, szempillái hunyorításáról, szája mozgásáról fogta el a választ.

— Hát csak tudja kend a Rákóczymarsot fujni! No hát márs legelőször is az árestomba, 24 órára kurta vasba.

A jámbor fiu csak elszédelgett a haragos úr elől, s átadta magát a porkolábnak, hogy tegye már most farkasgúzsba. Ez ugyan jól kezdődik.

Hanem már a második perczben elpárolgott az őrnagy haragja. Elgondolá, hogy hisz ez a jámbor fiu nem tehet arról, a mit az a hóbortos Csollán Berti ırt a levelében s menten futtatá az ordinánczot a rekruta után, hogy hozza vissza, mielőtt megkapta volna a strófot.

Mikor aztán újra előtte volt Ferkó, akkor meg elkezdett hozzá olyan csendes hangon beszélni, hogy alig lehetett a szavát hallani.

— Hát fiam, te trombitás vagy? Ha annyiféle marsot tudsz, talán tudod a «negyvenemberes verbunkot» is.

Hires dallam volt ez valaha. A franczia háború alatt, mikor Debreczennek negyven huszárt kellett állítani, szerzé ezt a toborzót Bihari, s az első délelőtt, mikor azt végig játszották az utczán, beállt rá mind a negyven legény. Ezért a «negyven emberes» verbunk.

Még most is érthető annak a dallama.

Kezdődik azon a nyalka, sarkantyúpengéssel tele tánczon, a mihez a lábhoz verődő kard veri a taktust, átmegy aztán a távozó vitéz bucsúszavába, folytatja az

Digitized by Google

indulni készülő paripák robogása s az ellenséget kihivó szózat; jön rá a csatában pengő szablyák csattogása, öld, vágd, ne hagyd magad! s aztán ismét a diadaltáncz s a hazatérő viszontlátási öröme.

Valami csodálatos beszélő nóta az; a minőt soha sem fognak többé kigondolni.

Hogy ne ismerte volna azt Csuka Feri.

Vitéz Sátory úr leakasztott a falról egy huszártrombitát s odaadta a kezébe.

Ferkó belefujt hatalmasan.

— Megállj fiam. Nem úgy. Úgy nem hallok belőle egy hangot sem. Hanem majd én ide végig fekszem a medvebőrre, aztán te oda tartod a fülemre a trombita tölcsérét s úgy fujod a verbunkot; hadd hallom.

Úgy tett. Végig feküdt a medvebőrre, s fél fülét oda tartva a trombita elé, hallgatá nagy gyönyörüséggel azokat a recsegő hangokat, a mik még egyedül voltak rá nézve hangok; a mik süketsége koporsó-födelén keresztül is lehangzottak hozzá, s a míg a trombita szólt, lehunyta szemeit s akár hogy titkolta, meg kellett azokat törülgetnie.

— Jól van, fiam; mondta aztán felkelve a medvebőrről, s megveregeté Ferkó vállát. Látod, ez az egyetlen szó még a világon, a mi hozzám szól. E nélkül olyan volnék, mint a Kempelen sakkjátszó bábja. Nesze fiam egy arany: igyál egyet a magad kedvéért. Jövőre is lesz rá gondom, hogy a torkod ki ne száradjon.

Csuka Ferinek hát jól van dolga, kántornak készült, trombitásnak vált be; talán nem is vesztett vele.

— — — — — — — — — — — —

Következik Sánta Biróczy fátuma.

Egy szép korán reggel ő is csak rátalált tekintetes Korcza fiskális úr lakására; ki híres tabuláris ügyvéd volt a maga idejében.

Egészen más forma dolog volt hajdanában híres fiskálisnak lenni, mint most.

Digitized by Google

Az nem dolgozott tíz segéddel, nagy bureauban, a legnépesebb utczában; dolog volt először is ráakadni, másodszor nyitva találni az ajtaját. És végzett mindent maga. A milyen vastag csomagok hevertek ott a legyektől láttamozott boritékokban, húsz, negyven éves, félszázados, egész százados jogi perek, azok mind sajátkezű iratai a bennük megvénült fiskális uraknak; nincs azok közt másolat, írnoki calligraphia, chinai tintás lenyomat, vagy épen kőnyomatú felzet; igazi megfontolással irt, veres és fakó betük, miknek a papirja is oly elszakgathatatlan.

Ócska festett szekrény, megtömve avult percsomagokkal, tintafrecscsenéstől felismerhetlen színű asztalok, bőrszékek, mik agyon vannak ülve, ezek az egész fényüzése a hirhedett fiskális irodájának. Festetlen falán egyetlen rámában levő kép egy nemesi czímer, mely nemes Csollán Barnabás úr halála alkalmát örökité; azon sincsen üveg.

Maga e dolgozó szoba pedig olyan kicsiny, hogy a mint Biróczy benyitja a belső ajtót, az azzal szemközt álló nagy bolond zöld mázas gömbölyű kályhához merőben odaszorítja az épen kifelé törekvő principálist, úgy hogy ebben az egérfogóban okvetetlen egymás lábára kell lépniök.

Mely találkozás alkalmával aztán abban a kellemetes meglepetésben részesülnek mind a ketten, hogy mind a kettő lát maga előtt egy magánál sokkal csunyább embert!

Mert az igaz, hogy Biróczy is elég csúnya, de Korcza úr nem engedi neki oda a pálmát.

A melyik később jön, az a csúnyább.

Korcza úr valami hajszálnyival magasabb termetű, mint Biróczy. Az is lehet, hogy csak azért van, mert a szürke haját a homlokán magasra felviaszkolva, hegyes üstökben viseli.

A képe nem hogy ragyás volna, hanem fel van szántva és göröngyösen hagyva. A himlő kiirtotta a félbajuszát, s csak egy pár szálat hagyott meg belőle; a megmaradt félbajusz aztán ki van pödörve; szemöldökei nincsenek,

Digitized by Google

a szemei pedig vörös karikába vannak foglalva. Az orra félre áll, mintha ő volna az igazság istenasszonya, a kinek viaszkból van az orra. S mintha meg volna győződve arról, hogy micsoda nagy kincset kapott ő ebben az ő személyleirásában, ugyan igyekszik is azt kibányászni; szemével szájával válogatott fintorulatokat idomítva, mikben gúny, kötekedés, ingerkedés, csufondároskodás, malitia, satyra, hetvenkedés, boszantás, viszszatromfolás keresztezik egymást remek változatokban.

Tehát az ajtónyitásnál egymásba ütve az orraikat, áll a két díszpéldány egymással szemközt.

— Mi kell héj? kiált a principális éles hangon a belépőre. Mért jösz ide, héj?

— Mert itt akarok maradni, felel rá Biróczy; bekacsázva az ajtón s betéve azt a hátával.

— Itt e? Quo jure?

— Jure patvaristico.

— Mit? kiált rá a fiskális, olyan képet fintorítva ellene, a milyennel a pávián a hozzá közeledő «pongó»-ra vicsorít. Hisz ez a csúf pofa minden embert elijeszt, a ki hozzám akar jönni.

— Mind visszajönnek azok a principális úr szépségeért; válaszólt rá Biróczy infamis nyájassággal mosolyogva.

Korcza úr elnevette magát. Biróczy egy lépésnyi tért már elnyert a szobájában.

Csakhogy még addig az iróasztalig, a mely a patvarista számára volt fentartva, legalább nyolcz lépés volt hátra.

— Hát aztán van-e jó testimoniumod?

— Van bizony semmilyen sem. Elcsaptam magamtól a kollégiumot. Hanem van egy attestatumom Csollán Bertitől, a ki maga egy fakultás.

Erre a szóra még egy lábnyomnyival beljebb engedte hatolni a principális.

A «Csollán Berti» név galvanikus hatást gyakorolt a fiskális arczán. Mind a két szájszeglete felfelé huzódott, még a fülei is hegyesebben álltak.

Digitized by Google

Mikor pedig Csollán Berti ajánlólevelét elolvasta, lábujjhegyeire emelkedett s a homloka ránczaival húzta magát fölfelé, nagyot kiáltva.

— Tyhü! Kutya kutyánszki! Lába-labánszki! (Mert ez volt nála a káromkodás. «Kutyánszki!» egyszerű felkiáltás. «Kutyánszki-labánszki!» megerősített kifejezés. «Kutya-kutyánszki, Lába-Labánszki végre mindazon káromkodások öszszegé, a mikért Hadadi gróf Vesselényi Ferencz minden közemberre 50 pénzt, minden főemberre egy forintot, minden tisztviselőre 3 forintot; ha pedig ön maga szalasztaná ki a száján, saját magára 12 forintot szabott birságul! Hejh minő gazdag jövedelem volna ez mai nap egy fináncz miniszternek! Minő «Befund»-okra kilátás!)

— Hallgasd csak, mi van az ajánló-leveledben! mondá Biróczynak a fiskális. Recomendo tibi fidelem meum, Alexandrum Biróczy (az hát te vagy) capitis bisonis (amerikai bölény fejüt. Itt Biróczy fejére tette a kezét,) asotum trimodium (három akót befogadó bendőt! Itt megtapintá a gyomrát). Reverendissimi Gringenőr asseclam diligentissimum. A kártya feltalálójának leghívebb követőjét: (itt megfogta a kezét s az ujja hegyeit vizsgálta. A ravasz kártyások le szokták vakarni az ujjaik hegyéről a bőrt, hogy a kártyaosztáskor megérezzék a kártya jegyeit). No ez szép ajánló-levél.

— Nagyon szép! felelt meg Biróczy azonnal; mert vagy igaz a mi abban a levélben van, vagy nem igaz. Ha igaz, akkor az is igaz, hogy Csollán Berti ajánl engem ide; ha pedig nem igaz, akkor az utóbbi sem igaz.

— Jó replika! mondá Korcza úr, s most már a levelet eldugva háta mögé ő is lehuzta úgy a nyakát a válla közé, a hogy Biróczyé volt. De már most hát felelj nekem igazán erre a «punctum de utri»-ra. Nem kérdezem tőled, hogy mit vétettél a kollégiumnak, a miért nem kaptál bizonyítványt a professorodtól? Hanem azt kérdezem: mit vétettél Csollán Bertinek, a miért ilyen bizonyítványt adott?

Digitized by Google

— Megvallom igazán. Elnyertem a pénzét.

— Mit? kiáltá Korcza úr, odatartva az orrát Biróczy orra elé. Te? Pénzt? Csollán Bertitől? Akkor gyere, ülj le, maradj itt! Hadd tanulok tőled! Mert még eddig soha senki ez életben Csollán Berti zsebéből pénzt ki nem birt csikarni. Se én, a ki védő ügyvédje vagyok; se az ellenfél ügyvédje, pénzét nem láttuk soha; se szép asszony szép szemével, se viczispán brachiummal, se czimbora kártya útján, se zsivány puskájával, se égett ember könyörgő levelével, se zsidó kötelezvényével attól ugyan pénzt soha ki nem izzasztott. Te vagy az első, a ki ezzel dicsekedel. Nagy prókátor lesz belőled, felfogadlak patvaristának, ott a széked.

Biróczy nem mondatta azt magának kétszer. Még öt lépés volt elfoglalni való a mondott székig. Úgy sietett, hogy előbb ott legyen, mint a principálisa a maga álló iró asztalánál. Emlékeztetett a teknősbéka és a nyúl versenyfutására.

Tehát már most «audiat!»

«Audiat!» (Hallja!) Ez volt a patvaristának a czíme. A «kend»-nél egy fokkal feljebb.

— Hanem, audiat, egyet elfeledtem kérdezni: tud-e, audiat, olvasni?

— Hogyne tudnék én olvasni?

— No hát olvassa el ezt az irást . . .

Korcza úr patvaristájának az volt a legelső próbája, hogy el tudja-e olvasni principalisa irását.

Mert olyan irás volt az, mint mikor a légy beleesik a kalamárisba, aztán végig mászik a papiroson. Ha mindenki irása hasonlít a maga emberéhez, úgy Korcza úr irása saját szakasztott mássa volt; oly átkozott rosz kalligrafia, hogy ha öt-hat napig hevert, ő maga sem tudta kitalálni, mi tartalma lehet a tintasövénynek; s ilyenkor a kétségbeesetten hozzá folyamodó másolót azzal torkolta le: «az én dolgom: irni; audiat dolga: hogy el tudja olvasni».

Digitized by Google

— No halljuk! szólt, kétszer is rándítva homlokán, Korcza úr. Olvassa hát.

— Óh, így nem mesterség olvasni, mondá Biróczy, de megfordítva. S azzal felforditva az irást, olvasá el principálisának a fertelmes ákom-bákot.

— Kutyánszky! Dörmögé Korcza úr. Már most lássuk, tud-e audiat irni? Le tudja azt híven másolni, a mit irtam? Tessék a toll!

Az asztalon állt egy óriási négyszögletű ólom kalamáris; abba Korcza úr beleütött egy tollat félszárig, úgy hogy azt azután nem lehetett csak épen a közepén megfogni. A toll vitorlájának meg az a hivatala volt, hogy azzal a pipaszopókát szokták tisztítani: a minek az a kettős haszna lett, hogy a patvaristát elszoktatta attól, hogy a tollat rágja.

— No, tessék a toll!

Korcza úr gonoszkásan nevetett félszemmel, hogy fogja meg a gyerek a félig tintás, félig pipanedves tollat?

Biróczy körülnézett: ott hevert az asztalon egy nyúlláb, a mivel a krétát szokták a jegyzék tábláról letörülni; annak a nyúllábnak a körmei közé szoritotta a maszatos tollat, s úgy másolta le az iratot.

Korcza úr csak a fejét rángatta s az üstökéhez kapkodott erre a tromfra.

Mikor készen volt a másolat, odavitte hozzá Biróczy s bemutatta.

Korcza úr egy pillantást vetett az iratba:

— Nem jól van, nem jól van, nem jól van!

— Mi nincs jól, mi nincs jól, mi nincs jól?

— Azt audiat dolga kitalálni.

Azzal kétfelé repeszté a másolatot.

— Irja újra.

Biróczy másodszor is hozzáfogott, iparkodott egészen híven lemásolni, még az összerántásokat is s aztán vitte a principálishoz.

Most megint csak egy futó tekintetet vetett az irásra.

Digitized by Google

— Nem ér semmit, nincs híven másolva.

Azt is kétfelé repesztette.

— Irja újra.

Biróczy még egyszer neki ült; gondolta, az interpunctióban hibázhatott; most már ezt is híven iparkodott utánozni.

A harmadszori bemutatásnál azonban két ivet vitt principálisához, az egyik összehajtott tiszta papiros volt, a másikat, a teleirottat háta mögött tartá.

— Hát e micsoda? Kérdé a principális elbámulva az üres papiroson.

— Ez a szélylyelszakitani való papiros, mondá Biróczy. Majd aztán odaadom a másikat.

— Kutyánszki! kiálta fel Korcza úr. No hadd lássam hát, nem tépem szét.

Azzal végig nézte az eléje tett másolatot, s ujjával beleböködve, kegyetlen szigorral ismétlé:

— Most sem jó még; most is hibázik benne valami.

— Hibázik? mondá Biróczy. Tudom már, hogy mi hibázik?

Azzal neki akasztá a tollat az iratnak, végig fecscsentette rajta a tintát, épen úgy, a hogy a principálisa iratán volt.

A principális se nem nevetett, se nem káromkodott: csak a fejére ütögetett az öklével gyöngédeden a kefehajú fiunak.

— Lássa maga bukfejes; hogy kitalálja az a maga amerikai bivalyfeje, ha kénytelen vele. Ez hibázott belőle! Mert tanulja meg, hogy kétféle disznók vannak az irásban. Az egyik az, a melyik magától cseppen el a tollból: ez a gyöngelelkű, hülyeszájú, bukott ügyű, vigyázatlan irók disznója; a másik pedig az, mely a bátran vezetett tollból, mint a rakéta lő szerteszélylyel, ez a határozott jellemű, biztos ügyű, magukban bízó, senkitől nem félő irók disznója. Már most tanult valamit. Hát muzsikálni tud-e?

Az ilyen szerteszét ugráló kérdésekkel szokta Korcza úr a fiatal gyakornokfélét zavarba hozni.

Digitized by Google

— Hogy ne tudnék? felelt Biróczy.

— Mert nálam az is szükséges.

— Értek egy fuvó instrumentumhoz, melyet nagy passioval kezelek; és azután egy húzó muzsikához, de a melyet diák koromban csak télen át és nagy kényszerüségből szoktam gyakorolni.

Korcza úr titkosan nevetett magában. Most látták egymást először; de már is értették egymást.

— Hát diktando tud-e audiat irni? kérdé hirtelen sarkon fordulva, patvaristájától.

— Bizony tudok azt is.

— No hát irjon!

Azzal elkezdett a szobában alá s fel járkálni s nem szólt egy szót sem. Egyszer aztán azt kérdi tőle:

— No hát leirta, a mit diktáltam?

Majd kigúnyolta volna csunyául, ha azt hallja tőle, hogy hát mit irtam volna? ha nem hallottam semmit!

Az lett volna rá a felelet, hogy «audiat semmit se tud, ha csak azt tudja leirni, a mit fennhangon diktálnak».

De a helyett Biróczy kiverte a tollát az asztalhoz s azt felelé egész készséggel: «igen is leirtam».

Olvassa fel hát, hadd hallom! szólt Korcza úr, zsebébe dugva kezeit s két kurta lábát szétterpesztve.

Biróczy olvasott:

«Exmissio. Melynél fogva dominus Alexander Biróczy egyszer mindenkorra kiküldetik, hogy az általa nagyon kedvelt fuvó instrumentumon, a borlopón, az asztalhoz megkivántató bornak a hordóból előmuzsikálásában fáradozzék; ellenben a vonó muzsikával, vulgo «fürész», hegedüléstől, az ellen való antipathiája és rosz lábai miatt fölmentetik; ez a hajdú dolga lévén.

Korcza úr nagyott prüszkölt nevettében.

— No nem bánom. De közbe iktatandó: az első functio alatt, a míg a pinczében jár, fütyülni tartozik.

— Elfogadom.

— Nagyobb igazság kedveért. Minthogy már benne

Digitized by Google

vagyunk az alkudozásban, jó lesz megismerkedni a hivatalbeli kötelességekkel. Mondá Korcza úr s elővett egy kalendáriumot, mely a szegletén áthúzott madzagnál fogva volt a falra akasztva; annak a belső üres táblájára voltak feljegyezve a patvarista capitulationalis föltételei, hogy feledékenységbe ne menjenek. Tehát:

«1-mo. Fizetés semmi.»

— Köszönettel fogadtatik.

«2-do. Borravaló a hajdué, accidentia a patvaristáé.»

— Kivéve, a hol megvernek bennünket; mert ott én szaladok elől.

«3-tio. Ebéd, vacsora idehaza, egy pohár bor, reggelit hozhat magának, ha van miből.»

«4-to. Ha a hajdú este le találja magát inni, akkor a patvarista tisztítja meg a csizmákat.»

— Hát ha a patvarista megelőzi a hajdút e privilegiumában?

«5-to. Az aktákkal a principalist kisérni kell; ha a hajdú hozza, hátul jön utánam, ha a patvarista, elől megy előttem. Nem a rang végett, hanem hogy lássam, hogy nem veszít-e el belőlök valamit?»

«6-to. Az asztalnál a pecsenyét a patvarista trancsirozza. Item, bort hoz fel az asztalra a pinczéből.»

«7-to. Mikor pedig vendégek vannak az asztalnál, s a hajdú az ételkörülhordással van elfoglalva: olyankor a patvarista ide vigyázzon a szemöldökömre.»

— Hol van az? Kérem alássan.

— Kutya kutyánszki! Ha az egész világon senki sem látja is a szemöldökömet, audiat tartozik azt látni, s mikor én így teszek a szemöldökömmel (itt felfelé rántotta a szemöld-izmát), az azt jelenti, hogy keljen fel s váltson tányért.

— Mikor pedig én így teszek a szemöldökömmel, mondá Biróczy, vastag serteszemöldeit összevonva, az azt jelenti, hogy nem váltok.

— Üm! Hát ez is a hajdúra marad? Jól van. 8-vo.

Digitized by Google

Mikor úriszékre megyünk, velem jön, az úton el nem aluszik s vigyáz rá, hogy a kardját el ne veszítse a kocsiból.

— Ez az én dolgom.

— «Ha sötét van, s rosz az út, a lámpást viszi a lovak előtt.»

— Ez a hajdú dolga.

— De biz audiat dolga. A hajdú fogja olyankor a kocsit, hogy fel ne düljön. 9-no. Az úri széken az elitélt deliquensek megcsapatásánál számlája a botokat. 10-mo. Mind a két táblán minden nap megtudja minő processusok vétetnek föl s kik a referensek. 11-mo. Határjárásoknál segít meglépni a meghuzandó vonalt. 12-mo. Az érkező clienseket a várakozó szobában kellemesen distrahalja. 13-tio. Mikor alispán, vagy magas patronushoz ebédre vagyunk hivatalosak, a hova a patvarista leül, ott az utolsó hely. 14-to. A pipákat tisztán tartja. 15-to. Segít papmacskát szedni a kertben. 16-to. Ha hajtóvadászaton vagyunk, a nyulat utánam hozza. 17-mo. A főispán urak által adandó bálokban, melyekben meg kell jelennünk, azokkal a kisasszonyokkal, a kiket más tánczolni nem visz, tánczolni a patvarista kötelessége.

— No, az az én dolgom.

— Hahaha! kaczagott Korcza úr, szegődöttje sánta lábaira tekintve.

— No csak az az én dolgom.

— És végezetre tudatandó, hogy mikor csengetek, az a hajdúnak szól, mikor pedig füttyentek, az audiatnak szól, s akkor egyszerre ugorni és szaladni hozzám!

— Megértettem.

— És most, hogy mindjárt bele állítsam a functióba, itt van ez a megintő levél, vigye el ezt tekintetes Balhásy fiskális úrhoz.

— Hol lakik? kérdé Biróczy.

— Pesten. Felelt rá a principális, s engedte Biróczyt neki indulni, hogy keressen fel valakit, a kinek a lakása feltalálható Pesten.

Digitized by Google

Jenőy két nappal későbben érkezett meg Pestre, mint Biróczy.

Ismét itt a mese a tekenős békáról és a nyúlról.

Azt elfeledte hozzá tenni Phaedrus a meséhez, hogy a «testudo» kocsin jött a czélhoz, a «lepus» pedig gyalog.

Kálmán megtalálta ugyan zsebében a Sándortól odalopott pénzt; de nem vette hasznát. Tudta honnan jön? s vissza akarta azt neki küldeni. Az az ember volt, a ki tud ebédelni a vadkörtefaalatt; de az ingyent csakis a vadkörtefától fogadja el.

A mint beszállt a «két kecskéhez», (az volt akkor a vidékiek leglátogatottabb és legolcsóbb vendéglője s még most is meg van az akkori bokharai állapotban; eltemetve azóta épült paloták árnyékában) azonnal sietett az úti portól megtisztakodni; szerencsére egyetlen finom ingét még a Tarnában kimosta, volt mivel felváltania Csollán Berti rézingét, a mivel elégett ruháiért kárpótolta.

Hanem hát a fiatal termeten minden ruha nyalkán áll, még ha meg van is viselve.

Kapott ajánló levelére pontosan fel volt irva az asszonyság lakása, a kinek pártfogására épitette legközelebbi jövendőjét; a czímzetnél fogva sok kérdezősködés nélkül rátalált a házra.

A mint belépett a czímzett lakásba, rögtön feltünt előtte a nagy ellentét e között, meg a mit Gödényfalván látott. Ott piszkos szolgáló fogadja, ha fogadja, a vendéget, meg emberlehúzó komondor; de már az bizonyosan fogadja; itt vállzsinóros inas nyitja az ajtót, sárga frakkban, piros puliderben; ott dögbőrrel van végig teregetve a tornácz, sáros csizmanyomok és mezitláb nyomok a soha nem sikált pallón, pókháló minden szegletben, vaskályhák csövei a papirossal beragasztott ablakon keresztül dugva, avas brinzadöböz az asztalon, legyektől belepve, pipafüsttől keserű s penésztől savanyú minden szoba, a falakról négy-rét hámlik a mész; a bőrszékekből kitolakodik a tehénszőr, s a ragadós kilincshez félelem hozzá

Digitized by Google

nyulni: itt pedig gobelin szőnyegek, damaszt függönyök, márvány kandallók; drága vázák exoticus virágokkal, aranyozott butorok a renaissance divat szerint s minden szobán végig vonul a magas régiók bűbájos illata. Jenőy kezdett érteni valamit belőle, hogy férj és nő nem laknak együtt!

Még jobban is megértette azt néhány percz mulva.

A komornyik megértve, hogy az ifju a «nagyságos úr»-tól jön, levéllel, melyet maga akar átadni a nagyságos asszonynak, sietett be urasszonyához bejelenteni a jövevényt, miután jól végignézte annak öltözetét. Pesten nem igen volt már akkor bonton ez a szabás.

Nemsokára visszajött a komornyik s inte Kálmánnak, hogy beléphet az úrnő szobájába.

Ha lett volna ideje Kálmánnak körülnézni abban a belső szobában, még jobban meglepte volna az abban uralgó választékos pompa; hanem a meglepetés más oldalról várt rá.

Előtte állt a jó tisztes öreg asszonyság helyett, a kit Csollán Berti «az én öregem»-ként emlegetett előtte, egy tizenkilencz éves delnő.

Szép, deli, hódító alak.

Akkori idők divatja szerint szűk, testhez feszülő selyem ruhában, mely a csodálatos szép idomokat szobrász mintájává alakítá, s melynek alsó fodra, egy rózsafüzérből képezve, bokáin felül láttatá picziny lábait. Karcsú dereka széles szalagövvel átkötve, melyet nagy zománczos csatt szorított össze, felső öltönyének duzzadt dudorai szabadon hagyták gömbölyű karjait, s bámulásra méltó fehér nyakát és keblét. És aztán ez az igéző arcz, az ifjuság hamvával! kissé hosszukás szája volt, felfelé hajló szegletekkel, de ez is oly igézővé tette, s mosolyra vonultában szerelemgödröcskéket támasztott orczáin; dúsgazdag gesztenyeszín haja a la giraffe magas fésüre tűzve, még emelte hódító igézetét s a hajat körülfonó vékony arany láncz egy gyémánt csillagot tartott homlokára szorítva.

Digitized by Google

De mit gyémántcsillag e két szem közelében! Ki láthat meg ezeknek fényétől akármi gyémántot?

A ki ezekbe a szemekbe néz, rögtön megérti belőlük, miért szól a biblia a «vétkező szemekről?»

E vétkező szép szemek első tekintetére megtudta Kálmán azt, hogy ő kicsoda? Férfi.

Oh az a furfangos csinytevő ott a vakolatlan házban nagyon számított arra a megzavarodásra, a mibe ez a diákgyerek fog keveredni, mikor ezek elé a szemek elé lép; de rosszul számított.

Kálmán nem volt az az éretlen kedély, mely elveszti gondolatai uralmát, mikor egy tisztes öreg asszonyság helyett, kinél pártfogást keres, egy hódító divatnőt lát maga előtt; s ilyenkor az nyomja le leginkább, hogy öltözete kopottas.

Kálmán azt érezte, hogy szíve egészen új, s lelki ereje gazdag. Hanem azt vette már észre, hogy valami hamis helyzetbe jutott.

— Én nagyságod férjétől jövök. Sietett küldetését előadni.

— Férjemtől? Kérdé félig bámulat, félig nevetés hangján a delnő, s oly kiváncsi tekintettel nézte végig a fiatal embert.

— Egy levelet hoztam tőle nagyságodnak.

— Nekem? Vajjon mit irhat?

— Úgy tudom, hogy az én csekély érdekemben: a miért előre is bocsánatot kérek.

Kálmán átadta a hölgynek a hozott levelet.

Az sietve bontá azt fel, s látszott, finom ujjai mennyire óvakodnak be nem szennyezni magukat a tintás tartalommal.

A míg a delnő végig olvasá a levelet, szép arcza a harag sötétveres estpirjától kezdett lángolni egyszerre.

A nő olvasott a levélből, az ifju olvasott a nő arczából, s most már ő is tudta, hogy mi van abban a levélben? S most már ő rajta volt a sor elpirulni és szemeit lesütni.

Digitized by Google

A mint a hölgy végig olvasta a levelet, szikrázó szemekkel tekinte annak átadójára. Hanem a harag villámai elpihentek e sötét szemekben, a mint az ifjut elpirulva, lesütött szemmel látta maga előtt.

Egy ifju, a ki elpirul és lesüti szemeit egy szép hölgy tekintetétől!

Midőn Kálmán ismét feltekintett, már nem látta a hölgy arczán a haragpirt, szemeiben a neheztelést. Ismét a szép vétkező szemek voltak azok; a mik előtt színt változtat a csillag és bűbájtól reszket. Kivált, ha az a csillag a szívben van.

— Jól van, mondá a hölgy, összehajtva a levelet. Kérem, üljön ön le.

Azzal maga a szófára ült le, s mutatta Kálmánnak, hogy foglaljon vele szemközt a karszékben helyet.

— Férjem ajánlja önt a levélben, mint tehetséges ifjut, hogy sorsáról gondoskodjam. Levelét nem olvasta fel önnek?

— Nem.

— Haha! különös. Én nem tudom kitalálni, hogy mi úton gondoskodhassam én az ön sorsáról?

— Én sem.

— De valamit mégis gondolt ön, mikor férjem ajánlatát fogadta.

— Azt gondoltam, hogy nagyságodnak vannak becses összeköttetései, a kiknél egy dolgozni kész fiatal embert valami alkalmazásra ajánlhatna.

Már eltagadta azt, hogy épen nála akart magántitkári állomást szerezni.

—Teszem föl egy magántitkári állomást? monda a delnő.

Az ifju némán inte fejével.

— S elfogadná ön azt bárminő körülmények mellett?

Már erre nem felelt.

— Várjon ön: szólt a hölgy; egy jó gondolatom van. Irok ügyvédemnek, s ön szíves lesz a levelemmel hozzá fáradni.

Digitized by Google

Azzal iróasztalához lebbent, s leült háttal Kálmán felé, s elkezdett levelet irni.

Sokszor kinézett a levélirásból s Kálmán úgy vette észre az átelleni tükörből, hogy azok a szép szemek olyankor mindig az ő arczán függnek.

Végre elkészült a levél, a delnő egy boritékba tette azt a férjétől kapott levéllel, s valami finom kis hártya ostyával leragasztá a boritékot.

— Itt van, fogja ön; szólt Kálmánhoz. Ügyvédem majd meg fogja önnek mondani, hogy mit tegyen.

A levélboritékot rosszul ragasztá le a hártya-pecsét, egészen felvált róla. Kálmán a papirhoz szorítá azt hüvelykével, hogy jobban leragadjon. Ha akarta, elolvashatta volna. Talán azért is volt olyan könnyen lezárva, hogy olvashassa el.

Sietett távozni a szép szemek fényköréből.

— Viszontlátásig; mondá a delnő s szivélyesen nyujtá neki kezét az eltávozáskor.

E delejes, e bűbájos melegű szorítás e bársonypuha kéztől többet elmondott az ifjunak, mint a mennyit az irott sorokból meg lehetne tudni. A szép hölgy neki valóban nagy jóakarója.

Egy perczig úgy jött Kálmánnak, hogy ennyi jóakaratért talán illendő is volna megcsókolni azt a jóltevő szép fehér kezet; hanem azután csak azt mondta magában: «majd csak mégis inkább a nagyanyám kezét csókolom meg, a ki elébb arczul fog ütni!»

Kálmán semmi különös dolgot nem talált benne, hogy a delnő által irt levél czímzetén Korcza fiskális úr nevét olvasta. Ugyanahhoz kapott Sándor pajtása is ajánló levelet Csollán Bertitől. Azt mondta, hogy az neki családi ügyvédje, akkor természetes, hogy a nőnek is ugyanaz az ügyvédje. Azután a levél hártyapecsétjéről olvasta le a nevet, mely arany betükkel volt odanyomtatva. Ez a név «Katinka». Biz ezt eddig is tudhatta, ha akarta. Csollán Berti levelének a czímzetén is ott állt a «Katalin».

Digitized by Google

Csakhogy a «Katalin», és a «Katinka» most már két különböző fogalom!

Véletlenül esett, hogy midőn Korcza fiskális urat felkereste Kálmán, Biróczyt épen útban találta. Annak a Curián kellett valami után leskelődni. Az ajtóban találkozók közt rövid volt a szóváltás. Sándor tudatta Kálmánnal, hogy őt a fiskális elfogadta joggyakornokának, s neki tetszik ez az ember; azzal bevezette principálisához s egyedül hagyta Korcza úrral.

Kálmán kissé el volt még fogulva, mikor a levelet átadta az ügyésznek. Ilyenkor legerősebb divináló tehetsége van a gyanunak. Kálmánban pedig egyébkor is erős keveréke volt a képzelemnek és éberségnek.

Aztán meg Korcza úrnak az ábrázatja egészen arra való volt, hogy a ki meg akarja tudni, hogy mi van most a fejében, azt szépen leolvashassa a vonásairól. Azok egy eleven telegráf mozdonyai voltak.

A mint a férj levele kiesett az asszony leveléből, az első perczben az az ijedtség látszott a képén, amit elképzelhet mindenki, ha egy ügyvédnek azt mondják, hogy két gazdag pörlekedő cliense egyszerre kibékült egymással. Hanem azután ránczba szedte a képét, s maga elé tette mind a két levelet, lesimítva róluk a porzót. Az egyik persze kőporral volt behintve, a másik aranyporzóval.

A dátum szerint a férj levele volt az első, azt olvasta elébb végig.

Mikor belekezdett, csunyául félre húzta a száját, mintha nem tetszenék neki a dolog, s minden sor olvasása után félretekintett az előtte álló ifjura, végigméregette szemével, még pedig úgy, hogy az egyik szemét behunyta, mint a hogy a műértők szokták egy kép perspectiváját megitélni. Egyszer az orrához is kapott s alig tudta a markába eltakarni a nevetés vágyát; majd meg felhúzta a két vállát egész a füléig, mintha el akarna bujni saját háta mögé. S mikor végére ért, nagyokat csóvált a fején, sokáig úgy felejtette a száját, hogy az alsó ajkával befogta a felsőt;

Digitized by Google

mintha azon tanakodnék, mi lesz ebből. Azután felvette a delnő levelét, s amint azt olvasni kezdte, mind a tíz ujja szétmeredt.

Most már mind a két ajkát behúzta a fogai közé, szemeit a lehetségig kimeresztve, s utoljára, mikor készen volt a levéllel, úgy feltolta az összecsücsörített ajkát az orráig, mintha azt a fél bajuszát okvetetlen fel akarná színi. Mindezek után pedig nagyott kunczogott az orrán keresztül, s olyan nyájas képet csinált Kálmán felé, mint egy erdei manó.

— No, öcsém uram, hát magát csak ide küldték mi? Hát mért küldték, mi? Hát mért küldték ide? szólt meghuzogatva az orrát, s a száját nyitva hagyva, mintha már a nyelvén volna a további mondás.

— Hogy miért küldtek ide? azt nem tudom; hogy miért jöttem ide, azt tudom.

— Én megmondom. Magának szép szerencséje akadt. Egy szép asszonynak secretarius kell. A férj küld neki egyet, s az asszonyság elfogadja az ajánlottat s elküldi a fiskálisához, hogy a salarium felett egyezkedjék vele. Magának szép tehetségei vannak e hivatásához, he?

— Nincsenek uram, felelt Kálmán s most már nem pirult, hanem sápadt. Nem azért jöttem uram önhöz. Nekem balesetem volt, mely miatt el kellett az iskolát hagynom. Énhibám, nem szépítem. Hasonló sors érte egy barátomat is, s talán épen annak is én vagyok az oka. Ez a barátom most önnél joggyakornok.

— Ah a Biróczy! Hát conscolárisok?

— Voltunk, míg ki nem csaptak. Én többet tanultam mint ő, azért ő mégis mindig többet tudott, mint én. — Tudta az életet. Tőle tanultam meg, hogy balsorsunk nem helyrehozhatatlan. Az iskolából ki vagyunk tiltva; de ha magántanulmány útján elvégezzük a félbeszakított jogi tudományokat, s ha a tanári magyarázatot pótoljuk a gyakorlati év útmutatásaival, magánúton is tehetünk le vizsgát s azután járulhatunk censurához. Ezt tőle tanultam

Digitized by Google

meg; s követni akarom. Azért jöttem önhöz, hogy megkérjem, midőn Sándor barátom gyakornoki éve lejár s ő a királyi táblai jegyzőségbe lép át, kegyeskedjék engemet ide fogadni ő utána joggyakornoknak.

— Hehej öcsém? Énhozzám akar maga jönni patvaristának? Tudja-e hogy az nagyon rosz mulatság? Az én patvaristám nem bálból ki, bálba be! nem biliárdozni napestig a hét választónál; nem nyulászni, kacsázni, nem czifra szalüppök után szaladgálni; hanem körmölni, tollat rágni! Azután az én természetem kiállhatatlan természet. Én az úrfit, mikor legjobban mulathatnék, akkor fogom be a legnagyobb dologba; mikor legczifrábban felöltözött, akkor küldöm a legnagyobb sárba; én agyon boszantom az úrfiakat s fát vágatok velük, mikor unják magukat.

— Mind tudom én azt, szólt szelid mosolygással Kálmán. Híre van fiskális úr tréfáinak meszsze földön; hanem annak is híre van, hogy keze alól kerülnek ki a legjobb prókátorok, hogy itt lehet legtöbbet tanulni. Én ide akarok jönni, ha ön elfogad.

— Ah? S nem akar maga beállni magántitkárnak egy szép asszonyhoz? No jó. Nem szóltam semmit. Hát most mit akar tenni?

— Haza megyek elébb a nagyanyámhoz s megkisértem őt kiengesztelni. Nehéz lesz, mert ő igen szigorú asszony.

— Hagyja el, tudom, ismerem a nagyasszonyt. Én ne ismernék valakit Magyarországon, a kinek valaha pöre volt a királyi táblán? Pedig a nagyasszonynak sok pöre volt. Ő ismer engem jól. No majd irok én egy pár sort a nagyanyjának. Ne hőköljön vissza. Nem vagyok én Csollán Berti. Majd olyan dolgot irok neki, a mitől kiengesztelődik. Hát csak nem fogadja el, a mit ajánlottak? nem? Ez különös, nagyon különös: de hát jól van. Hát csak jöjjön vissza hozzám egy esztendő mulva. Addig pedig tanuljon sokat. Különösen koplalni megtanuljon; mert én nálam nagyon rosszul él a patvarista.

Digitized by Google

De már azt a kézszoritást férfiasan visszaadta Kálmán, a mi e szavakat kisérte.

— Még egy kis elintézni valóm van, mondá. Ez az én bohó barátom Sándor, mikor legutóljára együtt háltunk, a pénzét megosztva, álmomban, tudtomon kivül a zsebembe csempészte. Visszahoztam azt. Idáig nem költöttem el belőle semmit, magamnak is volt, azt ő nem tudta, s egy nap alatt már otthon leszek. Kérem önt, szíveskedjék ezt majd neki általadni: ne most, ne úgy, hogy én azt visszahoztam; ridegségnek venné részemről.

— Ahám! Értem. Majd úgy apródonkint adogatom ki neki. Mikor egyszer-egyszer elfogy a fraternek a pénze. De hát vallja meg, mért hagyja maga ezt a pénzt nálam?

Kálmán huzódozott a felelettől.

— Kitaláljam? Ez abból a pénzből való úgy-e, a mit az a nagy kópé Csollán Bertitől nyert kártyán?

— Abból.

— S magának öcsém nem volt még olyan pénz a zsebében a mit kártyán nyert, s nem akar olyat magával hordani? Furcsa gyerek. De furcsa egy gyerek.

A fiskális sokáig elóggott-móggott rajta, hogy már minek jönnek ilyen csodabogarak is a világra, aztán megveregette a vállát Kálmánnak.

— No csak menjen hát haza, öcsém, a nagymámihoz; mire hazaér, az én levelem is ott lesz. Aztán egy esztendő mulva szivesen látom, ha ugyan mind a ketten élünk. Én ugyan élek, azt tudom; én száz esztendeig élek, hanem az ilyen fiatal vér hamar elpusztul: egy táncz, egy lóról leesés, egy párbaj, szerelmi historia, s vége van. No hát vigyázzon magára. Mégis csak szeretném tudni, hogy mi lesz időjártával az ilyen fiatal csontból, a ki egy nap kétszer utasitja vissza a «Herz-Dáma» szerencsekegyét?

Ezt az utóbbit már akkor mondta el Korcza úr, mikor Kálmán a két ajtó között volt, s még azután is motyogott magában, a füle mellé dugott tollat a szájába fogva keresztül, s fel s alá járkálva a szobában, egyik kezébe fogta

Digitized by Google

az egyik levelet, a másikba a másikat, s tanácskozott a szájába fogott tollal.

Már most én ezzel az egyik levéllel agyonüthetem az egyik félt, a másik levéllel a másik félt. . . . Vajjon melyiket üssem agyon?

AZ ÉDES OTTHON.

Ifju barátom, ki e sorokat olvasod, hidd el nekem, hogy sohasem fogsz olyan nagy úr lenni, mint a milyen most vagy.

Mikor hazamégy az édes otthonba, őszi tanév dicséretes bevégezte után.

Otthon úgy várnak, mint egy királyt.

Az egész év munkájából, fáradalmaiból, nélkülözéseiből te semmi részt nem vettél, csak a szüretre jösz. Szőlőtő, gyümölcsfa rakott áldással vár reád, pedig nem ápoltad.

Hugaid, öcséid, már a kapuból várják jöttödet; ölelnek, csókolnak, beléd csimpajkoznak mikor megérkezel: apád, anyád zokogva szorítnak karjaik közé. Pedig nem hoztál nekik semmit; csak magadat.

De milyen nagy darab kincs vagy te magad otthon.

Elbámulnak rajtad, mekkorát nőttél! már a szakállad is ütközik, egész férfi lett belőled.

Az egész ház a tied!

Minden ebédnél ott találod kedvencz ételeidet az asztalon; nem felejtették még el, hogy mit szerettél olyan nagyon?

Ruhádról, fehérnemüdről más gondoskodik; akarják, hogy deli légy.

Apád komolyan beszél hozzád, mint rangbeli férfihoz, s megajándékoz ősi pecsétnyomó gyürűjével; most már érdemes vagy, hogy rád bizassék e klenodium; anyád sír ha rád néz s mosolya ragyog könyein keresztül; testvéreid bámulnak.

Digitized by Google

A cseléd, ki elmeneteledkor neveden szólított, most már ifju úrnak czímez.

Kutya, macska fölkeres, hozzád törleszkedik, kezedet nyalja.

Egész nap kedvedet keresik; kivánságaidat ellesik, mire kigondoltad, már teljesítve van.

Mikor alunni akarsz, csizmádat lehúzzák; aztán lábujjhegyen járnak a háznál, mukkanni sem szabad senkinek, míg te alszol, míg a szomszédszobából áttörő kávéillat föl nem ébreszt.

S ez így megy mindennap.

Tied az egész ház. Mit? ház? az egész város.

Mikor kimégy az utczára, most már karodba fogóznak családod tagjai, te vezeted őket. Fenhordod fejedet. — A szemközt jövők nyájasan és irigykedve köszöntenek. Egy-egy ablakot lopva kinyitnak, s utánad kandikálnak fiatal gömbölyü leányarczok zöld levelű virágcserepek közül. Tekintélyes férfiak az utcza tulsó végéről átkiáltják hozzád az alászolgáját. Régi tanáraid találkoznak veled, s elszörnyednek, ha veled egy óráig beszéltek, mennyi tudományt felszedtél azóta! Magasról tekintesz le szegény jámbor öreg urakra, milyen messze lenn maradtak alattad!

Hát még az élet rózsái, a leányok! Mindnek meg van engedve, hogy szerelmes legyen beléd. Hivott vendég vagy minden lányos háznál, s az évek előtti gyermek játszótársnét látod előtted elpirulni, mikor vele találkozol. Nem esik meg mulatság nálad nélkül; minden asszonyságnak lehetséges fia, minden kisasszonynak nem lehetetlen vőlegénye vagy; cotillionban előtánczos vagy, fülig szerelmes vagy; reggelig tánczolsz, belebetegszel: város minden orvosa siet a náthádból kigyógyítani; kimégy az utczára, minden ember örül, hogy meggyógyultál; a pap tudatja veled, hogy hétfőn reggel imádkozott szerencsés meggyógyulásodért az egész gyülekezettel egyben. Megint csak elmégy mulatni; most már gyöngéden figyelmeztet valamennyi szép tánczosnéd, hogy ne rontsd meg magadat, s azért

Digitized by Google

mégis csak tánczol veled. Régi gavallérok sárgulnak az irigységtől hódításaid miatt: az ifjabbak bálványoznak. Élczet mondasz: mindenki kaczag rajta. Csak egy nem, a kinek a rovására kaczagnak. Azzal természetesen párbajt vívsz; természetesen mind a ketten kaptok egy sebet. Lefektetnek, ápolnak, ajtód kilincsét egyik látogató a másik kezébe adja, minden úrnő tudakozódtat hogyléted felől. — Apád fejét csóválja; «ménykü gyerek vagy!» Ő is ilyen volt ifju legény korában. Anyád feddi érte, hogy mondhat ilyet; hátha megöltek volna? «Mit? Tégedet? Dejszen az nem megy olyan könnyen». Harmadnapra fölkelsz. Karod fekete selyemkendőbe kötve. Ugy mégy ki az utczára.

Mindenki gratulál, s balkézzel szorítsz kezet, mert a jobbal nem lehet. De még ellenfeled most is fekszik. Hah az kapott egyet! A város hőse vagy. Mindenki bámul, imád, szeret.

És senki sem kér még tőled semmit!

Barátom, ifju legény, örülj ez interregnum napjainak; mert ilyen nagy úr nem fogsz lenni azontúl soha.

Hanem mindez persze megfordítva van, ha úgy kerülsz haza, hogy az iskolából kicsaptak.

Hja persze, az egészen más találkozás.

Mindenki szájában eláll a szó a rémülettől, mikor belépsz az apai házhoz. Mogorva képedről olvassák, mi hozott haza? Héj korbács, héj nádpálcza! ugyan emlegetnek szaporán. Anyád sírva fakad, s kezeit tördeli, apád fenyeget, hogy csak madársrétre ne volna töltve a puskája, mindjárt meglőne vele.

Azt sem tudod, melyik szögletében a háznak húzd meg magad, mégis mindenki szid. Ruhád szakad, inged szenynyes, senkit sem mersz kérni, hogy segítsen rajtad, senki sem tartozik vele.

Apád ha megszólít: a neved «szamár». Mindenki «Te»-nek nevez, s olyan megvetőleg tudja azt kimondani. Az asztalhoz nem hiv senki; szégyenszemmel sompolyogsz

Digitized by Google

oda, s elnyeled a keserüséget, ha egy ételből neked már nem marad. Utolsó vagy, a kis öcséd után következel.

Kérdezgetik tőled, hogy csizmadia akarsz-é lenni, vagy lakatos?

Akárhová állsz, ott útban vagy valakinek. A tányérváltást sem bízzák rád, mert azt is eltöröd.

Ha köhögsz, ha beteg vagy, az is a te bűnöd. «Rosz pénz nem vész el.» Ez a diagnosis, meg az orvosság, a mitől meg kell gyógyulnod.

Az utczán a falhoz lapulva sompolyogsz, s kikerülöd, ha ismerőst látsz; úgy sem fogadná a köszöntésed. Szép leányok, ifju játszótársak nem látnak meg, ha melletted ellebennek; szolgálóiknak sem mersz legyeskedni, mert félsz, hogy a vargalegény, ki elébb járt ott, rajtakap s megdögönyöz s az is a tied lesz.

Még a házi kutya is megugat.

Még a gyümölcsfa sem kinál meg. Az is tudja hogy téged kicsaptak s nem bolond, hogy teneked ingyen körtét teremjen.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Ez utóbbihoz hasonló kedélyállapotban közelgett az ősi ház felé Kálmán.

Az ősi ház egy kis városban feküdt, mely nem kereskedelmi hely, hanem inkább gazdasági nagy tanya: nevezzük K . . . nak. Sok ilyen betűvel kezdődő városunk van.

A Jenőy ház egy hosszú földszinti épület, □ formára épitve, az udvar szárnyát a cselédség lakja.

Az öreg Jenőyné igen tüzes gazdasszony, pedig már a hatvan éven felül jár; a haja már fehéredik, de az arcza még most is piros. Soha orvosra, gyógyszerre a maga bajáért nem költött.

Hatalmas, férfias egy asszony. Már boldogult férjét is oly kordában tartotta, hogy az öreg úrnak mindent kéztől kellett várni, s soha egy márjásnál többet nem kapott a zsebébe, mikor kiment. Halála után pedig egészen az

Digitized by Google

özvegy vitte a gazdaságot, a pöröket, s félelme volt minden lusta cselédnek, minden pörhuzó prókátornak és az egész dicasteriumnak.

Két fia maradt. Az egyik: Lőrincz, anyja kivánsága szerint a katonasághoz adatott, ott ember lett belőle; megházasodott a külföldön, el is esett a külföldön, a neje is utána halt, ezeknek a fiuk volt Kálmán.

A másik fia Bénjámin, vagy a hogy az egész világ hívja: Béni bácsi.

Ez a legártatlanabb teremtése a világnak.

Jenőyné, hogy nagyobbik fiáért kárpótolja anyai szívét, kit oly meszsze eleresztett, s kit oly ritkán látott, ezt a kisebbiket aztán egészen otthon tartotta, otthon nevelte a saját szárnyai alatt, s Béni bácsi már Isten jóvoltából 47 esztendős s még a városból sem volt ki az anyja nélkül, s még minden estve elmondja az imádságban, a hogy gyermekkorában tanulta: a «szegény bűnös fiacskádat», s hozzá teszi: «szerencsés jó éjszakát kivánok kedves édes anyácskámnak, kedves édes apácskámnak!» holott ez utóbbinak már húsz év óta meg van adva az ő legcsendesebb éjszakája; de már Béni bácsinak rájár a szája s új imádságot tanulni nagy dolog volna.

Béni bácsinak nagyon nehéz feje van. Gyermekkora tizedik éveig nem engedte az anyja, hogy valami betűismerkedéssel háborítsa testi növekedését: igaz, hogy nagyon nehezen is akart nőni. Akkor aztán nevelőt hozták a házhoz, a ki nagy nehezen rávette, hogy higyje el neki, milyen nagy különbség van az A meg a B között. Szép idő került bele, mig azután abba is beleoktatta, hogy ha az ember a három ujja közé fog egy fekete lébe mártott végű ludtollat, s azt egy fehér papirlapon hol fel, hol le taszigálja, utoljára csak jön ki belőle valami, a miről más ember kitalálja, hogy ez nem macskanyom. Sőt nagy kamasz korára annyira vitte a jó instruktor, hogy még magánvizsgára is meg merték invitálni a helybeli conrector urat, ki is, hogy az algebrából alaposan megexaminálja az

úrficskát, azon mnemotechnikai feladványt tűzte ki eléje, hogy «hányszor van meg az egy a kettőben?» A mire Béni úrfi nagyon hült képet csinált. «No hát hány lába van magának?» jött egy másik kérdéssel segélyére a conrector. «Kettő!» felelt örvendő találékonysággal Bénike. «S hány lábam van nekem?» feszegeté tovább a conrector. «Négy!» A conrector ur aztán nem is volt kiváncsi többet megtudni az examinandustól, hanem megette az örömebédet, felvette a két tallért s kiadta a Bénikének a bizonyítványt classis primával, mehet vele a felsőbb humaniorum cursusba.

Innentul mindig válogatott magántanítói voltak, kiket præfectusoknak czímeztek. Otthon tanították neki mindent. Jól megtanították mindenre. A magánvizsgán pompás ebéd, busás honorarium várta a vizsgáló deputatiót, s Béni bácsi mindenünnen szerencsésen meghozta a classis primæ bizonyítványt. Még az ügyvédi censurán is átesett, s ha lehet hitelt adni a rágalmazóknak, ő vele történt az meg, hogy mikor a királyi személynök kérdezte tőle, mit tud a «Nota Rákóczyána»-ról? azt felelte neki, hogy «a szövegét nem igen tudom, de elfütyölöm, ha tetszik».

— «No hát fütyülje el» — s kapott sufficienst.

Az anyja akkor is fenn volt vele Pesten, mert a nélkül a kardját is bizonyosan a jobb oldalára kötötte volna fel.

A diplomával együtt aztán a jó asszonyság ismét bepakolta a fiacskáját flanell közé, s vitte haza, ügyelve rá, hogy meg ne fagyjon az úton.

Odahaza pedig, egyszer meglévén a diploma, kijárta az asszonyság a főispánnál, hogy Bénikáját a legközelebbi generális gyülésen nevezze ki assessornak. Ezzel aztán egész emberré lett téve. Nem is volt oly szorgalmatos látogatója a sedriáknak és congregatióknak több, mint Béni bácsi, kit gyermeki örömmel töltött el az a büszkeség, hogy ősapja ezüstös kardját olyankor felkötheti, s úgy mehet végig az utczán, maga magát jobban megbámulva, mint mások. Tartá pedig magát a zöld asztalnál az arany hallgatás jelmondata mellett.

Digitized by Google

Vette azt észre a jó öreg asszonyság, hogy milyen nagyszerüen ütött ki a dédelgető nevelés a kisebbik fián; de már nem segíthetett rajta. A biz az ő hibája volt. Hozzá szoktatta, hogy semmit ne tegyen mást, mint a mit az anyja parancsol, a mit az megenged, s nem volt annyi önmagától születő gondolat benne, hogy egy levelet irt volna valakinek, ha csak nem diktálta valaki.

Ezt a hibát helyre akarta hozni az unokájában Jenőyné asszony. Annak a neveléséhez egészen ellenkező rendszert szabott. Utalva is volt a természettől, mely a Kálmán gyereknek nagyon sok önfejüséget adományozott. Ebben már a nagyanyja vére uralkodott. Ez nem tűrte, hogy mondják neki, mit tegyen? megtette magától is, a mi az ő dolga volt, ha nem mondták, hogy tegye; de ha mondták, nem tette meg. Lángesze volt, de a mihez nem volt kedve, azt ha elől hátul «szamarat» akasztottak is a nyakába, még sem tanulta meg. Ezt a fiut úgy nevelé nagyanyja, hogy szokjék az élethez. Leküldé Debreczenbe a főiskolába, járjon együtt a többi szegény fiukkal; tanulja meg, mi a diák élet? Hadd járjon légácziókba, prédikáljon, tanulja meg, hogy kell emberekkel bánni? tanulja meg, mit tesz keservesen kenyeret keresni? Hadd utazza be az országot gyalog; hadd lesse el másoktól, mint kell bajos állapotokból kivágni magát az embernek? Pénzt csak annyit adott neki, a mennyi szükséges volt. Tudtára adta, hogy a míg ő él, addig nem kap semmit. Ő pedig soká fog élni, az ő halálára ne számítson. Törjön magának pályát az életben. Majd azután, ha nagy ember lesz, ha állást foglal a világban, akkor megkapja nagyanyja gazdag birtokát, s lesz igazi úr. Hanem elébb szolgáljon rá.

S nem volt ez rosz rendszer; sok derék ember vált e világban ezen az úton; a ki életre való volt, annak nem ártott az, ha minél meszszebbre elküldik a rokonok közül.

Csak ez a végzetes baleset ezzel az iskolai botránynyal ne kuszálta volna össze az egész jól indult tervet.

— — — — — — — — — — — —

Digitized by Google

Béni bácsi épen kinn pipázik a folyosó alatt egy falóczán heverészve, nem azért odakinn, mintha föltette volna magában, hogy a tüzes taplóval felgyujtsa a kendert, a mit most az udvaron a leányok tilolnak és gerebenyeznek, a mi könnyen megtörténhetik; hanem azért, mert a mama odabenn a szobában nem türheti a pipafüstöt. A ki pipázni akar, annak «ottkinn tágasabb!»

Béni bácsi termete nem magas, különösen kurták a lábai. Hanem a mit termetben megvont tőle a természet, ugyan kiadta neki fejben. Az nagy, hosszú és széles. Abban bizony, a mi a lokalitást illeti, elférne sok tudomány. Nagy kopasz homloka egész a tarkójáig tart már, de azért védve van jól, télen nyáron jó meleg taplósipkával, a mi soha sem szakad le a fejéből, csupán csakhogy a szobában, az édes mama, vagy a vendégek iránti tiszteletből, hátra felé fordított ellenzővel teszi a fejére. Arcza valamivel vénebbet mutat, mint a milyen, kicsiny, összehunyorított szemekkel, növésnek indult orral, s a fejétől messze elálló hall-élet műszerekkel; széles szája örök mosolygását elősegíti a harcsabajusz, egész szája mentében rövidre nyirva s a végein hosszura eresztve, s mindezekhez járúl kiegészítésül egy hosszú, izmos áll, mely olyan hosszú, hogy mikor a nyakravalóját felkötik, fel kell tartania a fejét az ég felé, hogy az állát oda ne kössék. Mert még most is a mama köti fel a nyakravalóját; a mit egyébiránt indokol azon kor divatja, mely azt követelte, hogy kilencz rőf hosszú legyen a nyakravaló, a minek felkötéséhez aztán vagy baráti segítség kellett, vagy a ki egyedül volt, az ajtókilincshez kötötte a nyakkendő egyik végét s aztán messziről neki kezdve ugy forgatta bele a nyakát ebbe a pólyába; aztán a két végét hátul a nyakacsigolyáján kötötték csombókba. Tehát azért ne tessék senkit megitélni.

Midőn pedig legjobban pipáznék Béni bácsi s semmi egyéb baja nem volna, mint az, hogy ha az a dohány innen a zacskóból ma elfogy, holnap megint másikat kell vágni:

Digitized by Google

lát maga elé jönni egy alakot, a kiről úgy tetszik neki, mintha ismerné. Ez az! De bizony nem az! bizony csak az. Kálmán öcscse közeledett felé.

Hát biz az kissé meg volt viselve a hosszú gyaloglástól, aztán máskép is el volt változva az arcza; de azért csak mégis ráismert Béni bácsi, s jól esett az ábrázatjának, hogy valami oka van nyájasan mosolyogni, midőn úröcscsét megismeri; fel is kel a padról, elébe megy; s pipáját kivéve szájából, jobbról-balról szolgál neki egy-egy kapa-dohány illatú csókkal.

— Hozta Isten. Kedves uramöcsém. Hát már megint ünnepek vannak?

Béni bácsi nem gondolt egyebet, mint hogy a római pápa az ő kedvéért most még egy sátoros ünnepet állított be az esztendőbe. Annak is azért örült olyan nagyon, mert a mama egy új redingótot csináltatott neki, s azt igérte, hogy azt a legelső ünnepnapon felveheti; de hamarább nem. Szörnyen örült pedig, hogy ő is kap már egyszer ilyen módi franczia ruhát, a mi a sarkát veri.

— Nincsenek biz itt semmiféle ünnepek, édes urambátyám, mondta Kálmán; hanem hazajöttem, mert kitiltottak az iskolából.

Béni bácsi megrettent nagyon. Hol nevetésre, hol komolyságra nyúlt az arcza.

— Ah maga tréfál. Ne tréfáljon no! Hallja no. Ugye nem igaz?

— Nagyon igaz biz az, kedves Béni bácsi; különben nem volnék most itthon.

— De hát ez iszonyú szörnyüség! Hát hogyan lehetett az?

— Majd elmondom egyszer. Most csak arra kérem édes Béni bácsi, menjen be a nagymamához és készítse előre erre a fátumra, a mi velem történt, hogy azután a szeme eleibe kerülhessek.

Béni bácsinak úgy tátva maradt a szája, hogy az állát szinte a mellének támasztotta.

Digitized by Google

— Már hogy én menjek be a nagymamához, aztán készítsem elő erre az esetre? Majd mindjárt kedves öcsém uram; csak egy kicsit hátra megyek.

El is ment aztán olyan nagyon hátra, hogy elő nem került egy hosszú óráig, hanem bevette magát a félszerbe, a hol a leányok gerebeneztek, s nagy studiumot fordított annak a kitanulására, hogyan lehet az, hogy a Zsuzsi azzal az ökölre fogott kenderrel egyszer se vágja bele a kezét a gereben hegyes szegeibe.

Dejszen Béni bácsit szép mézeskalács volna, a mivel be lehetne csalogatni a nagymama elé, a mikor az meg fogja tudni, hogy a Kálmánt kicsapták az iskolából. Az Isten legyen irgalmas kegyelmes minden élő léleknek ennél a háznál, a milyen patália lesz abból! Dejszen a kedves uramöcsém ugyan jól kiválasztotta, hogy kit küldjön maga előtt avantgardának! Ugyan támaszkodhatik ő miatta a folyosó oszlopához, a míg ő visszakerül.

Hanem hát Kálmánnak nem sokáig kellett odatámaszkodnia; mert a mint nyílt a konyha ajtó, egyszer csak a nyakába borult valaki; átölelte, összecsókolta és az nem esett neki rosszul.

A ki pedig ezt a merényletet követte el vele, az egy tizenhat esztendős leányka volt, vidám, fürge, tűzről pattant teremtés; bogárszemű, fekete hajú; csupa elevenség az egész.

— Hát te megjöttél? kérdi a bohó gyermek, két tenyere közé fogva Kálmán arczát, hogy jobban megnézhesse.

Kálmán visszacsókolta a leánykát. Gyöngédségükben valami testvéries volt.

— Nem jó kedvemből jöttem, sugá Kálmán. Kitiltottak a collegiumból.

A leány erre fürge szemeivel széttekintett: nem hallja-e valaki? Pszt! Szája elé tette mutató ujját, azzal bevonta Kálmánt a konyhába, ott nem volt rajta kívül senki. Onnan betuszkolta Kálmánt egy kis oldalbenyilóba, ennek is becsukta az ajtaját, s ott is halkan suttogá:

Digitized by Google

— Ezt majd én tudatom elébb a nagynénivel; addig maradj itt.

A lánykának nagynénje az, a ki a fiunak nagyanyja. Czilike árvagyerek, messzi rokonoktól fogadta örökbe Jenőyné. Kedvencze az öreg asszonynak.

— Majd én beszélek vele elébb.

— De mit fogsz neki mondani?

— Bizonyosan a más hibája miatt szenvedsz: tudom jól.

— Akkor nem fogsz neki igazat mondani. A magam hibájáért lakolok.

— Hol az irásod, a melyben kitiltanak? Valami okát csak megirták.

— Itt van, olvasd el.

A leány nagy bölcs képpel olvasta végig a kitiltó itéletet. Egy perczig homlokára tette az ujját nagy okosan.

— No látod, már tudom, hogy mit mondok? Csak azt, a mi igaz; a mi itt van. Meglátod, hogy semmi baj sem lesz. Már most csak várj addig itten, mig én visszajövök.

— Oh milyen jó kis leány vagy te Czilike.

— No hát csókolj meg szépen.

A lányka ellebbent a kis oldalszobából, s halkan, óvatosan benyitott a konyháról nyiló ajtón a nagymamához.

Jenőyné épen ruhatára fölött tartott szemlét.

Oh nem a piperéhez valót válogatta; hanem gyönyörüségét kereste a maga alkotta muzeumban.

Egy valóságos muzeum volt az ő ruhatára. A régi, ötven év előtti divatok, s a mik azután jöttek; a legelső nemzeti ébredéstől kezdve, a legutolsó elszunnyadásig. Mert vannak egyes korszakok a népéletben, a mikről az öltözetek beszélnek. S ezek a selyemre himzett krónikák nála osztályozva voltak mind. Arany skófiummal varrott, virágokkal kihímezett, sujtásos, prémes mindenféle: szoknyák, mik vékony aranyozott sodronyból vannak egészen szőve, csipkék, halhéjas vállak, főkötők, tarajjal, rezgőkkel, nyilakkal; mind ezeket nem viseli már senki.

Azután ott vannak egész fiókok tele gyönyörű vászon-

Digitized by Google

nemüekkel, mikhez a kendert, a lent maga tiloltatta, gerebeneztette, fonatta, szövette, fehérítette. Gyönyörű sávolyos abroszok: erős, elviselhetetlen, s mégis selyemsima, finom szövetek, minőket boltban soha sem lehetne kapni. Ez is évről évre szaporodik, és soha sem fogy. Hat leányt ki lehetne vele házasítani. Mind ennek egy részét Czilike kapja majd, a másikat Kálmán felesége, ha megházasodik.

Ezekben aztán nagy gyönyörüsége van az öreg asszonyságnak. Előszedegeti, újra osztályozza. Elmagyaráza Czilikének, milyen világ volt akkor, mikor ezt a ruhát viselték. Nem olyan foszlány ám ez, mint a mostaniak.

— Aztán ha ruha, hát legyen ruha. A ruha nem arra való, hogy mutogassa, hanem hogy betakarja a termetet. A régi vállfűző úgy illett a derékra, mint egy pánczél. Aztán minden ráncza a ruhának elállt a testtől, mintha mondaná: ne nyulj hozzám! Kötény nélkül semmi ruhát sem viseltek. Még a királyné is felveszi a kötényt, mikor magyarba öltözik. Úgy illik ez. Micsoda viseletek ezek a mostaniak, minden feszes, minden nyitva; aztán rongy minden. Czifra szegénység. Egy bálra fölveszik, reggel a zsibárusnak adják.

— Egyrészt a férfiak ennek okai, jegyzé meg mély bölcseséggel Czilike. Lássa nénikém, ők mennek minden divatban rosz példával előre.

— Igazad van, mondá Jenőyné. Igazán igazad van. Ők hozzák be a legfertelmesebb módikat. Már micsoda utálatos hábitus ez a redengó megint. Redengo! Marengo! Kaliko! Pulider! Kalamajka! Pogány nevek. Egyik bolondabb, mint a másik. Redengo! A gallérja a füléig mered, a két szárnya meg a bokáját veri az embernek. S ez a Béni gyerek nem hagyott addig békét, addig csivelgett a nyakamon, míg nem csináltattam neki egyet. Egész maskara lesz benne.

— No de ezt hát így viselik mások; magyarázá Czilike a dolgot, csomagonként adogatva kezébe nagynénjének

Digitized by Google

az asztalra kirakott vászonneműeket. De hát az már micsoda gondolat volt a professoroktól, hogy még a diákokkal is levettették a dolmányt, s aztán találtak ki a számukra egy soha nem dívott idegen viseletet. Hosszú szoknya egy férfin, aztán hátul a nyakából egy sarkig lógó lebernyeg, s még a fejére egy háromszögletű kalap. Uram bocsá. Mikor a minap a legatus itt járt, s aztán eszembe jutott szegény Kálmánkánk, majd elfakadtam riva.

— Az ám. De csúnya szerzet volt. Meg is irtam Kálmánnak, hogy haza ne hozd nekem azt a csuhát, a miben olyanok vagytok, mint egy ágról szakadt jezsuita noviczius. A professorainak meg megirtam, hogy engedjék meg az én Kálmánomnak, hogy legalább mikor kijár a városba, olyankor emberi öltözetet viselhessen.

Czilike itt aztán nagyot sohajta.

— Hja bizony, kedves nénikém, de nagy baj lett ám abból. Épen most tudtam meg, hogy Debreczenből sok diákot kicsaptak, azért, mert a tógát levetették.

— Ahhá! Szó fia beszéd! Majd azért csapnak ki valakit. Bizonyosan valami nagy vétket követtek el, s professoraik nem akarják az igazi bűnüket rájok róni.

Ez az asszonyság veszedelmes nagy psycholog!

— Nem nem, nagynéni! Bizonyosan nem valami aljas vétségért tiltották ki őket, ha egyszer a mi Kálmánunk is közöttük van.

— Micsoda? Kiáltá Jenőyné, egyszerre az egész halmaz szalvétát a földre dobva, a mi a kezében volt. Kálmán! Az én unokám!

— Közöttük van. Mondá Czilike.

— Ki mondta ezt neked?

— Olvastam az itéletüket. Itt van nálam.

És oda adta a Kálmántól átvett itéletet nagynénjének.

Az szemüveg nélkül tudott még olvasni, daczára hatvanhatodik esztendejének, s arcza elszederjesült, mikor végig futott szemeivel a kezében reszkető papiroson.

Digitized by Google

— Ki hozta ezt neked?

— Maga Kálmán.

— Hát megjött? Hát csakugyan való? Hol van? Hadd tépem össze.

Kálmán belépett az ajtón.

— Itt vagyok, kedves anyám. Tépjen össze.

A nagyanya indulatosan oda rohant hozzá, s mikor aztán odaért, akkor keblére ölelte görcsös erőszakkal; összecsókolta fejét, arczát, homlokát, sírt, érthetlen szavakat fuldokolt: «dehogy téged! nem téged! Azokat! De valakit összetépek».

Csitt! valaki kopogtat az ajtón!

Czilike sietett a belépőt megelőzni. Csak a postás volt. Franczia ember volt. «Tres humble serviteurt» mondott s kilencz krajczárt kért egy most érkezett levélért, azután je vous souhaite bien le bon jour-ral odább ment.

— A levél néninek szól Pestről. Mondá Czilike. Ismerem az irást. Korcza fiskalistól jön.

— Add ide! szólt Jenőyné s felszakitá a levelet. Szemei még jobban égtek, mikor elolvasta.

— Ez is azt mondja. Ez is igazat ad benne. De hisz ez rettenetes dolog! Hiszen varrták volna őket bele inkább abba a leforditott zsákba, ha olyan nagyon hozzá tartozik a jó erkölcshöz a férfiszoknya; csukták volna be, verték volna meg; de ne tették volna egész életükre szerencsétlenné ilyen semmiségért. Oh azért meg fogok nekik fizetni!

— Kedves anyám, szólt közbe Kálmán. Ne neheztelјen biráinkra. Mi nagyot hibáztunk.

— Most eredj előlem. Nem kérdem tőled, hogy mit csináljak?

Czilike igyekezett Kálmánt kituszkolni a nagymama szobájából, onnan be az oldalszobácskába, még azt is rázárta. Félt, hogy Kálmán ismert egyeneslelküségéből még valamit talál magára vallani, hogy nagyanyja haragját tanárairól elvonja s megint magát áztassa el. Most

Digitized by Google

nem szabad neki addig kijönni, mig az első zivatar el nem mulik.

Héj pedig ugyan megindult!

Az öreg asszonyság kirohant a folyosóra s elkezdett Béni bácsi után kiabálni.

— Béni te! Béni! Gyere be mindjárt. Béni! héj Béni!

Hallotta azt Béni bácsi; de olyan jól eltette magát a méhesben, hogy élve nem lehetett kézre kapni. A szolgálók pedig kitagadták magukat belőle, hogy látták volna mai nap. Szegénynek olyan nagyon pártját fogták a cselédek a nagyasszony ellenében, mikor valami háború volt.

Béni bizony csak nem került elő. Hanem ott fülelt, míg a kiabálás el nem csillapult.

Csak a midőn a delet harangozták, akkor került elő a biztos menedékből; azon erős meggyőződése lévén, hogy ha tálaláskor ott nem tartja a fejét a terített asztalnál, bizony ebéd nélkül marad. Ennél tovább nem állta ki a blokadeot.

Az ebédlőbe felsompolyogván, csakugyan ott találta már édes anyját, Kálmánt és Czilikét. A leves is ki volt merve.

Béni bácsi olyan semmiről sem tudó képet csinált beléptekor, minthа most jönne a szomszéd faluból.

— Ugyan hol a félpokolban jársz már, mikor annyit kereslek!

— Kereszett édesz aszszony-anyám? (Mikor az anyjával beszélt, olyankor selypített is Béni bácsi; olyan jól illett neki) ott voltam a méheszben.

— Hát nem hallottad, hogy kiabáltalak?

— A méhek nagyon dönögtek.

— Mit? Te? Az én hangomat nem hallottad a méhdöngésen keresztül? Aranyba foglalni való ritka fülek! No hát üljetek le, egyetek.

Béni bácsi, szokás szerint, elébb elmondá az asztaláldást, két kezét a szék támláján összetéve: «jövel Jézus,

Digitized by Google

légy vendégünk, a mit adtál, áldd meg kérünk!» de alig fogott hozzá fenhangon, midőn a nagyasszony haragosan az asztalra ütött a tenyerével s rárivallt:

— Imádkozzál magadban!

Már ez mégis nagy pogányság, valakit az imádsága közepett félbeszakítani!

Béni bácsi aztán szépen behunyta a szemeit, mert úgy szükség az, ha az ember magában imádkozik, s így tett eleget a kegyes megszokásnak.

Azzal mindenki helyet foglalt, s nagy templomi csendességgel hozzákezdtek az evéshez, — hárman. A nagyasszony hozzá sem nyult az ételhez.

Béni bácsi gyermeteg szerény törleszkedéssel kérdezé:

— Asszonyanyám nem eszik?

— Már én jóllaktam.

Kis idő mulva megint nem állhatá, hogy meg ne kérdezze.

— Valami baja van?

— Van.

A csuspájznál ismét megkisérlé tisztába hozni a feszült helyzetet.

— Haragszik asszonyanyám?

— Haragszom hát!

— Kire haragszik asszonyanyám?

— Minden emberre!

No, ez mégis egy kis vigasztalás volt. Így abból ő rá kevés jut.

Rettenetes dolog az: egy asszony mellett ebédelni, a ki semmiből nem eszik és nem szól semmit.

Béni bácsi olyan arczot mélázott, mint a ki el nem birja találni, mi baja lehet asszonyanyjának?

Talányos is volt a helyzet.

A főbünös, Kálmán uram öcsém, ott ül mellette túl felől; nem látszik az arczán semmi levertség, nem lehet kivenni a képéből, hogy ő úszott volna keresztül azon a viharon, melynek Béni bácsi még csak látója, hallója is

Digitized by Google

rettegett lenni. Sőt még az is megtörténik, hogy posz-pásznak barátfület hoznak fel, (a mit csörögének, herőczének, forgácsfánknak, borkorcsolyának s nem tudom még mi mindenfélének is neveznek szerteszét az országban) a mi napkeleti virágnyelven azt jelenti, hogy szivesen látott vendég van a háznál. Ezt a tésztanemüt mindenki fölöttébb szeretvén. Szerette azt Béni bácsi is nagyon; s mikor az első tányérral bepakolt belőle: nagyon nagy ösztöne lett volna megkérdeni asszonyanyjától, hogy «szabad még egyszer ebből vennem?» de mikor rátekintett, elment tőle minden bátorsága, inkább nem kért barátfület. Sőt inkább nagyon igyekezett mentül hamarább megtörülni a száját, kedves egészségére kivánni sorba mindenkinek, s megköszönni a mamának a vacsorát. (Ezt rendesen összetéveszté, ebédnél vacsorát, vacsoránál ebédet köszöntött.) Majd odakinn elmondja az asztaláldást. — S azzal tolta hátrafelé a székét s iparkodott kiosonni.

De el lett vágva visszavonulási utja.

— Ti többiek menjetek ki! parancsolá a nagyasszony. Te Béni jösz velem az irószobába.

Hej, rosszul érezte Béni bácsi e szóra magát nagyon.

Gyerekkorától fogva ki nem állhatta ezt a fertelmes szót, hogy «irószoba!»

Megfoghatatlan dolog is az, hogy vannak emberek, a kik még akkor is, mikor már nem járnak iskolába, mikor már nem kényszerü kötelesség a körmüket koptatni, még akkor is tartanak tintát és kalamust a háznál! s ha valami eszükbe jut, azt leirják! Milyen jó dolga van az olyan ember öt körmének, a kinek semmi sem jut az eszébe!

Az irószobába érve, a nagyasszony oda huzta a széket az asztalhoz Béni fia számára, a hol az iróeszközök álltak.

— Ülj le, és irj.

Jaj de sehogy sem vette a nyaka Béni bácsinak ezt a mulatságot.

Digitized by Google

— Mit irjak édesz mama ?

— Levelet tiszteletes tudós Járay Ézsaiás uramnak Debreczenbe.

— Levelet ? sóhajta keservesen Béni bácsi. Hosszut ?

— Elég rövid lesz. Megirod a tisztes úrnak, hogy minekutána Kálmán unokámat olyan irgalom nélkül kitaszították a kollégiumból : én is jónak látom a kollégium javára tett hatvanezer forintnyi alapítványomat megvonni és áthelyezni a pataki kollégium számára.

De ettől meg épen borsózott a háta Béni bácsinak. Arra gondolt, hogy a mint azt a levelet elolvassa az a főtiszteletes professor, rögtön felgyűri az övébe a reverendája szárnyát, idefut, kapja a léniát s olyan «körmöst» ád az irójának az öt körmére, a milyent csak valaha kalligrafiáért osztogattak.

Bátorkodott alázatosan remonstrálni.

— Nem irhatná meg ezt inkább a Kálmán öczéczkém ?

— Ugyan legyen eszed ! Neki ezt nem lehet irni. Sőt nem is szabad neki erről semmit megtudni. Érted-e már ?

— Értem igenisz. (Nem értette biz azt.) Hát azt irjam ugye Járai Jeremiász. . . .

— Ézsaiás !

— Ezaiász uramnak, hogy vagy adjanak jó testimoniumot a Kálmán öczémnek, vagy elveszi tőlük asszonyanyám a fundatiot !

— Irod a menydörgős menykőt ! Nem mondtam én, hogy alkudjál vele. Az alapítványt visszaveszem. Punctum !

— De hát ha még helyrehozzák a tiszteletesz professor urak a hibájukat.

— Én nem hozom helyre a magamét. Deliberatum est ! A kinek nem kell a barátságom, ne kelljen. Soha sem imádkoztam ember előtt.

(«Az bizony nagy hiba !» gondolá magában Béni bácsi.)

Azonban csak mindenképen szerette volna kikerülni az irásbeli kínszenvedést. Arra a gondolatra vetemedett, hogy kiengesztelje asszony anyját.

Digitized by Google

— Ne haragudjék édesz asszonyanyám. Tudja, hogy mit mond a kisz káté: «ne menjen le a nap a te haragoddal».

— Azt ugyan nem a «kis káté» mondja. Azután mindjárt nem haragszom én, csak ez a levél egyszer a posta kezében legyen. Te légy rajta, hogy naplement előtt nyélbe süssed.

— De ne haragudjék, no, édesz asszonyanyám, olyan jó emberek ám azok a professor urak.

— Jók, jók, hanem azért nem eszel belőlük. Én sem bántom őket. Mehet ki jobbra, ki balra. Én itthon maradok.

— De ne haragudjék édesz asszonyanyám, a consistorium megbánhatja még, a mit czelekedett. Hiszen látja: «a ló isz megbotlik».

— Ló! Ló! De egy egész istálló! kiálta most már egészen kihozva sodrából a nagyasszony. Ne tarts engem itten példabeszédekkel, hanem ülj le és irj.

Béni bácsi erre megszeppenve kuporodott le a székre, s beleütötte a tollat a kalamárisba, a mitől a három ujja mindjárt tintás lett; azt beletörülte a sárga nanking pantallonjába; akkor az is tintás lett; azt azután letörülte a fehér zsebkendőjével, mitől az is tintás lett; végre megtörülte a zsebkendőjével az orrát s az orra is tintás lett. — Akkor aztán nézte a papirost maga előtt, hogy hát azt hogy tintázza be?

— Hát mit irjak, édesz asszonyanyám?

— Legelőször is fogd az ollót, s nyird körül a papirost; az úgy illik, mikor levelet ir az ember.

Az pedig nagy munka volt; az az ügyetlen olló mindig félre megy s utoljára is görbére nyiszálja a papiros szélét.

— Tehát mit irjak?

— Majd én diktálom. «Tiszteletes tudós rektor professor úr!»

Béni bácsi első dolga volt egy akkora disznót cseppenteni a papirosra, mint egy régi poltura.

Digitized by Google

— Jól van. Ezt már most keritsd körül s ird alá, hogy P. H. Pecsét helye. Ez a te czímered.

De bizony csak felnyalta azt onnan Béni bácsi. Most aztán a nyelve is tintás lett.

Elkezdte aztán irni a mondottakat, ragasztva egymáshoz az engedetlen betüket, s úgy felment a kezdő sorral, hogy a vége majd a diagonalis szegletet érte.

— Ugyan ne menj fel már azzal a sorral oda a padlásra no.

Béni bácsi aztán másféleképen fordította papirosát, s akkor meg az egyensúly kedvéért szépen lelépkedtek a betüi a pinczébe. A nagyasszony mondta a tolla alá a szavakat. «Ne ragaszd egymáshoz a két szót! Ne szakítsd meg azt a szót a közepén! Annak a «g»nek csinálj farkat, senki sem ismer rá, hogy micsoda állat? Nagy betüvel ird az Ézsaiást! Most vége van. Tégy felkiáltó jelt az utolsó szó után. Most jön a datum. Most add ide a tollat, hadd irom alá a nevemet.»

Hanem elébb még tanácsos volt végig olvasni az egészet, mert itt is kimaradt egy betü, ott is kimaradt egy syllaba; komma, kólon, sehol sem volt; azt mind bele kellett foltozni. Akkor aztán a nagyasszony aláirta a nevét. Ő is görbe betüket formált nagyon, hanem hát ő csak aszszony; nem tartozott nagyon szépen irni. Másban excellált.

Akkor még kópertát kellett csinálni hozzá.

Jaj! Ez ám még a nagy tudomány. Nem árulták akkor azt százszámra a papiros boltban. Elébb az ivpapirost keresztben kellett meglineázni, azután, a hol a két vonal találkozott, ollóhegyével keresztül szúrni, azután az ollóval a vonal mentében végig nyirni; megint szétvenni, megint vágni rajta, megint összehajtani. Ez nem egy embernek való munka.

Végre annyira haladt a terhes mű, hogy csak le kellett pecsételni. Gyufa nem volt még akkor, kénfonállal gyujtották meg a jó kecskefaggyu gyertyát, a mit Erdélyből rendeltek meg.

Digitized by Google

Akkor aztán Béni bácsi fogta a spanyol viaszkot, meggyujtotta a gyertyánál, először végig cseppentette a gyertyán, másodszor belecseppentette a balkeze tenyerébe; harmadszor aztán a levélborítékra, melyre hatalmas pecsétet mázolt el belőle. Azután megfordítván a levelet, ráirta a czimet, diktálás után. Megvan! Azzal fogta a tollat s az asztalhoz verte: a mitől aztán a nagyasszony fehér kötényе is csupa tinta lett, az is hadd emlegesse meg, hogy itt járt!

Hanem aztán mikor fel akarta venni a levelet, az oda volt ragadva a forró spanyolviaszknál fogva a másik papiroshoz. Nosza megfordítá, hogy lehámozza a pecsétről az odaszegődött papirost. Azalatt meg odaragadt a levél a harmadik papiroshoz a czimirat tintájánál fogva. Úgy, hogy mikor azt a nagyasszony végre készen megkapta, nem állhatá meg, hogy ki ne mondja felőle igaz véleményét.

«No még ennél disznóformább paksaméta nem utazott K-ból Debreczenbe.»

Nem is volt azután a nagyasszony haragos többé, a mint az a levél fel volt a postára adva.

Mindenkivel úgy tudta éreztetni szeretetét, mikor jó kedve volt. Cseléd, családtag melegedett derült arcza napsütésénél. Még a házi állatok is megérezték, hogy most jó kedve van, a kutya lábaihoz feküdt, a macska ölébe ült, a bejáró kocza visítva kisérte végig az udvaron, s kötényе szélét rángatta, ha szóba állt vele.

Ilyenkor aztán Béni bácsi is boldog gyermeknek érezte magát. Nem hallott egy pörölő szót a mamától; és alhatott késő reggelig, a meddig tetszett neki, a mire Kálmán hazajövetele óta kettős oka volt neki: «Az öcsém uram olyan sokat studéroz! Egész éjfélig fennül és tanul.» (Egy szobában háltak, s Béni bácsi azt állította, hogy nem tud aludni, míg a gyertya süt. De nem volt igaz.)

«Csak hadd tanuljon; monda a nagyasszony, neki magánvizsgára kell készülnie. S mentül hamarább leteheti,

Digitized by Google

annál jobb ránézve. Különben ő csendesen tanul, s ha a mi lármánktól tudtál eddig aludni, az is eltart éjfélig.»

Hja, egészen más zaj az! attul tud Béni bácsi aludni.

Este vacsora után, mikor a konyhai takarításnak vége, begyülnek a leánycselédek a nagyasszonyhoz: a szakácsné, a tehenesné, a béresné, a két szolgáló; mindenik hozza a maga kerekes rokkáját; hatodik Czilike, hetedik maga a nagyasszony: s kezdődik a rokkaconcert. A szerepek mindenkinek tehetségéhez mérten vannak kiosztva. A legfinomabb fonalat a nagyasszony és Czilike eregetik selyem sima lenből; a kendert a törülközőhöz való vászonnak a cselédek kötik fel a guzsalyra, a durva csepü kóczot a lusta Böske rágja zsákvászonnak való fonállá a kuczkóban s mindig bizonyoz, hogy nem alszik ő, csak a szemeit hunyja be.

A hét rokka rokonszenves durmolása közben egyik jó mesélő leánycseléd elkezd valami kedélyes népmondát regélni, arra úgy figyelnek a többiek; néha a nagyasszony maga is mond egy mesét: neki jól illik a tréfa is; a leányok dévaj nevetéssel fogadják, ha csintalan kimenetele van az adomának. A szomszéd szobában nagyon jól alhatik a jó lelkiismeretü ember ezen harmonicus rokkapörgés, mesemondás alatt. Egyszer-egyszer a nagyasszony felhivására Czilike a maga ezüst csengésü hangjával elénekli az ő kedvencz nótáját.

«Ha a nap végső sugárinál
A fák közt gyepágyad megett
Egy mosolygó arcz elődbe áll
S feléd nyájasan integet.
Nem más az hű barátodnál,
Ki békés örömmel kinál.»

Ez a dal úgy hangzik a szunnyadozónak, mint az álmok tündérországából jövő hangzat, mely még jobban ott marasztja e paradicsomban.

Olyan esték is vannak, mikor maga a nagyasszony is

Digitized by Google

dalol a cselédei társaságában. Valami régi szövegű, régi dallamu népéneket; úgy illik az a szájába rokkakiséret mellett:

«Azt mondják, hogy nem illik
A tánez a magyarnak;
Nem, ha neki harisnyát
S fél nadrágot varrnak.
Illik gyöngyös pártához
Kócsagtollas főhöz
Illik sarkantyús csizmához
Pillangós czipőhöz.»

Ilyenkor meg épen úgy érzi magát az alvó, mintha gyermek volna, bölcsőben feküdnék, s édes anyja ringatná a bölcsőt, s dudolná fölötte az édes altató dalt.

Mikor aztán a fonók elálmosodnak, mikor már Böske még arra is csak a félszemét tudja felnyitni, ha «czuczát» eregetnek fel az orra előtt; (tudniillik, hogy «czuczának» nevezik azt az apró kender gombolyagot, mit a lyányok a hulladékból összegömbölygetnek, a tenyerükön meggyujtanak, ha lángolva elszáll a tenyérből, utána kiáltanak «czu-czu-czu!» a merre a czucza elszáll, arra viszik el a leányt férjhez a jövő farsangon) hát akkor aztán nem erőtetik tovább a dolgot; veszi kiki a rokkáját, kezet csókolnak a nagyasszonynak, jójczakát kivánnak a kisasszonynak; mennek aludni, végig nézve konyhát, kamrát; letakarva a parazsat lábassal, hogy a macska bele ne feküdjék. A bakter nem hiába kiáltja odakinn: «tűzre, vizre vigyázzatok!»

Reggel öt órakor már megint idebenn vannak a rokkáikkal, s fonnak együtt, nagyasszony és cselédek, míg megvirrad. De reggel nem mesélnek, hanem a kisasszony olvas fel az «áhitatosság óráiból.»

E miatt is alhatik Béni bácsi bizony békével.

Két hétre azután, hogy amaz emlékezetes levelet elküldé Jenőyné a nagytiszteletü úrnak, meg is kapta rá a választ. Este későn jött vele a trezőmbl-szervitör-ös posta; de

Digitized by Google

azért a fél homályban is eltudta azt olvasni a nagyasszony.

Ez a levél nagyon borongóssá tette tekintetét.

Járay uram megfelelt a nagyasszonynak. Nem találta rendkivüli esetnek, hogy Jenőyné Kálmán kitiltása után alapítványát a főiskolától visszavonta. Azt is helyeslé, hogy azt a pataki collégiumnak kivánta általadni. Tanácsban sem volt szűk, hogy Kálmán úrfi ott tegye majd le a vizsgákat. Ő is sajnálta az ifjut. Hanem egyuttal felvilágosítá a nagyasszonyt a kitiltás igazi okai felől s kérte nagyon, hogy őrizze meg az unokáját e veszélyes ösvényre való visszatévedéstől.

Hajh, ez a levél nagyon felháborította Jenőyné kedélyét.

Hanem föltette magában, hogy ma nem szól róla senkinek.

Aludni fog rá egyet.

Tegnap este egy mesét kezdett el a fonó lányoknak, a minek a végére ma este kiváncsiak lesznek. Azt el kell nekik mondani. Senki se sejtse, hogy ő neki ma milyen rossz kedve van. Majd holnap.

Rettenetes erő kell ahoz, hogy így a nehéz indulatait el tudja valaki tenni holnapra!

Az est tehát megint csak olyan kedélyesen folyt le, mint máskor. Ha a mesemondás folytán valami szerelmes historia kezdett előfordulni, az öreg asszony közbe vágott: «Czilike, Julis te! valami zörög odakinn a konyhában, nézzétek meg mi az?» A többiek tapasztalt fehér nép voltak már, azok meghallhatták.

Kárpótlásul aztán megtanította ő maga Czilikét egy bohókás szerelmi dalra, a mi az öreg asszonynak is, meg a kis leánynak is olyan jól illett.

«Azt szokták szememre vetni,
Kicsiny vagyok még szeretni.
De tudom őket nevetni!
Hiszen a kis csupor

Digitized by Google

Még hamarább felforr.
Nem csoda hát,
Ha a kis lányt,
Szintúgy tüzeli Amor!»

Hiszen nevetni való tréfa volt az csak.

Azután szokás szerint aludni mentek. Hanem a nagyasszony a szemeit sem hunyta le ez éjjel. Az a végzetes levél ott feküdt a vánkosa alatt. És ő neki úgy tetszett, mintha a keblén feküdnék nehéz hegy sulyával.

A reggeli munka is a maga rendén lefolyt; a reggeli után benmarasztá magánál unokáját a nagyasszony.

— Ide hallgass édes fiam, mondok neked valamit. Tegnap kaptam Járay uramtól választ azon levelemre, melyben felmondtam a kollégiumnak alapítványomat. Miattad történt. Azt hittem, hogy igazságtalanság történt veled. A nagytiszteletü úr felvilágosított az igazi okokról, a miért te és társaid az iskolából kitiltattatok. Ne szólj közbe! Tudom, te nem hazudtál egy szóval sem előttem. Ítéletedben más ok volt adva, s Czilike volt az, ki mindig megakadályozott, hogy előttem az igazi okot elmondd. Örökre háladatos légy ez iránt a gyermek iránt, mert a mit ez tett érted, azóta hogy itthon vagy, a hogy állt közöttem és közötted, azt még az őrizó angyalod sem lett volna képes helyetted tenni. El ne felejtsd, hogy ez a leány mindennap hazudott nekem; először életében hazudott: és te miattad tette! Én, meglehet, hogy azért nem fogom őt többé szeretni. De te el ne felejtsd neki soha, hogy te érted veszítette el a hozzá való szeretetemet. Ha azt tudom, a mit most tudok, nem fogadtalak volna úgy, a hogy fogadtalak. Én tudom azt, hogy mi az a te vétséged? én! Nagyapád, szegény boldogult kedvesem, épen ilyen délczeg, büszke, eszes ifju volt, mint te, mikor megismerkedtünk. Rajongása belevitte egy olyan munkába, a milyenbe te keveredtél most. — Azon elátkozott könyvben az ő irására is ráismerhettél volna! ha irását később el nem változtatta volna; hátrafelé döntve a betüket,

Digitized by Google

hogy rá ne ismerjenek. — Mert eljöttek az üldözés napjai és a kinzó hosszu idő alatt nagyapádból, a bátor, délczeg férfiból lett egy reszkető nyomorék; egy világkerülő szerencsétlen. Nézd meg Béni bátyádat, ez annak a szerencsétlen kornak a szülötte. Te is ilyen fogsz lenni, ha tovább mégy ezen az úton. Most még senkid sincs, még egyedül vagy; de ha egyszer lesz, a kit szeretsz, nyomorékká bénulsz az alatt az éjjeli nappali kínzó tudat alatt, hogy üldözve vagy, hogy fejed, vagyonod egy hajszálon áll csak; hogy csak bele kell botlani valakinek egy általad leirt sorba és el vagy veszve. Ezt a kínt csak asszony birja kiállni megháborodás nélkül, férfi nem. Én nem adok neked tanácsot, hogy mit tégy? Te tudod azt magad legjobban. Fényes pálya áll még előtted: az lehetsz a mi akarsz. Utánam gazdag fogsz lenni. Ősi vagyonomat megtízszereztem. — De a milyen bizonyos vagyok arról, hogy te semmi kényszerítésnek nem engedsz, olyan bizonyos légy te a felől, hogy én semmi szülői gyöngeségnek nem fogok engedni irányodban, ha te a neked szánt pályáról letérsz. Én nem akarom, hogy ország bolondja légy, egy csavargó Csokonai, egy kigúnyolt Kölcsey, egy ábrándozó Kazinczy. Én azt akarom, hogy okos és tekintélyes ember légy, a ki családjának becsületére válik. Mentül magasabbra fogsz hágni, annál magasabbra foglak segíteni. Van hozzá erőm, tehetségem, vagyonom. Ha pedig leszállsz a porba: ott hagylak, s egy ujjamat sem nyujtom a felemelésedre. — Most tedd, a mit akarsz; de rá emlékezzél, a mit mondtam.»

— — — — — — — — — — — —

Kálmán úgy érzé a leczke után magát, mint a ki a földhöz hozzá van szegezve. Az álló, mozdulatlan földhöz.

«Eppur si muove!»

És mégis megmozdul ez a föld!

Digitized by Google

A THEÁTRISTÁK.

Őszi megyegyűlésekre szállingóztak be a székvárosba a tekintetes rendek, s erre az utczák kezdtek megelevenülni. Béni bácsi is felkötötte az ezüstös kardját, kiviaszkolta a bajuszát, s örült neki, hogy a cselédek kezet csókolnak ő táblabiróságának, mikor végig megy a konyhán. Ilyenkor nagy úr is volt, mert két-három óráig tartván a gyűlések, a mik nála nélkül meg nem történhettek volna, csak akkor ült ebédhez. A család ugyan nem várt rá odáig, hanem félretették számára az ebédet s ehetett egyedül egymagában. Ezt tartotta Béni bácsi a legnagyobb uraságnak a világon. «Ha valaha nagy úr leszek, mindig egyedül fogok ebédelni!»

Hát egyszer nagy csörömpölve jön haza Béni bácsi, még mikor a többiek is az asztalnál ültek; szinte keresztülesett a lába alatt kalimpázó ezüstös kardjában. Mi történhetett vele? Ritka eset volt az, hogy őt valaki sietni lássa. Mikor már ő a szokott csámpás őgyelgését szaladásra fogta, nagy dolognak kellett akkor történni.

— Itt vannak! Megjöttek! kiálta izzadságtól ragyogó arczczal.

— Kik vannak itt? kérdé a nagyasszony.

— A theátristák! Megérkeztek a theátristák! Most osztották ki a czédulát a generális gyűlésben. Az aztán a director! Jaj, de szép ember. Akár egy viczispán. Kardosan, mentésen jött fel a gyűlésbe, s ott publikáltatta a nemesi levelét. Igazi nemes ember! Én is olvastam az armalisát. Aztán czédulát is kaptam. Itt van ni: «Ma felsőbbek engedelmével adatik Béla futása, énekes vitézi szinjáték 5 felvonásban; irta Kocze Bue, fordította Napkeleti, muzsikáját szerzette Ruzsicska».

És addig még a kardját sem tette le az oldaláról Béni

Digitized by Google

bácsi, mig végig nem olvasta a czédulát, minden személyzetével együtt, egész a «vége tíz óra után»-ig.

Kálmán figyelemmel hallgatott oda mindaddig, míg a személyzet neveit olvasá; de miután a sok «úr», «ifjasszony», «leányasszony» sorozata leteltével nem hallotta azt a nevet, a melyet várt, nem ügyelt az egészre tovább. «Borcsay» nevét leste csupán. Az nem volt köztük.

Béni bácsi letette a nagyasszony elé a szinlapot s aztán könyörgésre fogta a dolgot.

— Ugy-e kedvesz, édesz, jó mamáczkám, elmegyünk a theátrumba? Menjünk el a theátrumba! Bizony czak elmenjünk a theátrumba!

Olyan furcsa volt ez a nagy gyerek, azzal a nagy széles karddal az oldalán, a mint ilyen kunyorálásba esett át.

— Jól van no. Elmegyünk. Ha szomorújáték van, azt én is szeretem.

Béni bácsi nagyot ugrott örömében.

— Ugy-e a Czilike isz eljön?

— Bizony nem is hagyjuk ám magában itthon.

— Ugy-e Kálmán öczém isz eljön?

— Én nem megyek. Tanulnom kell, válaszolt Kálmán.

— Aj, de kár. Pedig milyen szép darab! Abban isz van egy Kálmán, még pedig herczeg. Az magának druszája.

— No ne búsulj! mondá az anyja, majd eljátszák egyszer a te kedvedért a te druszádat is: «Lengyelországi Benjámin, vagy a kétgarasos atyafi».

— Jaj, mamáczkám! úgy-e, abba isz elmegyünk?

— Mindenbe elmegyünk, a míg csak itt lesznek; abonnirozunk három zártszéket.

— Miért nem négyet? Kálmán öczémnek is.

— Ő még fiatal, neki nem kell ülőhely. Mikor neki tetszik, ő is elmehet.

— Nem igen fogok ráérni az idén, mondá Kálmán. Azzal föl is kelt az asztaltól s ment a szobájába tanulni; ott hagyva az örömében enni sem tudó Béni bácsit az

Digitized by Google

asztalnál, kinek egymásután visszahordták a már kivitt tálakat. Azt sem tudta most, hogy mit eszik.

S hogy az öröme tökéletes legyen a nagy gyereknek, még azt is megengedte neki a nagyasszony, hogy az uj redingotot fölvehesse, mikor elkiséri őket a szinházba.

De alig is várhatta, hogy azt a hetet harangozzák.

Milyen pompásan illett rá ez az uj tobákszinű redingot, azokkal a fényes sárga rézgombokkal!

Még az utolsó perczben is volt benne annyi rokoni szeretet, hogy Kálmánt meginvitálja az együttmenetelre; de az csak otthon maradt.

Igen jó alkalom volt neki az általános elcsendesülés aháznál a tanulásra.

Késő fél tizenegy óra vetette haza a szinházlátogatókat.

Milyen zajjal jöttek! Micsoda triumfussal rontott be Béni bácsi. Ez volt aztán az előadás! Ezek aztán a szinészek! Micsoda előadás! Soha sem látott többet ilyet, de nem is fog látni soha K* városa. Milyen pompás öltözetek! Milyen királyok, milyen herczegek!

Béni bácsi exaltálva volt! Le sem akarta vetni azt a sárga gombos redingotot.

De még a nagyasszony is meg volt elégedve.

— Becsületes darabot adtak. Az ilyen darabot szeretem, a miből az ember épül valamit. Nem csak röhögni megy oda. Aztán igen jeles aktoraik vannak, azt már meg kell adni.

Kivált az a Bányaváry! A ki Kálmán herczeget adta. Az tetszett nekem legjobban, heveskedék Béni bácsi.

— De az igazgató a legjobb szinész, monda a nagyasszony.

— Nekem a primadonnájuk tetszett legjobban, szólt Czilike.

Az ugyan Béni bácsinak is legjobban tetszett, de nem merte elárulni.

A szinház persze zsúfolva volt (az aranysas tánczterméből átalakitva).

Digitized by Google

— Ha mindig így fog nekik menni, roppant ájnámokat csinálnak. Ez volt Béni bácsi approxamitiv calculusa. Kár, hogy Kálmán öcsém nem volt ottan.

Kálmán öcsémnek aztán egész a lefekvésig volt mit hallgatni Béni bácsitól; mi volt a darab tartalma? hogyan kezdődött, mi lett a vége! Milyen dalok jőnek benne elő? Hogy sírt a közönség, mikor rázendíté a társaság azt a szomorú nótát, hogy

«Hunnia nyög letiporva,
Sírnak a bús magyarok!»

Meg is kísérté Béni bácsi, hogy a maga kappanhangjával elénekelje a nagyon megszeretett dalt, mely valósággal igen szép ária; de az a maleficiuma van, hogy harmadfél oktáván jár fel s alá; minélfogva Béni bácsi, ha fönn kezdte, ott, hogy «Betellett már a magyarnak Búval töltött pohara:» csak a szemöldöke rángatásával birta jelezni, hogy még ott is van valami hangjegy; ha pedig aztán alant fogta, akkor meg ott, hogy «Puszta a Béla udvara!» csak a legörbített nyakával kereste az elérhetetlen mély hangokat. És végtől-végig kiállhatatlan hamis volt minden hangja.

Kálmán nem birt magának nyugalmat szerezni tőle, pedig az ő feje épen tele volt a «zálogperek» mindenféle tekervényeivel, a miknek semmi közük az előadó művészethez.

Szerencséjére Béni bácsi levetkőzéskor azt a gyászos folfedezést tette, hogy a redingótján hátul végig csepegett a fagygyugyertya; mert épen kikereste azt a helyet, ahova senki más nem akart állni. Ez aztán nagyon elvette a kedvét. Az ujdonatuj redingot!

Kálmán ugyan megvigasztalta, hogy majd reggel kiveszi ő azt mindenféle chemiai szerekkel, hogy meg sem látszik; de csak mégis elmetszette ez az eset Béni bácsi kedvének húrjait, s nagyon lenyomott kedélyben dült a párnái közé s sokáig nem tudott elaludni. Az, hogy

Digitized by Google

«Hunnia nyög letiporva» még magában igen szép dolog, hanem hogy az ő redingotja is faggyu-cseppet kapott, ezt a véletlent csakugyan elengedhette volna már a balsors Hunniának.

Legalább békét hagyott Kálmánnak reggelig; a midőn öcsém uram nagy hajnalban fölkelvén, a míg Béni bácsi aludt, szépen kitisztította a foltot a gallérjából, úgy, hogy a fölébredő, kinek első dolga volt a redingothoz kapni, azt hivé, hogy csak álmodta azt a rettenetes álmot, arról a faggyu-cseppről a hátán.

A theátristák első föllépésükkel meghódították az egész közönséget. A vármegyegyűlésen nem beszéltek annyit a gravaminákról, a rossz utakról és jogtalan katonai túlkapásokról, mint Varsay szintársulatáról. A társaság kitünő tagjait egyik előkelő ház a másik kezéből ragadozta ki ebédre, társas mulatságra, s mindezen alkalmakkal kitünt, hogy a theátristák nem valami szedettvedett csőcselék, hanem literatus, jól mívelt emberek. A direktorral nem is lehet másról beszélni, mint astronomiáról, vagy historiáról. Azokban úgy otthon van, akár egy professor. Neje, az első hős szerelmesnő, egész tiszteletet parancsoló alak; s viszont a költői irodalomban jártas; a naivistáné csupa szemérmetesség, s csak az a kár, hogy idegen szavakat szeret beszédébe elegyíteni, a miknek az értelmével nincsen egészen tisztában; a komikus lumpáczik személyesítője a legkomolyabb férfiú a világon; bámulja az ember, hogy tudja magát úgy elváltoztatni a szinpadon, hogy mindenkit megnevettet? a gonosz vén intrikus a legbecsületesebb fiu, a minőt csak kivánni lehet; sőt még maga a czédulahordó is, a törpe, nagyfejű, széles száju kis Rák bácsi, egy respektabilis persona, ki, mint tudva van, maga is házi úr Miskolczon, s csak a művészet iránti szeretetből jár együtt a truppal s egyúttal a társaság szabója; de már másodnap minden embert ismer és nevén szólít az utczán, s előre elmondja, mi lesz a mai darabban?

Digitized by Google

A mi végül a fiatal primo amorozót, Bányaváryt illeti, az egy tökéletes gavallér, s akárhogy elváltoztatta a nevét és alakját, mindenki tudja felőle, hogy ez egy alispánnak a fia, vagy Sárosból, vagy Szepesből, vagy Sopronból; de bizonyosan alispánfi!

Játékrendjük is kitünő; előadják a «Tolvajokat, vagy Moor Károlyt» Schillertől, a «Fösvényt» és a «Botcsinálta doktort» Moliéretől, «Romeo és Juliát» Shakespearetől, Kotzebue «Bak-őzét, Zürzavarát», Benyovszky «Móriczát», Körner «Zrinyijét», Göthe «Faustját» szinre alkalmazva, operákból Béla futását, Zampát (oh, milyen Zampa Bányaváry!) az «Arany-időt», a «Harisnyatakács és uszkárnyirót.» Sőt néha annyira megy a nemes buzgalom, hogy eredeti magyar darabot is kerítenek. (Irja azt valaki; de nem teszi ki a nevét), mint például «Bocskay István» és «Cserni Gyurka». (Ez utóbbiak természetesen a koczkáztatott vállalatok közé tartoznak; szerző kegyes elnézésért esedezik.) Sugó pedig nem hallatszik ám az előadás alatt.

Tömve is van mindig a nézőhely. A sedriák alatt sok vidéki uraság van idefenn; kiket a késő estig ülésező törvényszékek sem tartanak vissza, hogy a szinházba el ne menjenek.

Hóditás volt az, minden hazafiui frázis nélkül. Vitte a közönséget, nem gallérjánál fogva, a «hazafiság a nemzetiségnek», hanem az, hogy gyönyörűségét találta benne.

Csak Kálmánt nem ragadta magával az általános lelkesedés és kiváncsiság; pedig nagymama és Czilike mindennap elmentek a theátrumba, s vacsoránál a nagyasszony végig elmondott mindent, hogy mi volt a darabban; össze is pörölt itéletében sokszor Béni bácsival, a kinek az otromba komikum tetszett legjobban, a mit a nagyasszony ki nem állhatott. Béni bácsi azt szerette volna, hogy bár csak egyszer «Kakambukifornihorgyeminomen herczeget» adnák.

«Az már csak pajtába való!» volt rá a nagyasszony

Digitized by Google

véleménye (t. i. olyan szinesztársasághoz méltó, mely pajtában üti fel Thalia oltárát).

Kálmánnak pedig minderre semmi gondja sem volt.

Juristai utótanulmányát oly szorgalommal folytatta, hogy már az ötödik hónapban készen állt a magánvizsga letételére, s így félévet megnyert életpályáján; ez volt most minden gondja: mentül hamarább szabadulhatni az édes otthonból és megkezdhetni a küzdelmet a nagy ellenséggel: a világgal.

Azért neki kisebb gondja is nagyobb volt a szinházba menetelnél.

Egy este pedig, már a hét órai harangszó után jócskán, szalad nagy sietve haza Béni bácsi: csak most eresztették el a törvényszékből, hol nagy kriminalis eset tárgyalásában volt szükség a votumára. Béni bácsi aztán, a mint szabadulhatott, szaladt, a kardját hóna alá kapva; azt hitte volna az ember, hogy megy most valakit levágni.

De bizony az volt a baja, hogy elkésett már a theátrumból; s aztán a míg átöltözött magyarból civilbe, mindazon aggódott, hogy senki sem talál már lenni a cassánál, a kitől bilétet váltson, hogy megy be bilét nélkül?

— Nem jön el ma sem kedves Kálmán öcsém a theátrumba?

Azt hitte, Kálmán majd csak beviszi őtet is valahogy.

— Nem, bátyám, tanulnom kell.

— Ejnye, minek tanul olyan sokat? még csont nő tőle a fejében. Én ismertem már egy olyan urat, a kinek az agyvelejében csont nőtt a sok tanulástól.

De Kálmánt csak ez a fenyegetés sem birta rá, hogy vele menjen. Utóbb is csak egyedül kellett vállalkoznia.

S csakugyan nem volt már a cassánál senki. Béni bácsi hiába tébett-lábott alá s fel, hogy valakit elfogjon bilétért, utoljára is rászánta magát, hogy bevetemedik fizetetlenül a nézőhelyre, mert odabenn nagy volt már a nevetés. «Sganarellát» adták.

Hát csak befurakodott; gondolta, a billétszedőnének

Digitized by Google

majd megmagyarázza e betörés indokait, de az sem volt ott; az is elment már a karzatra a darabot nézni.

Béni bácsi aztán a bűntudat lelki mardosásával huzódott egy oszlop mögé, hogy ő most fizetetlenül lopta be ide magát. Minden pillanatban attól remegett, hogy valaki megfogja a karját s azt kérdi, hát maga hogy jött ide? Ha valaki ránézett, azt hitte, most mindjárt elő fogja kérni a billétet. A szinpadról Sganarella ha felé fordult, azt várta, hogy rá fog kiáltani: «nini! ott egy ember áll, a ki nem fizetett be.»

De föltette magában, hogy ez állapoton segiteni fog, s a mint az első felvonás után leeresztették a kurtinát, keresztülfurakodott az embertömegen, a redingótszárnyak merész koczkáztatásával egész a proscenium-lámpákig, s az alatt, míg a czigányok gyantázták a vonót, kivette az ezüsthuszast a zsebéből s elkezdett vele a sugó félkupoláján bekoczogtatni.

— Sugó úr! Sugó úr! Kérem! Huzassa fel egy kicsit megint azt a kurtinát.

A súgó azt hitte, valami megtiszteltetés vár valakire, s jelt adott a függöny felhuzására.

A mint az egy kicsit meglebbent, Béni bácsi nem látva mást a szinpadon, mint a történetesen ott álló primadonnát, egyenesen hozzá intézé szavait.

— Ifjasszony. Kérem! Igazgatóné ifjasszony! Jöjjön ide. Kérem alássan. Nézze, nem találtam a cassánál senkit, hát itt adom meg az ántrét.

S azzal lábaihoz helyezte a huszast, mit az igazgatóné kecses pukkedlivel fel is emelt.

No, hanem támadt erre boltozathámlító kaczagás az egész teremben.

Béni bácsi hátrafordult s el nem tudta gondolni, hogy mit nevetnek? Hiszen ő igen ildomosan cselekedett.

— Áh! Ez nagyszerű! Mányifik! Kiálta egy mindenen túl csengő férfihang a nézők seregéből, mely hang urát mindenki báró Bálvándy név alatt ismeré; mányifik! Ez

Digitized by Google

még nem volt soha! Ez túltesz Sganarellán! Ezt kérjük ismételtetni!

Hanem előbb érdemes lesz ennek a báró Bálvándy személyének egy fejezetet kerekítenünk.

BÁLVÁNDY.

Ez volt amaz emlékezetes úr, a kihez a kicsapott diáknak ajánlólevelet adott Csollán Berti, mint «vándorló komédiás direktor»-hoz.

Érdemes lesz őt közelebbről körülnéznünk.

Ez Csollán Bertinek tökéletes ellentéte s mégis kiegészítő része.

Elválhatlanok!

Mindig van valami plánumuk egymás ellen, a mivel a régebben kapott tromfot visszafizessék, a mivel egymást kegyetlenül feltréfálják. Az ilyen terv néha évekig szövetik, míg egyszer kapóra jön a foganatbavétel, a mikor aztán tökéletes a mulatság.

Csakhogy a mi Csollán Bertinél sordidus, mocskos tréfa, az Bálvándynál raffinirozott, elegans patvarkodás. Négy vármegye vidám czimborasága bele van vonva e komikus guelph és ghibellin-harczba s segít hol az egyiknek, hol a másiknak, s nevet mind a kettő rovására.

Bálvándy harmincz évet meghaladt férfi, kinek olyan szerencsés arczvonásai vannak, hogy soha sem vénülnek. Barnapiros arczszin, erős római orr, szénfekete sűrű fürtök, bajusz, pofaszakáll és szemöldök; eleven tüzes szemek, s mosolyra álló ajkak. Termete középmagas, izmos, kifejlett.

Örökké vidám arcz, derült kedély. Az ilyen emberek sohasem vénülnek.

Valami keveréke ez a megcsodálni való jó és rossz tulajdonságainknak, mikről nem tehetünk, mert nemzeti

Digitized by Google

typus; a kiben egyesítve van a ragyogó magyar mágnás s a kóbor betyár, a mæcenás és a kéjencz; a kalandor és az örökös főúr; a hős és a bohócz.

Ha szegény vagy, ha kérni mégy hozzá, odatartja a zsebét, nyulj bele, végy ki annyit, a mennyivel megenyhülhet a bajod; hanem ha tartozik neked valamivel s azt akarod tőle megkapni, pörre ereszt s brachiummal se veszed meg rajta, azt is visszaveri.

Bejárta a külföldet, mindenütt ismerik fényes kalandjáról, mikkel a magyar sajátságokat ismeretesekké tette; hanem valami komoly vállalatról, melynek élére úr kellene, nem beszélhetsz vele.

Ha jó barátja vagy, tűzbe rohan, megverekszik érted, aláirja a váltódat s kifizeti, ha te elmulasztod; hanem szeretődet, fiatal szép nődet elcsábítja tőled; ha leülsz vele kártyázni, mulatva elnyeri a gyermekeid csizmájára való utolsó forintodat is, s ha összeveszesz vele, hidegvérrel agyonlő s kifizeti a temetési költségeidet.

Jeges vizárból saját élte koczkáztatásával kihozza a szegény asszony bölcsőstül elragadott csecsemőjét; hanem ha történetesen az a gyermek az övé volt s a szegény asszony kétségbeestében maga dobta a vizbe, veszni hagyja s fütyülve odább megy.

A szinészek, az az ő szenvedélye. Ha egy jó szintársaságot megtud, azt messzeföldről elhozatja lakvárosába, s messze földre elkiséri őket vándorlásaikban. Udvarol minden viganónak, ott lakik a szinpadon; oktatja a talentumos ifjakat, elviszi őket magával Bécsbe, hogy lássanak az udvari szinháznál művészi tanulmány mintaképeket; bedobolja számukra a közönséget s költ a kiállítás pompájára egész szenvedélylyel.

Ezért aztán meg is vannak az ő előjogai. Bizonyos magaslaton áll a többi fakó publikum fölött. Neki szabadalma van belejátszani a játékba és a közönségbe.

Az előadás alatt a szereplőkkel egész familiariter bánik. Bizonyos helye nincsen, mindenütt jár. Ha elkésett úr-

Digitized by Google

hölgy érkezett, kinek már zártszék nem jutott, kerít számára szalmaszéket s leülteti.

Helyeslését nyilvánítja fennhangon: «bravo! nagyon jól van! remekül volt! Nézzék ezt az alakot! Milyen pompásan van ma öltözve a mi primadonnánk! Ezt a Drurylaneben sem adták különben».

Ha pedig ellenkezőre van indokolt napirendje, akkor meg épen fékezhetetlen.

Jön valami szomorújátékban egy rossz szinész, ki mindig részeg, s elkezdi: «most jövök» nem jut eszébe honnan? «a korcsmából» kiált fel rá Bálvándy, s menten vígjáték lesz a szomorújátékból.

Megkorrigálja a naivistánét, mikor az betűszerint kimondja magyarán, hogy «Rikkheli—e—u» — Risöljő! kisasszony, az Isten áldja meg!»

Odakopogtat a lovagostora gombjával a súgó házikójára: «súgj már annak a hunczfutnak jobban, mert mindjárt belereked!»

Meginti a kezdő debutirozót: «tüzesebben öcsém! nagyobb energiával! el ne aludjál».

Azután figyelmezteti a közönséget, hogy no most odafüleljen minden ember; most jön egy szép jelenet!

Ráförmed a rendezőre, hogy ezt meg amazt minek hagyták ki a darabból?

Mikor pedig operát adnak, a kedvencz áriát együtt énekli a szereplővel, s a solóból duót, a quartettből quintettet improvisál.

Felvonások közben gyakran kiveszi a czigány zenekarmester (az ő teremtménye és zsoldosa) kezéből a hegedűt s a közönség mulattatására valódi virtuozitással csodaszép nemzeti ábrándokat hegedül.

És a mellett folyvást udvarol minden szép hölgyarcznak a parterren.

És mindez olyan jól illik neki.

Mindez nagy impertinentia; de Bálvándynál szeretetreméltó még az impertinentia is.

Digitized by Google

Egy nap pedig épen mit cselekedett? Bocskay Istvánt adták először, az igazgató jutalomjátékául, melyre megjelent maga a főispán is, ki rendesen Bécsben lakott s igen jó előadásokhoz volt szokva, hát ez pedig kivételképen igen rossz előadás volt. Nagyon gyarló darab névtelen szerzőtől, ki azóta sem jött magát felfedezni. Aztán senki sem a tudta szerepét. Csupa hosszú monologokból állt a historia. A kire a sor következett, odaplántálta magát a sugólyuk elé s onnan el nem mozdult, míg a maga mondókáját ki nem ásta abból a lyukból. Ásitott szörnyen a publikum, s a főispán egyre nézegette az óráját, meg a nyilást, a melyen meg lehetne innen szökni. A szinészek maguk is sültek, főttek zavarukban; Bányaváry úgy belehúzta magát a keményitett gallérjába, (ő német vitézt játszott,) hogy szinte elveszett benne. Mikor aztán csak nem akart vége lenni az első felvonásnak, elvégre belekiált Bálvándy:

— Ugyan édes direktor úr, hagyják abba ezt az unalmas darabot. Nem látják, hogy a főispán úrnak még ma útra kell készülni. Inkább énekeljék el szépen Cserny Gyurkát, aztán ereszszenek bennünket haza!

Ez bizony általános tetszéssel találkozott, a közönség tapsolt az inditványnak, a szinészeknek is megjött a jó kedvük, félrelökték Bocskay Istvánt, elővették Cserny Gyurkát, az már kedvencze volt a közönségnek s jól mulatott minden ember.

Hanem hát az ilyen tréfa csak Bálvándynak volt megengedve. Még ennél is nagyobb merényletet követett el aztán másszor.

Egy este a mi Kálmán barátunk már azon vette észre magát, hogy fél tizenkettőt vernek az órák a háznál, s az ő családjának szinházlátogató ifjai, vénei még most sem jöttek haza. Aggódva a nők miatt, utánuk küldé a tehenesnét, hogy nézze meg, hol vesztek? ámbár kiséretükre velük volt nem csak Béni bácsi, hanem Böske is, a ki többet számit.

Digitized by Google

A tehenesné azzal jött vissza, hogy még mindig játszanak odabenn.

Elmult éjfél is; a tüz elaludt, a szakácsné is elaludt a konyhában, az egész vacsora korommá égett azalatt s nagy későn, egy óra felé került haza a szinház-látogató nép.

Hát az történt a szinházban, hogy új darabot adtak, melyet még Bálvándy sem ismert a próbákról, őt is meglepték vele. A közönség pompásan mulatott mindvégig.

Mikor vége volt az előadásnak, s az igazgató szokás szerint előlépett, megköszönni a közönség szíves pártfogását, Bálvándy a közönség nevében felszólalt hozzá.

— No direktor úr, ez igazán pompás játék volt; ilyet még nem láttam többet. Ezt önöknek el kell még ma egyszer játszani újra!

No még ez nem történt meg, mióta a szinházat feltalálták, hogy egy egész szinművet elismételtessen a publikum. Az igazgató remonstrált is, hogy a társaság ki van fáradva, a publikum megkapta az egyszeri belépti dijért, a mi egy estére illetménye volt; de bevágta a visszavonulási útját Bálvándy azzal, hogy «nem oda Buda: még egyszer befizetjük az entréet, s nekünk játszák el a darabot még egyszer.»

S azzal neki indult, a kalapjába összeszedni a másodszori belépti dijat a tisztelt publikumtól. Ellentmondani senki sem mert neki. Ki örömest, ki kénytelenül még egyszer fizetett s akkor aztán a szinészeknek sem volt más választásuk, mint elejétől végig eljátszani megint az iménti darabot. Ez aztán eltartott éjfél után egy óráig.

Hej, hogy szidták az asszonyságok odahaza a bárót, a kiknek a vacsorájuk mind kárba ment ez alatt.

Hanem abban a szidalomban is a bámulat adója volt leróva.

A nagyasszony azzal kárpótolta Kálmánt az otthonmaradásért, hogy rendesen vacsora felett elmondta neki a darab tartalmát.

Hanem egy este elmaradt a szokott referáda; a nagy-

Digitized by Google

mama rossz kedvvel jött haza. Hallgatott az egész vacsora alatt.

Kálmán még a philosophiæ professorától hallotta ezt a hármas aranymondást: 1. «soha töltött puska csövébe bele ne nézz; 2. ló háta mögött el ne menj; 3. hallgató asszonyt, mikor haragszik, beszédre ne birj.»

Tartotta magát hozzá.

Ilyenkor még Czilike is csak úgy némán tett-vett az asztalnál; még ő is remegett, ha a nagyasszonyra nézett, ki csak egy-egy hangos «siccz innen!» kiáltással jelzé haragját, mely az alkalmatlankodó macskához volt intézve.

Annál furcsább kedélyállapotban volt pedig Béni bácsi. Azt meg valami állkapczagörcs látszott bántani evés közben, melyet hasztalan iparkodott az által leküzdeni, hogy minden falatot olyan keményen megrágott, mintha csontot ropogtatna; mégis csak ki-kitört belőle az elfojthatlan jó kedv. Egyszer-egyszer nagyott pukkantott a markába a kitörő nevetéstől.

— Hát te mit röhögsz? rivallt rá a nagyasszony.

Béni bácsi képe már akkor komoly volt.

— Nem én, édesz mama, nem nevetek, czak a köhögész jött rám.

De meg-meg elővette valami titkos csiklandás. Majd a szeme dülledt ki a visszafojtott mulatságtól.

— Mit nevetsz megint?

— Nem én, édesz mama, czak a peczenyét fujom.

— Hiszen most is hideg!

Utoljára a nagyasszony felkelt az asztaltól s ott hagyta a vacsorát; azt mondta, lefekszik. Czilike ment vele a szobájába őt levetkőztetni.

Béni bácsinak ez egy kis lelkifurdalást okozott. Ő is sietett nagyhamar az ebédlőből eltünni, s míg Kálmán leült az asztalhoz a tripartitumot forgatni, addig ő sebten levetkőzött s letette magát az ágyba.

De alig foghatott hozzá a dolgához Kálmán, a mint

Digitized by Google

egyszer felugrik az ágyból Béni bácsi, s a kitörő szenvedély frenetikus dühével rákezd torkaszakadtából kaczagni. Úgy kaczagott, hogy az ágy reszketett alatta; a szemei elbujtak a fejében, s a könyei csorogtak végig az orczáján, az oldalait fogta a tenyereivel.

Kálmán már csak végig várta, hogy hadd mosolyogja hát ki magát kedvére, míg belefárad s elkezdi az inge ujjával törülni a szemeit.

— Ugyan Béni bácsi, mi volt az a jó, a mitől olyan derült kedve szottyant?

Béni bácsi kisóhajtotta magát a nevetési fáradságból.

— Jajh! kedves uramöcsém, nagyon mulatságos eset volt az, kár hogy maga is ott nem volt. Oh az a Bálvándy! Az a báró Bálvándy, de bolondos egy ember az! Igazán bolondos egy ember. Hát ma, hiszen tudja, Lucretia Borgiát adták, azt a híres méregkeverőnét. Aztán mikor jönnek egyenkint az olasz lovagok, s elmondják neki, hogy kit kinek hínak; az egyik azt mondja: én vagyok Maffio Orsini, a másik azt mondja, én vagyok «Holoferno Vitelezzo,» hanem rosszul hallotta a sugótul, aztán igen furcsát mondott; a mire aztán a báró felkiáltott rá, hogy «mi vagy te? Lityipátyi Vityilló?» Uhhahaha! Bruhehehe. Ühühühühü Jaj de nevetett minden ember! Én még most is nevetek. Még azután sok furcsát mondott az a báró, mindig megnevettette a publikumot. Hanem a mamának nagyon rossz kedve volt. Én nem tudom, a mama nem szereti, ha a theátrumban az emberek nevetnek. Pedig hát 'sz a theátrum arra való. Egyszer aztán a mama rákiáltott a báróra; de fenhangon ám, mint a hogy én most kiáltok. S azt mondta neki: «hallja az úr! maradjon veszteg, üljön le a helyére s ne lármázzon a darabba; mert mi nem azért jöttünk ide, hogy az urat hallgassuk, hanem hogy az előadást hallgassuk».

— Nos? És Bálvándy?

— Hát a báró Bálvándy erre oda ment a mamához, szépen kezet csókolt neki s aztán, hogy megmutassa, hogy

Digitized by Google

milyen szófogadó, engedelmes ember, elkérte a bilétszedőnétől a kis zsámolyát, azt kitette oda a középre, arra lekutyorodott, s onnan nézte a darabot csendesen. A publikum meg röhögött még jobban.

— Hát Béni bátyám mit csinált?

— Én? Hát én is nevettem nagyon.

— Nevetett! Kiáltá Kálmán, nagyot ütve öklével a tripartitumra.

Béni bácsi eltátotta a száját nagyon.

— Hát mit csináltam volna?

— Hát azt csinálta volna, hogy oda megy ahhoz az úrhoz, megfogja a gallérját s azt mondja neki: «ott az úrnak a helye, a hol a zártszéke van, menjen innen s az én anyámat ne tegye köznevetség tárgyává».

— Gallérját? hebegé Béni bácsi. (Ez maradt meg leginkább a fejében.) Nem is nevetett aztán egy garas árát sem többet, hanem lebujt az ágyába, fejére rántotta a dunnáját, bedugta mind a két fülét s erőhatalommal elaludt; a mi különben is nagyon könnyen ment nála.

Másnap Hamletet adták.

Régen hiresztelt darab, a mire nagy előkészületek tétettek. Bányaváry a czímszerepben. Egyuttal az ő jutalomjátéka. Ebédnél Kálmán kifejezé azon ohajtását, hogy ma ő is elmegy a szinházba.

A nagymama és Czilike nagyon örültek rajta. Úgy is nagyon sokat töri már magát a tanulással. Csak Béni bácsit bántották homályos sejtelmek, hogy ebből a rögtöni elhatározásból valami rossz lesz még.

S Béni bácsi emberismerete csalhatatlan volt. Ezt a Kálmánt nagyon háboritotta az, hogy valamiféle teremtés az ő nagyanyját nevetség tárgyává tette. Ha nagy úr, annál rosszabb rá nézve. A nagy urak gondolják meg azt, hogy már az első megjelenésüknél valami indokolt gyanut hoznak magukkal, a miért a nem nagyurak őket rossz elővéleménynyel kisérik, s folyvást policzialis felügyelet alatt állanak.

Digitized by Google

Béni bácsi gonosz dolgokat sejtett.

Ebéd után szokatlan dobogást hallott abban a szobában, a hol Kálmán öcsémet hagyta a Verbőczy mellett. Ilyen dobajjal törvényt tanulni nem szokás.

Oda lopózott az udvar felőli ablakhoz s bekukucsált a függöny-nyilás alatt, vajjon mit mivel Kálmán öcsém?

Az bizony eléggé félelmes dolgot mívelt.

A szobában volt egy vaskályha, ember magasságnyi, annak a tetején volt egy vasurna, mintha egy emberfej volna. Kálmán öcsém arra az urnára feltette Béni bácsi egyik tapló sipkáját (volt neki nyolcz) s aztán kezébe véve a kivont ezüstös fringiát, végig próbálta rajta a vivóiskola vágásait, egymásután, alsó-felső, külső-belső vágásokat, a fintákat, a cselcsapásokat. Olyan tűzzel dolgozott egymagában a kályha ellen, hogy rettenetes volt elnézni. Most az orrát! most a fülét! most a nyakát! Volt mit szenvedni a tapló sipkának! Persze a vaskályha nem védelmezte magát.

Itt nagy veszedelem készül, gondolá magában Béni bácsi. S nem szólt senkinek semmit. Csak mikor a hetet harangozták, lepte meg a szinházba készülőket azzal a nyilatkozattal, hogy «én ma nem megyek!»

— Hát mért nem jösz? kérdé a nagyasszony.

— Nagyon megfájdult a fejem.

— A te fejed? Hol?

— Itten hátul.

— Hát talán nem is vacsorálsz ma?

— De addig talán elmulik.

Dehogy ment volna el ezen az estén a szinházba! Ha mindjárt Kakambukifornihorgyeminomen herczeget adták volna is!

Kálmán valósággal gyülölte ezt a Bálvándyt. Sokszor látta őt már városukban megfordulni, s a gyülölet alapja volt az irigykedés. A gyermek irigysége a férfira.

«Miért hogy az már férfi, én pedig még csak suhancz? Az mindenütt bennvan, én mindenütt kivül maradok. Az

Digitized by Google

szórja a pénzt, én kéztül várok minden garast. Az délczeg, hős, izmos termetü, én nyurga, nyápicz, kákabélü. Az bejárta az egész világot, én még nem ismerek belőle semmit. Az előcsahos a gyülésteremben, előtánczos a vigalomban, a hova engem még nem is eresztenek. A szép leányhoz én verset irok, s míg azon töprengek, hogyan juttassam azt kezébe, az alatt ez régen el is csábitotta, ott is hagyta a szép leányt.»

S hozzájárul még a szőke és gesztenyeszin haju férfi gyülölete a fekete haju ellen. Oh, ez a gyülölet nagyon régi! Talán a franczia-német háboru elkeseredése is e kútforrásra vezethető vissza. Ez valóságos nemzetiségi gyülölet!

Kálmán azzal a föltett szándékkal vezette nagyanyját és unokahúgát a szinházba, hogy ma ennek az embernek valahogyan, még nem tudja hogyan? de meg fogja mutatni, hogy van nálánál derekabb ember is a világon.

E kemény elhatározással váltott magának állóhelyi jegyet a pénztárnál, míg a hölgyek rá vártak, hogy majd az ácsorgó publikumon keresztül utat tör nekik a zártszékekig.

De mindjárt az első szándékánál felsült kegyetlenül; mert a mint jegyet váltott, az alatt Bálvándy, ki mindig ott ténfereg a bejáratnál, meglátva a vele jött két hölgyet, nagy zajjal kiáltott a férfiakra: «helyet uraim, a hölgyeknek!» s kiáltására, mint Mózes előtt a veres tenger, nyilt széjjel a láb alatt lézengő csoport, úgy, hogy mire Kálmán visszakerült, a hölgyeket rég zártszékeikhez vezette Bálvándy, a legvilágiasabb udvariassággal hajtva meg magát előttük; s azután egy öreg úrnak látszott valamit súgni, ki épen a Jenőyné széke mellett ült. Kálmán ráismert az öreg úrban a főispánra.

A főispán bajusztalan, simára borotvált öreg úr volt; bécsi mintakép: fehér, de göndörített hajjal.

Kálmánnak úgy tetszék, mintha nagyanyja, a főispán

Digitized by Google

és Bálvándy szót váltanának s aztán mind a hárman ő felé fordítanák arczaikat.

Bálvándy, a mint meglátta Kálmánt, egyenesen hozzá sietett.

— Jó estét, Kálmán barátom, monda neki, mintha legrégibb jó pajtások volnának. Csakhogy egyszer már látjuk. Jőjjön csak velem. Főispán úr ő kegyelmessége akarja önt látni.

S ezzel Kálmán csak azon vette észre magát, hogy a félelmes ellenség őt rohammal elfoglalja, lefegyverzi, rabságba ejti, kezét hóna alá szorítja s viszi magával, a hová akarja.

Hanem hát az nagyon szép megtiszteltetés volt egy fiatal juristára, a kit az iskolából kitettek, hogy a főispán úr akarja látni. Vajjon mit akar rajta látni?

Bálvándy odavezette őt az öreg úr elé, mire az öreg úr elővette arany-foglalványos szemüvegét s elkezdte tetőtől-talpig végig nézni az előtte álló fiatal legényt, a ki meg volt győződve róla, hogy őtet most nem csak a főispán, hanem az összes publikum bámulja, s aztán nem tudta hirtelenében kitalálni, hogy hát ő már most ennyi bámulással szemben mit csináljon?

A főispán pedig csak nézte a szemüveggel s nem szólt hozzá semmit, hanem az arcza valami feszes mosolyra vonult el.

Végre mégis megszólalt ő kegyelmessége; de akkor sem ő hozzá szólt, hanem a nagyanyjához; rossz, tört magyarsággal.

— Hát ez az a híres krónikairó gyerek?

A nagyasszony ijedtében azt mondta:

— Kérem alássan.

Hanem erre a szóra Kálmánnak nagyot dobbant a szíve.

«Eppur si muove!»

— Igen is, én vagyok az! felelt merészen s rákvörösre gyuladt arczát fölemelte vakmerően.

Digitized by Google

— Áh! hallatá a főispán, s aztán letette a szemüvegét, úgy nézte végig még egyszer az ifjút.

Akkor aztán ismét odafordult a nagyasszonyhoz s annak mondá:

— No majd, ha a gyerek elvégezte a patvariát, odaveszem hozzám jurátusnak, s aztán majd előbbre fog menni a gyerek.

S azzal inte a fejével, hogy elmehet a gyerek.

Bálvándy ismét karon fogta Kálmánt s vitte magával egy szegletbe.

Kálmán meg volt főve.

— De honnan tudhatja a főispán ezt a dolgot? kérdé zavarodottan Bálvándytól.

— A palatinustól.

— Hát a palatinus honnan tudja?

— A Pestmegyei gyülésen előfordult ez az ügy, s valaki nagyon befűtött értte a kormányférfiaknak, kik a vaskalaposokra nyomást gyakoroltak.

— Ki hozhatta azt elő?

— Azt biz én tettem.

— Hát ön honnan tudja?

— Hja, én mindent tudok. De most legyünk csendesen, kezdődik a darab, s Hamletet nem szabad megzavarni.

Kálmán csodálatos érzések között találta magát. Megalázva is, felmagasztalva is érezte magát; a közönség előtt egyszerre jó és rossz fénybe lett állitva, biztatást is, fenyegetést is kapott, ellenséget keresett s patronust talált benne, s ez által még jobban érezte, hogy nekik ellenségeknek kell leniök.

Nem is ügyelt a darabra, saját komédiájával volt elfoglalva; nagyobb kérdés volt most ő rá nézve a «to be, or not to be?» mint Hamletre.

A közönség tapsolt a kilépő Hamletnek; ő bizony rá sem igen nézett. Király, királyné összevisszabeszéltek, rájuk sem hallgatott. Csak akkor, mikor Hamlet elkezdé azt a monologját, a melyben így szól: «hiuság, asszony a ne-

Digitized by Google

ved!» akkor kezdett meglepetve oda figyelni. Mentül tovább szónokolt Hamlet, annál jobban bámult reá. Arcza önkénytelen mosolyogni kezdett. S midőn a jelenet végén a közönség riadó tapssal vegyité a «fóra Bányaváry!» megtisztelő kiáltást, Kálmán akadozó találékonysággal koczkáztatá ezt az észrevételt Bálvándyhoz fordulva:

— Hiszen ez — Borcsay!

— Hát ön ezt még nem tudta? mondá Bálvándy. Talán még nem is beszélt a barátjával, a mióta szinészszé lett? Még nem látta eddig?

— Ha tudtam volna, hogy ő van ez álnév alatt.

— No hát majd felviszem önt hozzá, amint vége lesz a felvonásnak. Ámbár baráti találkozóra az ilyen pillanatok a legalkalmatlanabbak. A szinész olyankor, mikor nehéz szerepet játszik, fel van izgatva, s senkit sem fogad szivesen; kivált a fiatal, heves művész, ki először mérkőzik meg egy mesterszereppel. Egy király nem büszkébb, mikor audentiát ad, s egy fejfájós hölgy nem kapricziózább.

A mint az első felvonás végződött, Bálvándy karonölté Kálmánt, hogy felvezeti a szinpadra. Oda bizony kalauz nélkül menni nem lehet.

Mikor a publikumon keresztül furakodtak, a nagymama előtt is el kellett menni, a ki természetesen megkérdezé a bárótól, hogy hová viszi a kis fiát?

Kálmán felvilágositá felőle, hogy Hamletben régi jó pajtására ismert; ahoz megy fel a szinpadra.

— No aztán bele ne szeress valamelyik szép szinésznőbe!

Ez utasitással bocsátá el Jenőyné unokáját.

Bálvándy ismerte már a szűk ajtócskát, melyen keresztül a nézőtérről a szinpadra fel lehetett menni, s bátran bevezeté Kálmánt. Ő már otthon volt a szinpadon.

Ott nagyhamar bemutatta a királynak és a királynénak, úgymint az igazgatónak és nejének, kik magas leereszkedéssel fogadák az országukat meglátogatót a dán

Digitized by Google

földön. Azután elindultak keresni Hamletet, a kire nem volt nehéz rátalálni, mert épen pogányul szitkozódott.

Szidta a lelket!

Tudniillik az apjának a lelkét! Hamlet apjának a lelkét.

«A marha! három bekezdéssel hamarább elkezdi orditani, hogy «esküdjetek!» mint kellett volna! Az egész jelenetemet elrontotta.»

A lélek, ki ez alatt nagy flegmával és egy rongyos törülközővel igyekezett a fehér festéket letörülni ábrázatjáról, valódi túlvilági megboldogult szellemhez illő nyugalommal figyelmezteté a dühöngőt, hogy ő neki nem lehet a padlón keresztül látni; ő a szinpad alatt ordit, mikor a súgó jelt ad. A sugó a hibás, minek adott korábban jelt a lábával.

«Megölöm akkor azt a sugót! Megölöm!» ordita Hamlet, és valószinüleg meg is tette volna a mit mond, Shakespeare darabjának egészen új fordulatot adva ez által, ha először is a kardja már arra a czélra nem lett volna preparálva, hogy azzal se szúrni, se vágni ne lehessen, és másodszor ha a sugónak annyi esze nem lett volna, hogy a föld alatt maradjon. Igy aztán csak beérte a Hamlet egy cserép kantának földre leverésével.

Hanem azért még akkor is dühös volt, mikor Kálmán oda lépett eléje barátságos üdvözletével.

No persze, lehet is barátságos üdvözleteket visszaadni, mikor az ember Hamlet! Kivált mikor először Hamlet életében, aztán a marha «lélek» elrontja a legszebb jelenetét! A kerek nyakfodor sem engedi, hogy az ember összeölelkezzék, a ragasztott bajusz miatt nem lehet összecsókolózni, s a keztyü nem engedi a kézszoritást.

És aztán a patvarba is! az ember királyfi! és művész, s azt sem tudja, hogy a dán király siralmas halálán szomorkodjék-e, vagy a publikumtól kapott koszoruknak örüljön jobban?

Pedig Kálmán nagyon örült, hogy barátját feltalálhatá.

— Servus! Servus! fogadá őt Hamlet magas leeresz-

Digitized by Google

kedéssel, a mibe nagy adag izgatottság vegyült. Servus Kálmán. Valahára te is eljöttél.

— Nem tudtam, hogy te vagy az álnév alatt, menté magát Kálmán.

— Nem tudtad? (Ez egy kis gyönge sértés. Hogy lehet ilyesmit nem tudni?) Rák! Hol van a Rák! Igazitsa meg a köpönyegemet! Nem látja, hogy kifelé fordult a szalagja! Hol a puderes döböz!

Rák bácsi szaladt a hajporos katulyával. Bányaváry ott hagyta állni a látogatóit s maga egy fali tükörnek fordult s elkezdte az arczát befehériteni.

Bálvándy azt az észrevételt bátorkodott tenni, hogy ne fehéritse már be jobban az arczát, mert úgy fog kinézni, mint egy gipszfigura.

— Eh! mit ért az úr ahoz!

Ezzel fizeté ki röviden a bárót a művész; pedig az neki nagy pártolója volt; hanem hát szerep közben ne tegyen senki megjegyzéseket a szinésznek, ha az élete kedves.

— No majd játék után barátom. Most sietek. Agyiő!

Azzal kapta a fövegét Hamlet s otthagyva barátait, indult sebes léptekkel, ha jól tudom, Angolországba.

Bálvándy nagyot nevetett magában s még azután egy pár obligat bókot vetve a naiv Opheliának, vitte vissza a nézőhelyre fiatal Telemachját.

— Ejnye, de hamar visszakerültek, mondá az öreg asszonyság, mintha csak lekergették volna a szinpadról.

— Egészen úgy van, mondá Bálvándy. A dán királyfi, mielőtt azt a sok embert, ki most a szinpadon van, mind sorba leölte volna, senkit sem fogad el. Örültünk, hogy rajtunk nem kezdte el.

— Ah, olyan büszke? monda a nagyasszony. A theátrista.

— Épen azért, mert theátrista; védelmezé őt Bálvándy. Óh az nagy úr, az a kóbor theátrista! Maga teszi magát azzá, a mi lenni akar. Ostrommal foglalja el az országát, s övé az, a míg másikat nem foglal helyette. Nem esede-

Digitized by Google

zik diplomáért semmi doctorum collegiumnak. Ott a diploma a szívében, a lelkében, a hangjában. Adófizetője az egész világ, s még akkor is adósa marad, mikor már fizetett neki. A hányan látják, annyian szerelmesek belé. És ő azt tudja jól. Dicsőséggel él és örök reménynyel. Aranyat eszik! Nem tartozik senkinek barátsággal, még a publikumnak sem. Ha egy helyen nem jól fogadták, odább megy, keres mást. A kritikus nem jár nyomában, mint az udvari szinházak művészeinek; neki csak bámulói vannak. Nincs gondja a vagyonszerzéssel, nincs félelme a veszteség miatt. Ünnepelt ember, a ki a mellett boldog. És megérdemli, hogy az legyen. Olyan munkát végez, a mit mindennap nyomban meg kell fizetni a sorsnak; mert utólagos jutalma nincsen. Elhagyja otthonát, nyugalmas pályakörét, hogy egyik városból a másikba menjen hirdetni az igét. És mit hirdet? Érzést, költői igazságtételt, nemes szenvedélyeket; megszeretteti a hazai nyelvet a nagy urakkal, megismerteti a hazai történelmet a köznéppel. Oh az a vándor komédiás többet tesz egy maga, mint a pap, rector, biró, vármegye, és a tudós társaság együtt. Azért én bolondja vagyok a vándor komédiásnak s nagyon meguralom, a hol találkozom vele.

Ez a thema felszokta lelkesíteni a bárót; nem is vette észre, hogy beszédével mily ragyogást gerjesztett két hallgatója szemében: az egyik Kálmán volt, a másik Czilike.

Hanem a nagyasszony annál inkább sietett e hatást lehüteni azzal az észrevételével, hogy «az igaz, hogy elég nagy úr a vándor szinész, a míg fiatal és szeretik; de hát mikor megvénül?

— De hát nem vénül meg.

— Hát mit csinál, hogy meg ne vénüljön?

— Segít magán. Mikor veszi észre, hogy ereje fogy, s bajai nehezednek, segítségül hi valakit, a ki terheit segítsen emelni, s az a valaki a bor. Iszik, ha baja van; ha még több baja van, még többet iszik; míg utoljára annyit iszik, hogy minden bajának vége lesz, s meghal. De meg-

Digitized by Google

vénülni nem engedi magát. Akkor aztán szépen elmarad valahol, s senki sem alkalmatlankodik neki többé még csak emlékkő állítással sem, mint más hires embernek, hanem békében hagyják aludni.

Már e szavaknál ismét a tréfás bohó volt Bálvándy, kinek nehéz a komoly szavát a gúnyos közül kiválogatni, s dúdolva fordult a czigány felé, ki a háta mögött állt, hogy kivegye kezéből a hegedűt s a főispán kedvéért megtegye azt a juxot, hogy az «O du lieber Augustin» dallamának tizenhatféle variatióját eljátsza rajta, nem törödve azzal, hogy csak egy festett ponyva választja el attól az országtól, melyben most Hamlet köszörüli a kardot, melylyel Poloniust meg fogja gyilkolni, és szidja erősen most már nem a dán király lelkét, hanem Bálvándy lelkét, hogy mit czinczog annyit a felvonás alatt bolond nótákat, mikor ide valami kisérteties szinfonia kellene.

Két arcz pedig oly merengve néz maga elé. Kálmán és Czilike. Valjon miről gondolkoznak?

A SÁRGA VIOLÁK.

E naptól fogva mindennapos vendég lett Bányaváry Jenőyék házánál. (Már csak hagyjuk meg azt a nevet, a mit maga választott magának: Abban az időben a társadalmi illem azt hozta magával, hogy a ki ily koczkáztatott pályára adta magát, idegen nevet vegyen fel; nehogy családját megszégyenítse.)

Az öreg asszonyság őszinte szivességgel fogadta unokája hajdani iskolatársát. Aztán Bányaváry igazán mulatságos fiú volt. Ha ott marasztták ebédre vagy vacsorára, annyi tréfás adomát tudott felhordani, hogy Béni bácsi ki nem jött a nevetésből; még a nagyasszonyt is gyakran megnevetteté. Aztán mennyi szép verset tudott elszavalni! S milyen szépen énekelt gitár mellett! Egész öröm volt vele lenni. Ha pedig komolyan beszélt, s előadta a nehéz

Digitized by Google

küzdelmeket, miket diadalmasan legyőzött pályája kezdetén; s utána a rögtöni szédítő sikert: hogyan lett egyszerre a közönség kegyenczévé! mint törpültek el mellette versenytársai! Hogy húzták meg tiszteletére a harangokat Vásárhelyen, s hogy ágyúztak eléje Szegeden! hogy fogadták egész szekérsorral, meg bandériummal, mikor Miskolczra ment; hogy lett egy nap «per tu» tizenkét mágnással; már annak ha fele volt is igaz, sok volt.

A nagyasszony a szivesen látott vendég kedveért néhányszor az egész színésztársaságot meginvitálta asztalához; sőt egyszer szó volt arról is Béni bácsi részéről, hogy báró Bálvándyt is meghivják velük együtt, mivel olyan nagyon szereti a szinészeket; de ez az indítvány mégis a nagyasszony scrupulusai miatt elvettetett.

Jenőyné e három osztályból nem fogadott el senkit a házánál: «katonatiszt, pap és mágnás.»

Azt tartotta, hogy egy köznemesi házban, a hol eladó leány van, csak olyan embernek lehet bejárása, a kiről fel lehet tenni, hogy házasodni akar.

Hát a szinész?

No az egeszen más! Az csak eltürt nemzetiség. A felől mindenki tudja, hogy csak grácziából fogadtatik el, s maga is érzi a megközelíthetlen magasságot. Az csak olyan, mint a klavirmester. Nem jön férfiszámba.

Pedig Czilike számára csakugyan érdemes lett volna zongora- és énektanítót járatni a házhoz, mert olyan szép hangja volt, hogy ritkította párját. De hát minek az? Az ő férje nem lesz orgonista.

Egyszer, mikor épen a szinésztársaság ott volt ebéden, Béni bácsi kiszalasztván a szót a száján, hogy Czilike milyen szépen énekel, a vendég-asszonyságok addig könyörögtek neki, míg rávették, hogy énekeljen el egyet azokból a szép nótákból, a miket tud.

A lányka irult-pirult, vonakodott: « de hát melyiket?» Béni bácsi olyan jó volt, hogy választott neki.

— Azt, hogy: «Von der Alpe tönt das Horn.»

Digitized by Google

— Azt én nem tudom.

— Dehogy nem. Bányaváry úrral a multkor énekelte. Majd kisérni fogja Bányaváry úr.

Bányaváry aztán vette a gitárrt s elkezdé a német dalt; Czilike is csak belejött aztán, s amint egyszer neki bátorodott, oly gyönyörűen, annyi érzéssel, annyi bájjal énekelt, hogy az egész társaság tapsokban tört ki a dal után.

— Kisasszony! monda az igazgató; nem merek szólani, mert olyan nagy magasztalást találnék mondani, hogy megbántanám vele.

A nagyasszony pedig büszke volt e sikerre.

— Úgy-e bár, mink is tudunk valamit, a minek még önök is tapsolhatnak?!

Hanem hát szép Czilike! azért nem kell olyan nagyon elszomorodni, hogy «a havasról szól a kürt!»

. . . Egyszer aztán eljött az idő, hogy a szintársulat bevégezte játékkörét, s készült az ország másik szögletébe, új hódításokat tenni.

Az utolsó előadás volt hirdetve; az igazgatóné jutalomjátéka.

Legjobban sóhajtozott ennek Béni bácsi, ki a szép igazgatóné iránt plátói ábrándokat érzett. Már most ő azt soha sem fogja többé látni.

S csak legalább nyár volna, hogy a kertből valami szép virágcsokrot lehetne szedni, melylyel jutalom- és bucsúelőadásán legalább virágnyelven kifejezhetné szive alluvialis rétegeiben elrejtett hódolatát; de ime, tél van.

Voltak azonban a nagyasszonynak hirhedett szép sárga violái, mikért az egész város irigykedett rá. Gyönyörű szép teljes sárga violák, rózsaszinű szegélylyel, mik épen ez időben nyiltak legjavában; tele volt velök minden ablak, az ott járók bámulatára és irigyletére. Mert a nagyasszony soha senkinek, semmi barátságért, semmi könyörgésre nem adott azokból a féltett violákból; egyedül neki volt szabad azokkal tündökölni az egész városban.

Béni bácsi arra a vakmerő gondolatra vetemedett, hogy

Digitized by Google

e sérthetetlen családi klenodiumot fogja megrabolni, abból köt bukétot, azt ajándékozza az igazgatónénak.

Ki is főzte az egész házbetöréssel járó tervet. Mikor a szinházba fognak menni együtt, Béni bácsi akkor fogja észrevenni, hogy otthon feledte a zsebkendőjét, a nélkül pedig ő szerencsétlenné van téve; a mama tehát oda fogja adni a szobakulcsot, a mit magával vitt; ő visszatér, a sok cserép sárga viola közül mindegyikről lecsippent egy-egy virágot. A csonkított részt az utcza felé fordítja, a mama nem fogja észrevehetni a kárt. Azzal aztán egyenesen a szinpadra megy. A bukétot átadja, s csak így tér vissza a mamához.

Ez így volt kicsinálva.

Az nap pedig még egy bucsú-ebédre voltak a szinészek előbbkelő tagjai a nagyasszonyhoz híva.

A director magas páthoszszal köszöné meg mindnyájuk nevében a szives vendéglátást, mire a nagyasszony biztosítá őket, hogy bármikor jőjjenek is, a házát mindenkor úgy tekintsék, mint otthonukat.

Czilike is olyan jó volt, hogy bucsúdalt éneket nekik: «Isten hozzád, te csendes ház!»

A dal végén mindenkinek a szeme könyes volt. Czilike úgy énekelt, mintha ő érezné azt legjobban, a miről az a dal emlékezik. Azután bucsút vettek és elmentek.

Kálmán egész lakásáig kisérte barátját, Bányaváryt, s Czilike és a nagyasszony az utczaajtóból utánuk néztek, a míg láthatták őket. Béni bácsi pedig egy tükröt tett az ablakba, abból leskelődött a távozók után.

És azután minden úgy történt, a hogy ő kicsinálta.

A zsebbkendő otthonfeledés, az orozva hazatérés, az orgyilkos virág-levagdalás, a bűnnyomok eltakarása, s a rablott virágcsokor orgazdai elhelyezése az imádat tárgyánál, ki azt forró szavakban köszönte meg s egy meleg kézszorítással jutalmazá.

Jaj, de még ha csak a forró szavaknál és a meleg kézszorításnál maradt volna!

Digitized by Google

De annál többet is tett. A mit már Béni bácsi sem kivánt tőle.

Azt tette, hogy mikor a szinpadra kilépett, a szép sárga violacsokor oda volt tűzve a keblére.

«Hüh, lelkem ifjasszony! mondá magában Béni bácsi. Mit csinált! nem azért adtam én magának a sárga violabukétot, hogy kihozza ide a pikétre! A mama meglátja s menten ráismer, hogy az az ő violáiból való, mert másnak az egész városban nincs olyan. Már szemügyre vette! Jaj, csak közel ne lépne a lámpásokhoz, hogy észre ne vehetné! Bárcsak letenné már a bukétot.»

Hanem az bizony végigjátszotta a sárga viola-bukéttal az egész felvonást. Nem is értett abból a felvonásból semmit Béni bácsi; mert mind a nagy veszedelmen járt az esze, mely most mindjárt ki fog tudódni, s hogy miként vágja ki abból magát?

Aminthogy az első felvonás után oda is furakodott a mamája mellé kémlelődni, hogy sejt-e az valamit? s miután mindenki elmondá a maga észrevételeit az eddig tapasztaltak felől, ő is közrebocsátá a magáét:

— De milyen természetes formájú csinált virág-bukétokat viselnek ezek a szinésznők!

S nagy szive könnyebbségére szolgált látnia az elbámulást mamája arczán, ki sehogy sem birta felfogni, hogy ilyen kritikát is lehessen mondani egy új darabról.

Nem vett észre a mama semmit!

Az utolsó felvonás is véget ért azonban, mely után az összes szintársulat, dalkart képezve elénekelé bucsúdal gyanánt a «jer vidám csónakos»-t, a mi a közönségnek olyan kedvencz dala volt már, hogy a vége felé az egész publikum együtt éneklé velük a «Fidelim, Lillám!» refrainejét. Végül pedig az igazgató, teljes magyar vitézi ornátusban, tartott egy beszédet a távozni készülő közönséghez, melyben megköszöné az eddigi szives pártolást, szivébe eltemetni vállalkozott minden jelenlevőt, s mely kétségtelenül igen szép beszéd volt, csakhogy kissé hosszú

Digitized by Google

volt; úgy, hogy a közönség szépen haza takarodott, s a szónok még mindig beszélt; a szinészek is levetkőztek már, az igazgató egyedül maradt a szinpadon, de az epilognak még sem volt vége; míg a művészi önkivületből Rák bácsinak ily prózai szava nem rántá le a földre: «aztán direktor úr, ha elvégezte, itt lesz a kulcs, zárja be a szálát; mert már én is haza megyek.»

Ily fényes diadallal végződött a játékkör K* városában abbonnement süspendüvel.

Az utczán minden ember «Fidelim, Lillám»-at énekelte. Béni bácsi olyan furcsát érzett a szive körül. Boldog volt! Az ő bukétja a végdalnál ismét szerepelt, s a mama nem látszott ráismerni a violákra, «Fidelim, Lillám!» csengett a fülébe az egész vacsora alatt. Még a szolgálók is azt énekelték odakinn a konyhában. Sőt mikor már lefeküdt, akkor is felébreszté egy-egy korcsmából hazatérő polgártárs éneke «Fidelim, Lillám!» Már azt várta, hogy a bakter is azt fogja az éneke végén a «dicsértessék a Jézus Krisztus!» helyett fohászkodni, hogy «Fidelim, Lillám!» S aztán igen szépeket álmodott. És igen későre ébredett fel.

Még tán akkor sem ébredt volna fel, ha a nagyasszony hangját nem hallotta volna.

Hanem ez már nem a «Fidelim Lillám»-at énekelte! De nem ám.

— Isten átkozta nyomorult komédiásai! Veszett volna el a mélységes poklokra az egész rongyhad!

No! most rájöttek a sárga viola tolvajlásra. Gondolá Béni bácsi, s bebújt s dunnája alá, mint valami erősségbe.

A nagyasszony jött nagy furiával a szobába, messze kicsapva maga előtt az ajtót.

De nagy meglepetéssel vevé észre Béni bácsi, hogy a félelmesen dobogó léptek nem az ő ágyához közelitenek, hanem Kálmán öcsém iróasztalához, ki ott már reggel óta studérozik, koczkáztatva, hogy csont nő az agyvelejében.

S a mint aztán Béni bácsi félve kikukkantott az ágyfő

Digitized by Google

felett, úgy látta, hogy a mama nem egy virágcserepet tart a kezében, hanem egy felbontott levelet. A nagyasszony arcza, mely rendesen piros volt, most szederjés szint váltott a haragtól.

— Olvasd! Olvasd ezt! Rivalt Kálmánra, eléje vetve a nyitott levelet.

Kálmán elolvasta azt, s szomorúan csüggeszté a le fejét.

Bucsúlevél volt az — Czilikétől.

A kedvencz leány elment a theátristákkal, szinpadi princzesznek, szinész mátkájának, művészet martyrjának, családja számüzöttének. Azt irta meg nagynénjének abban a levélben.

Senkinek sem szólt. Semmit sem vitt el magával, mint a rajtavaló ruháját, úgy szökött a háztól.

Ha utána gondolt a nagyasszony, lehetetlen volt, hogy sirva ne fakadjon, hogy zokogva ne vesse magát a bőrpamlagra.

— Meg vagyok gyalázva! Világ csufjává téve. Meg vagyok ölve, el vagyok temetve!

Béni bácsi erre megijedt nagyon ; felugrott az ágyból, hosszú fehér alsó ruháiban, mint egy napvilágra kiszorult kisértet, odarohant mamájához.

— Mama! Édesz mama! Az Isztenért. Ne haljon meg! Czilike! Hozza frisszen az opodeldokot!

— Eredj a gutába az opodeldokoddal! kiálta rá a nagyasszony, a nagy sirásból még nagyobb méregbe hozva. Ne ordíts a Czili után. Nem tudod még, hogy megszökött a komédiásokkal.

Ettől a szótól megint úgy megijedt aztán Béni bácsi, hogy rögtön el kezdett öltözködni, s mindent viszájáról szedett fel magára.

Kálmán elmélázott mélyen. Olyan nagyon fájt neki valami, még maga sem tudta, mi? Az-e, hogy az a leány, ki gyermekjátszótársa volt, kit úgy szeretett látni, ily szótlanul itt hagyta a házat? Az-e, hogy a jó barát csábította őt el? Az-e, hogy minő viharteljes élet fog várni a

Digitized by Google

leányra most? Vagy talán az, hogy a mire bátorsága volt a gyönge teremtésnek: odavetni magát a nemzeti művészet első égő áldozatai közé; ahoz neki, a költőnek még elég szive nincsen? Az már választott; ő pedig még habozik és készül magas állású úrnak!

A nagyasszony ráütött kezével az asztalon kiterített törvénykönyvre!

— Hallod-e te! Van-e ebben a könyvben valami paragrafus, mely az ilyen megsértésért boszút áll, igazságot szolgáltat?

— Nincs, felelt Kálmán.

— No hát a mennydörgő mennykő csapjon az ilyen törvényk¨nyvbe.

S minthogy a menydörgő mennykő nem volt elég serény a feladat teljesítésében, felkapá a nagyasszony maga azt a könyvet s úgy vágta a földhöz, hogy a fentisztelt magas úr sem tette volna különben.

Kálmán lehajolt a földre, hogy széthullott könyve leveleit összeszedegesse.

Erre a nagyasszony odarohant Béni bácsihoz, kinek ma a csizma épen nagyon nehezen akart fölmenni a lábára.

— Te! Te már ember vagy. Vármegye tisztviselője vagy. Ott ülsz a törvényszéknél. Neked kötelességed utánuk menni és visszahozni őket!

— Nekem! Hebegé Béni bácsi; s aztán csakhogy megkaphatta a taplósipkáját, a félig felhuzott csizmával kotródott menten kifelé a hátulsó ajtón a szobából.

A rémületet arcz még soha jobban ki nem fejezte.

A nagyasszony elkezdett kaczagni rajta. Két öklét összeszorítva, fenyegetőzött és kaczagott; majd a szive szakadt meg, úgy kaczagott.

Azután leült a pamlagra s elcsendesíté magát. Hallgatott sokáig és bámult maga elé mereven.

Kálmán azzal foglalkozott, hogy a széthullott könyv lapjait ismét rendbeszedegesse. Nagyanyja félretekintett rá nehányszor.

Digitized by Google

— Összeszedted már a könyvedet? Kérdé aztán egyszer.

— Igen.

— Soká kell még készülnöd belőle?

— Már készen vagyok.

— Mikor indulsz a vizsgát letenni?

— Holnap, ha akarod.

— Jól van. Ezt szeretem. Ne légy már itthon. Ha a vizsgát letetted, elmégy patvariára Korczához; ha azt elvégezted, jurátusnak a főispánhoz. Azután leteszed az ügyvédi vizsgát s Pesten maradsz. Haza nem szükség jönnöd többé. Ha én látni akarlak, majd fölkereslek. Azután választhatsz pályát magadnak, a milyet akarsz. Lehetsz úr, lehetsz lump. Adok pénzt az egyikhez úgy, mint a másikhoz. Csak kettő nem lehetsz az én akaratommal: komédiás, vagy poéta. Nem beszélek róluk többet: sem a leányról, sem a csábitójáról. El vannak nálam felejtve. Ha a neveiket hallom, azt mondom rá: ki volt az? nem hallottam hirét! Nekem semmi közöm hozzájuk többé. Élhetnek, halhatnak miattam. De neked megtiltom, hogy velük, akár a himével, akár a nőstényével valaha szóba állj. Pedig koldulni fognak egykor. De ha én megtudom, hogy te valamelyiket, mikor az éhhalállal kinlódik, attól egy alamizsna falattal megváltottad, vagy egy beteg porontyát megszántad a bölcsőben, vagy egy elejtett szóval védelmére keltél, a hol gyalázni hallottad, ki vagy tiltva a házamból örökre. Nézz szét. A mim van, kilencz tizedrészét magam kerestem. Uraság, gazdagság, a mit rád hagyok. Szegény ügyefogyott Béni bátyádnak nem adsz belőle egyebet, mint holtig való ellátást. Ha tekintélyes világra való ember leszesz, éltemben kezedre adom minden vagyonomat, s ha korhely leszesz, ha elprédálod örködet, hagyom azt tenni; birói zár alá nem tétetlek; hanem ha lealázod magadat azokhoz az emberekhez valaha: eltaszítlak és elhagylak veszni, ha éhen, hát éhen! Én adott szavadat, fogadásodat, nem kérem, én nem

Digitized by Google

esküdtetlek. De te tudod jól, hogy a mit én fogadok, azt megtartom. Erre emlékezzél!

Kálmán odament nagyanyjához, annak kezét ajkához emelé, megcsókolá, s azután e szókat suttogá:

Még ma elmegyek. . . .

A MIT A PATVARISTÁK TANULNAK.

Egy hét mulva már ott volt Kálmán Korcza úrnak tintaszagtól keserü-savanyú irodájában.

A legelső, a ki megérkeztekor agybafőbe ölelte, Bíróczy volt. Mondta neki, hogy már várták; a principalis kapta nem csak az ő ajánlkozó levelét, hanem a nagymamáét is, a mely pedig ugyancsak meg volt bélelve; száz forint volt benne.

Még nem beszélhették ki magukat, a midőn Korcza úr is megérkezett. Az aztán még jobban örült Kálmán megérkeztének.

— Hahá, domine fráter! kiálta, mind a két kezével vállára veregetve: hát megérkezett? megérkezett? Letette az exament?

Kálmán sietett a kivívott testimoniumot előadni zsebéből.

— Tudom, tudom: «eminens ex omnibus». Mintha látnám. Pataki bizonyitvány?

— Igen is.

— Volt ott?

Kálmán szörnyű sértett arczot csinált erre. Ez mégis nagy megbántás mind Patakra, mind ő rá nézve.

Korcza úr kinevette a neheztelésével.

— Jól van jól, domine fráter (az már nem «audiát»), nem kell mindjárt megaprehendálni. Patvaristának semmiért sem szabad megaprehendálni. Mindegy az nekem, akárhogy tanult; akármennyit tud: nálam semmi egyéb dolga nem lesz, mint reggel addig aludni, a meddig tet-

Digitized by Google

szik; a haját szépen felfriziroztatni, délben az ebédhez rendesen compareálni, délután elmenni biliárdozni; este theátrumba, vagy a nagy gárdistához, lesz külön szoba, külön kapukulcs; csak hogy éjjel ne danoljon, mikor hazajön, s a fejét be ne veresse, ha a mészáros legényekkel összeverekszik. A pénze itt áll nálam; csak parancsoljon vele, s diktálja fel, hogy mire kellett? A nagymama küld a mennyi kell. Aztán ha megkiván valami irásfélét, csak szóljon, majd keresek ki valamit; ha pedig megtalálja unni, csak adja oda az «audiát»-nak, az majd lekörmöli helyette. A hajdum fogja kiszolgálni: hanem azt már kérem, hogy le ne itassa mindennap.

Kálmán hagyta ezt a szép instructiót mind a fejére kiöntetni, s nem tett ellenészrevételeket: ismerte már a principálisa furcsa szokásait.

Hanem aztán ő is megismertette azt a maga szokásaival.

Először is ő volt legelső, a ki felkelt a háznál, s mire a hajdu felébredt, ruháját, szobáját maga kitakaritotta; s mire a principális az irodába került, ő már régen ott ült az iróasztalnál és dolgozott. Nem is járt se mulatni, se korhelykedni; ült egész nap otthon.

Élvezte az egyedülléteIt.

Ez az első foka az uraságnak, mikor az ember kivívta az életben, hogy saját szobája legyen.

A második aztán az, mikor saját kenyere van.

Végre elérte Kálmán azt a boldogságot, a mi után oly régen vágyott, hogy van egy kis félreeső odúja, kertrenéző ablakkal; a hol senki sem gondoz rá, nem lesi, nem beczézi, a hol átadhatja magát annak a gyönyörnek, a mit a gazdag kedélynek az egyedüllét nyujt.

Mikor üres ideje van, mikor az irodai munka elfogyott: ő hátra mehet kis szobájába; bezárkózhatik; előveheti ládája fenekéről rejtegetett kincseit, az átokkal tiltott verseket; elolvashatja őket fennhangon; deklamálhat, lelkesülhet, könyezhetik: senki sem látja meg. Irhat újat. Drá-

Digitized by Google

mát, vígjátékot. Mennydöröghet magas páthosz hangján; kaczághat a humoros helyzeteknél; nem leskelődik utána senki, aki azt megkérdené: megbolondultál-e?

Majd megint, mikor a művészi vágyak veszik elő: rajzónja, festékei jelennek meg az asztalon. És fest ábrándos tájképeket, szörnyű jeleneteket saját drámáihoz, phantasticus alakokat: miket nagyon szégyenlene, ha valaki meglátná. El is titkolja jól. Mikor szobája nyitva van, semmi nyoma festéknek, képnek, irásnak; a kard is a maga helyén, mintha nem is harczolt volna az előtt egy órával Csák Máté kezében Róbert Károly ellen!

Senki sem sejti az ő titkos gyönyöreit!

Az irodában oly prózai szorgalommal másolja az okiratokat, mint egy gép. Teszi magát, mintha azok a pörök őt nagyon érdekelnék. Eljár Korcza úrral, ki nagy uradalmak jogigazgatója, az urbarialis törvényszékekre s oly szorgalommal vezeti azoknak jegyzőkönyveit, mintha őt érdekelnék legjobban azok az aprólékos nagy bajai az egymás közt veszekedő két parasztnak, a miknek a vége rendesen az, hogy egyik se kap semmit. Vannak azután megint más forma perek, a mikben mind a két paraszt kap valamit: — mogyorót — a fáját.

Az ilyen pereket nem igen szerette Kálmán; mert neki kellett rendesen a deresnél jelen lenni és számlálni a kiszolgáltatott adagokat; a mi nem az ő kedélyéhez való mulatság volt.

Egyszer megsokallta az igazságszolgáltatásnak e nemét Kálmán, s mikor az úritörvényszéken a kriminпородáliákra került a sor, megmondá Korcza úrnak, hogy ő már haza megy s majd elküldi maga helyett Biróczyt. Hanem akkor épen nagy szükség volt rá, mert jegyzőkönyvet senki sem tudott oly jól fogalmazni, mint ő. Korcza úr tehát azzal biztatá, hogy ne menjen el, holnap érkezik haza a tiszttartónak a leánya, a ki egy olyan gyönyörű teremtés, a minőt még soha sem látott; aztán mindennap a tiszttartónál szoktak ebédelni, vacsorálni. Erre a kecsegtetésre

Digitized by Google

hát csak ott maradt még egy nap, s csinált jegyzőkönyvet estétől reggelig s dirigálta a streich-terzetett, vocal-solo kisérettel reggeltől délig; hanem a szép tiszttartó leány nem érkezett meg.

S ezzel a biztatással még néhány napig ott tartották: a szép tiszttartó leány még akkor sem érkezett meg; valószinüleg nem is volt a világon; hanem aztán Korcza úr jutalmul az ötödik napon egy papirba tekert csomagot nyujta át titokban a dominus fráternek, mint «diurnumot», mit az szerénykedett elvenni; de a principális csak a markába nyomta: «megérdemlette domine fráter, azért a közrend és törvény érdekében elnyűtt sok mogyorófáért».

Mikor aztán Kálmán megnézte, hogy mi van a papirosban? talált benne öt szem mogyorót. Tehát öt napi hivatalos fáradságáért kapott öt szem mogyorót, meg egy biztatást, hogy majd látni fog egy szép leányt. Mai világban azt a diurnumot keveselnék.

De hiszen Kálmán nem volt rászorulva az accidentiákra. Korcza úrnál ott hevert az első hónapra küldött száz forintja. S még egy huszast sem kért ki belőle. Korcza úr gondolá: még hazulról van neki pénze s jól tud vele gazdálkodni.

Hanem egyszer egy jogi perben hirtelen sok pöriratot kellett lemásolni, melyre az illető fél rászánt húsz bankóforintokat, csak hogy másnap reggelig meglegyen. Korcza úr elmondá e körülményt patvaristáinak s azt ajánlá nekik, hogy majd a királyi táblától ideszólit egy pár irnokot, hogy segitsenek a leirásban. Nagyon meglepte azután, mikor Kálmántól azt hallá, hogy majd leirják ők ketten Sándorral; nem kell osztozó. Le is irták az okmányokat reggelig s a húsz forinton megosztoztak.

Ekkor kezdte a joggyakornokát közelebbről ismerni Korcza úr.

Mindjárt közölte tapasztalatát a nagyasszonynyal.

Minek következtében azután nem sokára kapott Kál-

Digitized by Google

mán hazulról egy ötpecsétes levelet, melyben volt száz forint, meg ezek a sorok:

«Te kevély Kámbizes!»

«Csak nem akarsz ahoz a pénzhez nyulni, a mit Korczának küldtem számodra, hogy ne kelljen kérned, számot adnod róla és megköszönnöd. No hát itt küldöm most egyenesen a kezedbe. Ne adj róla számot; ne köszönd meg.»

«Alázatos szegény nagyanyád»

«Erzsébet.»

Kálmán mit csinált ezzel a pénzzel?

Nagyanyjának csak a virágos kertjében volt még öröme. Tavaszszal már kezdődött a tulipán idény, az ő büszkesége eddig. De tavaly óta, hogy a főispán kertében meglátta a szép Wellingtonokat, azokat a magasra növő tulipánokat, miknek szirma rózsaszinü, zöld szegélylyel s sötét csokoládészin és sárga csikokkal, azóta egészen elromlott a kedve. Azokat pedig csak Harlemből lehet kapni s darabja öt forint. Ily tömérdek pénzt a nagyasszony a maga gyönyörüségére ki nem ád.

Kálmán meg akarta lepni nagyanyját. Hogy a meglepetés annál tökéletesebb legyen, a megszerzett húsz darab tulipán hagymát Béni bácsinak küldé, azzal az utasitással, hogy a Wellingtonokat titokban ültesse el a mama tulipános virág-ágyába.

Béni bácsi értette az ilyen tréfát, hiszen olyan jó gyerek volt szegény. Egyszer, mikor nagy eső volt, nem félhetett, hogy a mama meglepi a kertben; maga lement oda, s húsz régi, egyszerü tulipán hagymát kiásott az ágyból, s helyébe kaparta a Wellingtonokat. S nehogy a kiszedett hagymákról rájöjjenek a kegyes csalásra, kenyeret szelt le hozzá s megette őket kenyérrel a becsületes jó ember. Egy kis német hast kapott tőle, hanem elmult az magától.

Milyen nagy volt aztán a mulatsága, mikor egyszer csak látta a nagyasszony az idegen pompás Wellingtonokat kinyilni, a mikről semmi tudomása nem volt.

Digitized by Google

Persze Béni bácsi csak kaczagott és tánczolt, mikor vallatóra fogták, hogy mint kerültek ezek oda?

A legközelebbi havi pénzét aztán következő sorok kíséretében kapta Kálmán:

«Te csúf ember!»

«Azt gondolod, nem kitaláltam, hogy ez is a te mesterséged volt? (Ide egyptomi hieroglyphképen egy gondosan megszáraztatott és lenyomtatott tulipán-szirom volt közbe ragasztva a Wellington kelyhéből.) Hej, de kevély vagy! Az apádtól maradt rád. Az meg tőlem örökölte. Hanem azért haragszom rád, szerető nagyanyád, Erzsébet.»

A haragos levelek aztán soha sem maradtak el; telve büszkeséggel, telve szeretettel, megtömve gorombasággal és pénzzel.

Kálmán válaszai pedig annál rövidebbek voltak. Egyszerű köszönet. Nem tudott hizelkedni.

S valami titkolnivalója volt.

Minden gondos szülő, ki a nagyvárosba ereszti fiát, gondosan lelkére szokta kötni, hogy óvja magát a csábító szép hölgyektől? Hány óvja magát aztán? Bizonyos, hogy egy sem vallja meg.

Kálmánt pedig mindennap meglátogatták a legcsábítóbbak, a legveszélyesebbek a hölgyek között, s éjféleken túl élveztették vele az olympi gyönyört, melyet nem jó megismerni emberi idegeknek: — a múzsák.

Kálmán lázadó volt nagyanyja parancsai ellen. Ezt titokban kellett tartania. Még principálisa is csak úgy véletlenül jött rá egyszermásszor a poétázásra. Szorgalma az irodában példányszerű volt. Hanem ügyességéről a pörös dolgok elintézésében nem lehetett hasonlót mondani. Korcza úr föltette magában, hogy majd ebbe is beleoktatja. Amint Biróczynak a gyakornoki ideje letelt, s feljebb szállt királyi táblai jegyzőnek, Korcza úr annak a teendőit is Kálmánra bizta. Az ő dolga volt azontúl a látogató clienseket elfogadni, azoknak pöreik mibenlétéről fölvilágositásokat adni, következőleg pöreiket tanulmá-

Digitized by Google

nyozni, kivánságaikat kiballgatni s azokról főnökét értesíteni; az átadott pénzeket átvenni, nyugtatványozni; azokról naplót vezetni, a mi fiatal emberre nézve a legveszedelmesebb próba. Azután versirás és számadás, az két különböző dolog. Nappal prókátor, este poéta? Ez nem megy. Valamelyiknek meg kell bukni.

Egy reggel Korcza úrnak személyes informatióra kellett menni valamennyi septemvirhez; délig megtartott a munka, annálfogva a teendők egész sorozatát elszámlálta eléje, miket Kálmán sorba feljegyzett naplójába.

— Igaz! szólt Korcza úr, még egyszer visszatérve az ajtóból. Majd elfeledtem. Ha az a molnár el talál jönni, Tóthnak hivják, a kiről már beszéltem, hogy valami erőszakoskodási esete van Decséry gróf ellenében: hát már kiegyeztem vele a gróf nevében. Tóth fizet húsz forintot, én pedig csapatok rá huszonötöt, s azzal quittek vagyunk. Hát ha idejön az alatt, csak absolválja, domine fráter. — A hajdu lássa el az embert oda hátul a fakamarában; de maga ott legyen, mert különben megteszi a paraszt, hogy egy üres zsákot fog maga helyett püföltetni s ő jajgat hozzá. Hanem addig el ne eresszse, míg meg nem fizet; ha le nem teszi a birságot, tartsa csukva a fakamrában, míg haza jövök. Ha pedig fizet, adjon neki a pénzről nyugtatványt; viszont a huszonöt botokról Tóth adjon nyugtatványt, hogy megkapta. Értette? De aztán valami poétaság ne jőjjön ki belőle.

Korcza úrnál ez volt a megbántás legmagasabb mértéke, ha valamire azt mondta, hogy poétaság!

Alig ment el Korcza úr hazulról, Kálmán még jóformán hozzá sem fogott a napi munkához, midőn a kettősajtó külsőjén elkezd valaki koczogtatni, azután a két ajtó között nagy czihelődés támad, valaki erősen zsúrolja a talpát, köhécsel, mint mikor az alázatos paraszt készül bekopogtatni, s nagy czeremóniát csinál hozzá.

— Szabad már no! kiált eléje Kálmán türelmetlenül.

Azzal lassan felnyilik az ajtó; egy halaványkék posztó-

Digitized by Google

ruhás alak, fontostalpú csizmában, fején a szürkés hosszú haj nagy görbe fésüvel hátrafelé simítva, oldalán posztószéltarisznya, megkisérti, hogyan lehetne felényi ajtónyitáson beférni, mint a mekkorát a termete elfoglal? mig végre csakugyan megengedi magának, hogy átfeszüljön a megnagyobbított nyiláson, s akkor aztán elkezd hálálkodni, mindenféle jó reggeleket kivánva a nemzetes ifjú úrnak, míg végre kisüti, hogy itthon van-e a tekintetes fiskális úr?

— Nincs itthon. Mi tetszik?

A kopott dolmányú alaknak olyan hamis alázatossággal mosolygó képe van, mintha mindig valami tréfán törné a fejét, a miről maga semmit sem akar tudni. Ott megáll az ajtóban s nagy jámborul elkezdi:

— Hát kérem alássan, én vagyok az a Tóth.

— Áh! tudom. Contra Decséry. Fizetni jött?

— Igen is, fizetni jöttem.

— Megkapni valamit?

— Igen is, kapok valamit.

— Hát hallja, kedves földim, engem az egész dolog elintézésével megbizott a főnököm. Kendnek huszonöt botot kellene kapni.

— Huszonöt botot, ugy-e? Kérem alássan. Oh! köszönöm alássan.

— No, az egyezség szerint. Hanem hát én azt absurdumnak találom kiszolgáltatni, s elégnek tartom: ha kend nyugtatványozza előttem, hogy megkapta.

— Hogy megkaptam a nehéz botokat? Értem igen is. És hát nem kell megkapnom? Oh! milyen kegyes a nemzetes patvarista úr.

— No, hát itt a kész nyugtatvány! Tud kend irni?

— Valami keveset.

— Hát csak firkantsa alá frissen. Mert ha haza talál jőni a főnököm, az nem fogja ilyen simán elereszteni.

— Ejnye hát ugyan siessünk vele.

A kopott ember odament az iróasztalhoz s igen szép

Digitized by Google

gömbölyű betükkel aláirta a nevét annak a nyugtatványnak, melyben elismeri, hogy mai napon az egyezményes mogyorósujtásokat fogyatkozás nélkül a szó minden értelmében felvette.

— No, ezen átesett kend. Már most csak fizesse kend le azt a kis pénzt; aztán elmehet Isten hirével.

A kopott ember csak ravaszul mosolygott, az állát simogatva.

— De már azzal a kis pénzzel majd csak megvárom a fiskális urat.

Kálmán mérgesen csapta le a tollat kezéből, a mivel épen nyugtatványt akart irni arról a 20 forintról. Ez mégis nagy parasztság. Húsz forintot nem merni az ő kezébe letenni.

— No, hát ha meg akarja kend várni a fiskális urat, akkor menjen kend ki, a hajdu majd be fogja zárni a fakamarába, míg a fiskális úr hazajön; ez a parancsolat. Ott várhat kend délig.

— Köszönöm kegyes jóakaratát.

Kálmán csengetett a hajdunak; az elvezette a kopott embert a kapott utasítás szerint. Már most hadd izzadjon ott a fakamarában délig, ha olyan pimasz.

Hanem Korcza úr jóval hamarább hazajött délnél, valami szükséges iratokért.

Kálmán jelenté neki, hogy itt volt a Tóth; megkapta, a mi neki dukált, itt a nyugtatvány róla.

Korcza úr bele sem nézett az irásba, azt mondta: jól van.

— Hanem a pénzt nem akarta másnak lefizetni, mint a fiskális úrnak. Annálfogva becsukattam addig a fakamarába, míg haza tetszik jönni.

— Nagyon jól tette. Hát csak hozassa elő a hajduval frissen, mert még vissza kell sietnem. Várnak ő méltóságaik. Azokat egy rossz paraszt miatt nem várakoztathatom.

A hajdu nagy hirtelen előtermett a kopott emberrel, ki ismét csak oly mosolyogva és alázatosan lépett be a szo-

Digitized by Google

bába; de a kinek láttára Korcza úr ijedtében felrugta a háta mögött őgyelgő karszéket.

— Ezt csapatta meg, domine fráter! Tyüh! Kutya kutyánszki! Hisz ez nem Tóth, a molnár, hanem Tóth, a hódmezővásárhelyi compossessor!

Korcza úr az üstökéhez kapkodott s fél lábával tánczolt dühében, ijedtében.

— Kutya-kutyánszki! Lába-labánszki!

S végre kiterjesztett karokkal rohant Tóth uram nyakába, azt kérlelgetve ölelvén összevissza: Ne haragudjék, kedves, édes Tóth uram. Lássa! (szólt szörnyű megvetéssel mutatva Kálmánra.) Ilyen a poéta.

Tóth uram csak mosolygott. Kálmán pedig igen okosan képzelte magát védelmezni, ha fölfedezi, hogy hiszen nem csapatta ő meg Tóth uramat, csak épen nyugtatványt vett az «elvben» kiszolgáltatott botokról.

— Micsoda? kiálta Korcza úr, mérgesen csapva a botnyugtatványra. Hisz ez a védelem rosszabb a vádnál! — E szerint ez a nyugtatvány egy falsum! Domine fráter e szerint bevallja, hogy egy huzomban hamisított, csempészett és egy kézre játszott az ellenféllel.

Kálmánnak csak nyitva maradt szeme, szája; ennyi kriminális bűnt fedezve fel magában.

Hanem akkor már közbelépett Tóth uram.

— Ne tessék zsörtölődni monda, Korcza úr kezét megfogva. A nyugtatvány igazat mond. Itt a bizonyság; szóljon a hajdu. Megkaptam-e a huszonötöt?

— Igen is meg, bizonyítá a hajdu. Mikor kijött a nemzetes Tóth uram, azt mondá nekem: Jőjjön kend velem a fakamrába, János, s hozza a pálczáját. Én most odabenn aláirtam egy nyugtatványt huszonöt botról; ha én azt meg nem kapom, vagy nekem lesz miatta bajom, vagy annak a becsületes patvarista úrnak. Hát csak adja kend ki; de ne üssön kend nagyon, mert ha felkelek, olyan olvasatlan huszonötöt verek kendre a saját botjával, hogy ötvenrül adhat quietáncziát. Ekképen történt.

Digitized by Google

Korcza úr elkezdett kinjában fütyülni, s a tarkóját, meg a tomporát ütögette a tenyereivel.

— Jajajajajajaj! S még becsukatja a fakamrába! Tóth Mátė uramat Tóth Mátyás helyett! Tudja-e domine fráter, hogy ez a leggazdagabb úr egész Csongrád vármegyében?

Kálmán meg akarta mutatni, hogy a szóbeli perlekedésre is készült, s előadá védelmét.

— Én kérdeztem az illustrissimétől, mikor bejött, hogy gróf Decséryvel való ügyben jött-e? Azt mondta: «igen». Fizetni jött-e? Azt mondta: «igen». Kapnia kell-e valamit? Azt mondta: «igen». Kérdeztem, huszonötöt kell-e kapnia? Azt mondta: «köszöni szépen».

Erre mind a hárman nevetni kezdtek: cliens, principális és hajdu.

Tökéletes igaza volt a poétának.

Korcza úr diákra forditotta a szidást; úgy tett, mintha Kálmánt szidná.

— Sed bene ipsi contigit? Quare portat tales braccas cucuricinas? Vellem, quod accepisset quinquaginta solidos!

A mi magyarul annyit tesz, hogy: úgy kell neki, bár ötvenet kapott volna keményül, minek jár kukoricza nadrágban?

Aztán folytatta magyarul.

— Persze, hogy a gróf Decséry-féle ügyben jött Tóth uram; persze, hogy fizetni jött; persze hogy kapni jött valamit. Üljön le domine fráter az asztalhoz s segitsen a pénzt megszámlálni. Tessék Tóth uram.

Tóth uram tehát előbbre lépett s mosolygó hunyorgással vont elő a szeredásából egy szatyinggal átkötött nagy csomagot, oda-helyezve azt Kálmán elé.

— Ennek két ezer darab öt forintosnak kell lenni.

— Számlálja meg domine fráter.

Kálmán sorba rakogatta a bankókat egymás hátára. Milyen nagy határ pénz. Meg van! A principális átvette s ő is megszámlálta újra.

Digitized by Google

Ekkor Tóth uram egy másik csomagot vett elő a posztószél tarisznyából.

— Ennek meg ezer darab tiz forintosnak kell lenni.

Az is hasonló mustrán ment keresztül.

Aztán még egy harmadik, meg egy negyedik, megint ötödik és így tovább következő csomag került elő a zsiros iszákból, megannyi tizezer forintok egy felmarkolásra. Mikor már a tizedik csomót számlálta Kálmán, aggódva tekintett a bűvös szeredásra, valjon adja-e még? De már lappadni kezd.

A következő csomagot ezzel a szóval kotorázta elő a kopott ember.

— Itt van pedig ötszáz darab százas.

Ötvenezer forint.

Kálmán izzadt a pénzszámlálásban. Ujoncz embernek nagy hőséget okoz az, mikor nagy bankjegyek futnak végig az ujja hegyén.

Ez is meg volt. No, az excellentiás urak ugyan várhattak Korcza úr visszatértére.

— No, még ez a kevés. Ez már az utolsó csomó. Harmincz darab ezeres.

Attól izzadt még csak Kálmánnak az üstöke.

S mekkora volt a diadala, mikor kétszer is végig számlálva a veszedelmes nagy bankókat, a felfedező hevreka hangján kiálthatá:

— Ez nem harmincz, hanem harminczegy darab!

Tóth uram nem hogy meg lett volna lepetve e felkiáltás által, sőt inkább ravasz, előre kigondolt mosolygással mondá rá:

— Igen is. Tudom. Annak a fölösleges ezeresnek van valami története. Ha nem sajnálja a tekintetes úr meghallgatni, elmondom. Én ezen lefizetett summáért megvettem gróf Decséry úr ő kegyelmességének azon pusztáját, mely az én másik két pusztám között feküdt, hogy onnan könnyebben gazdálkodhassam az egész birtokom fölött. Annálfogva az ottani lakásba szándékozom bele-

Digitized by Google

költözködni. Hanem hát megvallom, hogy egy dolgot nem vettem észre, csak mikor a feleségemmel megvizsgáltuk a vett birtokot. Hiába: az asszonynak csak hamisabb szeme van; mindjárt meglátta. Hát a lakás kapujával szemben van egy domb, azon a dombon egy négyszegletü kerítés, annak a közepében egy márványkő feszület, a melyet a Decséry grófok állíttattak oda. Tetszik tudni: én kálvinista vagyok. Engem ugyan nem bánt a más vallása s én a plébánusnak is köszönni szoktam az utczán. Hanem hát tetszik tudni, hogy az asszonyféle milyen portéka? Annak nem lehet befogni a száját. A mint az asszonyom meglátta ott a feszületet, elkezdett darálni, hogy az ő neki oda nem kell! És mindenféléket beszélt. Tetszik tudni, nagyon szabad szája van az asszonynak. A feszületet úgy hija, hogy «a fanyelü szent», a mi elég csunyaság tőle. Elégszer megszidtam érte, de nem fog rajta. Már most találja ezt egyszer valami idegen meghallani, még feladnak, még becsuknak érte mind a kettőnket s aztán ülhetünk a tömlöczben nagyméltán. Hát én arra könyörögném a tekintetes fiskális úrnak, venné rá az eladó gróf urakat, vinnék el a jószágomról a maguk jószágára azt a tiszteletre méltó szent képet. Jobb lenne az mind a hármunkra nézve.

— Hja! kedves nagyuram, Tóth uram! monda Korcza úr, ez nehéz állapot lesz. Az servitus. Az együtt jár a jószággal. Azt bizony nem tudom, hogyan lehetne onnan elmozdítani. Ahoz nagyhéten búcsújárók szoktak sereglени, meg buzaszenteléskor, aztán körösztjáró héten. . . .

— Még processio is! szörnyedt el Tóth uram.

— Aztán az az egész domb szentelt föld. Ha a keresztet el akarják vinni onnan, a dombot is el kell hordatni. S hol van az eladott jószághoz a Decséry uradalom? Négy napi járó föld. Hisz ez pogány pénzbe kerülne a grófnak!

— Hát hisz arra való ez a harminczegyedik ezeres! szólt hunyorgatva Tóth uram. Ezer forintból csak kikerül a költség. Ennyivel fizetek többet a vételáron kivül, ha a

gróf urak olyan kegyesek lesznek a maguk körösztjét elvitetni tőlem. Elég köröszt már én nekem az a nyelves asszony.

— No, jól van. Én megpróbálom. Monda Korcza úr fontoskodó képpel. De az nehéz dolog, nagyon nehéz dolog: nem igérhetek semmi bizonyosat.

— No csak tegye meg a tekintetes úr. Nem leszek ám érte háladatlan.

— Megpróbálom. Tessék ma estére visszajönni. Addig is domine fráter Kálmán fogalmazzon egy ügyvédi meghatalmazást e tárgyban s Tóth uram irja alá. Én pedig megirom a nyugtatványt erről a kis pénzről.

Ez volt tehát az a «kis pénz», a mit Kálmán nyugtájára nem akart átadni Tóth uram. Tóth uramnak igaza volt. A fiskális nyugtáját aztán megköszönte.

Kálmánnak is motyogott valami köszönetfélét, de ez nem is nézett felé. Restellte az egész történetet.

Tóth uram aztán nagy hálálkodások után odább állt; Korcza úr a pénzcsomagokat elzárta egy vasas ládába, a minek a nagy kulcsai egy szarvasbőr zacskóban álltak, azokat megint elzárta a szekrényébe, a szekrénye kulcsát aztán végre bedugta az iróasztala nyitott fiókjába. Ilyenformán aztán, mintha el se zárta volna a pénzt. Csak környezetének folytonos becsületessége őrizte, hogy mindennap ki nem rabolták.

Akkor aztán szaladt a félbehagyott informatiót folytatni.

A mint principálisa eltávozott, akkor kezdett csak Kálmán papirosaiból felnézni. A legelső tárgy, a mi szemét megszurta, egy papirosba takart valami volt az asztalán. Valami lapos gömbölyü, a milyen a pénz szokott lenni. Ezt bizonyosan Tóth uram tette ide a nagy hálálkodás közben, mint fáradsági dijt a patvarista számára.

Kálmán felbontá, mi az? Egy két garasos volt.

Hogy felugrott a helyéből mérgesen!

Digitized by Google

Hiszen az is nagy boszuság, ha az embernek egy tallért ajándékoznak, mikor nem hajlandó azt elfogadni, de pláne egy két garasost! Egy vastag veres rézpénzt!

Hogy nem ütheti a hátához!

Tréfálni akart a gazdag paraszt? vagy igazán két garasra becsülte Kálmán hivatalos kharakterét?

Ez már mégis nagy boszuság!

Most már hova szaladjon utána?

Hanem hiszen majd visszajön estére! Addig hadd álljon ott a két garasos.

A mint e fölötti rossz kedvében nagy mérgesen lépdel végig a kis szobában, egyszer csak halk kopogást hall az ajtón.

«Szabad!»

A kopogtatás ismétlődik.

«Szabad már!»

Meg ujra kopogtatnak.

— Ejnye, ki az már?

Odasiet, feltárja az ajtót. Ki az, a ki nem tud bejönni?

Egy alázatos, összetöpörödött öreg emberke áll az ajtóban; egész termetét egy hajdan kék, most már fakó, hét galléru köpönyeg fedi. Kalapját jó előre levette és a kezében tartja. Kopasz fejének hajaszálai hátulról előre húzva takargatják mostohául a deficitet. Arczának soványsága azt látszik hirdetni, hogy ime egy ember, a ki mások irgalomkenyerén éldegél. Alázatos modora mindenben megegyez külső megjelenésével. Még a bajusza is oly kurtára van nyirva s csak az orra előtt van egy kis darabon, mintha az is bocsánatot kérne, hogy bajusznak bátorkodott születni.

Az alázatos kis emberke szerény meghunyászkodással monda:

— Alázatos szegény szolgája az úrnak.

Kálmán okulva a legközelebbi felsülésén, gondoskodott róla, hogy ezentul minden kopott külsejü látogatóval a

Digitized by Google

legnyájasabban bánjék s annálfogva még annál is szerényebben viszonza:

— Legalázatosabb szegény szolgája uraságodnak! Mit tetszik parancsolni?

A szerény emberke fél tenyerét ajkáig emelve, suttogá szemérmetesen:

— Lehetne-e szerencsém a tekintetes fiskális urhoz?

Kálmán pedig mind a két tenyerét mentegető mozdulatra emelve, suttogá még szerényebben:

— Nagyon sajnálom, de most nincsen idehaza.

A szerény látogató erre valódi inséges szuplikáló hangon könyörge:

— S mikor lehetnék szerencsés itthon található, kérem alázatossággal?

— Bizony nem tudom az idejét megmondani, kérem alázatossággal. A kis kopott ember az alatt folyvást a kezében tartá a kalapját, s a nyitott ajtó küszöbén állt.

— Egyébiránt mit kiván uraságod a princzipálisomtól? Kérdé tőle Kálmán, mert már be szerette volna csukni az ajtót.

A szerény emberke alázatosan félregörbitve nyakát, s két tenyerét egymás fölött simogatva, nyögé ki:

— Egy kis pénzecskét, kérem alázatossággal.

No biz ezt Kálmán hamarább is kitalálhatta volna. Az első rátekintésre kivehette, hogy ez is egyike azoknak a kóbor kéregetőknek, a kik mindennap benyitogatnak Korcza úr irodájába, először munkát kérve, s minthogy az nincs, egy kis segitségért esedezve, s a kiket Korcza vagy kikerget, vagy kielégít egy pár krajczárral, a hogy épen kedvében találják.

Nosza eszébe jutott az elkárhozott két garasos.

Menten sietett az iróasztalához, s aztán nagylelkü pártfogói arczczal jött vissza az öreg urhoz.

— No hát itt van egy kis pénz, öreg uracskám; szólt markába nyomva a két garast, már most az Isten áldja meg békével.

Digitized by Google

Az öreg úr nagy háladatossággal fogadta az emberbaráti adományt.

— Köszönöm alázatossággal a tekintetes ifju úr grácziáját. Az Isten adjon érte ezer annyit; magamat kegyes jóakaratába ajánlom. Alázatos szegény szolgája.

Még a becsukott ajtón kivül is hálálkodott; Kálmán utána nézett az ablakon. Az öreg úr még az utczán is levette a kalapját előtte, mikor az ablakban megpillantá.

Kálmán azután leült a hivatalos munkáját folytatni.

Egy óra mulva visszakerült Korcza úr; még a folyosón elkezdett kiabálni a hajdunak, hogy tudassa a szakácsnéval, hogy ma úri vendég lesz itt ebéden.

— Nem keresett valaki az alatt? Kérdezé azután Kálmántól, a mint benyitott.

— Valami kéregető. Elutasitottam, felelt Kálmán, fel sem nézve az irásból.

Korcza úr át sem öltözött, mikor haza érkezett, sőt még a kopott bőrsipkája helyett is a himzettet nyomta a fejébe.

Kis idő mulva megint hangzott az a gyanus kopogtatás az ajtón, háromszor egymásután, s a sok «szabad! tessék! herein!» biztatásra végre ki is nyilt az ajtó s nagy alázatosan tolakodott be rajta az iménti kopott öreg úr.

Kálmán boszusan csapta le a tollát s már a nyelve hegyén volt, hogy azt kiáltsa Korcza urnak: «már megint itt van!» de Korcza úr átváltozása elég jókor elvágta az útját.

A mindig pökhendi arcz, melylyel Korcza a világot fogadta, egyszerre udvariassá változott a belépő láttára, ugrott a székéről, futott az érkező elé, utközben bókokat csapva kurta mazurka lépésben.

— Áh! alázatos szolgája excellentiádnak!

Excellentiádnak!

Kálmánnak elakadt a lélekzete.

Ő ezt az excellentiás urat épen most expediálta ki az ajtón egy sustákkal!

Digitized by Google

Az excellentiás úr pedig minden bókot kétszeresen visszaadott; egyszer Korcza úrnak, másszor Kálmánnak hajtva meg magát, finom, de mindig alázatos nyájassággal.

— Frissen, domine fráter! kiálta Korcza úr, segítsen levetni ő excellentiája köpenyegét.

— Oh kérem alássan, meg nem engedhetem. Tiltakozék az excellentia. S nem engedte, hogy valaki szolgálatot tegyen körülötte. Maga leölté a köpenyét, azt összehajtva letette egy székre s maradt egy szál kabátban, mely szinte olyan kék volt, mint a köpönyeg, szinte olyan kopott és bársonygalléru, állig begombolva; úgy hogy a gyémánt keresztnek, melyet nyakában viselt, csak a felső hegye látszott ki rajta.

— Méltóztassék ide a pamlagra leülni excellentiádnak! Kálmán fráter, adjon egy zsámolyt ő excellentiája lába alá.

— Óh köszönöm alásan; meg nem engedhetem. Egészen jól van így. Csak hadd folytassa a munkáját a generose domine Kálmán.

Kálmán szeretett volna kiszaladni a szobából; de nem lehetett. Korcza úr inte neki, hogy maradjon; szükség lesz rá.

Mintha tövisekre ültették volna le!

— Vártam már excellentiádra; monda Korcza úr. Lesz szerencsém ebéden itt tisztelhetni.

— Oh enyém lesz a szerencse.

— Tóth Máté elhozta a pénzt. Pontos volt. Méltóztassék azt rögtön átvenni.

Tóth Máté! Akkor ez hát Decséry gróf!

Most szerette volna már aztán Kálmán a fejét a falba verni! Hisz ez a kopott öreg úr, a kinek ő két garast ajándékozott, az apja annak a főispánnak, a kihez ő neki majd jurátusnak kell menni. No ez szép első találkozás volt. Égett még a füle hegye is.

S ő excellentiája mind ezt nem látszott észrevenni.

Digitized by Google

Korcza úr előadta az átvett pénzt; a gróf összeszámlálta azt, s azután még negyven darab ezerest tett hozzá, úgy adta vissza az ügyvédnek, ő is egy jószágot vásárolt azon, melynek rögtön le kellett tenni az árát.

Ez volt az a «kis pénz», a miért az ügyvéd urat kereste.

Kálmán az ökle hegyével kommantgatá a homlokát s mondogatta magának: «óh te poéta! oh te bukfejes! Nem volt elég egy nap egy bakot lőnöd, még rá is kellett dupláznod?»

A pénzszámlálás, a nyugták és ellennyugták kicserélése délig elfoglalták az időt; akkor aztán Korcza úr félre inté Kálmánt s suttogva adá neki az utasításokat, hogy patvaristai kötelességéhez képest minő, hová eldugott palaczkokat hozzon fel ez alkalommal a pinczéből? Maga nyitogassa fel és szedegesse ki a dugóit.

Kálmán ugyancsak haragudott magára. Kedve lett volna ma nem adni magának ebédet. Alig akart előkerülni a pinczéből.

Aztán azt a nagy hirkust még csak jóvá sem lehet tenni semmiképen!

Mire visszakerült a palaczkokkal, már akkor a két úr az ebédnél ült: a levest el is költötték. Az ajtón keresztül hallhatá, hogy nagyon kaczagnak valamin.

A mint belépett az ajtón, egyszerre elhagyták a kaczagást.

Világos, hogy a két garasnak nevettek.

A gróf ugyan egyszerre oly komoly szelidségbe hozta arczvonásait, hogy azokon semmi gúnyt nem fedezhetett fel; hanem Korcza úrnak idő kellett hozzá, ha egyszer nevetésre kuszálta képe ránczait, míg azokat megint más configuratióba birja összerendezni.

Az egész ebéd fölött valahányszor Korcza úr rápillantott Kálmánra, minden tekintetéből kiolvashatta a «két garas» fatalis esetét.

Alig várta, hogy vége legyen az ebédnek s aztán osonhasson valamerre.

Digitized by Google

De pedig nem adatott meg neki az elosonhatás; a mint felkeltek az asztaltól, Korcza úr megfogta Kálmánt fejénél fogva, ez volt nála a bevezetési formaság s oda állítá ő excellentiája elé, e szavakkal mutatva őt be:

— A főispán úr ő excellentiájának leendő júrátusa.

— Van szerencsém; mondá ő excellentiája. Sok jót hallottam uram öcsém felől beszéltetni. Szép készültségü, jó erkölcsü ifju. Nagyon örülök, hogy a fiamhoz jő jurátusnak. Nekem is volt már szerencsém egyszer találkozni. (No most!) Jó szivéről akkor is meggyőződtem. Hanem azt jegyzem meg uramöcsémnek, hogy ha minden koldusnak két garasával fogja osztogatni a pénzt, akkor ön soha sem lesz gazdag ember.

Korcza úr röhögött, mint valami erdei manó; ő excellentiája is mosolygott nagy szeliden. Hanem azért a két garast csak nem adta vissza.

Ebéd után rendesen minden ember más ember, mint ebéd előtt. Ezt a száz esztendős naptár is bizonyítja. A terített asztal kiegyenlíti az emberek között a rang-, kor- és pártkülönbségeket.

Ebéd után a patvaristának szabad a principálisa anecdotáin nevetni. Ha jó nevető publikumot szolgáltat magában, még kedves embernek is fogják mondani.

A nyájas, alázatos excellentiás úr is kivetkőzik az eddigi feszes hernyóbáb hüvelyéből, s a fekete kávé és pipa mellett átalakul a régiekre visszaszállongó lepkévé.

Diákul beszélnek.

Decséry gróf Tacitus válogatott nyelvén; Korcza úr annál keresetlenebb konyhalatinsággal.

Oh! milyen jól esik mind a kettőnek, hogy kibeszélheti magát az édes anyanyelvén. Azon a nyelven, a melyben nevelkedett; a melyen gondolkozik, a melyen éjjel álmában beszél, a melyen az úr Istent megszólítja és viszont megérti; a mely a királynak és a nemes embernek a nyelve; a mely megkülömbözteti az urat a paraszttól, a férfit az asszonytól; a mely a «corpus juris» és a privi-

Digitized by Google

legiumok nyelve; a holtak és az örökké élők nyelve: a világnyelv, mely előtt minden nemzet meghajol, s a «senki» nyelve, mely senkit meg nem aláz.

Korcza úr csak akkor volt beszédes, akkor volt közlékeny, ha diákul beszélhetett, s Decséry gróf tündökölt, ékesen szóló lett, úr volt, ha latinra fordult a beszéd; magyarul csak alázatosan tudott megszólalni. Ha latinul szól hozzá Kálmán első találkozásukkor, bizonyosan nem kerül a két garasra a sor.

No, de miután ez a tréfa olyan jó hangulatba hozta az urakat, Kálmán is engedelmet kért, hogy szinte latin idiomában előadja azt az előzményt, mely a fatalis két garast az asztalára hozta.

Kiderült, hogy ebéd után ő neki is sokkal jobb előadása van, mint ebéd előtt.

Ő excellentiája nem győzte tarka zsebkendőjével törülgetni a szemeit, oly pompás derültségben tartá az a tréfás quiproquo, a mibe Tóth Máté uram Kálmán félreértése folytán került.

— Ad vocem! monda a gróf, kiverve pipáját. Azzal a Tóth Mátéval még énnekem valami végeznivalóm volna.

— Parancsoljon velem excellentiád, monda Korcza úr; ismét nyujtva a dohánydöbözt az illatos véki dohánynyal.

— A neki eladott jószágomon van valami tárgy, a mit szeretnék tőle visszanyerni.

Korcza úr futott fidibuszért. Kálmán látta, hogy irónnal a vékony papirszeletre valamit firkant a principális a gróf háta mögött.

— Kálmán fráter! gyujtsa meg ő excellentiája pipáját.

Kálmán a neki nyujtott fidibuson e szót olvasá: «taceat!» (hallgasson!)

— Mi legyen az a tárgy? kérdezé Korcza úr.

— Egy kőfeszület.

— Egy kőfeszület? Korcza úr úgy tett, mintha hasonló tárgynak hirét sem hallotta volna.

Digitized by Google

— Igen; egy fogadási emlék-kereszt, melyet nagyatyám állíttatott oda, midőn a pusztát donatióba kapta. Én bizony egészen megfeledkeztem róla, mert már husz éve nem voltam azon a pusztán; hanem nőm, a herczegnő, annál jobban emlékezik rá, s most egészen fel van háborodva miatta, hogy a családi szent ereklye a jószággal együtt egy schismaticus paraszt birtokába került; és semmiképen meg nem akarja engedni, hogy a kereszt kálvinista-kézen maradjon.

Korcza úr nagy füstfellegeket fujt a pipájából s nézett a maga alkotta ködbe.

— Hja! Ez pedig nehéz dolog! monda farizeus-képpel. A szerződésben minden ingatlan át van adva; a keresztet pedig sem lábas, sem ingó-bingó jószágnak nem lehet nevezni; az oda van építve.

Kálmán kezdte érteni Korcza urat; az meg akarja menteni Tóth Máté számára annak az ezer forintját. Dehogy értette! A poéta!

— De talán ide adná azt Tóth Máté uram szép szerével? Hisz ő semmi hasznát sem veszi.

— De igen is veszi hasznát. Azon szent ereklye egyuttal búcsújáró-hely; a pusztán levő csapszéknek főfőconsumensei épen a búcsújárók. A kereszt eltávolítása által Tóth Máté a regálejában fog nagy csorbulást szenvedni.

— Hát tudja mit? fiskális úr: egyezzék ki azzal a becsületes emberrel. Én nem merek a herczegasszony szeme elé kerülni a nélkül a kereszt nélkül. Tudja, hogy e tekintetben milyen szigorú nézetei vannak; s megszoktam már, hogy minden kedvét teljesítsem. Átadok önnek e czélra egy ezer forintot. Talán ennyivel megelégszik?

— Már nem tudom. Meg fogom kisérteni, monda Korcza úr; ott hagyva heverni az asztalon az előkerült ezerest. Hanem egytől óvom excellentiádat; nehogy személyesen érintkezzék ezzel a paraszttal; mert a paraszt nagyon furfangos! Ha észreveszi, hogy excellentiád mi-

Digitized by Google

csoda pretium affectionist helyez abban az ereklyében, hogy a kegyelmes asszony azt minden áron vissza akarja szerezni, majd tizszerannyival sem elégszik meg. Oh, azt csak én tudom, milyen furfangos a paraszt!

A gróf tehát ráhagyta Korcza úrra, hogy kerülje körül azt a furfangos parasztot, s igérte, hogy kedvező siker esetén ő sem lesz háladatlan e nagy szivességeért.

Kálmán most már többet kezdett érteni.

A discursust és negociatiót félbeszakitá azon jelenet, hogy az ajtón benyitott Tóth Máté uram. Most már minden bejelentés és alázatos koczogtatás nélkül. Hja, ő is ebéd után volt már, s olyankor Tóth Máté uram is más ember.

Szemei ragyogtak s fél bajusza ki volt pödörve, a másik fél csurgóra állt.

— Jelentem alássan, megjöttem.

Ő excellentiája fel is kerekedett mindjárt s igyekezett mentül távolabbra retirálni Tóth Máté uram elől; nehogy abba a kellemetlen helyzetbe jusson, hogy valami szót kelljen váltani személyesen azzal az emberrel, a kinek a jószágát eladta. Hăttal ment kifelé a pipázó szobából az irodába, a hová Kálmán kikisérte. Korcza urat nem engedte maga után jőni; csak maradjon, végezzen azzal a furfangos paraszttal! Ő excellentiáját az irodában szépen felöltözteté Kálmán az ötgalléru köpönyegbe; az ócska redőnyös hintó a vén szürke négyessel már ott várt a kapu előtt; ő excellentiája hetvennégy éve daczára könynyedén szökött fel a magas hintóba, s még egyszer biztositá Kálmánt a felől, hogy alázatos szegény szolgája marad.

Mire Kálmán visszatért az irodába, már akkorra Korcza úr készen is volt az egyezményi irattal, melynek értelmében a kérdéses kőkeresztet Tóth Máté uram Decséry grófnak visszaadja; az pedig saját költségén elhordatja azt onnan.

— Nehéz dolog volt ezt kicsinálni! monda Korcza úr, vállára veregetve az örömtől tündöklő Tóth Máté uramnak.

Digitized by Google

— De meg is szolgálom az úrnak, monda a boldoggá tett férfiú, mihelyt hazamegyek. Küldök az úrnak egy süldő malaczot.

S azzal ő is sietett a fakó szekerére felkapni, melyet három szilaj mén vitt hegyen, völgyön odább.

Mikor aztán Korcza úr és patvaristája egyedül maradtak, az ügyéd így szólt patvaristájához:

— No, domine fráter! Vegye elő naplóját s irja be sub rubro «sportulák, accidentiák:» «a szent kereszt ügyeért Decséry gróftól 1000 forint, Tóth Mátétól 1000 frt.»

Kálmán összeharapta az ajkait; Korcza úr észrevette nem tetszését.

— Hát maga mit tenne ez esetben?

— Én? Visszaadnám az egyiknek is az ezer forintját, a másiknak is az ezer forintját s kivánnám tőlük a honorariumot.

— S akkor aztán kapna a paraszttól egy süldő malaczot; a gróftól pedig azt a kétgarasost, a mit a patvaristája adott neki. Oh, maga poéta!

Biz úgy volt az. Tóth Máté uram megküldé a malaczot; de biz az is csak olyan nyársra való malacz volt. A gróf pedig oly módon fejezé ki Korcza úr fáradozásáért való háladatosságát, hogy a herczegnő sajátkezű köszönő levelét küldé el neki, sajátkezüleg czimezett boritékban; hanem a két garas nem volt hozzá mellékelve. A levelet pedig el sem olvasta Korcza úr, mert németül volt irva, s valahányszor német levelet kellett neki elolvasni, mindig úgy érezte magát, mintha új, szűk csizmát kellene kijárnia.

Digitized by Google

A PER-SIETTETŐ.

Korcza úr a legközelebbi törvényszünet első napján így szólt patvaristájához:

— Domine fráter! Én holnap elutazom Bécsbe, a hajdun kívül senkit sem viszek magammal; mához két hétre pontosan visszajövök. Az alatt magára marad a háztartás minden gondja. Itt a két hétre való konyhapénz; csak úgy kell főzetni, mintha itthon volnék. Ha ez alatt jőnek a cliensek, fogadja el őket, hallgassa ki s vezessen a dolgaikról diariumot. Hogy pedig a hosszú idő alatt meg ne unja magát, itt a pertár kulcsai, vegye elő sorba a percsomagokat s olvasgassa azokat végig. Az egyik szekrényben vannak a polgári perek, másikban a bűnvádi perek; a harmadik szekrény kulcsát még nem adom oda, abban vannak a váló-perek. Vegye ön sorba a csomagokat, s csináljon belőlük magának kivonatot, olyformán, mintha referálni akarna a törvényszéknél. A melyik még folyamatban van, ahhoz irja még saját belátása szerint a következő replikát, duplikát vagy triplikát. S mindezeket nekem, ha majd visszajövök, terjeszsze elő.

Az ilyen megbízások Korcza úr főfőtréfái közé tartoztak; oda szokta ő adni a pertára kulcsait, mikor maga törvényszünet alatt kéjutazásra rándult, mindig a patvaristájának, mert sokszor megesett, hogy az ellenfél ügyvéde követelte azoknak kiadatását; hanem tíz közül kilencz esetben az történt, hogy a patvarista azt mondta magában erre a nagy megtiszteltetésre, hogy «dehogy nem! Majd én itt neked bele ülök a te dohos aktáidba, s csinálom a kivonatot a nagy bolond processusokból s kanyarítok replikákat, a mikre az ördög se kért! De alig várom, hogy hihuzd a lábadat az ajtón! Kereshet aztán, a ki meg akar találni, a «Hétválasztónál» a billiárd mellett!»

Digitized by Google

Tíz közül kilencz bizony ezt mondta magában, s ha mondta, bizony meg is tette.

Hanem néha akadt egy olyan tizedik fajta ember is, a ki belefeküdt a rábizott periratokba, mint az új fűszeres inas a mandulába és mazsola-szőlőbe, s a ki aztán Korcza urat hazatértekor egész halom kivonattal és replika-töredékkel örvendeztette meg. Azokat a munkálatokat ugyan Korcza úr mind egy betüig hallatlan hiábavalóságoknak nyilatkoztatta rendesen; hanem magáért a tényért erősen felmagasztalá az audiátot. «Magából lesz prókátor; látszik, hogy van kedve hozzá!»

Az ilyen ritka species azután mindig kedvencze maradt; azt jurátusnak is olyan helyekre ajánlotta be, a hol legtöbb gyakorlata lehetett. S amint ügyvédnek felesküdött, az apróbb pereit ráruházta; úgy vezette bele a magasztos pályába.

Kálmán is ehhez a tizedik fajtához tartozott.

Amint főnöke eltávozott a háztól, bezárkózott annak irodájába, s onnan azután csak enni és aludni jött elő. Egész nap a pöriratokban búvárkodott.

Hanem ezek a pörök ő belőle nem csináltak prókátort. Érdekelte bennök a lélektani szemlélet, az emberismeret tanulmánya; a magánviszonyok; a históriai bonyolulat; de ezek mind azt taníták neki, hogy ő belőle nem lesz jó ügyvéd.

A költő missiója mindig az igazságot védelmezni; az ügyvéd kötelessége a bűnöst, az igaztalant védelmezni, ha ez a védencze; oly melegen, oly erélylyel, oly furfanggal, mint a hogy az védelmezné magát; mert ő a bűnös «alter ego»-ja, s erre esküje, hivatása kötelezi, s ez is becsületes, szent hivatás. Hanem a költői igazságszolgáltatásnak meg kell halni benne.

Aztán minő lélektani tanulmányok ezek az óriási perek. Testvérek veszekednek azon a vagyonon, a mit a jámbor szülők azért kuporgattak össze, hogy gyermekeik boldogok legyenek. Átkot hagytak nekik.

Digitized by Google

Nagy urak pörlekednek szegény emberek ellen, kik éhezve, nyomorogva költik a pörre utolsó szántóföldecskéik árát.

Szegény árvákat ravasz rokonok kiforgatnak minden vagyonukból.

Világos követelések elnyujtatnak két emberöltő időn keresztül.

A pörbefogott fillér megnő tallérrá a végén.

Furfangos szerződések kétséges pontjai miatt nagy urakból koldusok lesznek.

Vagy pedig saját hihetetlen bolondságaik miatt lesznek azokká.

Jőnek emberek, a kiknek elemük a veszekedés; s nem élhetnek a nélkül, hogy minden velük érintkező halandó ügye biró elé ne kerüljön.

Határvillongások száz esztendős folyamának biró nem birja végét vetni.

Márkális, urbáriális perekben torlatot képez a hatalmasabb sérelme a gyöngébbek fölött.

És végűl «plus valet favor in judice, quam lex in codice.» (Többet ér a biró kegye, mint a törvény hegye.)

Hát még a bűnvádi perek! Mily iszonyú tanulmány! Mily sötét országa a földalatti világnak! A hamisítások, végrendeletsikkasztások, másvilágra küldések bonyolult tragœdiái, mik a magasabb mívelt körök selyem-függönyös ablakai mögött játszattak le; alacsony birtokhajhászvágyak rémeseményei.

És aztán az a nyelv, a min a prókátorok maguk beszélnek egymásról ott a papiron! Mikor már kifogytak egymás clienseinek földig való ócsárlásában, akkor nekiesnek egymásnak kölcsönösen, mint két gladiator, a ki egymást szétmarczangolja bérért. Méregbe mártott tollal szurkálnak egymás májába. Elmondják, ki mi rosszat tud az ellenfél ügyvédéről? Nem maradhat olyan piczi kis bűne titokban, a mit valaha gyermekkorában elkövetett, hogy szemére ne vetnék. Ha kis diákkorában szilvát lopott:

rásütik, hogy tolvaj; ha egy közönyös levelét megkapták, melyben a dátum ki volt igazítva: rámondják, hogy hamisító; ha szüleit sokat keserítette: kiderítik, hogy apagyilkos; ha a mészárszékben a szolgálójának egy hamis huszast adtak vissza: hamis-pénzverő a neve; ha liberalis nézetei vannak, akkor rebellis; ha a kormányhoz szít, akkor hazaáruló; ha templomba jár, akkor farizeus; ha nem jár, akkor atheista; ha kártyázik; akkor «spiller»; ha nem kártyázik, akkor «schnorrer»; ha van felesége, akkor «hahnrei»; ha nincs felesége, akkor nőcsábitó; ha van pénze, akkor uzsorás; ha nincs pénze, akkor csirkefogó; ha szép ember, akkor festi magát; ha nem szép, akkor madárijesztő; ha a kéménye kigyulladt, akkor gyujtogató; ha az orra veres, akkor részeges; s jaj annak, a melyiket valaha valami iskolából kicsaptak Bizonyos lehet róla, hogy mindenik ellenfele azon fogja kezdeni a replikáját, hogy ámbár köztudomásu dolog, miszerint az ellenfél érdemes ügyvédjét az iskolából kicsapták, stb. Néha aztán annyira megy a kölcsönös nyájaskodás, hogy a biró nem állhatja tovább a dolgot, s veszi a veres plajbászt s «biróilag» kitörli a gorombáskodásokat; sőt némelykor odáig megy a dolog, hogy az egyik félnek «emendát» (nyelvváltságot) kell fizetni; de legtöbbször kölcsönbe esik.

Kálmán mindent megkisértett, a mit főnöke rábizott. Csinálta a kivonatokat a hosszú perekből; de azért mégis azon vette észre magát, hogy mikor este, a hosszú munka után lefekszik, nem bir aludni; valami nyugtalan vágy, valami határozatlan érzet felkölti: nincs kielégítve, nincs kifáradva; gyönyörei követelnek; s újra papirt, tollat vesz kezébe, és a mikből nappal kivonatokat irt, a csodaperekből, éjjel regény- és drámatöredékeket teremt.

Mert az gyönyör!

Sokszor kérdezik a költőtől: hogy tudsz dolgozni olyan sokat?

«Hiszen nem dolgozom: élvezek!»

Digitized by Google

Miért dolgozol éjjel-nappal?

«Hiszen ha nem teszem ezt, meghalok!»

Csak egy hiányzott neki még. Az ideál.

Kálmán nem tudta még, hogy mi az az asszony?!

Van egy betegség, a miben a szenvedő semmi tárgynak sem látja a színét. Minden fehér és fekete előtte.

Azt hiszem, Ádám apánk lehetett az első ebben a nyavalyában, mielőtt Éva alkotva volt.

Az ember csak akkor tudja meg, hogy milyen színe van a világnak? A nő a szivárvány napja. Azért nem lehet a nő költő. A napból nem látják a szivárványt.

— — — — — — — — — — — —

Egy dél előtt hatalmas kopogtatásra riadt fel Kálmán szétterített aktái közül az irodában, s midőn sietett a szokásos «szabad» jelszót elkiáltani, azzal egyidejüleg, egy kategorikus csizmaorr-rugás az ajtón, kényszeríté az utóbbit gyors felnyilásra, s az iratai közül felmerülő ifju előtt ott állt egy martiális alak; zöld huszárdolmányban, karmazsin nadrágban, kardosan, kifent bajuszosan és mérgesen.

Mi már ismerjük ezt az alakot. Ez Sátory őrnagy, Csollán Berti sógora; hanem Kálmán még csak ezután fogja megismerni.

A hatalmas férfiu zengő sarkantyus dobbanásokkal járult a fiatal ember elé, s mikor odáig ért, hátravetve lószőrkravátlijában a nyakát s kardja hegyével megdobbantva a tintapettyes földet, mennydörgé:

— Itthon van-e a fiskális?

Kálmán hivatalos készséggel s a mellett egész udvarias mérséklettel viszonza, hogy: Biz az nincs itthon.

— Hát hol csavarog ilyenkor? mennydörgé a kardos úr. Mikor megirtam neki, hogy ma jövök. Mért nem tartja itthon az orrát? Mit hagyja nekem idehaza maga helyett az iródiákját? Ezt a mamlaszt.

Kálmán erélyesen remonstrálni készült e kifejezés ellen.

— Jól van, jól öcsém! Kiabálhatsz nekem! némítá el a

Digitized by Google

nagy vitéz. Olyan süket vagyok én, mint a föld! Akárcsak a kalamárisod lyukára tennéd a szájadat, s abba kiabálnál bele. Beszélhetsz én miattam, a mit akarsz. Akár az apám lelkét szidod, akár válogatott hizelkedésekkel traktálsz, az énnekem mindegy. Én nem hallom. Hanem a mit én mondok neked, azt te meghallod. No hát azt mondom neked, hogy a te principálisod egy gézengúz pernyujtó gazember. Te pedig annak a bimbója vagy, s épen olyan akasztófa virága lesz belőled, mint a milyen a principálisod.

Kálmán kővé volt meredve erre a csodálatos megtiszteltetésre, s nem tudta, hogy mit feleljen rá.

A süket úr pedig folytatá nagy hangon:

— Beszélj! beszélj. Tátogathatod én miattam a szádat, akár csak a csizmám talpának beszélnél. Már most én itt leülök a kanapéra s megvárom, míg a principálisod hazajön. Azt pedig kifordítom akkor a bőréből.

Azzal a kegyetlen úr szétcsapott a pamlagra kiterített pörös okmányok között, s mi után rohammal elfoglalt egy positiót, abban megerősítette magát, s ballábát a jobb térdére, arra meg a kardját vetve, várta az ellenséget, a ki őtet e pivotból ki fogja mozdítani.

Kálmán most érzé még csak magát megakadva. Mit csináljon egy ilyen hatalmas emberrel szemben; a kinek az az előnye van, hogy huszonnégy fontos gorombaságokkal lövöldöz, míg saját füleit négyhüvelykes vaspánczéllal vértezte fel minden ellenséges löveg ellen.

S még azzal biztat, hogy meg fogja várni, míg a principális hazajön: az pedig Bécsben van, s csak két hét mulva jön haza.

Kálmán arra a bölcs expediensre jött rá, hogy a süket úrral a maga rendes útján, tudniillik irásban fog correspondeálni.

E szándéka kiviteléhez leült iróasztala mellé s elkezdett egy válaszfeliratot szerkeszteni a betörő jövevényhez, melyben előadta neki mind a tényállást, mind az

Digitized by Google

abból következő corollariumokat; végezendő levén azt egy erélyes tiltakozással minden hasonlatos törvénysértések ellenében.

De nem készülhetett el vele.

Mert alig járt közepe táján, midőn új ajtónyitást hall, s erre felugrik a pamlagon ülő mérges úr s elordítja magát.

— Ahán! itt jön a kópé valahára! Szervusz fiskus!

Kálmán kiváncsian tekinte hátra, vajjon ki lesz az a szerencsétlen, a kit a harczias látogató Korcza úr helyett elfogott? S nagyot bámult, mikor meglátta, hogy az bizony Korcza úr maga. Ő érkezett meg hamarább a kitüzött időnél, egész úti-készületestül.

Hanem Korcza úr ismerte már a vendégét.

Csúnya intrikus-képet csinált, mikor végig nézett rajta, s aztán elkezdte köpönyegét, esernyőjét lerakni egy szegletbe.

A vitéz úr azonban ráment egyenesen, s kravátli-másliját helyreigazítva, s mereven hátrafelé egyenesedve, mutatá be magát.

— Én vagyok Sátory főstrázsamester! uram!

Kálmán megtudta hát, hogy ki ez az?

Most következett, hogy azt is megtudja, hogy hát Korcza úr kicsoda?

A kis vézna fiskális e szóra egész szorosan oda férkőzve a haragos úrhoz, fölemelkedék lábbujj hegyein hozzá, úgy, hogy a fülét a szájához tartható s azt mondá neki:

«Hán?»

A vitéz úr hátrahajtotta a derekát s elbámult.

— Azt mondom, hogy én vagyok Sátory főstrázsamester! Major a huszároknál.

Korcza úr most már egész hozzákészülést engedve magának, hajtá hangtölcsérül alkalmazott tenyerét a balfüléhez s balszemét összehunyorítva s a szája balszegletét csunyául felhúzva, kérdezé:

«Micsoda?»

Digitized by Google

Az őrnagy elszörnyedt e természetkivüli tüneményen. Hogy még egy második ember is lehessen a világon rajta kívül, a ki nem hall semmit.

Odatartá aztán a száját a fiskális füléhez s két tenyerét két oldalt tartva, hogy a hang másfelé ne illanhasson, ordítá bele a fülébe, ahogy csak a torkán kifért:

— Sátory major vagyok! Ordög bujjék a süket füledbe.

Korcza úrnak még csak a szempillája sem mozdult.

A vállát vonogatta s a szétterjesztett tenyereivel mutogatá, hogy az neki még mind kevés.

A vitéz úr kétségbeesve tekintgete szélylyel. Micsoda fegyver nemével ölje meg már most ezt az embert?

Megtalálta!

Egy nagy darab kréta hevert az asztalon. Azt felkapta, az ajtóhoz sietett vele, mely barna színüre levén festve, hatalmas nagy betükkel ezt a kérdést irta fel rá?

«*Süket az úr?*»

Korcza úr aztán kivette a kezéből a krétát s ugyanazon fegyver nemével ezt lőtte vissza:

«*Kissé nagyot hallok.*»

Az őrnagy kivette a krétát a fiskális kezéből s irta a colloquium folytatását az ajtóra.

— *Pervesztő úr! Mit csinál Csollánné pere?*

Korcza úr előkeresett másik darab krétát a fiókból, hogy ne kéregessék el minduntalan ugyanazt a darabot egymástól. Irta aztán a választ.

— *Azt, a mit Májor úr: nyugszik.*

Kérdezett ismét a major.

— *Mért nyujtjátok ezt a pert olyan nagyon?*

Felelt rá Korcza:

— *Mert nyulik.*

Az őrnagy mérgesen firkantott az ajtóra:

— *Az alperesi ügyvéd épen olyan gazember, mint te vagy.*

Digitized by Google

Korcza úr replicázott:

— *Magadra mondd, goromba.*

Az őrnagy krétagorombasága így folytatódott.

— *Egy kézre játszotok mind a ketten.*

Korcza úr moderálta magát:

— *De nem az úr kezére.*

Az őrnagy krétája így fogott:

— *Tolvajok, rablók, mikor akarjátok a pert elvégezni?*

Még rettenetesebb volt rá a válasz:

— *Majd ha az úr meghalt.*

És mindez teljes hallgatás mellett mondatott így egymás után kréta nyelven. A kérdések és feleletek lassankint megtöltötték az egész ajtót hosszában, úgy hogy az utolsó párbeszédnél már a vitatkozó félnek le kellett térdelni a padlóra, hogy az ajtó aljára irhassa a folytatását a hallatlan csunya nagy gorombaságoknak. Kálmán, ki e néma veszekedésnek szótlan tanuja volt, minden perczben azt várta, hogy a mint az egyik ott térdel s irja a sort az ajtó aljára, a másik egyszer csak felkapja a nádpálczát onnan a szegletből s olyan sort ver az egyiknek legmagasabban álló részére, a mi ilyen helyzetben épen nem a feje, hogy azt süketen is meghallja. Az őrnagy guggolt épen az emléktábla előtt, irván:

— *Gyilkosok! méregkeverők! meg akartok ölni!*

Korcza úr nem maradt adós.

— *A ki fél a megöletéstől, akaszsza fel magát.*

Az őrnagy dühösen hasalt neki még egyszer a táblának.

— *Én titeket összeapritalak kuty* — (de már ez nem fért oda).

Minthogy pedig több sor nem fért már az ajtóra, Korcza úr fogta a krétát s keresztül irta az előbbeni sort a maga palimpsestjével:

— *Eb fél az úr rozsdás fringiájától.*

Digitized by Google

Az őrnagy kitalálta a módját a discursus folytatásának. Meglelte a nyullábat az asztalon, letörülte vele az ajtó felső részéről a már elmondottakat s olyan magasan kezdé, hogy nagyon is magasan.

— *Én föladlak benneteket a császárnak.*

Korcza úr sem volt rest.

— *Nem félek én a császártól sem.*

De már erre a mondásra megszünt a némasága a vitéz huszárnak. Földhöz csapta a krétát s ráütött a tenyerével a kardjára.

— Micsoda! ordíta rettentő sebzett oroszlán hangján. A császárról merte ezt irni! A császárról! Megyek! Sietek! Megyek a generálishoz, megyek a viczispánhoz! Hozom a profuszt! Le ne törölje addig onnan az úr azt a blasphemiát. Le ne merje törülni, míg ujra visszajövök. Aztán ott maradjon! Aztán el ne tagadja, hogy az úr irta! Egyszeribe itt leszek a patrollal! De el ne szökjék addig. Jövök a patrollal mindjárt.

S azzal nagy csörömpölve kivágta az ajtót s vágtatott kifelé, folyvást fenyegetőzve generalissal, auditorral, profuszszal, patrollal, Krigsgerichttel, míg csak ki nem ért az utczára; hanem aztán a mint az utczán végig ment, csak még is meggondolta a dolgot, hogy hát hiszen tulajdonképen miért is félne valaki a császártól? hiszen nem ijesztget az senkit; meg aztán, hogy akkorra, mire komolyan menne a dolog, régen letörülnék arról az ajtóról azt az irást; azért hát csak nem ment se generálishoz, se viczispánhoz; hanem hazacsörtetett szépen a vendégfogadóba, ott előhivatta hű trombitását Csuka Ferit: «gyere fiam, tedd a trombitádat a fülemre s fujd el nekem rajta azt a nótát, hogy «ne szomorkodj, légy víg; nem lesz az mindég így!»

Azzal aztán végig feküdt a pamlagon s hagyta a fülébe trombitáltatni ezt az egyedül vigasztaló hangot.

Korcza úr pedig diadalmas kézdörzsöléssel járta a pulykatánczot a megtartott csatatéren.

Digitized by Google

— Lássa domine fráter, monda Kálmánnak: az ilyent is meg kell szokni a prókátor embernek.

Kálmán csodálkozva rázta a fejét.

— Nem értem ezt az egész dolgot.

— Hja, biz ez furfangos eset. Egyike azoknak a furcsa bonyodalmaknak, a mikben mindenik félnek igaza van.

— Tehát az őrnagynak igaza van?

— Tökéletes igaza van.

— És nekünk?

— Nekünk is igazunk van.

— Az lehetetlen.

— Majd megmagyarázom ezt önnek egyszer, s akkor meg fogja érteni. De most még nem látom idejét. Sietek vissza. Gyors parasztokkal jöttem, s azok csak épen lovat váltanak; sietek vissza a «Fehér farkas»-hoz. Látom, hogy ön szorgalmasan tanulmányozgatja a percsomagokat. No majd ha haza jövök, megnézem, hogy mit dolgozott. Most csak azért szaladtam haza, hogy önnek kiadjak egy pert abból a szekrényből, a mit zár alatt hagytam: mert kitelik ettől a hóbortos embertől, hogy az ellenfél ügyvédét is megrohanja e perért s az engem compromittálna, ha a pert birói parancs adatná elő velem. Itt van, átadom önnek, ha érte jönnek, térítvény mellett szolgáltassa ki. Ez a Csollán-Sátory-féle válóper. Tudja ön, válópereket zárva szoktunk tartani. Azokban olyan családi titkok foglaltatnak, miket a hallgatás pecsétje őriz. Ilyeneket egy ügyvéd sem ád gyakornokai kezébe. Én oda merem azt önnek adni: ön komoly ember. Ha akarja, elolvashatja, ha nem olvassa el, még jobban teszi. De ha hozzá fog ön az olvasásához, akkor azt a tanácsot adom: ne olvassa azzal a kiváncsisággal, a mivel egy fiatal ember egy szép asszony dolgait megtudni hevül, hanem a jogtudós hidegvérével, ki egy kétséges ügyben az igazságot fürkészi; s ha kedve talál önnek támadni, hogy véleményt mondjon benne: nem bánom, kisértse meg akár az alperes, akár a felperes védelmi állását elfoglalni. Irjon benne tetszés szerint véd-

Digitized by Google

beszédet. De akkor ismét azt tanácsolom: ne a lobbanékony ifjú phantasiájától engedje magát elragadtatni; hanem vezesse tollát az óvatos ügyvéd paragrafus-ismerete. Itt szabad rabulistának is lenni. Majd meglátom, a két ügyvéd intentiójából rájön-e a dolog velejére?

— Nem fogok belenézni. Monda Kálmán.

— No ezt legjobban teszi. Ámbátor Tamás vagyok benne.

Korcza úr nem is időzött tovább. Sietnie kellett vissza Bécsbe, hol nagy perek megujítása s bonyolult cancelláriai ügyek kivánták jelenlétét. A bérkocsi ott várta már az ajtó előtt, mely Budára átvigye a fehér farkashoz.

Kálmán ismét egyedül maradt a háznál.

De a szép asszony perével csak nem mert egy szobában megmaradni. Azt bezárta az irodába s maga elvonult kis kerti szobájába, ott elővette félbenmaradt költeményeit: jertek múzsák, jertek ti szűz szellemek, oltalmazzatok meg!

Másnap korán reggel bezárkózott az irodába Kálmán azzal a feltett szándékkal, hogy ma sokat fog dolgozni. Az iroda egyik ajtaja a folyosóra nyilt, a másik a többi lakosztályhoz vezetett, melyeken át egész a konyháig fenn volt tartva a szabad közlekedés, azon czélból, hogy mikor Jutka asszonynak valami jelenteni valója van, azt megtehesse.

Jutka asszony volt a szakácsné.

Jutka asszony nem tudott sem irni, sem olvasni; sem a számok összeadásához nem értett.

Minden reggel kapott Jutka asszony konyhapénzre két huszast, ha a principális úr és a hajdú is otthon voltak; ha pedig maga volt a patvarista, akkor kapott egy huszast. Boldog világ volt az. Korcza úr abban a hitben élt, hogy Jutka asszony ebből az egy huszasból nemcsak elegendő húst, tojást és zöldséget vásárol be, hanem félre is dug belőle. Ennek ellenőrzése végett Jutka asszonynak minden reggel, mikor a piaczról hazaérkezett, a patvarista

Digitized by Google

előtt élő szóval el kellett számlálni mit vett és minő áron, abból az egy illetőleg két huszasból? mennyit hozott belőle haza? Azt nem cselekedte soha, hogy visszahozzon belőle, és hogy meg ne károsodjék, gondja volt rá minden fogyasztási czikknek egy pár krajczárral feljebb tenni a tariffáját; úgy, hogy mikor a patvarista összeszámította a sorozatot, rendesen az jött ki belőle, hogy Jutka asszony az egy huszasból, mely áll 50 váltókrajczárból, képes volt 55 váltókrajczárt kiadni. Ezen aztán mind a ketten elcsodálkoztak egy kicsit s azután csak megnyugodtak benne.

Mikor tehát Kálmán a benyiló ajtó felől nagy papucscsattogást hall közeledni, már tudja, hogy most Jutka asszonytól kap hivatalos vizitet.

Ezuttal azonban Jutka asszony nem lép be az ajtón, csak a fejét dugja be, meg az egyik kezét, azzal integet nagy titkosan, hogy jöjjön csak hamar.

— Mi baj, mi kell?

— Csak jöjjön hamar, suttog Jutka asszony. Egy szép asszonyság van itten.

— Hol?

— Hát hol? Itt a vizitszobában.

— Hogy jött oda?

— Én eresztettem be.

— De hát minek eresztette be?

— Hát hiszen ismerem; sokat jár ide. Gazdag kliens!

— Miért nem mondta neki, hogy nincs itthon Korcza úr?

— Mondtam neki. Hogy csak az ifjú úr van itthon. Arra azt mondta, hogy az mindegy. Beszélni akar valami dologban sürgetősen.

— Ejnye! évelődék Kálmán; hogy már most félbe kell hagynia a dolgot. Mindjárt megyek.

Egy kicsit körülnézte magát a tükörben, (valljuk meg, a fiatal ember egy kicsit hiú) aztán ment a díszterembe, az asszonysággal értekezni.

Digitized by Google

Mekkorát dobbant a szive, a mint a hivatlan látogatót megpillantá.

Katinka volt. A szép asszony, azokkal az igéző szemekkel.

Annak a rejtélyes pörnek a védencznője, a mire még eddig igazán rá sem mert nézni: sem a pörre, sem a védencznőre.

— Ah! ön a fiskális patvaristája? szólt a delnő, kaczagó hangon, a mint Kálmánt meglátta. Ejh, nem is mondta az öreg úr, hogy ön itt van. Nem szép öntől, hogy nem látogatott meg azóta.

Kálmán vörös lett, mint a rák, a nagyon kegyes megemlékezés miatt.

— Nálam minden héten van tánczestély, s ott a fiatal tánczosokat mindig szivesen látjuk.

Ez egy kicsit lehütötte. Mínt tánczost! Hiszen csak hivatalos functiókról van szó. Valami olyat mondott rá, hogy ha megengedtetik, hát majd él szabadságával.

— Önt most is dolgában háborítottam? Megbocsásson. Valamit meg akartam tudni a perempből.

Azzal a hölgy odaült az asztal mellé egy karszékre s lekönyökölt és maga elé bámult.

Kálmán most volt még csak kegyetlenül megakadva. Talán még másféle pere is van ő nagyságának.

— Miféle perét méltóztatott érteni nagyságod?

A hölgy erre a kérdésre vidáman felveté fejét.

— Hála Istennek! csak egyféle perem van a világon. A válóperem.

No ez szép kelepcze.

Kálmán elhatározta magát, hogy valami kegyes csalásban fog keresni kibuvó ajtót.

— Én úgy tudom, szólt szemeit lesütve, hogy ez a főnökömnél el szokott zárva lenni.

A hölgy egymásba csapta a két keze tíz ujját, s elkezdett dévajul kaczagni.

— Hahaha! milyen rosszul tud ön füllenteni! Hisz az

Digitized by Google

ellenfelem ügyvédétől tudom, hogy a pert Korcza úr kinhagyta a gyakornokánál, attól elvétetheti. De ugyan mondja meg, miért akart ön most nekem hazudni?

Kálmán egyre nagyobb zavarba jött. Ezek a kaczagó szemek megverték, mint egy gyermeket vesszővel.

— Igaz; vallá meg, a per kezemben van; de főnököm azt bizonyos utasítások között bizta rám s ez utasítások között nincsen az, hogy nagysádnak megmutassam e pert.

— Hogyan? Ön maga olvashatja, a mi engem érdekel, én pedig nem?

— Én bele sem pillantottam abba.

— Azt nekem hiába mondja, mert nem hiszem. No ne is esküdjék rá, mert nem hiszem. Ön olvasta, tudja már, mi van benne? És én is meg akarom tudni!

— Becsületemre mondom, nem olvastam belőle semmit.

— Annál jobb, akkor együtt fogjuk azt olvasni. No én akarom! A hölgy daczosan dobbantott lábával. Az én lelkemre megy ez a játék. Akarom tudni, hogyan játszák!

Olyan jól illett neki a parancsolás.

— Menjen no, hozza ide azt a pert!

Kálmán úgy érezte, hogy az a bűvalak szédítve lódítja őt maga körül; ámolyogva ment parancsára a végzetes perért.

Katinka nyugtalan mohósággal kapta azt el tőle s sietve oldá fel a percsomagot őrző hurkokat; kitárva az asztalon a mindenféle alaku irományt, s asszonyi szokás szerint hátulján kezdve az olvasást.

Azaz, hogy az olvasásból nem lett semmi.

Durczásan csapta össze az egész paksamétát.

— Hisz ez diákul van.

Kálmán megnyertnek vélte a játszmát.

— Hát persze diákul van.

— De hát én ebből most hogy értek meg valamit?

— Azt én nem tudom.

Digitized by Google

A hölgy boszusan csettentett nyelvével.

— Ön nem is tud semmit.

Azután megkisérté, hogy hátha megtudna belőle mégis valamit, tán egyes szavakat? Nem ment semmire.

Akkor összetette a kezeit s olyan bánatos hangon könyörgött Kálmánnak.

— De lássa ön, legyen olyan jó, fordítsa le nekem, olvassa el magyarul csak a vád és védiratot. Hiszen nekem fog az fájni, nem önnek.

— Én nem merem magamra vállalni a felelősséget érte.

A hölgy suttogva mondá neki s megfogta kezét:

— Én nem fogom soha senkinek megmondani azt, hogy ön nekem felolvasott belőle.

Kálmán úgy érzé, hogy ez a hölgy képes lesz őt rábeszélni, hogy most menjenek el valahova valakit megölni, azt titokban elásni, soha sem fogja őt elárulni. Most mindjárt bűntársa lesz.

Van benne valami csábító: egy szép hölgy bűntársa lenni.

Kálmánnak valami ravaszság jutott eszébe. Hiszen okos embernek arra való a tudománya, hogy a míg latinból magyarra valamit lefordít, az alatt ne csak ruhát, de kezet, lábat is mást adjon a történetnek. Hiszen teheti ő azt, hogy megkimélje a szép delnőt az arczpirulástól.

Előkereste tehát legelőször is a felperesi vádlevelet, s elkezdett annak tartalmán keresztül bukdácsolni. Igazán bukdácsolt. A sok botrányos kifejezés közül alig tudott száraz lábbal kimenekülni.

A delnő figyelve hallgatá az ellene felhozott vádakat, fél lábát az asztal zsámolyára nyugtatá s két kezét fölemelt térde körül kulcsolá. Egyszer csak felpattant.

— Ah, ön engem csal! Ön nem azt olvassa magyarul, a mi diákul ott van. Azzal odálépett Kálmán mögé s vállán keresztül hajolva, kisérte finom rózsás ujjával az olvasott sort: mit tesz ez a szó? hát ez a másik mit tesz?

Digitized by Google

Hát itt egy név van; a mit ön el sem mondott. Mi van ezzel összeköttetésben?

Utoljára Kálmán megboszankodott; azt mondta, hogy tessék hát leülni a karszékbe, majd elolvas mindent úgy, ahogy irva van.

Pedig azután kegyetlen dolgok voltak irva. Kálmán érzé, hogy arcza ég, midőn azokat olvassa: a vádlott előtt, az angyalarczú szép hölgy előtt.

Hát a szép hölgy mit csinált, mikor a vádat végig hallgatta? Nagyot ásított. Ásított, mint egy szép tigris, liliomfehér két fogsorát mutatva.

Kálmán csodálkozva és remegve tekinte a szép ásító nőre, ki unja magát, mikor azt hallja, hogy mily szörnyen rágalmazzák.

Neki keblét szoríták össze a titkok, miket a vádirat feltárt előtte s megtudta azokból, hogy a bűbájos nő férjét odahagyta a menyegző éjszakáján; s ki volt mondva a gyanu, hogy a hűtlen megszökés oka báró Bálvándy volt.

Kálmánnak a szive arczába kergette a vért e név hallatára, s a hölgy hangosan ásított.

A felolvasó letette maga elé a vádiratot s kérdőleg nézett a hölgyre. Tán véleményét várta.

— Unalmas és ostoba beszédek, kiálta az fel, hirtelen felvillanyozva. Olvassa ön fel, mit felelt mindezekre Korcza úr. Hogy védelmezett?

Óh, Korcza úr replikája remeke volt az ügyvédi művészetnek; szándékosan mondtam művészetet, nem tudományt; mert törvénytudós lehet sok ember, de a ki e tudományt plastikai alakításra tudja használni, a ki azzal festeni tud, a ki abból architechtonicai remeket tud épiteni, az már művész; s a ki épen hegedülni is tud rajta, az már virtuóz!

Száraz volt az a replika és unalmas az elaltatásig; de a mellett oly furfangos, oly bonyodalmas, hogy mire annak az elejétől a végeig ért az olvasó, nem tudta, merre van dél, merre észak? Elővette az elkövetett formahi-

Digitized by Google

bákat, mik okot adnak a per leszállítására, megtette a kifogásokat az ellenfél tanui ellen; belekötött azoknak erkölcsi multjába, a vádlóhoz való viszonyába, érdekeltségébe, nem józan állapotjába. Kivánt ellentanukat előidéztetni, kiknek tartózkodási helyét kitudni ötvenkét vármegyének dolgot ád; szembe állította az egymást megczáfoló nyilatkozatokat; bebizonyította, hogy a mi reggel volt, az este volt, s a mi nappal volt, az éjjel volt. Kideritette a lehetetlenségeket, a világos alibit, excipiált a testimonium contra pudicitiam ellen; megragadt makacsul egy teljesen sötétségben maradott egy órai időközt, melyről semmi tanubizonyság nem szólt, s abban megfészkelve magát, onnan szétrombolá az ostromlófél minden ütegeit; elővette az összes környezetet, mely bele volt keveredve e pörbe, azt oly kegyetlenül megfésülte, hogy egy jó szál hajat nem hagyott rajtuk. Végre meghurczolta az olvasót a «corpus juris» minden valamiképen idevonatkozó paragraphusain keresztül úgy, hogy az teljesen meg lehetett nyugodva a felől, hogy ezeken kivül a Tripartitumban nem maradt semmi.

Hanem . . .

Két dolgot szorgalmasan kikerült a replika: a nő jellemének a védelmét, s a férj jellemének a vádolását.

Pedig négy egész sűrűen teleirt ivre terjedt Korcza úr védirata.

A hosszú felolvasásnak az a hatása lett a szép védencznőre, hogy türelmetlenül fölkelt ülhelyéből, s el kezdett alá s fel járkálni a szobában, kezeit összetéve háta mögött.

— Nincs több hozzá? kérdezé aztán, mikor Kálmán elvégezte a felolvasást.

— Eddig van.

Katinka oda lépett az ifjú elé s kezét azon szék támlájára nyugtatva, a melyen Kálmán ült, szemébe mélyeszté mély tüzü szemeit.

— Mit szól ön ehhez a védirathoz?

Digitized by Google

Kálmán zavarodottan felelt:

— Főnököm műve.

— De azért szabad önnek véleményt mondani felőle. Mondja meg, hogy tetszik önnek! Titokban fogom tartani, a mit mond.

Kálmán úgy találta, hogy a torturázó szép szemek szent inquisitiója előtt vallani kell bűnös fejének. Ki kell mondania a hæresisben találtatást.

— Megvallom, hogy én nélkülözök benne valamit.

— Mit?

— A mi életet ád embernek és betünek, a melegséget.

— Ugy-e bár?

A hölgy szemei úgy ragyogtak e kérdésnél, hogy a szegény élőparázson pirított lélek még többet is vallott tőle.

— A ki szeretni és gyülölni tud, az másként irna e tárgyról.

A delnő kitalálta, hogy van valaki, a ki másként tudna irni erről a tárgyról. Gyöngéden érinté Kálmán vállát ujjai hegyével, és suttogva mondá:

— Irjon ön egy másik védiratot nekem. Olyant, a minőt ön gondol: hogy élet van benne és meleg. Senki sem tudja meg kivülem soha.

— Óh! semmi okom sincs a titkolózásra, mondá Kálmán. Főnököm azon bizalommal van irántam, hogy a legbonyodalmasabb ügyekben kisérleteket tesz velem, minő védiratot tudnék szerkeszteni; ezen perben is rámhagyta, hogy irjam meg az adatokból akár a vád-, akár a védiratot.

— S ön nem választotta a vádiratot?

— Még nem olvastam a pert.

— Oly közönyös volt iránta?

— Csak tegnap kaptam rendelkezésemre.

— S tegnap óta nem volt rá ideje?

— Nagysád kegyetlen vallató biró. Kényszerit kivallanom, hogy rettegtem azt elolvasni.

— Mitől rettegett?

Digitized by Google

— Rettegtem attól a gondolattol, hogy mocskot lássak szóratni egy olyan alakra, kit előttem csak fény vett eddig körül.

— És most, miután ezen átesett?

— Meg fogom irni a védiratot.

— És megmutatja azt nekem?

— Elébb közölni fogom főnökömmel.

— Köszönöm, szólt a szép hölgy, shawlját szorosabban húzva karcsu termete körül, s aztán levetett fél keztyüjét vonta fel picziny finom kezére, mint ki indulni készül. Majd meglátom, milyen ügyvédem fog ön lenni! Aztán ha valami felvilágosításra szüksége lesz: keressen föl.

A szép hölgy távozott. Kálmán a főajtón bocsátá ki, s az utczaajtóig kisérte. Jutka asszony a konyhaajtóból leskelődött utána.

— Hejh! nyelveskedék; ugyancsak sokáig elinformácziózott a téns úr odabenn azzal a szép asszonysággal!

Kálmán sértett érzékenységgel tekinte végig a nyelves cseléden.

— Jobb lesz, ha a konyhapénzről számolunk.

Erre aztán Jutka asszonynak is elment a nyelvelési kedve. Azt hitte már, hogy a fölötti örömében már eszébe sem jut az úrfinak megkérdezni, hogy mi az ára a sóskának?

Kálmánnak minden gondolatját lefoglalta ez a jelenet.

Megálmodta már az asszonyt; de még nem ébredt föl rá, hogy mi az?

Úgy akarta képzeletből kitalálni ezt az isteni rejtélyt. Mintha lehetne az! Látni kell azt és érezni és idvezülni és szenvedni érte.

Foglalt magának egy magas álláspontot, a mely ifjú kedélyeknek, mikről az ábrándok szűz hamva még nincs letörülve, oly kedvencz regiója; a magasztos, lovagias, angyali felfogást.

Ezt a nőt, ki oly szép, oly kedélyes, oly gyermeteg, méltatlanul rágalmazzák; vádlói undok, ördögi méregkeve-

Digitized by Google

rők; a bűnök, miket szemére vetnek, csalóka látszat káprázatai; a mit véteknek mondanak, az csak szeszély, a botrányok: jogos önvédelme egy üldözöttnek.

Kálmán kifőzte, mint védené ő e hölgyet, ha ügyvéde volna. Fel volt szólítva rá, két oldalról is, hogy tegye azt. Hiszen csak jogászi tanulmány volt.

Elővette azt a pert, végig olvasá nagy figyelemmel. Mikor elkezdte olvasni, akkor reszketett és fázott, mikor végig ment rajta, izzadt és égett. Valóságos forróláz volt ránézve ez a per.

Azután hozzáfogott a védirat készítéséhez. Mikor belekezdett, reszketett és félt, mikor elvégezte, lángolt és kihivta harczra az egész világot.

Ha szinbiráló kezébe adták volna védiratát, s azt mondták volna a kritikusnak, hogy ez monolog egy nagyobbszerű drámából, azt mondta volna rá, hogy remekmű! Lehetetlen, hogy ha ezt meleg hangon, érző kedélylyel, hevülő arczczal egy művész előadandja, az egész közönség együtt ne hevüljön, ne sirjon vele, s végül tapsaiban ne fejezze ki rokonszenvét; s ha mégis akad oly intrikus szinész, ki mint szinpadi biró a vádlottat ennek daczára is el meri itélni: bizonyos lehet felőle, hogy a házi gazdája rögtön felmondja neki a szállást.

Élénk képzelemmel volt abban rajzolva egy hölgynek szivvilága, ki tele ifjúkori ábrándokkal, gyöngéd érzelmekkel, oktalan szülői intézkedés folytán egy olyan jellemhez köttetik, mely mindennek ellentéte, a mi szeretetreméltó.

A nő helyzete ékes dialecticával volt feltüntetve, midőn mindenütt szennyet talál, a hol fényt keres; durva bántalmat szerelem helyett, ott, hol maga a szerelem is a legdurvább bántalom. Ellentétbe állítva egy belső világ a környező külvilággal. A nő tapasztalatlansága, elhagyottsága, a hozzá legközelebb állók ravaszságával, szándékos gonoszságával. Minden hibának, botlásnak kutfeje egyedül a férj. Kiszámitott, előrekészített cselszövény

Digitized by Google

maga a nő megszökése a háztól. A férjet terheli a szándékosság gyanuja: több mint gyanu, a következményekből eredő tapasztalat. Ő maga is örülni látszik annak, hogy neje megszökött tőle. Az indok minderre teljesen világos. Ez a nő gazdag hozománya. E körül fordul meg az egész ördögi cselszövény. A férj az ördög, a nő az angyal.

Kálmán egészen meg volt elégedve védiratával. Alig várhatta Korcza úr haza jövetelét. Nem ment ő az alatt Katinkához értesítéseket hozni magának. Mit kérdezősködött volna tőle? Jobban látott ő ily magasból mindent, mint az saját maga.

(Pedig, barátom, az asszony egyedül az, a mi nem alkalmas madártávlati panoramának!)

Korcza úr végre haza érkezett. Elmondatott magának mindent Kálmánnal, a mi távollétében az ügyeket érdeklő történt.

— Hát a Csollánné peréért nem jöttek el?

Kálmán kikerülte, hogy Katinka látogatásáról beszéljen neki, ha nem kérdezi tőle egyenesen. Csak annyit felelt, hogy a per még itt van.

— Olvasta ön?

— Elolvastam.

— No azt előre mondtam. Hát aztán csinált benne valamit?

— Egy replikát.

— Persze a vádlott mellett?

— Igen is.

— No azt is előre tudhattam. No majd vacsora után elolvassuk.

Este volt az idő, Jutka asszony már hivogatta az urakat vacsorálni.

Kálmánt nagyon kezdte bántani a lelkiismeret, mikor a szakácsné behozta a levest; bánta már, hogy elhallgatott valamit a principálisa előtt. Jutka asszony ki fogja azt pletykázni mindjárt.

Digitized by Google

Persze hogy kipletykázta.

Alig várta, hogy letegye a tállat az asztalra, már kifurta az oldalát a titok.

— Ugyan sokat vesztett a téns úr, hogy nem volt ideháza. Ugyan volt ám szép látogatója: a Csollánné nagyságos asszony. Peres dologban jött a téns úrhoz, aztán én beeresztettem a vizitszobába. No csak tudom tán, hogy mi az emberség? Aztán behivtam hozzá az ifjú tensurat. Annak mondott el a mit mondott. Legalább másfélóráig itt volt. Nem tudom én mit beszélhetett olyan sokat?

Korcza úr nevetett.

— No majd megtudom én mindjárt a replikából, hogy mit beszélhetett!

Kálmán a forró levesre fogta, hogy úgy elveresedett s magában a Sz.-Gellért tetejére kivánta annak a megfőzőjét.

Korcza úr aztán az egész vacsora alatt válogatott grimászokkal tekintgetett Kálmánra, a nélkül, hogy egy szóval magyarázta volna, hogy mit fintorgatja annyit az ábrázatját?

Még csak azt sem tette, hogy megkérdezze, mi hozta hát ide a szép cliensnőt? A mivel Kálmán ugyan meg is lett volna akadva.

Arra nem számított, hogy egy malitiósus tanú még az óranegyedeket is kiszámította, melyeken át e találkozás tartott.

A mint a vacsorától fölkeltek, Korcza úr megtömte selmeczi pipáját a jó véki dohánynyal, mit Bécsben olyan sulyosan nélkülözött s azzal bőrpamlagján végigheveredve, monda Kálmánnak:

— No, domine fráter, hozza azt a védiratot, s olvassa fel előttem.

Kálmán végig olvasta azt s gyakran nézegetett principálisa arczára, mintha mondaná neki: «ugy-e, ez nem olyan taplóból faragott száraz történet, mint a milyen a te replikád abban a perben!»

Digitized by Google

A principális nyugodtan pöfékelve hallgatá.

Mikor aztán vége volt a felolvasásnak, kifujta a pipájából a tüzet, kizavarta belőle a pipaszurkálóval a hamut, kicsavarta a szárából a szopókáját, megfordította a végén a tillanglét s csak azután, hogy mindezzel készen volt, simitá végig Kálmán fejét, visszafelé borzolva a haját s azt mondá neki:

— Óh maga poéta!

Kálmán ingerelve volt az által, hogy legjobb tulajdonságát gúnyra emlegették s elszánta magát, hogy azt védelmezni fogja.

— De hát mi vétke az én védiratomnak az, hogy poéta vagyok?

— Igen nagy vétke, felelt Korcza úr, házi sipkáját homlokára húzva. Hiszen ha ön ilyen replikát ád be a védencznője mellett, akkor azt a férjétől menten elválasztják.

Kálmán egyik bámulatból a másikba esett.

— Hát nem az a válóper feladata, hogy a feleket elválasszák?

— Hohohó! De nem ám. Az a feladata alperesi és felperesi ügyvédnek, hogy clienseiket a törvényszék el ne válassza.

— Soha?

— Egy bizonyos ideig. Addig az ideig semmi esetre se! Akárhogy kivánná maga a férj, vagy a nő, hogy fel legyen oldva a házasság kötelékei alul, az alperesi fiskálisnak, éppen úgy, mint a felperesinek, a maga védencze érdekében, folyton azon kell fáradoznia, hogy a törvényszék elhatározását megnehezítse, a tárgyalást messzenyujtsa, a kibonyolítást lehetetlenné tegye.

Kálmán rázta a fejét, mint a ki nem birja felfogni a dolgot.

— Gondolkozzék ön a körülményeken egy kicsit, mondá Korcza úr, ravaszul behunyva egyik szemét. Nem rég tanuja volt domine fráter annak a heczczmek, mit azzal a huszárőrnagygyal ketten elkövettünk itten. Nem jött ön

Digitized by Google

azóta arra a gondolatra, hogy itt a két perlekedő félen kivül még egy harmadik titkos peres fél is van, a kinek érdekében áll, hogy ez a per mentül előbb be legyen fejezve? S ez a harmadik mind a kettőnek közös ellensége.

Kálmán még most sem értett a dologból semmit.

Korcza úr új pipára gyujtott.

— Tehát, domine fráter, tudja meg legelébb is azt, a mit hogy még eddig nem tudott, az nem a maga hibája. Az ön védencznője egy «præfecta». Ön tudja, hogy mi az? Egy családnak egyetlen gyermeke; ki, hogy a család neve fenmaradjon, atyja által, királyi kegyelem útján, s az ország beleegyezésével mindazon jogokban részesíttetett, a miket törvényeink szerint egy férfi élvez. Jószágainak önálló birtokosa; nevét a férje neve előtt viseli, s gyermekei mind a két nevet örökölik. Sátory Katinka már gyermekkorában tudta azt, hogy ő családjának leendő feje; a törvény előtt férfi; akárki lesz férje, arra nézve és az egész világra nézve, úr! Nem úrnő, de úr! így nevelték. Atyja közel rokon, jó barát és szomszéd birtokos volt Csollán Berti atyjával. Mind a két úr nagy birtokszerző, földéhes, gazdaságban telhetetlen uraság. Egynek-egynek a birtoka rámegy negyvenezer holdra. Ez a két úr, hogy roppant birtokaik még nagyobbak legyenek, azt csinálta ki egymás között, hogy gyermekeiket eljegyzette egymással. Akkor Csollán Berti huszonöt éves volt, Katinka pedig öt éves, Berti délczeg, hetyke legény, Katinka vidám, csevegő gyermek. Azt persze senki sem mondta meg előre a családapáknak, hogy tizenöt év mulva Berti egy piszkos, cynicus czimborává fog vénülni, Katinka pedig egy minden gyönyörüségre termett amazon lesz. No úgy tiz év multával már kezdett valamit sejteni az öreg Sátory István abból, hogy ezek a nyughatatlan szemek, a miket semmi gouvernante nem képes ellenőrizni, még elronthatják az ő jószágegyesítő planumát. S ebben a tekintetben uralkodói kérlelhetetlenséggel járt el. A hogy egy princesset feláldoznak országos tekinteteknek, össze-

Digitized by Google

kötve ifjat vénnel, tüzet a jéggel, azért, hogy két országból egy legyen, oly makacsul ragaszkodott az apa a megkötött családi frigyhez s erőtette mindenképen a dolgot. Katinkának igen fiatal korában meg volt mondva, hogy máshoz nem mehet nőül, mint Bertihez, ahoz pedig okvetetlen hozzá kell mennie. Katinka pedig ki nem állhatta Bertit soha; a mit nem is lehet neki rossz néven venni. Ez volt az oka, hogy a szép leány — daczára heves véralkatának — húsz éves koráig nem akart férjhez menni. Pedig őrzése ugyancsak sok bajba került. Mikor az atyja haldoklott, odahivatta magához a leányát s még egyszer tudatta vele, hogy ha ő meghal is, Bertit kell férjül választania. Megmutatta neki végrendeletét. Az akként volt szerkesztve, hogy Katinka akkor lépjen minden birtokának független rendelkezési jogába, a mikor Csollán Bertalan úrral megesküszik. Csollán Bertalan úrhoz menyasszonyi hozományul roppant mennyiségű ezüstöt, készpénzt, gulyákat, méneseket, kondákat, juhnyájakat visz a fiú-leány. De még jobban megvolt kötve a csomó. Az öreg úr tudta azt, hogy van Szilágyságban, Zsibón egy kis ház egy hold kerttel; a mely kis ház arról nevezetes, hogy minden esztendőben más gazdája van, illetőleg minden esztendőben visszakerül egyszer az eredeti gazdájához. Az új vevő soha sem lakik benne tovább hat hétnél. Ennek a háznak pedig nem az a titka, hogy kisértetek huhognak benne, hanem az, hogy az erdélyi törvények szerint hat hét alatt minden protestáns házas felet elválasztanak; hanem ez idő alatt erdélyi lakosnak, vagy birtokosnak kell a váló félnek lenni. Tehát a ki komolyan el akar válni, nem kezdi a perét a magyarországi törvényszékek előtt, hanem megveszi a zsibói kis házat, benne ül hat hétig; s mikor elválasztották, a régi gazda visszaveszi tőle egy kis veszteséggel; míg ismét jön egy másik, a ki megveszi hat hétre jó nyereséggel. Ezt a zsibói ház történetét Sátory is jól ismerte s azért azt a megkötést tette végrendeletében, hogy ha netalán valamikor

Digitized by Google

Katinka és Berti törvényesen elválnának, egész szerzemény birtoka szálljon azonnal János testvérére, a huszár őrnagyra; a præfectának maradván csupán az elhagyományozhatlan ősi birtok, tizezer forintnyi jövedelemmel; Berti pedig tartozzék az egész hozományt visszaadni szinte az őrnagynak. Már most fráter, kezébe kapta ön a gubancznak a fonalát, ugy-e bár? A házastársak, azon a napon, a melyen megesküdtek, el is váltak. Az okokat már tudhatja ön a per adataiból. Szabad vitázni a felől pro és contra, a kettő közül melyik volt a hibásabb? melyik a bűnös? De e közben itt jön a fejünkre a harmadik. A legjobban érdekelt fél. Az őrnagy nagybátya ősi vagyonrészét még gárdista korában elprédálta, s most egész kravátlija széléig úszik az adósságban. Hitelezői mindenünnen szorongatják. S neki, mint Tantalusnak úszkál a szája előtt a gazdagság, a kincs, a dynastai nagy birtok. Csak a válópernek lenne vége. Úgy de a két prókátor, a férjnek és az asszonynak a prókátora, olyan furfangos két ravasz csont, hogy nem engedi a pört eldöntésre kerülni, a míg az őrnagy el nem határozza rá magát, hogy meghaljon. A míg a præfecta el nincs törvényesen választva, addig az őrnagy a præfecta ellen pört nem indíthat a neki testált vagyon végett, s ha meghal az őrnagy, a birtokjog róla megint a præfectára száll vissza. Ebben a circulus vitiosusban keringelünk előre hátra. Mi válni nem sietünk, az őrnagy meg halni nem siet. Ezért aztán az őrnagy szid benünket, mint két tolvajt s fenyeget emberöléssel és császár haragjával; a mi rajtunk mind nem fog. Erti ön már most a dolgot gyökeresen?

— Értem.

— Hogy az őrnagynak is igaza van, meg nekünk is?

— Nekünk nincs.

— Nincs? Hadd halljam még egyszer!

— Nékem egészen más felfogásom van erről.

— Igazán?

Digitized by Google

— Én most is azt állitom, hogy az én védiratom jobb, mint a főnökömé.

— Kutyánszki!

— Én ott kezdeném a pert, hogy megvenném azt a zsibói házat.

— S elválasztatná a dominát hat hét alatt a dominusától s hat hónap alatt a dominiumától?

— Visszaadnám neki boldogságát.

— Hahhaha! nevetett térdeit verve tenyereivel Korcza úr, no ez szép prókátornak indult, mondhatom. Hm, hm! No hát hogy annál sikeresebb legyen a replika, itt adok még önnek egy dokumentumot hozzá. Használja fel ezt is. Döntő hatása lesz, mondhatom.

Korcza úr erre előkeresett egy levelet iratai közül. Kálmán a Csollán Berti által Katinkának irt levélre ismert benne. Most már elolvashatá. Ő róla volt benne szó. A férjet terhelé az a levél.

Kálmán ismét lesütötte szemeit, s visszagondolt az első találkozásra.

— No és aztán, ha készen lesz önnek a replikája: vigye el domine frater s mutassa meg a szép özvegynek. S ha az azt fogja rá mondani, hogy ez az ön replikája jobban tetszik neki, mint az enyim, kiveszem a perből a magam replikáját; helyébe teszem a magáét. Becsületemre mondom.

A CZÁFOLAT.

Kálmán még nem volt húsz éves, midőn első replikáját megirta. Két napja hiányzott a huszadik évből.

Oh visszahozhatatlan boldogságu napjai a XX-as szám betelésének!

Az öröm, mely büszkeséggé válik; a remény, mely valóvá kezd lenni; az álom, mely ébrenlétté alakul; midőn azt mondja a férfi: «ma vagyok először húsz éves!»

Digitized by Google

(Kivált ha úgy élte világát, hogy nem sietett elébb harmincz éves lenni, mielőtt húsz évessé lett volna.)

Kálmán ismeretlen vágyaktól hevülve tisztázta le védiratát, melyet a legmagasztosabb eszméről irt: egy megtámadott nőről, a ki szép, a ki szenved.

Hogy szép, azt látta; hogy szenved, azt a szive mondá.

Mily reszkető kiváncsisággal indult meg hazulról, mikor a kész védiratot a szép hölgynek elvitte. Vajjon mit fog rá mondani?

Elszánta magát, hogy szemei közé fog nézni, és megtudja belőlük, minő hatással voltak indokai? Nagy elszántság kellett ahhoz!

Katinka még mindig ott lakott, hol legelőször fölkereste Kálmán.

A vállzsinóros inas most már nem fogadta azzal a gyanus szèmmel, a mivel első megjelenésekor. Most már divaturacs volt, nem kopott diák.

Sőt az eléje siető komornyik ismerős mosolygással tudatá vele, hogy úrnője itthon van számára; csak lépjen be a terembe bejelentéstelen.

Kálmán kissé feszengett: talán mégis zavarni találja az úrnőt?

— Ne féljen semmit, csak menjen bátran. Ha egyszer a komornyik felelősséget vállal értte.

A szép védencznő a boudoirban fogadta a fiatal jogtudóst. Délelőtti látogatáshoz volt öltözve fehér mousselin köntösben, melynek széles himzett szegélyei egymásra hajlottak; fején csipke-főkötő, mely alul angolos fürtök omlottak vállaira szeszélyesen.

A bájos szalma-özvegy sajátságos mulatsággal volt elfoglalva; boudoirja valódi állatsereglet volt. Ott volt egy szürke papagály, veres kormánytollakkal; egy rózsaszinű kakadu, piros bóbitával; egy buzavirágszin kanári madár; egy pitypalatty, egy fehér gerliczepár; azután az emlősök osztályából: egy házi-menyét, egy csapat fehér egér, egy pár tengeri-malacz, egy fekete, egy szürke, meg

Digitized by Google

egy veres mókus, egy bolognei selyemszőrű öleb, egy tüskés sül, meg egy kapuczinus-majom, azután egy ezüstkigyó, meg geometra-tekenős béka, meg egy leveli-béka, és nagy számu aranyhalak.

A delnő egész paradicsommal vette körül magát, mint hajdan Éva anyánk a bűneset előtt. Azokat az állatjait tanítá és etette. A szürke papagály kapott tejes-kávét, a kakadu gyümölcsöt, a kanári hámozott zabot, a pitypalatty buzát, a gerlicze tejben főtt kendermagot, a fülemile hangyatojást, reszelt sárgarépával s vagdalt kemény tojással, a menyét mogyorót, az egérkék főtt tengerit, a szürke mókus gesztenyét, a veres mókus almát, a majom evett mindenből, a mit a többieknek adtak, az öleb válogatós volt, fitymált mindent, a sül pedig tejet ivott s a kigyóval és tekenőczczel vitatkozott kedvencz étele fölött; a leveli békának legyeket kellett hordani: az ezzel élt.

A papagály tanult emberi szavakat mondani, a fürj énekelni, a menyét fonni, a kis kutya szolgálni, a mókus játszani, a sül és a teknöncz viaskodni, a béka időt jósolni, a majom tudott mindent.

És ez a sok fenevad mind szabadon járt, kelt, mászott, repült a szobában. A szép asszonyt mulattatta ez nagyon.

— Ah! kiálta, midőn a belépőt meglátta, eléje szaladva vidáman; mintha csak ez az egy hiányzott volna még a paradicsomból. Valahára eljött!

Madár, barom erre az egy perczre szétfutott a szoba minden szegletébe.

— El voltam ez ideig foglalva a védirattal. Menté magát Kálmán.

— Talán már készen is van? Szólt csodálkozástól összecsapva kezeit a szép hölgy.

— Elhoztam, hogy nagyságod birálata alá bocsássam művemet.

— Ah! az nagyon szép. Az is diákúl van?

— Nem. Ezt magyarúl irtam.

— Jó, jó. Úgy is megértem.

Digitized by Google

(Az «úgy is» magyarázatául fel kell fedeznünk, hogy Katinka és Kálmán között a társalgás rendesen németül folyt. A magyar nyelvet az úrhölgyek azon időben csak a paraszt cselédek irányában használák; a salonok nyelve német volt általánosan, s egy magyar úrnőt magyarúl szólítani meg egyértelmű lett volna azzal, mintha valaki az úrasszonyt szolgálónak nézné el, s a legdurvább gorombaságok közé számíttatott.)

Hanem hát, ha kénytelen lesz vele, magyarúl is csak megérti.

Katinka helyet mutatott Kálmánnak a mozaikkal kirakott asztal mellett, melyet óriási virágcserép diszített, s maga letelepedett hozzá a kerevetre.

Kálmán egy költő ihletével s egy jogtudós komolyságával bontá ki a védiratot s hozzáfogott annak előadásához.

No, szép kis előadás volt!

A gerliczepár belekukurúzott, a fürj közbe pitypalatytyolt; a kanári annál jobban visított, mentül nagyobb hangott hallott. A majom mogyoróhéjakat hajigált az iratára; a két mókus az egyik pantalonszárán felszaladt, a másikon leszaladt; a menyét nekiállt az egyik topánka szalagjának s azt kezdte kioldozgatni; a sül meg a teknöncz bukfenczet hánytak a szőnyegen; s utoljára a szürke papagáj odarepült a karszéke támlájára s nagy bölcsen mondogatá az ő magas röptű költői phrázisaira a maga észrevételeit:

«Schau, schau!»

De hisz így lehetetlen kivánni, hogy hatása legyen a felolvasott replikának, ha még olyan szép és remek is az egész.

A delnő hasztalan akart rendet tartani a paradicsomkertben; ha egyik konfidenskedőt elkergette, jött a másik, s mikor azt akarta mutatni, hogy mindjárt megharagszik rájuk, azt nyerte vele, hogy még a bologneser is elkezdett ugatni.

Másként kellett segíteni a dolgon.

Digitized by Google

— Ugyan jöjjön, üljön ide mellém a pamlagra.

Akkor aztán, hogy mellette ült Kálmán, jobban meg tudta őt óvni az alkalmatlankodóktól; elfogdosta egyenkint a rákapaszkodó állatocskákat s mind összeszedte az ölébe. A szürke kajdacsot is elfogta lábánál fogva s odahelyezte a vállára.

A papagáj azonban föltette magában, hogy ezt a pöresetet alaposan fogja tanulmányozni, s miután több rendbeli közbeszólásokkal nem sikerült a felolvasót félbeszakítania, végre gyöngéd, könyörgő hangon szólítá meg: «Kálmán!»

A fiatal ember megdöbbenve tekinte fel, mikor ez a szárnyasállat nevén szólitá.

A szép hölgy naiv zavarral csititá a görbe orrú lidérczet, ráütve finom mutatóujjával annak ostoba csőrére.

— Hallgat, maga szemtelen!

A papagáj aztán megneheztelt, s elrepült az ablakfüggönyfára.

Legalább Kálmán olvashatta háborítlanúl a replikája végét.

Ez volt a java.

Itt irta le a birák tudomására védencznője jellemét, szivvilágát, ártatlan kedélyét, szenvedéseit. Itt volt az igazi költő.

A szép asszony, hogy jobban érthesse a felolvasottakat, oda hajolt föléje; tán hogy az irásba láthasson; karját Kálmán háta mögé tette a kerevet támlájára. Kálmán érzé az arczára hulló fürtök villanyos érintését s vállával hallotta a hölgy szivének dobogását.

A fölolvasás végén egészen elragadta a Pegazus. Annyira érzette, a mit irt, hogy maga is könyezett bele. Remekelt.

A szép hölgy karja még mindig ott volt a válla körül.

Ekkor aztán feltekinte rá, s a szemébe nézett, hogy megtudja tőle a birálatot.

Katinka szemei is ő rajta függtek: a vétkező szép szemek!

Digitized by Google

A kérdés ez volt: «nos, mit szólsz hozzá, hogy ily tisztának, ily ártatlannak, ily angyalnak irtalak le?»

— Ez igen szép, nagyon szép, gyönyörű mind; hanem . . .

Következett a czáfolat.

A czáfolatot ajk mondta ajknak.

— — — — — — — — — — — —

Kálmán ezen a napon lett húsz éves. Mikor az álom ébrenlétté válik.

Főnökével csak ebéd fölött találkozott. Nagyon gondolkozónak tünt fel.

Korcza úr pedig a szokottnál is szatirikusabb kedvében volt.

— Nos? hát? mit szólt a szép asszony a replikához? kérdezé Kálmántól, ki maga nem hozta elő a tárgyat.

Kálmán nagyon el volt foglalva azzal, hogy valami húsfélét igen apróra eldaraboljon, a mit aztán nem evett meg.

— Azt mondta, hogy igen szép . . .

— No, az természetes, És egyebet semmit sem mondott a replikára?

— Azt mondta rá, hogy nagyon szép.

Korcza úr, fél szemét behunyva, gonoszul sanditott a másikkal Kálmánra.

— Én pedig tudom, hogy mondott még rá valamit.

Kálmán úgy tett, mint a kinek semmi sem fekszik most annyira a szivén, mint a hónapos retket meghámozni.

Korcza úr magában nevetett.

— Én is le szoktam a reteknek a zöldjét vágni a héjával, hanem én nem eszem meg a zöld levelét; szurdalódék tovább.

Kálmán pedig nem akarta magát engedni, hogy a szórakozottságot kiderítsék felőle. Merész volt, mint egy vallatott rab.

— Én a zöldjét szeretem.

— Jó is az, mondá Korcza úr, jó hűsítő. Én ide szoktam ragasztani a halántékomra, úgy kiszíja a forróságot.

Digitized by Google

Azzal két reteknek a zöldjét a levágott héj lapjával a két halántékához ragasztotta; olyan volt velük, mint egy kis ördög, a kinek zöldleveles szarvai vannak.

— Hát azt mondom én magának, Kálmán öcsém, hogy az a szép asszony mondott még valamit arra a replikára. Azt mondta magának, hogy: mind az igen szép, hanem hanem «nem igaz!»

Kálmán földre ejté a villáját, a mi igen jó alkalom volt rá nézve egy perczre az asztal alá eltünhetni. Mire felszínre került, merész volt, mint egy vallatott rab.

— Nem mondta azt.

— Nem mondta? ismétlé Korcza úr, különös hangsúlyt adva az utóbbi szónak. Azért nem szükség borssal enni a paradicsommártást.

— Én így szeretem.

— Hát jól van.

A következő ételig békét hagyott a fiatal embernek. Sietve ettek mind a ketten, mintha egymást kergetnék. Kálmán szaladt elől. De Korcza úr mégis utólérte, mikor inni akart.

— Kérem, ez az én poharam!

Korcza urat pokoli kedvre deríté az, hogy Kálmán a saját poharát sem ismeri már.

— No hát, domine fráter! szólt fogpiszkálóját fogai közé dugva, e szerint az ön replikáját fogjuk az enyim helyett betenni a perbe.

Kálmán most már ijedten tekinte fel rá.

— Ahán! mondá Korcza úr, egyet intve homlokával, s oda könyökölt az asztalra, azzal a két zöldlevelű szarvval mintegy syllogismus cornutusba szorítva a frátert, mig a fogpiszkálóval, mint valami kigyófulánkkal fenyegette.

— Ahán! No, már most lássuk, melyik vergődik önben tulsúlyra, a prókátor-e, vagy a poéta?

— Nem értem a kérdést.

— Dehogy nem. A poéta azt mondja: én védelmezem ez ügyet, mert meg vagyok felőle győződve, hogy a vád-

Digitized by Google

lott ártatlan; védelmem tüzes, ragyogó, meggyőző lesz. Ekkor jön a prókátor, s ez azt mondja: a poétának nincs igaza; én tudom jól, hogy a vádlott nem az, kinek ő bemutatja; de mert a védelem a védenczre nézve czélszerű, mert igen szép és ragyogó; tehát én beigtatom azt, a mit a poéta szerkesztett. Ezt mondja a prókátor. Már most hát mit mond maga, domine fráter?

Kálmán igen könnyű szerrel akarta magát kivágni a dilemmából.

— Ejh! hisz az egész csak jogászi stylusgyakorlat volt tőlem, semmi egyéb.

— Áh! kiálta Korcza úr, csak jogászi stylusgyakorlat? Csak scriptoristica? No, már ezt szeretem! Tehát csak studium volt. Csak exercitium. Az már más. No lássa, az ilyen igyekező fiatal embert szeretem, a ki a kötelességén túl is studiumot fordít a maga szakmájára. Már most legyen olyan jó, tranchirozza fel azt a kappant.

A míg a kappant szétszeldelte Kálmán, addig csak békét hagyott neki Korcza úr, a kappan érdekében; hanem a mint azzal elkészült, nem volt számára többé irgalom.

— Hát lássa! Ez magától igen szép igyekezet, hogy ilyesmiben gyakorolja magát. Már most én azt tanácsolnám magának, hogy a studium tökéletesítése tekintetéből, most állítsa magát az ellenkező szempontra s irja meg a vádló ügyvéd replikáját.

— Nos, miért ne? szólt hetvenkedő készséggel Kálmán. Azt is megkisérthetem.

— Mert az ilyenekben élesedik az ügyvédnek az elméje. Ez épen olyan tanulmány, mint a sakkjáték. A jó játékosnak nem csak a saját tervét kell átgondolnia, hanem ugyanakkor azt is ki kell főznie, hogy mit csinálna most, ha az ellenfél volna?

Kálmán már azt hitte, hogy egészen abstract térre vonul át az értekezés, ott aztán tág a tér: lehet futni.

— Majd megkisértem.

Digitized by Google

— No, és hogy annál nagyobb erővel foghasson hozzá: majd szolgáltatok én az ön kezébe egy hatalmas okiratot, a mi az ellenfél ügyvéde kezében kegyetlen fegyver volna. Én természetesen nem adom oda neki; hanem ön használja fel azt a maga jogászi stylusgyakorlatához. Majd meglátom, mit tud akkor, a mikor nem lehet poétázni, nem lehet ideálizálni, hanem egy szép asszonyt kegyelem nélkül convincálni a feladat.

Kálmán kiváncsivá volt téve.

Ebéd végeztével elkisérte főnökét az irodába. Ott Korcza úr szekrénye zárt fiókjából előkeresett egy levelet, s odanyújtá neki.

Kálmán a levél külsejéről ráismert arra. Ugyanazon levél volt az, melyet Katinka Kálmán által küldött Korcza úrnak.

— Ime, ez Csollánné asszony levele, szólt Korcza úr: most vesse ön egybe azt a kettőt. Azt, a melyet Csollán Berti küldött ön által a nejének, s aztán ezt a másikat, a mit a nő küldött ön által nekem. Akkor aztán megtalálja ön a punctum salienst.

Gondolt-e arra Korcza úr, hogy mit cselekszik, mikor Katinka levelét, Csollán Berti levelével összeolvasásra Kálmán kezébe adja? Tréfának vette-e a dolgot, a mely által utóljára is a fiatal emberrel nem történik valami szerencsétlenség? (Elég ideje van még rá, hogy a feje lágyja benőjön.) Próbára akarta-e őt tenni? Vagy valami ravasz messzenéző szándéka volt vele? Valamit közbe akart ejteni, a mi a nevezetes pör bonyodalmait nevelje? Ezekre felelni mostan korán volna. Hanem azt mindjárt előre megmondhatjuk, hogy Kálmán nem csak az ellenfél ügyvédi actióját nem készítette el, sőt e napon túl Korcza úrnak más dolgait sem végezte; az körmölhetett maga; ha pedig egyszer, kivánságból bekaphatta Kálmánt az irodába, hogy valamit lemásoltasson vele, az oly hibásan lett elvégezve, hogy Korcza úr irhatta újra maga.

Digitized by Google

AZ ELSŐ INTÉS.

Régi monda, hogy egy sok leányos apának az volt az első kérdése a kérőbe jövő ifjuhoz: «volt-e már uram öcsém korhely?» Ha e furcsa interpellatióra az illető neheztelő visszautasítással viszonza: «dehogy voltam!» az apa így szólt: «akkor ezután lesz ön korhely!» s nem adta neki a leányát. Hanem ha a fiatal kérő egészen őszintén vállat vont s bevallá, hogy bíz ő élte világát, akkor szóba állt vele, s engedte a házasságról beszélni.

Az a hit, hogy minden embernek ki kell járni egyszer a bolondját. A ki nem végzi el hajasan, arra majd rákerül a sor kopaszan.

Ez a nézete volt Jenőyné öregasszonyságnak is. Restelte nagyon, hogy a Béni negyvenöt esztendős koráig ilyen alamuszi; bizonyosan az ötvenes években jön rá a szeleburdiság korszaka. Szinte örült neki, mikor tudomására jött, hogy Kálmán unokája elkezd egy idő óta korhely lenni.

Ha Korcza úr meg nem irta volna is, megirta az egymás után jelentkező sok apró hitelező.

Most már nem lehetett Kálmán ellen panasza.

Nem poétázott többé, nem komédiázott, nem pajtáskodott rongyos emberekkel, gavallér lett. A dolgot hagyta másnak, mintha kicserélték volna. Nap-hosszant a szép asszony után volt, azt kisérte a tánczvigalmakba, estélyekre, azt őrizte a szinházban. (Csak német szinház volt a világon.)

Ha irt nagyanyjának, most már nem volt olyan kevés szavú, beszédes lett; leirta, minő mulatságokon, minő előkelő uraságokkal ismerkedett meg, minő fényes úrhölgyekkel mulatott. Ez az igazi út a magasra! Többet ér a nagybefolyású urakkal per tu lenni, a magas úrhölgyek

Digitized by Google

által pártfogoltatni, mint az egész bibliothécát a fejébe szedni.

Az öreg asszonyság a legjobb kedvvel fizeté ki Kálmán adósságait. Jobb most, mint később.

Azt is megtudta, hogy Kálmán egy szép hölgynek udvarol. Szerencse, hogy nem veheti el. Így majd elmúlik az magától.

Korcza úr is hagyta a fiatalságot a szelek mentében repülni s egy idő óta nem bizott rá olyan dolgot, minél mulhatatlanul megkivántatott az, hogy el ne legyen felejtve. Szerencsére nyári időszak volt s olyankor kevés az irodai teendő. Ha úriszékre kellett is eltávozni a városból, egyedül ment a hajdúval. Ilyenkor aztán a gazdaszszonynak volt drága dolga, mert Kálmánt napestig nem látta; azt tehette a konyhapénzzel, a mit akart.

Kálmán holdjává szegődött a ragyogó csillagnak; az volt az ő Vénusa. Tőle kölcsönözte világosságát; ha az elfordult tőle, sötéten maradt.

Úgy őrzötte, úgy féltette titkát, és a mellett olyan vak volt, hogy nem vette észre, hogy azt a titkot csak az nem tudja, a ki kettőjüket soha sem látta.

Bálban soha sem tánczolt vele, szinházban soha nem mutatta magát Katinka páholyában; hanem aztán oda volt hozzá lánczolva szemének örök visszasugárzásával; tán ha egy férfi kettőjük között elhaladt, éreznie kellett a villanyütést, melyet a megszakított villanyfolyam okozott, s szükségképen észrevennie az eleven Voltaoszlopot.

És midőn közelében lehetett, nem féltve titkát a világ szemétől; minő forró napjai az első örömnek! Az ifjui remegés, hogy hátha megsérti őt imádatával! A bocsánatkérő boldogság. Mint a ki a sorstól egy mérhetetlen kincset kapott s aztán nem meri azt egyszerre elfogadni, csak fillérenkint kéreget ki belőle.

Mikor a szép hölgy, kerevetén végig nyúlva, ő pedig lábainál ülve, abban az olympi gyönyörben részesítik

Digitized by Google

egymást, hogy Kálmán regényt olvasott Katinka előtt, az pedig hallgatta.

Persze, német regényt. Hol vette volna a magyart? Talán «Erbiát.» Csokonai, Gvadányi, csak férfiaknak való olvasmányok.

Tehát Kálmán áldotta a németeket, a miért módot szolgáltatnak egy fiatal ábrándozónak, hogy a világ végeig mindennap olvashasson fel valamit a maga hölgyének.

S e közben tapasztalá, hogy a hölgy jobban szereti őt még a papagályánál is. Különben e papagály iránt csak hálát kellett éreznie, mert az mindennap ezzel a szóval fogadta: Kedves Kálmán! a mire nem taníthatta őt más, mint Katinka maga. Ez vigyázatlanság! Hátha megtudja az ellenfél? A szent szék be fogja követelni a papagályt s annak a tanúvallomását protocollumba veszi! (A mint hogy ez eset meg is történt valami huszonöt évvel később a haditörvényszéken, mely egy papagályt forma szerint kivallatott a gazdája ellen; s csak a papagály makacs hallgatásán múlt, hogy vallomása gazdájának fejébe nem került.)

Hanem az az örökös félelem, tartózkodás; az a féltése a lopott kincseknek elviselhetetlen kezd lenni utoljára.

Kálmánnak annyiszor nyelve hegyén volt már, hogy elmondja Katinkának azt a zsibói ház történetét. De nem érzett elég erőt soha, hogy így szóljon neki:

«Vesd el magadtól ezt a pompás házat; nézd: itt az én szivem a helyett, lakjál abban!»

Pedig abban a sok jeles regényben, a miket előtte felolvas, akárhány eset fordul elő ehhez hasonló.

Hogy az ember megvásárolja a boldogságát a vagyonával.

Aztán nem kincs-e maga a férfi, a ki azt mondja?

Az egész világ az övé: annyit foglalhat el belőle, a mennyit akar. Nőhet olyan nagyra, a meddig az ég tart. S prózában olvasva is bir elég becscsel. Van egy gazdag nagyanyja, a kit örökölni fog.

Digitized by Google

Elég buzdító oka lehetne rá, hogy az eladó ház történetét ott Zsibón megmagyarázza neki.

És aztán ne legyen többé okunk félni a boldogságtól.

Hanem a míg egyik napról a másikra halogatta e merész felvilágositást, egyszer a szép hölgy lepte meg őt ezzel a szóval:

— Tudja ön, mit gondoltam? Mához egy hétre elutazom Ostendebe, fürdőkbe.

Kálmán úgy érezte, mintha a fejét beléütötte volna a plafondba.

— Milyen szép volna ha ön is elkisérne oda, szólt a hölgy, lágy bársony kezével Kálmán mutatóujját megszorítva. Távol minden ismerős arcztól; nem kisérve leskelődő tekintetektől szabadon járhatnánk az ég alatt, a tengerparton, kar karba öltve s úsznánk ugyanabban a hullámban.

Kálmán már úszott.

— Én elmegyek önnel Ostendebe.

— Úgy-e bár? Óh be kedves! kaczagott Katinka és nyakába borult. Együtt fogunk utazni. Én már kigondoltam, ön mint titkárom jön velem.

Itt már ismét Kálmán büszkesége volt érintve.

— Nem, asszonyom, ha első találkozásunkor nem fogadtam el ezt az állást: ma sem fogadom el. Én mint egyenrangú ember akarom magamat tekintetni.

Katinka kaczagott. Ez tetszett neki.

— De hisz az nagyon sok pénzbe kerül.

— Az az én gondom.

A kevély ördög!

A szép hölgy hagyta futni a vadat ezzel az oldalába lőtt nyillal.

Kálmán ki volt forgatva minden sphaerájából.

A legutolsó cseppecskéjét józan eszének is elmosta az a hullám, melyben együtt úsznak a syrének és a vizbefuló szerelmesek.

Legelső bolondsága volt: Katinkának megirni levélbe a zsibói ház történetét.

Digitized by Google

Második meg az volt, hogy elhatározta rá magát, hogy azon eszközhöz fog folyamodni, a mit rajta kívül sok mások elég jól ismernek és használnak már. Felkeresi Kalendert.

Ez a Kalender pedig nem valami százesztendős naptár, melyben igen bölcs gazdasági tanácsok s beteljesülő időjóslatok foglaltatnak, hanem egy jeles tőzsér, a ki előkelő családok ifjait (és véneit is) ki szokta segíteni a bajból. Hogy miként? azt mindjárt meglátjuk.

Kalender úrat milliomosnak nevezik.

Hogyan lesz az ember milliomossá?

Annál nincs egyszerűbb mesterség a világon.

Ha azt én mondanám, mindenki kinevetne vele. Úgyde nem én mondtam, hanem Széchenyi István, az a csodálatos ember, a ki egy pisztolylövéstől nem halt meg, hanem feltámadt s örökkön él.

Tehát Széchenyi István mondta azt, hogy semmi sem könnyebb mesterség, mint milliomossá lenni. Nem kell hozzá egyéb, mint három szoba.

A középső szobában ül az a valaki, a kiről prædestinálva van, hogy milliomossá legyen. Mikor a jobboldali szobába kihivják: ott vár reá egy hollandi, vagy belgiumi bankár. Panaszkodik neki, hogy nem tudja a pénzét hova elhelyezni. Az otthoni bankok két perczentet fizetnek. Így nem lehet megélni. A mi emberünk száraz képet fintorít a panaszokhoz. Bíz itt Magyarországon pedig nehéz a pénzt elhelyezni. Bizonytalanok a birtokviszonyok, a pörlekedés nehéz, szigorú törvények meghatározzák a 6 százalékos kamatlábat, végre nagy számítások után megegyezik a hollandussal, hogy egy pár milliót elfogad tőle négy perczentnyi kamatfizetéssel. Azt viszi a közép szobájába. Ekkor koczogtatnak a baloldali szoba-ajtón. Jön egy magyar földes úr. Hüh, be izzad az üstöke. Harmincz lépésnyiről meglátszik az arczán, hogy meg van szorulva. Elmondja: hogy pénz kellene neki igen rövid időre. Tízszeres biztosítékot nyujt. Előnyös szerzemény kinálkozik

Digitized by Google

számára. Vagy pedig építésbe fogott. Vagy a jószágát akarja felszerelni. Az igazi helyét a pénznek dehogy mondaná meg. Azt pedig a mi emberünk hogy ne tudná? A mi emberünk begombolja magát, fanyalogva válaszol, hogy a pénz most igen szűk s igen nagy az ára. Oh, azt a földes úr igen jól tudja, kész is valamivel nagyobb kamatot fizetni a törvényesnél: az igen természetes dolog. Végre aztán megegyeznek tisztességes harmincz perczentes kamatban. A mi emberünk átmegy a középső szobájába, kihozza a pénzt, megirják a szerződést s minden rendben van.

Így lesz az ember milliomossá.

Eddig a nagy ember adomája.

Hanem fenmarad ám egy nehézség! Azt természetesen nem lehet kiirni a kötelezvénybe, hogy 30-as kamat fizettetik utána, mert az által a hitelező a tökéjét veszítené el; ezen csak úgy lehet segiteni, hogy a kötelezvénybe akkora tőkét irnak be, mely a kölcsönadottat ötszörösen meghaladja. Ez igen egyszerű calculus. A kötelezvényeken azonban két tanúnak is kell lenni, (még akkor váltótörvény nem volt Magyarországon) s azoknak hittel be kell bizonyítani, hogy látták a pénz lefizetését a kötelezvényben megirt magasságig. Ez, hogy megyen végbe?

Mindjárt meglátjuk.

A baloldali szoba ajtaján koczogtatnak. Gavallér jő Kalender úrhoz.

— Ah Jenőy úr, hozta Isten!

Oh Kalender úr ismer minden főt, mely az aranyozott ifjuság gőzkörében egyszer megjelent. Pontos tudomásai vannak minden fiatal embernek szenvedélyeiről, bohóságairól, remélt örökségéről; mikor látja őket lovagolni, kocsikázni az utczán: ő tudja, hova vágtatnak?

Eltudná előre mondani Kálmánnak, miért jött? Mennyi pénz kell neki? Mire akarja elprédálni? Mit gondol a visszafizetésről?

Kálmán szorongva foglal helyet a tőzsérrel szemben.

Digitized by Google

Nagy munka az első ezer forintot kölcsön kérni! Ezer forintot, mikor még az ember ezer krajczárt sem tud munkával keresni.

— Uram: szól vizbehaló hangon. Nekem szükségem volna pénzre.

— Sok pénzre?

— Nagyon sokra. Kellene ezer forint.

— Az nem sok, szólt Kalender úr egész atyai biztató hangon.

— Annyira volna szükségem, folytatá Kálmán, neki bátorodva; őszinte fogok lenni. Nekem ez a pénz utazásra kellene. Nagyanyám gazdag; de e czélra nem ád. Nem érti, hogy mi szüksége van egy fiatal embernek a külföldet megismerni.

— Én értem, mondá Kalender úr, s még nem is mosolygott hozzá, pedig ő már tudta, hogy mi szüksége van Kálmánnak a külföldön tapasztalatokat szerezni?

— Én még csak húsz éves vagyok; négy év múlva leszek teljes korú. Addig semmivel nem rendelkezem. Akkor megfizetek, hamarább nem. Ön felszámíthatja nekem, mit koczkáztat nálam, ha addig meg találok halni. De ha élve maradok, bizonyosan megfizetek.

— Jól van, mondá Kalender úr. Én szoktam ilyen koczkáztatásokba vágni. Én merek önnek arra a szakállára kölcsönözni, a mi még csak azután fog kinőni. Nem is ezer forintot; hanem tizezeret.

Kálmán maga is megijedt ettől a szótól.

— De uram, én nem kivánok olyan sokat.

— Én pedig nem adok kevesebbet. Én ismerem önnek a viszonyait. Van nálam tizezer forintig hitele. Több nincs. Előre megmondom. Nem akarom, hogy ön tizszer jőjjön hozzám; egyszerre ki akarom adni, a mennyivel megemberelem. S aztán én rám többet ne járjon.

Kálmán furcsa tréfás embernek találta Kalender urat. A sok pénz biztatása elszédítette fejét.

Digitized by Google

— Hát jól van, mondá, de a fogai vaczogtak, s tagadták, hogy jól van; fölveszem a tiz ezer forintot.

— Átadjam mindjárt?

— Nem bánom.

Kalender úr átment a középső szobájába s onnan egy nagy aczél-lakatra járó tárczával tért vissza.

— Tehát legelőbb is leszámlálom ön elé az összeget; azután megirjuk a kötelezvényt; hatos kamattal. Én többet nem veszek. Az irnokom és könyvvivőm előttemezik, mint tanúk, a kik előtt ön az összeget még egyszer meg fogja számlálni, hogy élő szemmel lássák.

Kálmánnak a szemei kápráztak, mikor azokat a rekeszeket meglátta nyilni a záros tárczában, mik a mesés kincseket rejték magukban. Kalender úr három nagy csomagot lökött ki belőlük, közönyösen.

— Ez a csomag itt ezer forintot tesz öt forintos bankjegyekben.

— Ha ön megszámlálta, én megnyugszom benne, szólt Kálmán gavalléros nagylelkűséggel.

— De kérem: megszámláljuk. Pénzt olvasatlan nem szabad elfogadni.

Kalender úr kényszeríté Kálmánt, hogy egyenkint szedje sorba reszkető kezekkel mind a kétszáz darab bankjegyet.

Kálmánnak megizzadt a homloka ebben a munkában.

— Ez a második csomag szinte ezer forint sorsjegyekben.

— Sorsjegyekben? Hát mit csináljak én sorsjegyekkel. Soha életemben sem lutriztam.

— Az igen egyszerű dolog. Elviszi ön a legelső pénzváltóhoz; s az igen csekély rabattért beváltja önnek kész pénzre. Tessék megszámlálni.

— Soha se számlálom én, szólt Kálmán boszúsan; most már jól értve, hogy a második ezer forinton legalább húsz százalékot kell vesztenie.

Kalender úr hát nem is erőtette.

Digitized by Google

Felmarkolta a harmadik csomagot.

— És itt van azután további nyolcz ezer forint.

— Hát ezek micsodák? Kérdé rámeresztve a szemeit Kálmán.

— «Értékpapirok,» biztositá őt. Hadik-féle partiálisok.

Kálmán mérgében elnevette magát.

— Uram, ne tartson engem bolonddá. Magam is akták között nevekedtem fel. Tudom, mik azok a Hadik-partiálisok. A nagy uradalom, melyre ki voltak bocsátva, csőd alá került; ötven esztendeig nem lesz a pörnek vége s a részvényeket senki sem váltja be. Ön ezeket a drága értékpapirokat valahol font számra vette meg egy antiquariusnál. Ez a nyolczezer forint megér nyolcz garast, többet nem.

Kalender úr is nevetett. Csunya feketefogu nevetés volt.

— Ön elmés fiatal ember! De hát arra nem gondolt ön, hogy ennek a valóságos két ezer forintnak ráadás is kell. «Czuwág», mint a mészárosok mondják. Egy kis csont és mócsing a húshoz, hogy kiüsse a fontot.

Most értette már Kálmán a dolgot. Kalender úrnak a szobája csakugyan tele volt olyan kárbaveszett értékpapirokkal, miket tized, huszad árban, papiros értékben elkótyavetyéltek. Ezeket aztán arra szokta használni, hogy mikor jött valami tékozló fiú pénzt felvenni, négy ötödrészben szolgált neki ilyen jó «mócsing»-gal; a két tanu, ki a kötelezvényt aláirta, egész jó lélekkel bizonyíthatá, hogy az átvett összeg annyi volt; a hitelező is megesküdhetett rá, s még maga az adós sem tagadhatta.

Kálmán szépen vette a kalapját s azt mondta, hogy köszöni alássan a barátságot.

— Mondtam, uram, hogy ezer forintot kérek. «Ezt» a tízezer forintot nem használhatom.

Kalender úr ismét nevetett; nem volt megsértve, visszahányta a nagy tárczába a csomagait.

— Tehát ezuttal nem egyezhettünk meg; szólt szivé-

Digitized by Google

lyes nyájassággal a távozóhoz. Egyébiránt mindenkor szolgálatjára állok.

— Köszönöm.

Kálmán bizony nagyon kedvetlenül ment el a tőzsértől. Olyan naiv volt, hogy még neheztelni valót is talált az ajánlatban.

Föltenni róla, hogy ő ilyen könnyelmű ember! Tékozló fiú!

Valami tervet főzött ki agyában. A mi vágyait is kielégítse, az eszközöket is megszerezze hozzá.

Csak két nővel kellene boldogulnia: Katinkával és az öreganyjával.

Óh te nagy póéta!

Az egy tőzsérrel nem birtál boldogulni, s majd, azt hiszed, hogy két asszonyon kifogsz.

Egyenesen Katinkához ment. Már fél nap óta nem látta. Nagy idő!

Szabad bejárata volt már hozzá minden időben; számára soha sem volt a delnő se beteg, se távol, se pipere nél. Nem is szokta már kérdezni az inast, hogy bemehet-e?

Hanem a mint a lovagvesszejét az előszobában letette az asztalra, úgy látta, hogy ott már fekszik valami. Egy másik lovagvessző.

«Hm. Ez bizony egy lovagvessző, monda magában. No hát legyen kettő!»

S azzal a magáét keresztbe tette rája.

Már a szalonba áthallotta csengeni Katinka kaczagását. Olyan gyönyörteljes hang volt az, mint a fülemile csattogása! Magában senki sem kaczag.

Mikor benyitott a szobájába, Katinka a kereveten ült, két kezét feje fölé téve s úgy kaczagott, karjaira hajtva fürtös szép fejét; a lábainál pedig, a furcsa kis rococo székben ült báró Bálvándy.

Ugyanabban a kis furcsa székben, a melyben Kálmán szokott mindennap felolvasni a szép hölgy előtt.

Digitized by Google

A báró valami tréfás világi eseményt regélhetett az úrhölgynek, a minek az olyan nagyon kaczagott.

Kálmán eddig azt hitte, hogy a szép hölgy csak olyankor tud ilyen szépen kaczagni, mikor ő mesél neki valamit.

A mint őt meglátták, a szép hölgy azért nem szakította félbe kaczagását, hanem Bálvándy felugrott helyéről s baráti öleléssel szaladt Kálmán elé.

«Servus pajtás!»

Kálmán ezt egy kicsit furcsának találta. Mi szükség és mi illem egy idegen helyen egy harmadik embernek egy vendégül belépőt ily familiariter fogadni?

Hát még azután mi szükség annak a harmadik embernek abba a kis guggolóba visszaülni, a melyben ez az idegen ember szokott otthon lenni?

A harmadik ember észrevette, hogy ez a második ember nagyon szeretné megtudni, hogy az első ember min nevetett olyan nagyot?

Mindjárt bocsátott közre egy vidám anekdotát.

— Épen most mesélem ő nagyságának a legutóbbi látogatásunkat, a mi közös barátunknál, Bertók úrnál. A legutóbbi tréfa óta úgy megharagudott miden jó pajtására, hogy bezárkózott a kastélyába, senkinek ki nem nyitotta az ajtót, sőt még az ablakait is berakatta téglával félig. Mi aztán valami tíz vidám czimborával elmentünk hozzá látogatni. Hogy csaljuk ki az odujából? Épen délutáni álmát alhatta. A kastélya fölött van egy domb, azon van egy szélmalom. Láthattad Kálmán mikor ott jártál. A malom előtt volt egy felállított új malomkő, eléje téve egy gerenda, hogy le ne guruljon; mi a malomkövet szépen neki irányoztuk a kastélynak s aztán elvettük a gerendát. Nosza az elszabadult malomkő rohant alá, mint a lavina s olyat ütött a kastély oldalán, hogy annak minden porczikája megmozdult. Berti azt hitte, hogy a föld esett ki a sarkából s hajadonfőtt szaladt ki az udvarra. Akkor aztán szép nyájasan eléje mentünk levett

Digitized by Google

kalappal: «alázatos szolgája! Csak egy kicsit be akartunk kopogtatni, hogy itthon van-e a gazda?»

Kálmán Katinka arczára figyelt. Nevetett biz az elhagyott férje anekdotáin is, de csak nem olyan nevetés volt az, mint az elébbeni.

A fiatal jogtudós irigységből valami komoly tárgyra akarta átvinni a beszédet. Észrevette, hogy Bálvándy fekete keztyüt visel.

— Kit gyászolsz? Valakid meghalt?

E tragikus kérdéssel vélte az általános jó kedvet elronthatni.

Azzal járta csak meg.

Interpellátiójára Bálvándy arçza egyszerre komoly vonásokra nyult meg, szájszegleteit lehúzta, szemeivel siránk pillongást mutatott, azután elővette fehér zsebkendőjét s annak szegleteivel megtörülgetve szemét, reszkető gyászhangon rebegé.

— Szegény nagynéném halt meg. Rám hagyta a kordiczai uradalmát; Isten nyugosztalja meg szegényt.

Katinka felkaczagott e parodián. Most már aztán úgy nevetett, mint az imént. Oly bohókás is volt ez a Bálvándy, mikor a gyermekes szepegést mimelte.

— Épen arra kértem most ő nagyságát, hogy mához egy hétre a boldogultnak requiemén több régi tisztelőivel együtt a franciscanusok templomában megjelenni kegyeskedjék.

Kálmán kérdőleg tekinte Katinkára. Mához egy hétre már Ostendében kellene lenni. A hölgy nem felelt semmit.

— Mához két hétre pedig, folytatá ugyanazon gyászos hangból Bálvándy, a kordiczai statutio fog végbemenni; a megboldogult hagyományába ünnepélyesen be fognak iktatni; egybekötve hajtóvadászattal, theatralis előadásokkal és templomszenteléssel. Ez ünnepélyre is reménykedem nagysádat meghivhatni alázatos audientián élő szóval. Kálmán barátomat majd nagy pecsétes levéllel fogom meginvitálni.

Digitized by Google

«Hijjad, hijjad!» mondá magában Kálmán; «hol leszünk mi már akkor?»

Katinka egy megtagadó szót sem ejtett, ellenkezőleg igen érdekesnek találta bővebben megtudni mindent a statutió részletei felől.

— Hát aztán mi van azon a jószágon?

— Húsz rongyos falu; meg egy pompás új templom, mit a megboldogult építtetett.

— Hát aztán hova szállásolja ön el a vendégeket?

— Nagyszerü sátorok lesznek építve az erdőben deszkából.

— Hát a szinészek hol fognak játszani?

— Nagyszerű theátrum lesz a számukra építve deszkából.

— Hát a bált hol tartják meg?

— Nagyszerű redout lesz deszkából.

— Hahaha! Deszka nagyszerüség!

— No majd meglássa nagysád, hogy olyan pompát, olyan mulatságot nem látott a világ, a mióta József császár az erdőben mulatott. Majd megmutatom én, hogyan lehet az erdő közepén mulatni?

Katinka egy szóval sem mondta, hogy nem fogja meglátni.

Kálmánt boszantotta az, hogy Katinka olyan nagyon érdeklődik, hogy úgy el tudja magát foglalni Bálvándyval. Eszébe jutottak mind azok a rágalmak, a miket a válóperben olvasott Katinka és Bálvándy személyeire vonatkozólag.

És ő hozzá egy szava sincsen mostan Katinkának. Még csak meg sem kinálja, hogy üljön hát le.

Elkeseredésében odament a papagályhoz. Az legalább megszokta őt mindig szólítani, gyöngéd hizelkedő szóval.

Most is megszólította. Azt mondta neki: «te szamár!»

Kálmán föltette magában, hogy addig nem megy el innen, míg Bálvándy nem távozik. Akkor pedig egy perczig sem fog tovább itt maradni; hanem együtt távozik vele

Digitized by Google

Az a terve, a mit az elébb kigondolt, össze volt morzsolva és a szegletbe vetve. Érezte szivében nőni a daczot. Polyp volt az.

Katinka megelőzte mind a kettőjüket. Kiadta nekik az utat.

— No, már most menjenek. Készülnöm kell a szinházba.

A hősök kalapjaik után nyultak.

Katinka egyszerre nyujtá mind a kettőnek kezeit a csókolásra.

Kálmán érezé a gyöngéd szorítást kezén; s arra gondolt, vajjon a másikét is nem szorította-e meg?

Mikor az utczán elvált Bálvándytól, a báró fölényt gyakorló szivességgel monda Kálmánnak:

— Aztán holnap találkozunk a szép asszonynál s két hét mulva a kordiczai vadászaton.

Kálmán egy rózsaszinü álom közepett járt, s a rózsaszinben az árnyék mindenben vér. Két egymásnak ellenmondó szin, két egymással rokon ellentét.

Most már a féltést is meg kellett ismernie. Attól aztán egészen elbódult, mint a ki kétféle bort ivott: édeset meg keserűt.

Teljes jogot érzett hozzá, hogy ezt a másik férfit gyülölje. Mint jogtudós föltehette volna magának azt a kérdést, hogy miből áll ez a teljes jog a gyülölködésre? Ketten vitatkoznak egy tárgy fölött. De ha jogos szerzeményről van szó, akkor Bálvándy a primus acquisitor, ő pedig csak usurpator. Ez nem helyes jogczím. Két tolvaj gyülölsége az, a ki egy lopott tárgyon összeveszett.

Ez bizony «exlex» állapot!

Ilyen esetben félredobják a peres felek a törvényt s maguk csinálnak maguknak törvényszéket.

Kálmán folytatta a rózsaszinü álmot véres árnyaival. Úgy lesz.

Holnap ismét találkoznak a szép asszonynál, ott azt fogja mondani Bálvándynak:

Digitized by Google

«Uram! Nem megyünk mi a Kárpátokba vadászni. Annál én egy szebb vadászatot tudok, a hol csak ketten leszünk, én és te. Mind a ketten vadász és vad egyszerre. A melyikünk aztán a «hallali»-ra trombitál, az vigye a diadal-díjat, a merre akarja: én Ostendébe, te a Kárpátok közé.»

Igen bizony; de Ostendéhez pénz kell, s megint itt vagyunk az akadálynál. A rózsaszinű álom álmodója repülni szeretne, aztán nem birja a lábait emelni. Ólomból vannak.

Az agya meg lángolt.

Azon vette észre magát, hogy egyszer csak Kalender úr szobájában van.

Az ember sokszor álmodik ilyet: egyik hely a másikra átváltozik. A vidék jött helyébe.

— Ah, Jenőy úr, ismét látjuk egymást! üdvözlé öt Kalender úr, kezeit dörzsölgetve. Miben lehetek szolgálatjára?

Kálmán egy ideig nézett, nézett abba a mély kútba, melyből saját elváltozott arcza tekinte rá vissza. Egyszer aztán csak beleugrott.

— Felveszem azt a pénzt, rebegé fuldokolva.

— Rendelkezésére áll most is; szólt a bankár, előhuzva fiókjából a tárczát. Még el sem zárta azt helyére. Tudta, hogy visszajönnek értte. Tetszik még egyszer megszámlálni?

— Elég, ha az imént megszámláltuk.

— Hm, hm. No jó. Tehát aláirja ön a kötelezvényt?

— Aláirom.

Kalender úr csengetett, mire az ügylet-szobából egy kopottruhás fiatal ember jelent meg, szájában keresztülfogott tollal.

— Mauler! szólt a tőzsér, híja ön át Pacsnikot is, s aztán számlálják le ezt az összeget a nagyságos úrnak s előttemezzék a kötelezvényét.

Mauler és Pacsnik urak ügyleti komolysággal odaszám-

Digitized by Google

lálták az asztalra a tizezer forintot. Megvan. Négy ötödrésze értékpapir. Hogy miféle értékpapir? ahoz a tanuknak semmi köze.

Azok, végezve dolgukat, megint visszavonulnak; hanem azt észreveheti Kálmán, hogy az iroda üvegajtajának függönyén át folyton figyelve leskelődik valaki. No, hogy ha netalántán egyszer egy kétségbeesett kölcsönkérőnek eszébe jutna egy hatalmas ökölcsapással Kalender úr fejére kvittelni le a tartozását s aztán odább állani a záros tárczával. Lám a minap is megtörtént vele, hogy egy fiatal adósa kikapta a kezéből a kötelezvényét, s mielőtt megakadályozhatta volna, megrágta azt és lenyelte.

— No hát, ez megvolna, szólt Kalender úr, kezét az összekötött pénzcsomagokra téve. Hanem most még egy kicsiny kis formalitás van hátra. Mint mondom, csak formalitás.

— Mi legyen az? Essünk át rajta.

— Uraságod még nem nagykorú, mint maga is mondá, de magam is látom. Törvényeinkből mind a ketten tudjuk, hogy a kiskoruságában fölvett adósságát az ember a nagykoruság előtt revocálhatja. Szabad neki megbánni tettét. Ő megbánhatja, hogy pénzt vett fel, s akkor aztán a hitelező bánja meg, hogy adott; mert nem kap semmit. Erre szoktunk egy bizonyos præservativát használni. Tessék ide leülni mellém. Tréfaság az egész. A kiskorú adós azon atyja, anyja, vagy nagynénje nevében, kitől örökségét várja, egy levelet ír hozzám, melyben biztosíttatom, hogy a fölvett összeg az illető által nekem meg fog téríttetni.

Kalmán ijedten ugrott fel Kalender úr mellől. Alig talált kifejezéseket arra, a mit mondjon.

— Mit? Én? Nagyanyám nevére levelet hamisítsak?

— No, csak ne fortyanjon ön fel. Semmi baj sincs belőle. Ezt így szokta mindenki. És még soha nem volt eset rá, hogy valami baj lett volna miatta. Ez nagyon természetes. A fiatal ember, mikor nagykoruvá lesz, tehetné

Digitized by Google

azt, hogy tőlem vett tartozását törvényesen megsemmisítse; de soha sem teszi, mert akkor kényszerítene engem, hogy viszont a jótálló-levéllel jelenjek meg, s azt már nem nézi el a kiskorúaknak a törvény; tehát inkább beváltja nálam a tartozását s akkor visszakapja a kényes természetű levelet is.

Kálmán csak elszörnyedt.

— E szerint mindaz a fiatal ember, a ki öntől pénzt kapott, önnek a házából már úgy jött ki, mint hamisító.

— No no, csak ne heveskedjék ön.

Kálmán nem is heveskedett, csak a zsebébe dugta a kötelezvényét, s azzal azt mondta, hogy «alásszolgája».

— Még egyszer vissza fog ön hozzám jönni.

— Soha ide! mondá Kálmán, s kalapot ragadva, sietett ki az ajtón.

Lázat kapott attól a gondolattól, hogy valaki képes lehessen ő róla akkora fokát a sülyedésnek föltehetni.

Pedig hát mégis csak vissza kellett egyszer még térnie.

A mire az volt oka, hogy csak a tornáczban vette észre, hogy saját kalapja helyett a tőzsérét kapta fel, s az nyakig esett a fejébe, amint föltette. Már ezért mégis csak vissza kellett térnie.

A bankár nevetve fogadta.

— Mondtam ugy-e, hogy visszajön ön még egyszer?

— A kalapomért, szólt röviden Kálmán.

Azután nagyon meg volt lepetve, a mint a kalapjában benne találta a számára rendelt összecsomagolt pénzt.

— Hát mi ez?

— Az ön pénze. No, ne haragudjék hát. Csak próbára akartam önt tenni. Mert kétféle gentlemanek vannak a világon. Olyanok, a kiknek a szájokban van a becsületszó, s olyanok, a kiknek a szivükben van. Most már ismerem önt. Nem kivánok öntől olyan levelet. Itt a pénze.

Kálmán megdicsérve érezte magát. Még büszke akart lenní.

— Ez már más szó.

Digitized by Google

Most tehát ő is elővonta zsebéből a visszavett kötelezvényt s átnyujtá azt Kalender úrnak.

Kalender úr pedig azt tette a kötelezvénynyel, hogy a mindig égő szeszlámpánál meggyujtotta az egyik sarkát s az égő papirt bevetette a kandallóba.

— Igy! uram. Ön olyan kevély a becsületére. Az derék dolog. Én elégettem önnek a kötelezvényét; ez által önnek az adóssága becsületbeli tartozássá vált. Most már biztosítva vagyok. Jöhetne önnek úri kedve a kötelezvényét törvényesen visszavonni; de nem jöhet kedve a becsületszavára kapott tőkét megtagadni. Már most alásszolgája.

Kálmán most már igazán felmagasztalva érzé magát. Ime azon fennkölt jellemek sorába számíttatik, a kiknek meg van engedve, hogy egy lekötött becsületszóra vagyonukat tönkre tegyék s fizessenek a lekötött szóért vagy pénzzel, vagy a fejükön keresztül röpített golyóval. Szédítő magaslat ez egy fiatal főnek!

És már most itt a kezében a hatalom szenvedélyét, büszkeségét diadalra vezethetni. Versenyezhet most már azzal a másik «úrral?»

Természetesen legelébb is hazasietett, hogy a kapott pénzt biztos helyre elzárja. A sorsjegyek átváltásával ráér majd — azután.

A mint hazaért, már a folyosón várta Jutka asszony.

— No csak siessen! Ugyan régen várja már itt valaki a kerti szobában.

— Kicsoda? kérdé Kálmán.

— Ejh, hát ki no? szólt gonoszkodva a szakácsné. Egy gyönyörüséges szép asszony.

Kálmánnak nagyot dobbant a szive. Talán «ő?» Talán utána jött, hogy megengesztelje. Kitelik tőle az.

No, de ugyan szépen ráhagyta magát szedni. Mikor nagy szívdobogással nyitná a kis hálószobája ajtaját, szemközt jön rá a sánta Biróczy.

Ez volt az a gyönyörüséges szép asszonyság.

Kálmán bizony örült is, nem is, hogy ezt a rég látott

Digitized by Google

bajtársát most ujra láthatja. Épenséggel nem ő róla gondolkozott most. Biróczy pedig faun-arczának egész nyájasságával igyekezett kifejezni azt az örömet, a mit magával hozott. Úgy megszorongatta barátja kezét, úgy dörzsölgette, alig akarta ereszteni.

— Örvendetes hírt hoztam neked.

— No, mi az?

— Decséry főispán izenetével jövök. A főispán hazamegy uradalmába a törvényszünet alatt s téged óhajt ez alatt magához venni.

— No, és mi örvendetes van rám nézve ebben?

— Hát hogyne volna ez rád nézve örvendetes hír? Te kivántál jurátus lenni mellette.

— De nem falun kezdeni a jurateriát.

— Te! Ott nagyon jól mulatnak. Válogatott társaság jön össze. Pompás vidék, kastély és angolkert.

— De miután én se kertész nem vagyok, se vadász; mit csináljak én azzal az egész kerttel?

— Hát itt Pesten mit csinálsz az egész holt idény alatt, ha csak mindennap a kerepesi-uti «állathecczbe» nem mégy s vasárnaponkint a «nagy gárdistánál» a mészáros legényekkel nem akarsz verekedni, vagy a «Saukopfnál» fekete rigókat fogni.

— Nem szeretek falun, no!

— Egyébiránt pompás könyvtára is van a grófnak, ritka kézirat-gyüjteménynyel, a miből te becses dolgokat tudnál kikeresni.

— Nem kánikulára való mulatság.

— De hallod-e, lesz ott egyéb mulatság is. Az öreg herczegnő épen most hozza haza Bécsből, az apáczáktól az unokáját. Valami angyali arcz. Láttam az arczképét elefántcsontra festve. És nekünk alkalmunk lesz együtt utazni velük; egy hintóban. A herczegnő maga óhajtja, hogy vele menjünk, akkor nem fél úgy az alföldi pusztán keresztül utazni. Te bizonyosan a szép comtessel ülnél vis a vis.

Digitized by Google

No ez meg már épen olyan dolog volt, mint mikor a gyomorfájós embernek drága jó ételekről beszélnek. Hiszen most is egy szép arcznak a betege.

— Nem is mehetnék ily hirtelen. Korcza úrnál nem hagyhatom itt a dolgot; nem vehetek egyszerre bucsut a kapufélfájától.

— Korcza úr ugyan holnap délre itthon lesz, s akkor elbucsuzhatol az ő szépséges orczájától. Helyetted pedig már naponkint jár az irodájába egy cancellista, a ki a dolgokat végzi: csodálom, hogy két hét óta nem találkoztál vele.

Kálmán most már haragba jött.

— No de hagyj nekem békét a te főispánoddal, herczegasszonyoddal és comteseddel. Én most nem utazom velük, még a mennyországba sem.

— No jól van. Ma látom, hogy ballábbal keltél fel az ágyból. Tehát aludjál rá egyet. Holnap estére megint eljövök hozzád. Azok várnak három napig.

— Szivesen látlak, ha itthon kaphatsz. De kár az excellentiás úrhölgynek a rám való várakozásban csak egy szemernyit is elnyelni a pesti porból; mert én most nem utazhatom.

— Beteg vagy?

— Igenis: beteg vagyok.

— No majd holnap meglátogatlak, talán akkorra meggyógyulsz. Talán a szép comtessenek az arczával fogsz álmodni.

Kálmán bezárta az ajtaját, a mint Biróczy magára hagyta, s ki nem jött a szobájából az nap.

Elővette a leveleket, miket a szép asszony írt hozzá, ujra meg ujra elolvasta azokat. Szítta magába cseppenkint azt a mámoritó mérget, mely a lelket az élő emberben különválasztja a testtől. Kereste bennük a vigasztalást s ha azt megtalálta, kereste az elkeseredést s egyiktől jobban megrészegült, mint a másiktól.

Késő volt már az éj, mikor aludni ment.

Digitized by Google

Az a reménye volt, hogy ő róla fog álmodni.

S nem az ismeretlen comtessel, a kiről Biróczy beszélt.

Az álom pedig olyan tündér, a kinek a szeszélyeit nem lehet előre kitalálni.

Megjelent Jenőy álmaiban egy női arcz; de az nem volt se az ismerős, se az ismeretlen.

Ki volt hát?

Egy arcz, olyan fényes, mintha Isten volna; — olyan nagyszerű, mintha ország volna; — mosolygása olyan meleg, mintha a nap volna; — könyhullása olyan forró, mintha vér volna; — ha szemeit lehunyja, mintha a meghalás volna; — ha ismét fölnyitja: mintha a föltámadás volna; — némasága, mintha beszéd volna; — ránézése, mintha hivás volna; — gyászfátgyola, mintha az örök éjszaka volna; — két szemcsillaga, mintha két világ volna; megjelenése oly véghetetlen, elmulása oly elviselhetetlen; egész alakja oly kinzó, oly vonzó, oly keblére záró! — az egész álom, mintha nyolczszáz év története volna.

Valjon kinek a képe lehet az?

Kálmán nehéz veritéktől izzadtan ébredt fel. És még azután is, még ébren is, még felöltözötten is sokáig nyomta a keblét ez a megnevezhetlen látás. Alig birta azt elszórni magáról.

Eh mit? álom?

Álom azt jelenti, hogy aludtunk.

Jenőy úr föltette magában, hogy haladni fog azon az uton, a melyen megindult. Ne adjon ő neki tanácsot senki. Se ébrenlétében, se álmában.

Pedig még mindig álmodott.

Folytatta a rózsaszinü álmot a vérszinü árnyékokkal.

Jenőy úr azzal a föltett szándékkal hagyta el lakását, hogy a hol találkozni fog Bálvándyval, ott összevész vele. Ez lesz a legelső dolga.

Találkozott is vele nagyhamar; de nem veszhetett belé. Bálvándy lóháton jött rá szemközt.

Digitized by Google

Sajátságos megalázó helyzet az életben! Lovonjáró emberrel találkozni gyalogjáró embernek. Azt mindenki meglátja; szemével kiséri; annak már a lova kopogása az ablakhoz csalja a szép hölgyet, az féltesttel kiválik az egész nép közül. Skandalum!

Miután lovas embert gyalog elfogni képtelenség, megint csak haza ment. Ott várt rá egy másik lovas ember. Egy huszár. De az csak gyalog érkezett.

Jenőy úr alig ismert rá a gimbesgombos nyalka vitézben régi jó pajtására, Csuka Ferkóra.

Hanem azért Csuka Ferkó most is per tu volt régi pajtásával s nem nézte azt, hogy ő huszár, az pedig csak «diga» (ez a «czivil» czime a katonáknál), s hogy ő már maga keresi a kenyerét, ez pedig még csak puffra él, s hogy ő már valami, mert első waldhornista az ezrednél, ez pedig még csak úrfi s egyéb semmi.

Ugyan össze-vissza szorongatta Jenőy úrnak a kezeit.

No Jenőy úr is örült egy kicsit, hogy a régi bajtárst ujra láthatja. Megtudta tőle, hogy most szabadsággal utazik haza s Pestet útjába ejté.

De annak még tovább is ragyogott az arcza. Egyéb örülni valója is volt, mint az első viszontlátás.

— Olvastad-e már a Tudományos Gyüjteményt? kérdezé Jenőy urtól.

Jenőy úr magas bámulással nézett a szemébe. Tudományos Gyüjtemény? Mikor épen azon gondolkozik, hogy lovat vegyen.

— Hát hogy jutsz te a Tudományos Gyüjteményhez?

— Oh, nekem megvan. Praenumerálok rá. Telik a lénungból. Délutánonkint összejön a czug körülöttem a rajtsulban s én felolvasok nekik belőle.

— Hisz én is járatom, monda Jenőy.

(Észre sem vette, hogy már hazudni is tud. Az ember kicsiben kezdi.)

— Hát akkor olvastad a legutolsó számát.

— Nem. Még nem vágtam fel.

Digitized by Google

— Nem vágtad fel? szólt elbámulva a trombitás; no az enyim itt van felvágva: olvasd el belőle.

— Mit?

— Hát azt a nekünk szóló levelet.

— Nekünk szóló levelet?

— Hisz a czimlapon is fel van már jegyezve.

— Úgy, igaz!

— Valld meg, Kálmán, nem is láttad te azt a Tudományos Gyüjteményt.

Jenőy úr elvörösödött. Haragudott érte, hogy így rajta kapták. Aztán mi köze ő neki az egész unalmas irkafirkához?

— Látod, pedig azt a levelet jó lesz elolvasnod; mert azt utazó barátunk irja hozzánk, Barkó Pali, a kirgizek sivatagából; régi krónikairó pajtásainak. Tudod még, mikor azt a krónikát irtuk?

Kálmán lelkében egyszerre elborult; mint mikor a nap elé tavaszi felhőt kerget a szél.

— Itt hagyom nálad; olvasd el, szólt Csuka Feri, s majd délután visszajövök érte, ha nem találnálak, majd küldd el Biróczyhoz, annál vagyok szállva; az osztja meg velem az ágyát, mint hajdan a puszta kunyhóban, az üreskád alatt. Tudod, te is ott voltál.

A trombitás letette Kálmán asztalára a gondosan papirba takargatott füzetet, s azután még egyszer jól megszorongatva kezét, eltávozott, kemény, verbungos sarkantyupengős léptekkel mérve végig a folyosót.

Kálmán úrfi érzelmeiben valami zürhang maradt vissza. Röstelte azt, hogy ime, ez a lószagú katona figyelemmel kiséri azt, a mivel már ő nem is törődik; ez megvonja szájától a falatot, az édes pipát, hogy sovány lénungjából az egyetlen tudományos folyóiratot megszerezhesse; ez fáradságos katonai munkája után, mikor a lovát megtisztította, mikor a zenekarból megszabadult, még összegyüjti pajtásait s olvas fel nekik abból, a mit a magyar tudomány adhat. És ő, a kinek elől kellene

Digitized by Google

járni, mert nála van a láng, mely világit, most a legutolsónak a háta mögött veszi fel azt, a mit az neki kölcsön, használat végett itt hagyott.

Tehát csak fölvette azt és elolvasta.

Egy fiatal magyar tudós levelei voltak azok, itthon maradt barátaihoz czimezve; miket a Tudományos Gyüjtemény szerkesztősége közrebocsátott.

És azután, amint Kálmán beletévedt ebbe a rengetegbe, el is veszté benne magát egészen.

A mit olvasott, egész lelkét foglyul ejté.

Egy merész, vasakaratú ifjú férfinak élményei voltak azok, ki egyedül, segélytelenül, utasítatlanul nekiindult a kietlen világnak, melyet európai utazó be nem járt soha, hogy nemzete hátrahagyott nyomdokait kövesse, hogy népét oly szerzeményekkel gazdagítsa, miről azt a nagy világ majd megemlegeti.

Hős az! oroszlánszivű Richard; annak a szivével, annak a kardja nélkül; az argonauták társa, az aranygyapju dija nélkül. Columbus vágyával, karthagói Hanno tűzlelkével, Mózes, ki rabnépének a szabadság Kanahánját keresi; egy őrült, kinek tébolyodása tudomány; egy próféta, kit az Úr kettős tüzesnyelvei megszállták.

Minő egyszerüség, minő igazság a leirásokban. Semmi phrásis, semmi pathosz: a meggyőző, szemmel látott való.

Ha leirja, hogy a kopár földön hált: nem mondja, hogy az kemény volt; ha hófuvat eltemette, nem mondja, hogy hideg volt; ha nap nap után nem talált emberi hajlékot, nem mondja, hogy éhezett; ha vad rablónépek megüldözék, nem mondja, hogy félt; ha sebeket kapott, ha megkötözték, ha megsütögették, nem mondja, hogy fájt; ha nem találta azt, a mit elérni akart, nem mondja, hogy csalatkozott; ha a fáradságtól legyőzve, összeroskadt, nem mondja, hogy kétségbe esett; — ujra fölveszi magát, s halad mélyebben az ismeretlen világba. És a mit leir, az csak a tudomány. A vendégszeretetlen

Digitized by Google

sikláról, a homok-sivatagról csak a geolog beszél; a sok hallatlan nevű vad nép szidalmaiból a philolog alkot összehasonlító tanulmányt. — Így beszélnek a dzungárok, így a burjätek, így a vogulok. Mikor lázt kapott közöttük, tanulmányozta ősi szokásaikat, hogyan gyógyitanak! Volt hely, a hol megszerették, kinálták édes otthonnal, édesebb szerelemmel; nem maradt ott, ment tovább, merre küldve volt. Átvándorolt lehetlen hegylánczokon, s leirta az embernyomtalan havasok flóráját. Szolgált tatár úrnál rabszolgaként s vágott ólmot a Koliván tónál, mint elfogott szökevényrab; hált menekülő zsiványokkal együtt a fehér skorpiók barlangjában, s leirta, mint természettudós, a bányát, a skorpiót s a zsiványt; kibőjtölte egy faoduba elbujva az altaji medvét s lerajzolta. Belevesztette a viharlepte tóba minden öltözetét, de megmentette táskájában minden iratait. És a mikor a legelső czivilizált emberrel összeakadt: az egy orosz volt. S a barbár orosz megtudva, minő kincseket gyüjtött a vándor hosszú utjában, két ezer rubelt kinált neki értte, ha ezeket átadja a szentpétervári tudományos akadémia ethnographiai osztályának. S a még barbarabb magyar nem adta azt az orosznak; hanem megkérte a barbar oroszt, hogy keressen ki a mappán délnyugat felé egy kicsiny várost, a minek a neve Pest, annak van egy kicsiny tudományos lapja: küldje el ezeket a leveleket annak ingyen. S a barbár orosz elküldte azokat Pestre. A barbár magyar nem vette el érttük a két ezer rubelt, s a barbár orosz nem tartotta meg azokat ingyen. Így kerültek a levelek haza.

Mi vitte az irójukat tova, mi hozta a leveleket haza? Óh, ha azt nem értenéd meg!

Az a véghetetlen szerelem, a minek számára nincsen név a földön! A miről énekelnek a zsoltárok a babyloni vizek mellett; a mitől elhervad az irlandi lakó a szárazföldön; a mitől lángra gyulad a hideg német, s a forró franczia megőrül; — s csak te nem éreznéd meg?

Digitized by Google

Csak te nem tudnád, hogy ki az az imádandó hölgy, a ki álmodban megjelen; arcza olyan fényes mintha Isten volna; olyan nagyszerű, mintha ország volna; mosolygása olyan meleg, mintha a nap volna; könyhullása olyan forró, mintha vér volna; ha szemeit lehunyja, mintha meghalás volna; ha ismét felnyitja, mintha föltámadás volna; némasága, mintha beszéd volna; ránézése, mintha hivás volna; gyászfátyola, mintha örök éjszaka volna; két szemcsillaga, mintha két világ volna; megjelenése oly véghetetlen, elmulása oly elviselhetetlen; egész alakja oly kinzó, oly vonzó, oly keblére záró!

Csak te nem tudnád, hogy «ki az?» Te! A költő!

AZ ELEFÁNT-CSONTRA FESTETT KÉP.

Kálmánnak első dolga volt Kalender úrra rajta rontani, annak a tegnap kapott csomagot pénz és nempénz tartalommal a markába nyomoritani: «itt van, tessék; a becsületszavamat pedig viszem vissza» s aztán nem várni, hogy az érdemes úr mit felel rá? hanem szaladni a sárkány barlangjából, mint a kit a lidércz kerget.

Onnan azután sietett Biróczyhoz. Úgy esett be hozzá, mint a ki most úszta át a Dunát, s maga is örül neki, hogy nem veszett bele.

—No, itt vagyok! Parancsolj velem. Vigy a hová akarsz.

Biróczy igazi örömmel szoritá barátját kebelére. Ő tudta, hogy honnan menekült az most meg?

A közben megérkezett a trombitás is. Hát még az hogy örült a viszonttalálkozásnak! Nem titkolá előtte, hogy «egészen más vagy most, mint reggel voltál!»

Ismét a régi vagy!

Délben a három fiú együtt ebédelt a Griffben, Kálmánt nem bocsáták el többé kezeik közül. Délután pedig egyenesen Korcza úrnak szolgáltatták ki. Nem lehetett neki többé elveszni. Korcza úr pedig, a mint megérté

Digitized by Google

Biróczytól a helyzetet, rögtön gálába csapta magát, s vitte Kálmánt a herczegnőhöz, hogy bemutassa őt neki; egyuttal, mint a Decséry család jószágigazgatójának, magának is volt közlendője a herczegasszonynyal.

— Én leszek a dominus frater tolmácsa; dominus frater pedig az enyim, s ha valahol belerekedek a német szóba, rántson ki.

A német discursus Korcza úrnak gyönge oldala volt; Decséryéknél pedig az a családi idioma, a gondolatoknak egymással való közlésére. Magyarul csak a nagyapa beszél: a főispán is vagdal hozzá, ha rászorul; de erősen idegen kiejtéssel s törve a szót. Az ifjabb családtagok épen nem ismerősek a magyar nyelvvel.

A Decséry palota Pest városnak azon részében épült, a hol még akkor csak kertészlakok álltak; kettős szárnyú egyemeletes épület; nyilt, vasrácsos udvarral, s hátul nagy kerttel. Még akkor nagyon poros ut vezetett odáig. S a ki nem bérkocsin ment, (pedig hát arra ki pazarolná a pénzét?) annak a kapuhoz érve, elő kellett vennie a zsebkendőjét s leverni a csizmáiról a port. A sárga csizmát már nem viselték; a fénymáz fel volt találva s a csizmát bizony le kellett porolni, mielőtt a kastély keményfa lépcsőin felhaladt volna az ember.

A herczegnő kevés cselédet hordott magával; nagyon takarékos volt. Mikor pesti kastélyában megszállt, a házmester leányát rendelé fel szobaleányul; egyetlen inasa volt az előszobában, ebből állt az egész cselédség. Azonkivül rendelkezésére állt a juratus, kinek egy földszinti szobában volt a lakhelye.

Korcza urat és védenczét nagy várakoztatás nélkül bebocsátá az inas a herczegnőhöz, ki gazdálkodásból egyetlen szobát tartott elfoglalva keresztülutaztában. Többet füteni költségbe került volna; pedig a vastag, nyirkos falazatu kastély termei, örökké csukott redőnyeikkel, csak derék nyáron melegesznek be maguktól.

Itt a kis szobában fogadta el a tisztelgőket a herczeg-

Digitized by Google

asszony. Korcza urat régen ismeré már s Jenőyt hallotta emlegetni. Nem voltak előtte ismeretlenek. Ott volt az unokája is, kit szintén bemutatott.

A herczegnő kövér, elhizott asszonyság volt, erősen fehér arczszinnel, s csigákba szedett szürke hajfürtökkel. Tekintete méltóságot és jóságot sugárzott, meglátszott rajta a vágy, mindig jót tehetni, csak pénzbe ne kerüljön. Minden szónál nagy nehéz lélekzetet szokott venni, úgy hogy az ember megsajnálta, mikor beszélt: azt kellett hinni, hogy az neki igen nagy fáradságba kerül.

A herczegnő csókolásra nyujtá az uraknak félkeztyűbe álczázott kezét s könnyü kézmozdulattal inte unokája felé: «Dorothea grófnő», hogy annak is meghajtsák magukat.

Valóban herczegi bátorság kell hozzá, hogy valaki a leányát Magyarországon Dorottyának merje kereszteltetni, a hol Csokonay gúnyhőskölteménye e nevet oly csihéssé tette; ámde híhatnák a grófnőt akár Medusának vagy Hecaténak, azért ő ezzel a névvel is bámulatra méltó szépség volna.

Mintha elefántcsontra volna festve; halavány arcz, alig látszó incarnattal, körülfogva aranyfényü, dusgazdag hajfürtökkel, miknek pompáját az egyszerű fonadék csak növeli. Szemöldei és szempillái csaknem feketék; alattuk nagy kék szemek: nem azok az unalmas buzavirágszin kékek, hanem a mély tengerszem kékségéből valók.

Hát az ajkak? Azok a parányi, rózsaszinü csigák. Vajjon mire használja őket? Vajjon azok a madonnaarczok szoktak-e enni? vagy ajkaikon át is csak égi malaszttal élnek?

De bizony beszélni is használja e finom ajkakat s midőn Kálmán azt kérdi tőle:

— Comtesse, wie lange werden Sie in Pesth verbleiben?

Szelid mosolygással felel:

— Morgen reisen wir ensemble!

«Ensemble!» Milyen bűbájos szó! Lehet-e ennél gyönyörteljesebb szó a világon?

Digitized by Google

Erről azután rájött a beszéd arra a tárgyra, hogy nem fél-e a grófnő az alföldi pusztákon utazni? nem tartja-e kellemetlennek a hosszú ut fáradalmait? és erre mind az volt a válasz, hogy hiszen «ensemble» utazunk; ott lesz az, a ki bennünket véd és ápol.

Kálmán el volt ragadtatva e csodaszép ajkak minden szavától, mely gyönyörében csak Korcza úr háborította meg koronkint, ki is a herczegnővel folytatott párbeszédben minden lépten belerekedt s akkor aztán egy «wie heiszt man?» interpellatióval fordult Kálmánhoz segélyért. Nagy munka volt az neki! A herczegnő ama bizonyos kereszt ügyében akart ügyvédétől utasításokat nyerni s nagy önuralkodásába került nem kaczagni a szeme közé, mikor ilyeneket mond neki Korcza úr egész komolysággal: «man musz dasz Kruczifix neu versakramentiren lassen» (értsd: «ujra beszentelni»).

Mikor aztán a herczegnő felkeléssel jelt ád a továbbmehetésre, Korcza úr olyan jól érzi magát, mint a rossz diák, a ki az examentből megszabadult; Kálmán pedig egészen fel van magasztalva.

Ez az «ensemble» szó ezekről a szép ajkakról egy uj világot nyitott meg előtte. Mint a hogy a szegény bűnös lélek előtt, az angyal hivására megnyilik a mennyország.

Mikor a lépcsőkőn lehaladva, Korcza úrtól bucsut vett, kétszer is megcsókolta principálisa orczáját; pedig biz az nem arra való volt. Könyjei hullottak, mikor megköszöné neki iránta tanusított szivességeit; a minek azután Korcza úr így nevetett, hogy neki is csupa köny lett tőle a szeme.

— Jó fiú volt, fráter! monda, megölelgetve Kálmánt. Nagyon szerettem frátert. Csak a főispánnak is kedvében járjon. Az nagyon sokat fog tehetni önért. Eddig is nagyon szeretik. No csak haladjon előre. Ha legközelebb találkozunk, én legyek az, a ki önnek alázatosan fog könyörögni kegyes grátiájáért.

A fiskális aztán átadta Kálmánt Biróczy kezeibe. A kis

Digitized by Google

sánta meg a trombitás egész éjjel nem hagyták őt magára. De pedig már fölösleges volt a strázsálás. Fogva volt ő jobban minden börtönnél, bilincsnél, egy kimondott szónak varázsával, elmerülve, elsülyedve tengerszem kékségü szép szemek örvényében.

Az a másik asszony el volt feledve nála!

Másnap korán hajnalban előjárt a nagy utazó batárd, mely elé négy posta lovat fogott be a császári egyenruhás postakocsis; a juratusoknak segíteni illett a felmálházásnál. Az ódivatu ablakos hintónak hátulja, teteje felcsatolt bőröndökkel, dobozokkal lett megrakva; olyan volt az, mint egy bárka, mely az özönvizet meguszni készül.

Reggel négy óra volt, mikor a herczegnő és Dorothea a kastély emeletéből lejöttek. Az inas czepelte utánuk uti táskáikat. Kálmán és Biróczy a hintó ajtajánál vártak reájuk. Kálmán fringia kardját tartotta kezében, Biróczy nagy ostentatioval engedett felöltönye zsebéből két pisztoly agyat előtolakodni. Biztató előkészületek egy alföldi utazáshoz azokban az időkben.

A herczegnő jó reggelt kivánt nekik; megkérdé, hogy reggeliztek-e már? nem bánta akármit felelnek rá. Kálmán serényen nyujtá eléje kezét, hogy a hintóba felsegítse a kettős lépcsőfokon; azután a comtesse lebbent fel, a hátulsó ülésben nagyanyja mellett helyet foglalva. Következett Biróczy, szemközt jutva a herczegnővel az első ülésben, míg Kálmánnak a negyedik üres hely kinálkozott, a hol térd térdet ért Dorothea grófnővel.

Az inas becsapta az üveges ajtót; a postakocsis belefujt a trombitába s a nehéz bárka megindult a város sorompója felé, kegyetleneket zökkenvén a primitiv alkotásu kövezeten.

Szép tájai vannak a szivnek! Csakhogy változik bennök a világítás. Egyszer a hold ábrándos ezüstje dereng fölöttük, másszor az éjjeli égés tűzfénye, néha az életadó, meleg nap.

Digitized by Google

A rózsaszinü álomnak vége volt. Kálmán nem érzé többé sem a szenvedélyt, sem a féltést, sem a gyönyör emlékét, sem a kínt: álom volt ránézve az egész. Gonosz álom, a melyre azt mondjuk: jó, hogy csak álom volt!

A mi szivének világát bearanyozta most, az volt a nap. Maga az életadó nap, egy szűzi halovány arcz!

Milyen boldogság egy ilyen bárkában utazni, mely mindenkit olyan közel hoz egymáshoz; naphosszant kényszerülve vannak szemközt ülni: minden uj tárgya az utnak alkalmat ad uj beszédet kezdeni. Kálmán magában azt kivángatta, hogy bárcsak valami regényes, kalandos veszedelem támadna valahonnan, a miből ő vitézül kiszabadíthatná utitársnőit. Fájdalom, a sors oly mostoha volt, hogy ezt a kivánságát teljesítetlen hagyta. Nem támadták meg rablók a hintót; nem ragadták el szilaj paripák; nem borult föl vele a tiszarévi komp; s így nem adatott meg neki az alkalom, hogy vitézlő harczban megvivhasson, s habok árjában meguszhasson bámulatának tárgya előtt. Annál több alkalma akadt kitüntethetni szolgálatkészségét az állomásoknál, midőn az előfogatot kellett kisarkalni, birákkal, kocsisokkal perlekedni, vendéglősöket tiszta szobák, tiszta víz s más egyébb lehetetlenségek előállítására kényszeríteni. Ezekben Kálmán szokatlan erélyt fejtett ki: Biróczy bámulatára.

— Soha sem hittem volna, hogy te pörölni is tudsz!

Haj, mihez nem tud az ember, ha a nap rásüt?

Délután egy végtelen sik, unalmas rónán döczögött végig a bárka. Az idő meleg volt. Kálmán egy ideig magyarázta a comtessenek a délibáb tengerében uszó szigeteket, tündérmeséket gondolva ki hozzá, egyszer aztán azt vette észre, hogy az elefántcsontra festett szent kép a tündérmeséken elaludt.

A herczegnő régen tette azt. Az egész uton mindig szunyókált.

Egyszer aztán Dorothea is hátrahajtá szép fejét a hintó puha támlányára s elszenderült.

Digitized by Google

Kálmán ott maradt «egyedül», néma bámulatát az átszellemülésig kielégíteni.

Belenézhetett a napba.

Most látta még csak, minő földöntúli tüneménynyel van találkozása. A halvány tündéracz ragyogni látszott a körüle ömlő glóriától. Egy elszabadult hajfürt nehány szála csiklandani látszott az orczáját: oh, hogy azon segíteni nem volt szabad! A parányi nyitva feledt ajk valamit látszott suttogni álmában: oh, hogy azt meghallani nem lehetett!

A hintó gördült a szikfüves pázsiton, lekerülve a döczögős országútról a gyepesült kerékvágásba, az előfogat csengetyűje egykedvűen csilingelt; a távolban a bölömbika búgása hangzott a nádasokból. A két hölgy aludt, a két jurátus pedig ébren volt.

— Vigilasne? szólalt meg Bíróczy.

— Non. Mortuus sum.

— Sub spe resurrectionis...

(Ez a párbeszéd magyarul így hangzik: «ébren vagy-e?» «Nem. Meghaltam.» «A feltámadás reményében...»

Miért beszéltek latinul?

Azért, hogy ha a hölgyek mégis nem találnának aludni!

Talán olyasmi volt a tárgya beszélgetésüknek, a mit a hölgyeknek nem kellett megérteni?

Körülbelül.

Bíróczy folytatá latinul.

— Boldog constellatió a tied.

— Perihelium. (Napközel.)

— Az enyim ecclipsis. (Mikor a hold eltakarja a napot.)

Ezen mosolyogtak egy kicsit.

Kálmán folytatta bámulatát az «alvó nap» iránt.

— Quanta species!.... sohajtá fel Bíróczy.

Ezért aztán kapott Jenőy könyökétől egy oldaldöfést.

A mit mondott, az Phædrusnak egy meséjében van; annyit tesz, hogy «minő szépség!» hanem azután következik még egy mondás, a mi már gorombaság: «... sed

Digitized by Google

cerebro caret» (De nincs veleje). Kálmán emlékezett a folytatásra s ezért a megtorló könyöktaszítás Biróczy bordái közé.

Biróczy tréfásan mentegetőzék.

— Azért mondanám, mert nem tud magyarul.

— Majd megtanul.

— Ki tanítja meg?

— Én!

— Magasan áll.

— Nőni fogok, míg elérem.

Hanem e vakmerő mondásnál egyszerre elakadt a szó Kálmán ajkán. Elhült egy látománytól. Az pedig nem volt valami ijesztő látás. A mint e szót kimondá, az elefántcsontra festett szent kép orczáin könnyű pir hajnallott által. Talán hallá? Talán érté? Tán attól pirult el? Ha úgy volna?

Kálmánt megnémítá e bűvös-bájos látvány; csábultan inte Biróczynak, hogy ne beszéljen tovább; a figyelmeztetésre nem is volt több szükség, mert egy zökkenése a bárkának egy árkon keresztül ugortában, egyszerre fölébreszté mind a két hölgyet; a herczegnő uram Jézust kiáltott ijedtében, Dorothea pedig felnyitá a szemeit és mosolygott. Mint a hogy mosolyognak, a kik valmi kedves álomból ébrednek föl. Kálmánnak olyan jól esett, hogy ő mosolyog. S a szép szemek aztán ismét lecsukódtak, mintha hívnák vissza a félbeszakadt álmot.

Hanem a herczegnő nem hagyott többé semmi ilynemű tündéreknek való élvezeteket meghonosulni a közös bárkában. Elkezdett beszédes lenni, s minden szavát Kálmánhoz intézte. Meg akarta tőle tudni a távol és közel látszó tornyok városainak neveit; az utfélen elmaradozó kórók neveit, a légben elrepülő madarak neveit; megismertette magát családjával; s miután kikérdezte az ifjut a földrajzból, a természetrajzból és heraldikából, sorba vette a bölcsészetet, történelmet, a magasabb államtudományokat s azokból úgy megexaminálta, akár egy profes-

Digitized by Google

sor. Kálmánnak volt egyéb dolga, mint az elefántcsontra festett szent képre áhitatoskodni.

S ez aztán így tartott, míg csak a decséri kastély kapuján be nem hajtattak. Kálmánnak az volt a kötelessége, a mi a malomnak, mikor a zsilipet felnyitják mögötte: őrölt.

A kastély udvarán már cseléd és tisztviselő sereg fogadta az érkezőket. Alkonyat volt. A főispán maga a tornáczig lejött anyját és leányát elfogadni. Volt egy feszes szava Kálmán számára is; utasítá, hogy majd a kulcsár el fogja vezetni szobájába. Egy széles márvány lépcsőn eltünt Kálmán elől az idáig bámult tünemény, őt pedig Bióczyval együtt a kulcsár felvezeté egy mellék csigalépcsőn a juratusok lakosztályába, mely egy roppant teremből, három kis szobára volt vékony keresztfalakkal felosztva; a szobák ablakai egy rengeteg parkra nyiltak, melynek százados hársfái épen akkor rakva voltak virággal, mintha aranyból volnának lombjaik; s a nyitott ablakokon át beszürődő esti lég mintha mézzel volna terhes.

— Nos, hát megbántad-e, hogy ide jöttél? kérdi Biróczy barátjától.

Egy hosszú, forró kézszorítás volt rá a felelet.

Ezen az estén nem látta többé Kálmán a grófnőt. A hölgyek fáradtak voltak, a fiatal juratusoknak szobájokba szolgáltatta fel a szakács az úri estebédet.

Ah ez aztán más állapot volt, mint Korcza úrnál patvaristának lenni. Decséry főispán jurátusai már úgy élnek, mint gróf úrfiak. A cselédség is szokva van hozzá, hogy azokat az ifjakat, a kik ily jogapródi minőségben a házhoz kerülnek, úgy tekintse, mint a kikből évek mulva mind nagyságos és méltóságos s ki tudja, tán még excellentiás urak is lesznek.

Kálmán úgy aludta át első álmát ebben a kastélyban, mint a ki az igazi boldogság küszöbén belépett.

Másnap a reggelihez már áthivták a jurátusokat a grófi étterembe. Tíz órakor reggeliztek, ősmagyar szokás szerint, melyet az akkori franczia divat véletlenül utólért.

Digitized by Google

Jelen volt az öreg gróf is; most is ugyanazon kék kabátban, s alázatos fejhajtással üdvözlé Kálmán barátunkat; ki nem birt arczának parancsolni, hogy el ne vörösödjék, mikor az a fatális «két garas» eszébe jut. Szinte jól esett neki, hogy annál az első találkozásnál Dorothea nem volt ott; az ő szemei nem láthatták ügyetlen elpirulását. Később pedig nagyon szerette volna megtudni, miért nincs ő is itt? talán rosszul lett? De nem lehetett kérdezősködnie.

A reggeli után a főispán szépen kezet csókolt a herczegnőnek. Ugyanazt tette az öreg gróf is, és az öreg jószágigazgató, s azután a két ifju is. Az látni való volt, hogy ennél a háznál a herczegnő parancsol.

Kálmán ugyan hozzá volt szokva, hogy olyan asszonyságot lásson, a ki parancsolni tud; hanem ez még a nagymamánál is jobban ért hozzá. A herczegnő parancsolatja nem zajos, nem heveskedő; egy tekintet elég tőle, hogy a halandó tudja: álljon-e, vagy menjen?

— Direktor úr, monda az öreg gróf, ha a herczegnőnek úgy tetszenék, hogy ma a családi gyülésben elnököljön, sziveskedjék uraságod az iratokat előkészíteni.

— Már az archivum asztalán állnak, felelt az igazgató.

— Meg voltam felőle győződve mondá az öreg gróf, nagy tisztességgel.

Azzal ismét a herczegnőhöz fordult:

— Kit kíván a herczegnő a két juratus tabulæ regiæ notarius közül a családi tanácskozmányhoz vonni, mint jegyzőt? a másik ifju úr hadd menne addig sétálni a parkba. Talán Biróczy úrat?

— Nem, szólt a herczegnő, Jenőy úr jön velünk.

Nagy kitüntetés volt.

Az étteremből átmentek az archivumba, melynek ódon faragványú tölgyfa szekrényei az ős család levéltárát őrzék, s ott egy hosszú zöld posztóval bevont asztal mellett helyet foglaltak. A herczegnő elnökölt s balfelől helyet mutatott Kálmánnak.

Digitized by Google

A director kibontá az iratcsomagot s egy documentumot kihúzva belőle, elkezdé azt fenhangon olvasni. Latin okmány volt.

Kálmán nem hallgatta azt az okmányt, hanem rettegésteljesen tekinte a herczegnő arczára: «vajjon érti ez ezt?»

Mikor az okmány fel volt olvasva, a herczegnő inte, hogy ő akar beszélni.

És aztán megszólalt a legválasztékosabb classicus latinsággal, a milyenen csak valaha férfiak beszéltek s szólt a tárgyhoz nagy bölcsességgel és éles felfogással.

Kálmán azt érzé, hogy forog vele az egész hosszú asztal köröskörül. Szeretett volna elsülyedni a föld mélységes kebelébe.

Azonban ezuttal a föld alá elsülyedni Kálmánnak nemcsak nem lehetett, de nem is volt szabad; épen olyan tárgy forogván a családi tanácskozmány szőnyegén, a melynek előzményeit épen ő ismeré legjobban; az a bizonyos revindikált kereszt.

Hazakerült már, fel is volt állítva; tiszteletére egy kápolna emelve, mindkettő ünnepélyes beszenteltetésre vár. Elébb azonban tanácsot kell tartani a fölött, hogy biztosítva van-e kellő törvényes eljárással az utókor számára e visszavívott ereklye? nehogy a hitetlenek beleköthessenek s e tárgyban Kálmánhoz több rendbeli kérdés intéztetett, mikre meg kellett felelnie.

Mindenki latinul beszélt hozzá.

E tekintetben csak a főispán tett kivételt, kinek igen rossz előadása volt; s ha elkezdett latinul beszélni, mikor elakadt, ott átcsapott a németbe, s folytatta németül, míg abban is elakadt, s aztán ismét visszament a diákba.

Kálmán pedig átkozta magába még azt is, a ki legelőször diák grammatikát árult Magyarországon.

Még csak az az egy menedékgondolatja volt, hogy talán még is aludtak a hölgyek akkor, mikor ő a hintóban Biróczyval beszélgetett, s nem hallották, miről volt szó? Mert ha meghallották, akkor meg is értették.

Digitized by Google

Ettől a menedéktől is meg lett hát fosztva.

Mikor a családi tanácskozmánynak vége volt, a herczegnő feloszlatá a gyülést. Kálmánnak pedig inte, hogy maradjon ott.

Kálmán titkolni akarta remegését; de arcza elárulá. Nem birta szemeit a herczegnőhöz fölemelni.

Mikor aztán a férfiak eltávoztak, a herczegnő lassú nyomatékos hangon mondá latinul Kálmánnak.

— Non semper, qui oculos clausos habent, dormitant. (Nem mindig alusznak, a kiknek szemük hunyva van.)

Kálmán arcza lángba borult e szóra.

Erre a herczegnő azt mondta neki:

«Jól van.»

És aztán nem beszélt hozzá többé latinul.

— Jól van. Legyen úgy, a hogy ön mondta. «Fel akarok hozzá nőni!» Tehát nőjjön ön! Ez olyan devise, a mit az ir a czímere fölé, a kinek ereje van hozzá.

Most azután fel merte emelni szemeit Kálmán.

— Lássa ön; én az olyan embereket, a kiknek erős akaratuk van, szeretem. A merészség nemesség. Elmondok önnek egy történetet, a mit talán hallott is már. A mostani cancellár, fiatal köznemes korában nagybátyja házánál volt, mikor ahhoz úri vendégek érkeztek, s nagybátyja épen vásárra akart utazni. A vendégek sajnálták, hogy visszatartják a házi urat a szándékolt útból s az ifju unokaöcs ajánlkozott, hogy majd ő lesz házi gazda nagybátyja helyett; mire az öreg úr magas méltósággal mondá: «oho öcsém, addig még sokat kell nőnöd, a míg az én vendégeimet elfogadni érdemes leendsz.» Az ifjoncz pedig azt felelte: «és pedig lesz idő, a mikor a király vendégeit is én fogadom el». És felnőtt odáig, a hol ezt elérte. Most Magyarország cancellárja, s minden zászlós úr meghajolva lép be hozzá. Látja ön maga előtt ezt az utat? Nyitva van mindenki előtt. Csak szív kell hozzá és ész. Önről sokat beszéltek már nekem. Beszéltessen ön magáról még többet. Én figyelni fogok önre. A mennyit nyer

Digitized by Google

ön a világ előtt, annyit nyer én előttem. Én csak kétféle embert látok meg: urat és szolgát. Önön van, hogy milyen alakban tegye magát előttem láthatóvá? Minden más alakban láthatatlan lesz ön előttem. Ebben a légkörben nem játszanak regényt; senkinek sincs alkalma hozzá. Itt csak fényleni szabad: vagy egyenruha, vagy az ész sikere által. Önben van ész, akarat és erő; használja fel. Gondoljon ön arra, hogy én emlékezem önnek szavaira s tán tapasztalni fogja, midőn nagy lépcsők előtt áll, hogy egy láthatlan kéz önnek karja alá nyúl és emelkedni segíti.

Kálmán annyira meg volt hatva, hogy megcsókolta a herczegnő kezét, pedig talán etiquette ellen is volt.

Felelni nem tudott semmit annyi jóságra. Nem is volt szükség, mert a herczegnő még tovább is elhalmozá kegyeivel.

— Önök egymás közt beszélve hibául számíták be Dorothéának, hogy magyarul nem tud. Ennek az oka egészen a viszonyokban van. Miért tanulta volna ezt a nyelvet? Hogy megértse, a mit a parasztok egymás közt beszélnek. Erre semmi szüksége, mert velük nem érintkezik. Tanácstermeinkben csak a latin nyelvet hallja. Társaságban, közéletben, az udvarnál németül beszélnek. A külföldön franczia a társalgás. Énekelni olaszul tanult. Ha olvasni akar, német, angol, franczia könyvtár áll előtte. Mire használja a magyar nyelvet? Nincs semmi, a mit megtudjon általa. Csokonai eroticumait nem adhatom a leányom kezébe. A mit eddig magyar költők irtak, az mind férfiaknak való. Leányokra nem számítottak. De hát én mégis igazat adok önnek. A leányokból egyszer nők lesznek s egy magyar férjre nézve orczapirító az, ha neje nem tudja az ő nyelvét. S meglehet, hogy Dorothea magyar férj neje lesz. Ön azt mondta, hogy meg fogja őt tanítani magyarul. Nem bánom. Adjon neki naponkint egy órai oktatást a magyar nyelvtanból.

Kálmán azt hitte, hogy az üdvösség kapuja előtt áll.

Digitized by Google

Nagy önuralkodásra volt szüksége, hogy el ne árulja e perczben azt a gyönyört, a mi szivét betölti. Némán meghajtá magát s miután a herczegnő inte neki, szótlanul eltávozott.

Szobájába érkezve szerencsének vette, hogy Biróczyval nem találkozott. Ez érzelemmämorban egyedül akart maradni. Ezer fenhéjázó terv született agyában s valamenynyinek a végén, mint a Jákob lajtorjája magasán, ott ragyogott az az elefántcsontra festett drága szent kép, a kit el kell érnie, ha még olyan magasan van is.

Fényes ábrándjaiból csak az ebédrehivás zavarta fel.

Most már egész biztossággal lépett be a főúri terembe. Azt hitte, otthon van abban.

A grófi ebédterem nagy társaság számára volt alkalmazva. A főispán megszoká, hogy mindig hosszú asztal legyen előtte, körülülve vendégektől, vagy családtagoktól; kevesed magával nem szeretett ebédelni. Ha mást nem, vándorszinészeket, utazó diákokat fogatott el az úton, azokkal pótolta ki az üres helyeket, s egy irnokának állandó hadkészletben kelle magát tartania, hogy ha történetesen az asztalnál tizenhárman ülnek, a fatális számot tizennégyre emelni segitsen.

Maga a család és hozzátartozandói is nagy számot adtak ki.

Az asztalfőt elfoglalta a herczegnő; mellette ült az öreg úr jobbról, balról a főispán, az öreg úr mellett Dorothea grófnő, az ő kegyencze, a mellett Zuzanne kisasszony, a herczegnő társalkodónéja; a főispánon túl a három kis grófocska: tíz, nyolcz és hat éves úrfiak; mellettük pater Demsus, a fölkent fejű nevelő, azokkal szemben azután a két jurátus, Kálmán Zuzanne mellett, az asztal végén pedig monsieur Henry: a franczia tánczmester. Ezuttal épen tizenketten voltak.

Ez a monsieur Henry pedig szerecsen volt.

A legtökéletesebb néger arcz, lapos orral, vastag ajkkal, eleven szemekkel, kondor gyapjú hajjal.

Digitized by Google

Hanem azért ő volt a társaságnak a lelke.

A mint pater Demsus elmondá az asztaláldást, melyet a többi családtagok állva és kezeiket összetéve hallgatának végig, monsieur Henry vágta a legájtatosabb képet s oly nagyot fohászkodott, a milyent csak egy igazi franczia igazhívő fohászkodhatik, s a mint az amen kimondatott, olyan jó kedvvel vágta le magát a karszékbe s kapott a kanálhoz, a milyenre csak egy igazi franczia képes.

Kálmán is utána mondta az ament. S úgy tetszék, mintha azon a hosszú fényes Jákob lajtorjáján ez lett volna az első hágcsófok. Még soha sem imádkozott életében latinul. Most először.

Akkor aztán megeredt mr. Henry espritje, s tartotta élczekkel és adomákkal mind végig a társaságot.

Kálmánnak pedig nem voltak fülei a tánczmester élczei számára, csupán szemei: Dorotheát lopva bámulgatni; a ki viszont fel nem emelé a szemeit soha a tányéráról, s fejét félre nem fordítá az egész ebéd alatt.

Mr. Henry pedig több ízben intézé szavait «monsieur Clamant»-hoz, a hogy ő Kálmánt czímezte; (soh se tudta senkinek a nevét megtanulni,) de attól feleletet nem kapott. Kálmán aristocrata volt már. — Ebéd után pedig Biróczyval kisétálván a parkba, a sánta Asmodeus ilyen észrevételekkel gazdagítá Kálmán ismereteit:

— Hallod-e, én már ezt az egész házat kiismertem. Itt a legnagyobb úr, a kié minden, az öreg Decséry; de az senkinek sem parancsol. Ennek parancsol a fia, a főispán. A herczegnő, az parancsol mind a kettőnek. A herczegnőnek parancsol föltétlenül pater Demsus, a nevelő. Ő nevelőségére nagy befolyást látszik gyakorolni Zuzanne kisasszony; s viszont Zuzanne kisasszony ennek a francziába ójtott négernek a præstigiuma alatt látszik állani. Azért, ha ennél a háznál előre akarsz menni, azt tanácsolom, hogy járj a kedvébe ennek a szerecsennek.

Kálmán azt felelte neki rá, hogy «nagy bolond vagy!» s hátba ütötte jól ezért a bolond tanácsadásért.

Digitized by Google

A MESSZELÁTÓ CSALÁD.

Könnyű a regényirónak, mert ez azt irhatja, a mi neki tetszik; de nehéz a történetirónak, mert ennek azt kell irnia, a mi igaz. A mai realisticus korban pedig már azzal sem elégszenek meg, ha valamit hiteles okiratokkal megerősítve bizonyítunk, hogy valósággal megtörtént; még azt is megkivánják, hogy felvilágositást adjunk róla, miszerint az a mechanica, chemia és electromagnetismus szabályai szerint lehetséges is volt, hogy megtörtént legyen.

A régi módi spiritus familiarisok nem segítenek ki többé. A «véletlen» nem fogadtatik el a forgalomban, s a «szerelem» megengedtetik ugyan, de a genesisére nézve alapos indokolást vár.

Az a kérdés, hogy mi oka lehetett a Decséry családnak a «véletlen» és a «szerelem» csillagképleteinek a maga egét megnyitni?

Hogy Kálmán gazdag család örököse, az nem elég indok. A Decséryek mégis ötszörte gazdagabbak és rangjuk magasabb.

Kezdjünk az analysishez.

A Decséry grófok egy «messzelátó» családot képeztek.

A «messzelátás» ezuttal magasabb értelme a speculátiónak.

A messzelátás, vagy mondjuk, hogy speculátió, saját benszületett ösztönt és tehetségeket kiván. A kibe ez beleszületett, az annak minden körülményben hasznát veszi.

A Decséry családnak minden tagja: örege, kicsinye ilyen messzelátási tehetséggel van megáldva (talán még Dorotheát vegyük ki).

Már a kicsi grófoknál is megvan az. A majoresco igen ájtatos, imádkozni szerető fiu, ki mindennap ministrál a családi kápolnában, mikor pater Demsus misézik és áhi-

Digitized by Google

tattal viseli a csipkés choral inget a veres zubbony felett. A másodszülött gyönge félénk gyermek, ki megijed a puskalövéstől, s kit a legkisebb szülött is megtépász, mihelyt a nevelő szeme nincsen rajta; a legkisebb gróf egy mérges verekedő kis myrmidon, ki mind a két bátyjánál vitézebb, s tűzzel és késsel játszik.

Hanem azért mind a hárman tudják már és előre beszélik, hogy a legkisebb, a melyik olyan mérges és vitéz: az lesz pap. Lesz belőle püspök. A másodszülött, az a félénk: az lesz katona. Lesz belőle generális. A legelső, az az ájtatoskodó pedig: a jövendő főispán. Már ilyen kicsiny korukban tudnak a hajlamaik ellen való pályákra spekulálni.

Az öreg apa nevezetes acquisitor. Ő uradalmakra spekulál. Óriási vagyont szerzett össze ezen az úton. Elád, cserél, újra vásárol, zálogba vesz, auctiót ád, virtualitásokat vásárol, impetrál, kiváltogat, commassál, ismeri az egész országban létező nagy földbirtokosok helyzeteit, előre kiszámítja, mikor kerül egyik-másik nagy dominium kézalatti eladásra, subhastatióra? előre készen tartja a pénzt, hogy mindenkit megelőzhessen.

A főispán messzelátása aztán egészen más irányú. Neki magasabb speculátiói vannak; nem dominiumokra, de egész országra terjednek ki: s ebben anyja, a herczegnő a vezetője.

Van egy magyar szó: «nexus».

Ez a «nexus» az egyedüli nagy hatalom a világon.

Uralkodók sainte alliancea, pártok, hivatalnoksereg, titkos társulatok, ligák, jezsuiták, szabadkőműves páholyok, mind elhalványulnak e hatalmas szó előtt: «nexus».

Ott ül az a birói székben, ott szavaz az urnánál, ott suttog a boudoirban, ott szónokol a hordó tetején, ott tanácskozik a zöld asztalnál, ott lovagol a hadsereg előtt, ott nyitja az audientia-termek ajtait, ott informál a ministereknél, ott tánczol az udvari bálokban, ott vezeti a menyasszonyt az oltár elé; szerez mindent, a mit

Digitized by Google

ember vágya kíván: pénzt, rangot, hivatalt, szerelmet, érdemjeleket, kedvező itéletet, népszerüséget; s kisegít minden bajból; ez a «nexus».

Ennek a nexuscsinálásnak a titkával birt a herczegnő s ő utána fia, a főispán.

Összeköttetéseik hálózata magában foglalt minden számitásba vehető kört; a császári és nádori udvartól kezdve a megyei zöldasztalokig.

Egyik intézménye a nexuscsinálásnak volt a családnál a jurátusi rendszer.

A «jurátus» valami mythologiai személy volt, a kinek létezését még majd utoljára el sem hiszik.

A húsz éves fiatal jogtudós gyereket egyszerre megteszik olyan nagy úrrá, a kinek szabad volt kardot viselni az utczán, szabad volt belépni a királyi kuria titkos tanácskozásainak zárt ajtaján, s feljegyezi az előadottakat; a ki leülhetett a királyi személynök asztalához, s tánczolt az udvari bálok grófnőivel; a kinek bizonyságtétele egymagában annyit ért a törvény előtt, mint a szolgabiróé és esküdté együtt, a kinek joga volt pecsétes levéllel berontani a nemesi udvarra s annak birtokosát evocálni, megcitálni, admoneálni, inhibeálni, s szükség esetén a pecsétes levelet annak a kapujára hivatalosan kiszegezni; sőt a kinek még az 1723-dik 50. t. cz. országos fizetést is rendelt; s a kinek mind ezekért kemény esküvést kellett letennie, hogy méltóságát híven viselendi, s a nagy titkokat, miket megtud, el nem árulandja.

Ez így tartott egy esztendeig.

Akkor aztán letette a censurát, megkapta a diplomát s azzal vége volt a dicsőségnek, letétették a kardját, becsapták az orra előtt a kuria tanácstermének az ajtaját, eltették a székét a királyi személynök asztalától, megszünt a méltóság, a fizetés és a dicsőség, s mehetett vissza megint szegény ördögnek, a kinek ugyan szépen kell könyörögnie, hogy az emberekkel sürűn benőtt világban neki is szorítsanak egy kis helyet.

Digitized by Google

Tehát ilyen ideiglenes nagyságokat szokott maga mellé szedni Decséry főispán kettőt, hármat, néha többet is; a kiket aztán másik évben megint mások váltottak fel.

Neki, mint főispánnak, ugyan szokásosabb lett volna a sok jurátus helyett egy titkárt tartani, s alacsony gondolkodású emberek azzal rágalmazták, hogy azért követi ezt a rendszert, mert a titkárnak fizetést kellene adni, a jurátusnak pedig csak ellátás kell; hanem ez tévedés volt. A főispánban és egész családjában volt ugyan nagy adag takarékosság; de a jurátusi rendszer ő nála messzebb látó terv volt.

Ő kiszemelte magának az ország fiatalai közül azokat, a kik ész, vagy birtok szerint nagy reményekre jogosítottak s azokkal úri házában úgy bánt, mint saját gyermekeivel. Nem! Jobban, mint emezekkel. S az ifju kedély háládatos. A legelső benyomások örökké megmaradnak benne.

Mikor az év beteltén egy jurátus megvált a grófi háztól, öntudatlanul vitte magával azt a láthatlan, de elszakíthatlan fonalat, a mely őt kötve tartja hozzá.

Aztán a főispán jurátusai nem mentek vissza szegény ördögöknek, kik könyörögnek egy kis helyért a világban. Tapasztalhatták, hogy a mint kiléptek a világba, mingyárt találtak ott valami üres helyet a maguk számára, s az a hely egyre tágult, emelkedett.

Ilyen formán lassankint minden körbe elhatoltak a láthatlan fonalak, mik a Decséry háznál folynak össze: az ő pártfogoltjai, lekötelezettjei mindenütt jelen voltak; befolyása alá és fölfelé mindenüvé elterjedt, s ha Decséry herczegnő valamire azt mondta: ennek így kell lenni, az bizonyosan úgy is történt meg.

Ekkor keletkezett valami, a mi még eddig nem volt. Valami új, egészen névtelen dolog.

Nincs is a szótárban; mi az?

Hát például mi az: hogy mikor a csendes megyei gyűlésen a főispán szépen kihirdetteti a patenst, egyszer csak

Digitized by Google

az asztal tulsó végén feláll valaki, s azt mondja, hogy a patenst kihirdetni törvény szerint nem szabad?

Vagy hát az micsoda, hogy mikor a főispán a megye határán megjelen holmi ujonczozás és adóügy végett, ott egy marczona alakokból álló deputátió várja, az első alak így mutatja be magát: «én Varju vagyok», a második így szól: «én Farkas vagyok», a harmadik azt mondja: «én Medve vagyok», s hasztalan szabódik a megrettent főúr, hogy «kérem, én emberekhez jöttem, nem vadállatokhoz»; azok tartanak neki egy olyan értekezést törvényességrő és alkotmányosságról, hogy a föúr a kannibálok között szeretne inkább lenni.

És hát az micsoda, mikor fiatal, pelyhes állú ifjonczok elkezdenek titkos gyülekezeteket tartani, s vajudásba hozzák merész, teremtő lélekkel a megvénült világot?

Valami mozog a porban . . . a Spitzbergák «élő iszapja» dagad s új alkotásra készül.

A világ olyanná alakul, a milyenné a fiatalságot nevelik.

Húsz esztendő elég egy metamorphosisra, mely egy egész országot átváltoztat. De hátha ez a szív, mely az ifju kebel adománya, kitör a fölötte terülő tengeren keresztül, s egy új világot tol fel a hullámok közül, Neptun daczára?

Jenőy Kálmán vezérfénye volt az akkori fiatalságnak.

Ez oldja meg a Decséry házhoz jutását, ez az első fogadtatást.

Ha engedi magát vezettetni a magasra, vezetni fogják odáig, a hol a czél ragyog, ha nem engedi, eldobják s ott hagyják feküinni a földön.

Meglássuk hát, el lehet-e fogni a meteort egy lepkefogóval?

Ha Kálmán az egekben képzelte, úgy Biróczy nagyon is a földön érezte magát ennél a háznál. Talált olyasmire, a mi egy kezdő jogtudósra nézve megbecsülhetetlen, két veszekedő társra. Az egyik volt pater Demsus, a másik monsieur Henry.

Monsieur Henrynak délelőtt volt üres az ideje, a mikor

Digitized by Google

pater Demsus a kis grófokat mindenféle tudományokban oktatta; pater Demsus pedig egészen faczér volt az esti órákban, a mik monsieur Henryt foglalták el a táncztanítással, délelőtt tehát a szerecsen, délután a nevelő jelent meg a kertre nyiló szobában Biróczyval disputálni. A szerecsen veszekedett vele a nemzetisége miatt, a pap a vallása miatt: az egyik szidta a magyart, a másik a kálvinistát. Volt pedig egy órája a délutánnak, a mikor a nevelő is felszabadult, meg a tánczmester is; a midőn a kis grófokat a lovászmester elvitte lovagolni; épen azon órában ment Kálmán is Dorothea grófnőnek a magyar nyelvtant előadni: ekkor aztán mind a két úr egyesülten rajtarontott az egyedül maradt scytha hitetlenre s akkor aztán veszekedtek kedvükre mind a hárman, hogy mikor Kálmán visszaérkezett hozzájuk, csak úgy csorgott az izzadság a homlokukon. És ezt egész gyönyörrel folytatták így mindennap.

A thema mindennap újból ajánlkozott.

A Decséry palota valódi úr-lak volt. Volt annak pompás könyvtára, régiség-muzeuma, képgyüjteménye, a miket a gróf-főispán maga szokott minden vendégének megmutogatni, s néha olyan kedvében volt, hogy behivta a gyermekeket, nevelőikkel, a jurátusokat, s magára vevén a muzeumőri szerepet, sorba magyarázgatá a becses gyüjtemények ritkaságait.

Könyvtára egy egész termet foglalt el, melynek felső részét kőrülfutó karzaton lehetett végig tekinteni. Mind drága bőrbe kötött könyvek voltak a tudományok minden ágából, minden élő és holt nemzet nyelvén, a legrégibb litteraturától a legujabbig. Pompás diszkiadások, miknek ára ezerekbe megy; csupán fejedelmi könyvtárak számára való ritkaságok; szem elől rejtegetett magányos művek; óriási kötegek rézkapcsos sarkokkal; hirhedett térképgyüjtemények; és mindezek szépen rendezve, gyönyörű szembeötlő osztályozással; a barna bőr, ezüst nyomású sarokkal, a vallási tartalmú könyvek; a fehér disznóbőr,

Digitized by Google

arany nyomással a régi classicusok, a sárga borjubőr, veres czímsarokkal a történelmi és jogi könyvek, a veres maroquin a szép litteratura. Egy osztály a chinai és japáni könyvek számára, alatta a török és arab vegyest, csillagászat, történelem és regék.

Mikor mindezeket végig mutogatta a gróf a bámuló ifjuságnak, monsieur Henry azt a malitiosus kérdést ejté el:

— Hát a magyar litteratura osztálya melyik?

A gróf odamutatott egy szekrényre, melyben hosszú sor kötegek álltak egymás mellett; felül a szekrényre irva: «Hungarica».

— Ah, hisz ez mind latinul van! Hát igazi magyar nyelven irott könyvek nincsenek?

A gróf odamutatott egy szegletre; a karzatra felvezető lépcső alatt volt egy zug; abba volt becsomoszolva egy nyaláb mindenféle nyomtatvány, be sem kötve, fel sem vágva. Az volt minden.

Ezen a napon Kálmán mikor visszatért a magyar leczkéről, teljes veszekedésben találta monsieur Henryt Biróczyval.

A szerecsen azt mondta:

«A magyar csak kalendáriumot csinálni való.»

Biróczy azt kivánta Kálmántól, hogy ezért a blasphemiáért segítsen megdöngetni a monsieurt; Kálmán e helyett nyugodtan azt mondá:

— Vous avez raison monsieur. Még ahhoz is mástól kérjük a csillagászi kiszámítást.

Máskor megint a régiségtárát mutatta meg nekik a gróf. Az is pompás gyüjtemény volt: egész kincshalmaz; mű- és szakértelemmel osztályozva, fegyverek, ékszerek, poharak, edények, régi pénzek, ó emlékek. A gróf nagy archæolog volt. Minden tárgynak ismerte a korát, a készítőjét, a lelhelyét s egykori tulajdonosát.

Monsieur Henry aztán egyre ostromolta a grófot ilyenforma kérdésekkel:

Digitized by Google

«Magyar munka ez a Bethlen Kata nyakláncza?»

«Nem; ez velenczei mű.»

«Hát ez a csüngős ékszer, a mit Dusán menyasszonya viselt?»

«Ez pedig szerb munka. A czifrázatai mutatják.»

«Hát ezek az abrudbányai kőfaragványok.»

«Ezek római emlékek»

«De ez a czifra buzogány csak magyar termény?»

«Nem, ez cseh maradvány.»

«Ezeknek a huszárkardoknak a készitője csak magyar volt?»

«Nem; rajta a neve: «Fringia.»

«Ezt a szép hólyagos billikomot ki készitette Báthorynak?»

«Brassói szász.»

«Ezek a Tiszában talált rézkardok a magyarok fegyverei voltak?»

«Nem. A Qvádok harczoltak azokkal.»

«De legalább ezek a kőbalták.»

«Azok a kőkor ismeretlen benszülötteinek emlékei.»

«Nincs a régi érmek között a hires Rákóczy fejedelemnek egy emlékpénze?»

«Itt van egy, rézből.»

«De hisz erre is latinul van irva: «pro libertate.»

Ezen a napon aztán volt Kálmánnak mit hallgatni a nagy kakas viadalon monsieur Henry és Biróczy között.

«A magyar nem való másra, mint gubát és kulacsot késziteni.»

Kálmán ezért a szóért sem hasította ketté a szerecsent, hanem szomorún azt mondta:

«Vous avez raison, monsieur: ezen a földön marad emléke a sarmatának, a quádnak, marahánnak, a rómainak, az avarnak, a csehnek, a németnek; de annak a népnek, mely ezt a földet nagyon szerette, semmi emléke nem marad itt.»

Megint másik nap a képtár miatt vesztek össze az an-

Digitized by Google

tagonisták: a szerecsen azt állitotta, hogy a magyar pictor csak tulipántos ládát festeni való.

A decsériék istállóiban gyüjteménye állt az angol, arab, norman paripáknak. Henry magyar ló után is hiába tudakozódott.

«Magyar ló csak forspontnak való.»

Az egész gazdaságot cseh és szász gazdatisztek kezelték; a néger-franczia hiába kérdezősködött egy magyar ispán után.

«A magyar csak úrnak, vagy parasztnak való.»

Gyakran ellátogattak a decséri kastélyba a szomszédban állomásozó ezredek főtisztei, vidám, mulatságos férfiak.

Monsieur Henry hamar ismeretséget kötött velök. Tudakolá, itt születtek-e? Jamais!

«A magyar vitéz csak közkatonának való.»

És mind ezekért a nyilatkozataiért Kálmán nem sietett a szerecsent mosdatni; hanem ráhagyta, hogy «vous avez raison». Eddig úgy van.

Csupán egy dolgotok van, magyaroknak, mondá egy este a néger, mikor már Biróczy is elnémult a niebelungi harczban, s ezt az egyet úgy elhanyagoljátok, pedig az egész világot meghódithatnátok vele. Ez a minden szépet és nagyszerűt magában egyesítő, eszményi, elragadó magyar magántáncz.»

Biróczy féktelenül felkaczagott rá.

«Szénégetőnek tőkén a szeme!»

— De én komolyan beszélek.

— No hát tanits meg engem a magyar solora, szerecsen; hadd hóditom meg vele a világot, henczegett a kis sánta.

— Oh, önt is igen szivesen: s a mi a hódítást illeti, az tökéletes lesz, mert a komikumnak is van hóditó ereje. Hanem a kit önnél szivesebben tanitanék meg rá, a monsieur Zseni (így szokta kiejteni Jenőy nevét). Önnél nem veszne kárba a fáradságom. No gondolja meg, monsieur Clamant, naponkint egy órát adhatok ilyenkor, mikor

Digitized by Google

üres időm van, a grófok lovagolnak. Nem kell érte fizetés. Majd ha ön nagy úr lesz, akkor meghálálja azt nekem. Mert higyje el ön, hogy a mit minden iskolában tanult, nem fogja annyira hasznát venni, mint annak a magyar eszményi magántáncznak, a mire én megtanítom. A feje nem fogja önt olyan magasra felvinni, mint a két lába hegyei; ha én reám bízza azokat.

Kálmán tenyerébe csapott a szerecsennek.

— Jó. Én megtanulom öntől a magyar magántánczot.

Biróczy malitiosus vigyorgással sugá Kálmán fülébe:

— Te pajtás, nagyon is jól megtaláltad fogadni az én bolond tanácsomat.

Monsieur Henry kész volt az órát is meghatározni, a mikor Kálmánnak e nagy tudományt be fogja tanítani: délután négytől ötig.

— Az nem lehet, akkor épen én adok órát a magyar nyelvből a grófnőnek.

— Eh, mit tanulnak azon? Csak galuskásszájú parasztok beszélik. Hagyjon ön fel ezzel a vesződséggel.

Kálmán olyat nézett erre a szóra a szerecsenre, hogy az megértheté ebből a tekintetből a választ: «hát egy egész mennyországért tele olyan fekete angyalokkal, mint te vagy!»

A négerfranczia nevetett s aztán azt mondá:

— No hát tanuljunk este, mikor mindenki lefeküdt a háznál, a kerti pavillon termében.

Igy jó lesz.

De nem vesztett volna el egyet is azokból a drága magyar nyelvtani órákból Kálmán!

De még csak egy másodperczet sem. Mikor felment a herczegnő szobájába leczkét adni, az órája rendesen korábban járt, mint a kastély órái, s mikor vége volt a leczkének, bizonyozott, hogy azok mind nagyon sietnek.

Oh az olympi gyönyörűség volt.

Egymás mellett ülhetni a bálványozott gyermekkel; egy könyvbe nézhetni vele és mondani ugyanazon szavakat.

Digitized by Google

Lesni ajkain a megszülető igét, tanítni ez ajkakat miként idomuljanak, hogy a határozott magyar magánhangzókat helyesen kiejtsék. Kényszeríteni a lesütött szép szemeket, hogy szemébe nézzenek s találják ki gondolatait.

És aztán látni az elpiruló mosolyt, midőn hibát követett el az ajk, s az elégült ragyogást, midőn helyesen talált.

Kálmán úgy érezte, midőn a grófkisasszony szeretetreméltó irásgyakorlataiban kiigazította az imádandó hibákat, midőn egy kifeledt betűt közébe szúrhatott az ő betüinek, mintha ez is a gyönyörteljes érintkezések egyike volna, mikben a nap és a hold találkozik.

Hát az nem volt-e valódi diadal, midőn a tanítvány a feladott penzumot egy szó hiba nélkül dicsekedve mondta fel? A tantárgy, vagy a tanitó diadala? Hogy figyelmeztetéseit emlékében tartotta? Hogy azt a hibát, a miért egyszer megigazította, úgy igyekezett többé el nem követni? Hogy úgy engedelmeskedett? Hogy úgy óhajtott még többet megtudni? Hogy olyan szépnek találta mind azt, a mit tanúlt? Hogy később nem volt már neki elég, amit tanitója bizott rá; hévvel sietett volna előbbre, már magától érteni, már szavalni akart, már kényszerítette magát, hogy az új nyelven beszéljen tanitójával? Már meglepetésekre készült.

Nem egy neme-e ez a szerelemvallomásnak?

Kálmán pedig szerelmes volt a tantárgyba is, meg a tanitványba is.

A legkomolyabb illem határai között folytak le a tanórák. A kis iróasztallal szemközt ült a herczegnő maga az egész leczke alatt és kötött.

Rettenetesek a nők, a mint ez a négy öklelő szurony egyre vaczog a kezeik között, s aztán máshova vigyáznak. Ez a legéberebb előőrs. Ha a francziák minden táboruk szélére egy kötő asszonyt ültettek volna, soha sem lepték volna meg őket a németek.

Semmi gyanus szó nem mondatott s nem iratott le. Kálmán száját már egyszer megégette az a tapasztalás,

Digitized by Google

hogy a nők mindent kitalálnak. De bárgyuság is lett volna szavakkal beszélni ott, a hol a lelkek suttogása hallik.

Valóban szerelem volt az!

Talán ez magyarázza meg azt is, hogy Kálmán oly igyekezettel tanulta .viszont a maga részéről éjfélekig a kerti pavillonban egyedül bezárkozva a négerrel, a magyar magántánczot.

De az valóban eszményi szép tánez volt. Tűz és méltóság; nemes mozdulatok és délczeg plastica, erő és kellem egyesült benne, művészet, rászületett hivatás kellett hozzá. Ah, a kik azt most a szinpadról látják, fogalmuk sincsen felőle, az úri termekből pedig eltünt egészen. Még én emlékszem a korra, a melyben hódított. Az utolsó magántánczot a komáromi főispáni beiktatás ünnepi tánczvigalmán láttam, s a ki azt a fényes úri néptől bámulva, pompás nemzeti viseletében, egyes egyedül kilépve a sima parquettre, oly óriási taps mellett járta, az akkori ifjuság büszkesége volt, Pázmándy Dénes, tíz évvel később Magyarország első képviselőházának az elnöke, születésére: úr, Istenétől: lángész, magától: jellem. Az ilyen látványban csak nagy urak rendezte országos ünepélyek részesültek valaha. Most már el vannak feledve.

Monsieur Henry el volt ragadtatva Kálmán előmenetelétől.

– Született tánczos! Valódi genie! Az ilyen tánczczal tavernicussá lesz az ember. Ne legyek becsületes ember, ha a jövő farsangon monsieur Clamant nem fog az udvari bálban tánczolni, s ha nem mint kamarás jön onnan vissza.

Kálmán maga is érezte azt. A délczeg tánczlépés nagy előny! Szegény tudós ember, a kinek feje egy egész könyvtár, de tánczolni nem tanították, mikor felöltözik abba a magyar díszruhába, hogy a méltóságos és fenséges urak előtt megjelenjék, milyen miserábilis figura az ottan, hogy botlik el a saját lábában, hogy görbül meg a nyaka, hátul hagyva a messze elálló aranyos prém gallért, hogy

Digitized by Google

botorkál, hogy ütközik mindenkibe, hogy reszket az ina, hogy csuklanak el térdei, hogy felejti el mind azt a mit tud, hogy némul meg és hebeg ostobaságokat, mikor megszólitják, és mind ezt azért, mert lábait elmulasztotta kiképezni; míg az a másik délczeg alak, kinek minden mozdulata festői minta: jön, lát és hódít, és okosan beszél; mert helyén van a lába.

Kálmán kezdte lenézni Biróczyt, mióta ilyen magasra tanult emelkedni (t. i. lábujj hegyeire). Biróczy észrevette a lenézést s azzal állt boszút Kálmánon, hogy megmutatta neki, miszerint ő a két sánta lábával mind azokat a mesterséges figurákat el tudja járni, mikkel Kálmán olyan nagyra van, s eljárta a szokott délutáni társaság előtt a «harangot», a «bokázót», a «kigyózót», a «hegyezőt» a «topogót», meg ki tudná valamennyinek a nevét, s még magasabbra fel birta hányni a lábait, mint Kálmán a «harang»-ban, hogy a talpát meg tudta csókolni; utánozta a délczeg megállásokat, hogy az megveszni való mulatság volt. Képzeljünk egy majmot Apollo mozdulataival.

Kálmán ilyenkor veres volt mint a pulyka. Haragudott a tréfáért. Ha a versét ócsárolták, azt megbocsátá; de ha a tánczát paródiázták, azért dühös volt. Elnyögte, ha gunyolta előtte a néger a magyarnak minden jó tulajdonságát; de a ki már még a magyar magán tánczot is gúny tárgyává volt képes tenni: az ellen felforrott nemes haragja.

AZ ELSŐ «TE».

Páter Demsus nagyon kedveskedni vélt a családi tanácsban azzal a kegyes inditványnyal, hogy a keresztszentelési szertartás Péter Pál napjára tetessék, midőn az öreg gróf nevenapja tartatik. Mint már tudjuk, a Decséry család igen buzgó katholikus volt. Hanem azért ez az inditvány még sem talált pártolásra. A herczegnő kimondta

Digitized by Google

kereken: «a mikor az én Pálomnak a névünnepe van, akkor senkinek másnak ünnepe nem lehet, akkor egyedül az én Pálomnak van nevenapja».

A családiasság még a buzgóság fölött is uralkodott; ez még a spekuláczziónál is erősebb volt a Decséryek közt.

Minden ismerősük tudta felőlük jól, hogy vendéget az év minden napjain szivesen látnak, csak a családi névnapokon nem: akkor zárvák a kapuk, s a portás azt mondja az érkező idegennek, hogy senki sincs itthon. Akkor egyedül szeretnek lenni: épen csak azoknak a társaságában, a kikkel mindennap együtt élnek.

És ez igen megmagyarázható különösség. A családi ünnepélyen nem grófok, herczegnők az emberek, hanem apa, anya és gyermekek. Az öreg excellentiák csak úgy szeretnek szabad folyást engedni örömkönyeiknek, mint a közönséges emberek, s a kis grófok csak úgy belesülnek a köszöntőbe s csak úgy összekapnak az ajándékon, mint a szegény ember fiai, s a kik egymást szeretik, csak úgy megcsókolják ilyenkor egymást, mint más jámbor ember.

S mind ez nem úri dolog; nem idegenek számára való látvány. A névnap a grófi kastélyban zárt kapuk mögötti nap.

Azért azon a napon még a püspököt sem fogadják vendégül. A keresztszentelés marad István király nagy ünnepére.

A Pál napi ünnepély kezdődik egy ájtatos misén a kastély kápolnájában, a herczegnő maga adja elő az orgonán Haydn gyönyörű szép hangzatait.

A kápolnából egyenesen az öreg apa termébe vonul a család, a herczegnő megcsókolja férjét, a főispán és az unokák sorba kezet csókolnak neki, s azután magára hagyják. Az öreg úr egy óra hosszat imádkozik egyedül. Akkor kinyitja szobáját és szabad bejönni.

Elébb a herczegnő és a főispán röviden és halkan sok számos évet kivántak az öreg úrnak, azután jött pater Demsus a három növendékével.

Digitized by Google

A legnagyobb gróf fiú római tibicennek volt öltöztetve, nagy karikára hajtott aranyozott kürttel a vállán, a középső schweiczi Senner-bubnak, aranyozott kaszával, a legkisebbik velenczei gondolierenek, aranyozott evezővel a kezében.

A tibicen római nyelven tartott hexameter szónoklatot nagyatyájához, melyből pater Demsus sugásának segélyével közbámulatra szerencsésen partra is jutott. Ugyanazon szónoklatot irásban is átnyujtotta a paterfamiliasnak. De sem római szóval, sem irásban nem adta okát, hogy mért van a nyakában az a nagy kürt?

A schweiczer elmondá németül a kétségkívül igen szép verseket, a mikből egy szót sem lehetett hallani, a nagy elérzékenyedés miatt. Az átnyujtott irat bővebb felvilágositást adott. Hanem a felől az sem mondott semmit, hogy minek az a kasza a kezében?

A gondoliere azonban annál hatalmasabban elpattogtatá a maga verseit Petrarca classikus nyelvén, még az evezővel is hadonázott hozzá; hogy csupa megenni való volt. Hogy minek nála az az evező, majd megtudjuk talán később.

Az öreg gróf nagyapói gyönyörüséggel fogadá mind a három felköszöntést. A tibicennek azt mondá: «ago gratisa dilectissime domine; — a schweiczinak: «danke für die Güte, mein Herr»; a gondolierenek pedig: «bravissimo signore».

Ekkor a herczegnő eléje vezette Dorotheát. Ez már nagy volt arra, hogy verseket szavaljon névnapi köszöntőül, nem hozott magával semmi papirost. Fehérbe volt öltözve, elől gyöngysorokkal kifüzött vállderék simult pálma-termetéhez, s két tömött hajfonadéka, rózsaszinü szalagok közé füzve volt hosszan leeresztve hatul. A szép halavány arcz mosolygott.

Az öreg úr két keze közé fogta szép unokája karcsu derekát, ugy nézett az arczába; azután megforditá s gyönyörködött hosszú hajtekercseiben, még a piros szalagot is megnézte. Tetszett neki az nagyon.

Digitized by Google

— No hát te mit tudsz ? — kérdezé ezután tőle a család szokott nyelvén németül.

Arra aztán a fehér liliòmszál odaborult a keblére s már nem mosolygott, de a helyett elpirult, mintha ahhoz, a mit mondani fog, szin is egészen más illenék, s szép csengő hangon mondá nagyapjának magyarul:

«A jó Isten tartsa meg édes nagyapámat sok esztendőig minekünk és szeressen minket, a hogy mi szeretjük.»

Az öreg gróf ajka és szeme nyitva maradt a bámulattól; a meglepetés hihetetlen volt előtte. Elébb nevetni készült, aztán a köny kicsordult szeméből, utoljára mindkét karjával odaszorítá keblére szép unokáját s szőke fejét összecsókolgatva rebegé:

— Az Isten áldjon meg «Tégedet» kedves kis leányom.

A herczegnő tapsolt örömében, a kis gróf fiúk bámultak, a szerecsen tánczmester azt sugá Biróczynak, hogy így persze sokkal szebben hangzik ez a nyelv, mintha a béresektől hallja az ember. Az öreg gróf pedig azután is csak fogva tartá Dorotheát, s kezdett vele beszélgetni, a lányka felelt neki mindenre magyarul, okosan, meggondoltan, s a míg magyarul beszélt, folyvást piros volt. (A minek különben természetes okai vannak.)

A főispán közbeszólt.

— Bizony jobban beszéli a magyarul, mint a nálamnál.

Az öreg gróf ránézett a fiára s azt mondá:

— Tapasztalom.

A főispán híres vadász volt a nyelvtani bakok meglövésében.

— Hát aztán ki tanított meg «téged» magyarul? tudakozá unokájától Pál gróf.

Erre a piros arczu szűz még jobban elpirult s alig hallhatón suttogá:

— Jenőy úr.

Pál gróf szemei kerekre felnyiltak e névnél.

— Jenőy úr? szólt Kálmánra szegezve szemeit, s e pillanatban a nagylelküségnek egy erős rohama támadta

Digitized by Google

meg keblét. Egy szép antik óra volt a zsebében, azt kivonta oly tekintettel, mintha azzal rögtön meg akarná ajándékozni Kálmánt. De miután Kálmán nem mozdult a helyéből, csak ő is meggondolta magát; megnézte az óráján, mennyi az idő s visszadugta azt a zsebébe. — «No Jenőy úr, ezt én önnek nagyon köszönöm.»

Kálmán nem is kivánt többet.

És ezentul Pál gróf mindig tegezte unokáját. Első eset volt nála az életben, hogy valakit «te»-nek szólítson.

Mindenkinek titulusa van előtte: nejét a «herczegnőnek», fiát a «főispánnak» nevezte, ha beszélt velük; kis unokáit «dominusoknak» titulálta; a parasztnak is azt mondta «uram», a tisztviselőnek «tekintetes úr», a cselédségnek «monsieur» és «madame» volt a neve, és soha senkit olyan közel nem eresztett magához, a honnan azt lehet neki mondani: Te! — Még a herczegnő mopslijának is azt mondta: «Herr von Kutya.»

És most akadt a világon egy emberi lélek, a kit az Istennel egyenlőn szólít meg: «te».

Dorothea ezzel a mai nappal sokat nyert a világban Arról már biztos lehet, hogy őt nem fogják zárdafejedelemnővé tenni, csak azért, hogy az öcscseinek több jusson a vagyonból. És mind ez miért? Egy bagatellért.

Kálmán büszke önelégültséggel gondolt rá, hogy íme ezt a mai örömjelenetet mégis csak az ő ellesett discursusa ott a hintóban idézte elő: neki volt érdeme, neki volt igaza. Ezt másoknak is kell tudniok. S ha van igazság a földön, ez nem maradhat el jutalom nélkül.

Lám, hogy ragad a messzelátás ennél a háznál még az idegenre is.

Péter Pál napja késő estig a kellemes meglepetések napja volt. Mindenki hosszú előkészülettel tervezte e napra, mivel örvendeztesse meg az öreg urat, a főispántól elkezdve a szakácsig, s viszont azután mindenki megkapta a megfelelő ajándékot, a minek osztályozásához épen annyi leleményesség kellett.

Digitized by Google

Persze, hogy mindennek a herczegnő volt a rendezője, ő adta mindenkinek az eszmét, mivel lepje meg az az ünnepeltet? valamint hogy ő gondoskodott a viszonajándékokról is, mik Pál gróf nevében kiosztattak. Mert az köztudomásu adat volt, hogy Pál gróf soha senkinek ajándékot nem ád. Fizet a mível tartozik, pontosan; de ajándék, borravaló az ő markát el nem hagyta még soha. A névnapi viszonajándékok a herczegnő gondoskodásából jőnek.

Este hangverseny fejezé be az ünnepélyt. A herczegnő és a társalkodónő zongoráztak; Páter Demsus szépen tudott fuvolázni s monsieur Henry hegedült; Dorothea grófnő énekelt.

Azután következett a tableau: az eleven rebus, fényes lámpavilágítás mellett, melyet képviselt a három férfi unoka.

S ekkor derült aztán ki, hogy kinél mi czélra valók a jelvényes eszközök?

A legnagyobb unoka a kerek kürttel egy nagy P betüt képezett; a középső a kaszára támaszkodva egy Á-t, a legkisebb egy gondola végén állva, egy «L» betüt. Együtt hárman a nagyapa nevét.

Pál gróf nagyon meg volt elégedve a herczegnő gyöngéd ötletével. A herczegnő még most is olyan gyöngéd és szeretetteljes Pál grófhoz, mint ötvenkét év előtt. És az nagyon szép.

Pál gróf sokáig gyönyörködött az eleven rébusban s végül külön megköszönte mind a három úrnak, hogy sziveskedtek az ő nevét képviselni, kinek-kinek a maga választott nyelvén.

Ez lett volna zárjelenete a családi ünnepélynek; de mielőtt a magas uraságok felkeltek volna ülhelyeikről, előlépett monsieur Henry, a hegedüvel és nyirettyüvel a kezében, s megkérte az úri társaságot, hogy még néhány perczet áldozzanak fel annak a meglepetésnek, a melylyel ő fog kedveskedni.

És erről már a herczegnő sem tudott semmit.

Monsieur Henry az állához szorította a hegedüt, neki

Digitized by Google

akasztotta a nyirettyűt és egy előjátékkal jelzé a magyar magántáncz dallamát.

A kiváncsian szétbámuló társaság valahonnan a háttérből Kálmánt látta előlépni. Az ifjú ember testre öntött nyalka nemzeti ruhát viselt, balkeze csipőjére volt téve, jobbjával egyet pödrött bajusza hegyén, s a hegedü jelszavára elkezdé délczegen, büszkén lejteni azt az úrnak való tánczot.

Elragadó szép volt, mikor ezt a nemes tánczot lejté. Gyönyör volt nézni délczeg mozdulatait. Mint a zeneművészről mondják, hogy «érzi» a mit játszik, ő is érzé, a mit tánczolt. Minden léptében kifejezés volt.

Az öreg gróf arczán egyszerre két szokatlan tűzű piros folt kezdett kigyuladni; a feje kiemelkedett vállai közül; fehér haját elől fölborzolá kezével; azután felállt a székről, mellét kifeszíté, fölegyenesedett, szemei villogtak, elkezdte a taktust ütni a tánczhoz tenyereivel, ő is utána lejtett a félvállával a tánczolónak, s dobbantott a lábával, mikor büszkén dobbantani kellett s pengőtlen sarkantyúit, maga sem vette észre, hogy össze kezdé veregetni sarkaival.

Általános tapsolás rekeszté be a végzett tánczot.

Most már Pál gróf maga ment helyébe a pirulva visszavonuló ifjúnak. Megveregeté a vállát, aztán az orczáját.

És azután azt mondta neki, folyvást ragyogó orczával:

— Épen ezt tánczoltam én ezelőtt ötvenkét esztendővel felséges királynénk, Mária Theresia előtt az udvari bálban.

— Ön látta azt herczegnő ugy-e bár?

A herczegnő érzékenyülten inte szempilláival. Talán épen akkor, talán épen ezért a tánczáért szerette meg Decséry Pált. Veszedelmes egy tánez az.

— Mikor azt a tánczot eljártam, folytatá Pál gróf, ő felsége a királynő férje odajött hozzám; fiatal szép gyerek voltam; megveregette az orczámat, azzal kivonta a zsebéből ezt a gyöngyökkel rakott órát, s azt mondá nekem: «viselje ön — ennek a táncznak emlékeül». Hát most

Digitized by Google

én mondom önnek: «viselje ön ezt ennek a táncznak az emlékeül.»

Kálmán, ha a bécsi szent István tornyának az óráját nyomták volna a markába, nem érezte volna azt nehezebbnek, mint ezt, a mit most kezébe adtak.

Mindenki oda volt a bámulattól, s e bámulat okát ő maga tudta legjobban megmérni.

Decséry Pál gróf, a ki soha senkinek ajándékot nem adott, még csak egy pálczalovat sem vett a tulajdon unokáinak, most megajándékozza ez idekerült fiatal embert családi ereklyéinek legkedvesebbikével; a hármas értékű emlékkel, melyet ő maga is fenséges kezekből kapott, kedves emlékezetü ifjúkori délczeg tánczáért. S most odaadja azt ennek az ifjúnak, a ki épen olyan deli most, mint ő volt akkor.

És egy pár szem épen oly rejtett ragyogással tekint rá e perczben, mint akkor Pál grófra.

Kit ne széditene el az ilyen diadal?

Mikor szétoszlott a társaság, a néger azt mondá Kálmánnak:

«Nos uram, hát mivel megy ön magasra, a fejével-e vagy a lábával?»

Biróczy pedig kicsufolá.

«Bajtárs: neked csak az óráját adta oda az öreg úr; de ha engem meglátott volna tánczolni, nekem ideadta volna magát a tornyot!»

Az irigység beszélt belőle.

Kálmán könnyen álmodhatott arról, hogy hármat már megnyert a partieből; az öreg grófot, a herczegnőt, és a szépek szépét. Még a főispán hátra van.

De elkövetkezett az idő, hogy a legnagyobb lépést a családi kegyben mégis csak — feje segítségével tegye meg.

Marcalis ülés közelgett. A főispán behivatá magához Kálmánt s akkor elmondá neki, hogy ő bizony nincsen szokva ahhoz, hogy beszédeket fogalmazzon, különösen az előtte nem igen tört útu magyar nyelven; azért rábizza Kálmánra, hogy készítsen valami megnyitó beszédet a szá-

Digitized by Google

mára, a mihez egy pár eszmét szolgáltat neki. A beszéd érthető legyen és ne nagyon czifra. Valami furcsa szavak ne legyenek benne: nehogy úgy járjon az ember, mint a mult megyegyülésen, a mikor az lévén a szájába adva, hogy «nagyon kecsegtetem magam», ezt úgy ejté ki, hogy «nagyot kecseget etem magam» erre pedig egy kortes felkiáltott: «kedves egészségére váljék!» a felzendülő bruhahában a főispán aztán kérdezé mellette ülő sógorától: «was hab i gsagt?» — «Du hast gsagt, dasz du an groszen Stierl allein gegessen hast.»

Ez aztán a legkényesebb megbizatás s a titkok legdrágábbika.

Beszédet késziteni egy nagy főfő uraságnak, a mi annak eszméit kifejezze, a mi annak belső énjét mutassa a világ előtt; és pedig úgy, hogy azt a világ soha ki ne találja, hogy ez nem annak az igazi énje.

Ez valóban a legnagyobb bizalmat föltételezi. Bűntársi részvét egy Istennek és embereknek tetsző munkában.

Kálmán oly gonddal és figyelemmel felelt meg a feladatnak, mely sokoldalu tehetségéről tanuskodék. Ez a legnehezebb munka, a mire költői kedély vállalkozhatik. Beszédet késziteni másnak, olyat, melyben sok szó legyen, és kevés eszme, virágok nélkül, gondolatok nélkül, szárazon, diplomatikus tárgykerülgetéssel, üres bombasztokkal és hivatalos applombbal. Ezt is meg tudta csinálni. Kinjába került ugyan; de mit meg nem tesz az embernek az édes esze a zsarnok szivéért?

Az elkészitett beszéd megnyerte a főispán tetszését; a megyegyülésen megéljenezték érte. A sógor azt sugta neki: «mi bajod van ma? kezdesz okosan beszélni».

Kálmán barátunk a főispánnál is kegybe jutott.

Otthon volt már egészen.

Digitized by Google

ARIADNE.

Katinka egész nap várta, hogy Kálmán meglátogatja s hogy délelőtt nem jött el hozzá, türelmetlen lett, kikocsizott, elhajtatott a kávéház előtt, a hol az aranyos fiatalság ácsorogni szokott, de ott nem látta meg Kálmánt; délután kihajtatott a városligetbe, összejárta a csalitok összes útjait, a csendes kis szigetbe leszállt, a hol együtt szoktak négylevelű lóherét keresni, s fűszálakat összekötözni: lesz-e koszoru belőle? de ezúttal se négylevelű lóherét nem talált, se a koszorú ki nem jött, se Kálmánt nem lelte sehol.

Este elment a német szinházba, volt dolga a látcsövének, hogy fölfedezze a kit keres, de ott sem látta, mint szoká, páholyával szemközt támaszkodni elválhatlanját.

Akkor aztán haragosan hazament, s megtudva, hogy Kálmán egész nap nem kereste, levelet írt neki s azt elküldte inasától Kálmán lakására.

Az inas visszajött azzal a szóval, hogy a tens úr ma délután elköltözött Korcza úrtól gróf Decséryék palotájába s azokkal holnap reggel utazni fog falusi jószágukra.

Katinka összetépte a visszahozott levelet s kivitette maga elől a vacsorát. Azt mondta, hogy verjék a szakácsnak a fejéhez; rossz minden.

Azok nem verték a szakácsnak a fejéhez az ételeket, hanem elköltötték szépen s nevettek nagyot az úrasszonyukon.

Óh azt Katinka nagyon jól tudta, hogy ő rajta mindenki nevet. Imádói, védő ügyvédje és cselédei mind nevetik.

Föltette magában, hogy majd csinál ő mind valamenynyinek egy olyan jó tréfát, a min nem fognak nevetni.

Bezárkózott a szobájába s ott virradt meg felöltözötten a pamlagán.

Lakásának ablakai keletre nyiltak, azokból épen a De-

Digitized by Google

céry-palota kertjébe lehetett látni, melynek erre az utczára egy magas falkerítése volt, alacsony kijáró ajtóval. A kerten túl volt az udvar, melyre szintén be lehetett látni a szomszéd ház emeletéből.

Katinka, a mint a hajnalsugár derengett a redőnyökön át, odaült az ablakához s a szomszéd ház udvarát leste.

Látta, a mint a cselédek előhuzzák a kocsiszinből a hintót, a mint felpakolják a bőröndöket, azután eléje fogják a lovakat, a kocsis felül.

Ekkor aztán elővette távcsövét.

A kastélyból lejönnek az utazandók. Egy nehéz termetü asszonyság, egy lepkejárásu fiatal lányka, egy sánta ember, meg egy karcsu ifjú; óh erre ráismert minden mozdulatáról.

Először felül a hintóba a termetes úrhölgy, azután a leányka, azután a sánta ember, utoljára «ő». Tehát szemközt jut a leánynyal.

A kocsiajtót becsapják; a kocsis kiereszti az ostorát, a hintó kigördül az udvarról.

Katinka sirt keservesen.

Most már megtanulta, hogy a féltékenység olyan gyógyszer, a mit, ha a szerelmesnek szép okosan kanalankint adogatnak be, attól még betegebb lesz; de ha egyszerre bolond fővel mind az egész orvosságos üveggel fel találja hajtani, — hát meggyógyul tőle.

De hisz ő nem akarta Kálmánt meggyógyitani.

Már pedig itt az ellenméreg jelenlétéléről is meggyőződhetett.

Ettől azután nagyon fájt benne valami. Tán a szív? Nem: csak a hiuság.

Az, hogy őtet most kinevetik. Mit gondol Korcza, a ki mindent tudott, és Bálvándy, a ki büszke lesz rá, hogy puszta megjelenésével így elkergetett egy nálánál kedvesebbet.

Ez a boszuság bizarr tanácsokat suttogott fülébe.

Az napra kiadta a rendeletet, hogy senki számára nincsen otthon: beteg.

Digitized by Google

Pedig azért sem volt beteg; hanem levelet írt; mikor készen volt vele, háromszoros sűrű fátyolt vetett a kalapjára, hogy senki meg ne ismerje az utczán s maga felvitte a levelet a postára, maga adta fel. Azt ugyan senki ki nem találja, hogy kinek írt ő most levelet?

Három nap nem eresztett senkit a szine elé. Mindig beteg.

Bálvándy pedig mindennap kétszer hagyta ott az előszobájában látogatójegyeit.

A negyedik napon aztán csodamódra meggyógyult s megengedé, hogy látogatóit bebocsássák.

A legelső volt természetesen Bálvándy.

— Ah, asszonyom! kiálta a báró; az égre! ne ijeszgesse ön a világot betegsége hirével. Három nap alatt egyebet sem tettem, mint egyik orvost a másik után húztam ki a házából, követelve tőlük, hogy mit csináltak önnel? mi baja van? — míg valamelyiktől megtudtam, hogy veszélyes «febris acolomannicus»-ban szenved. Az Istenért: gyógyíttassa magát.

— Köszönöm, már meggyógyultam, viszonza mosolyogva a hölgy.

— Allopathice, vagy homoeopathice?

— Csak paraszt-kurával.

— Tehát sympathetice.

— Nem olyan czifra ennek a neve. Valóságos paraszt-kura.

— No arra kiváncsi vagyok.

— Hát megismertethetem vele. Negyednapja irtam a férjemnek, hogy jőjjön fel Pestre.

— Ah! Kegyed kivánja őt látni?

— Nemcsak látni kivánom, hanem ki akarok vele békülni.

— Mi czélból?

— Hát mi egyéb czélból, mint azért, hogy azután együtt éljünk, mint tisztességes házastársakhoz illik?

— Mint tisztességes házastársakhoz illik! ez remek.

Digitized by Google

Kegyed megy ő hozzá haza? vagy ő jön kegyedhez haza?

— Azon majd megegyezünk.

— Ah, ez mennyei tréfa. Katinka nagysámat a göděnylaki birkateleltető salonban képzelni, ez minden phantasiát fölülmul.

— Tudni fogom azt lakhatóvá átidomítani.

— És a gazdáját is?

— Simulni fogunk egymáshoz.

— Megfésüli és megmosdatja minden szombaton este?

— Kérem tisztelettel beszélni róla: ő nekem férjem.

— Hja, azt nem tudtam.

— Még többet is mondok. És én neki neje vagyok.

— Áh! Ezt meg még Berti sem tudta.

— No önök meg fogják látni. Mi mind a ketten hibáztunk, s mi mind a ketten megbocsátunk egymásnak, s azontúl úgy fogunk élni, mint . . . .

— Mint Philemon és Baucis. Kegyedről fölteszek mindent, az asszonyok mindenre képesek. Még arra is, hogy a férjükbe beleszeressenek. De Bertiről nem teszem föl ezt a lehetőséget. Az nem áll kötélnek.

— S hátha már meg is tette volna.

— Micsoda?

— Ma kaptam meg a válaszát, melyben örömmel fogadja meghivásomat; holnapután itt lesz.

— Ha ugyan tizenhat ökörrel keresztül tudja magát vontattatni a poroszlói töltésen.

— Várok rá, míg megjön.

— Én is.

Akkor aztán egy kicsit elnevette magát Katinka; de egyszerre megint komoly, haragos képet öltött.

— Ne haragudjék nagysád, monda Bálvándy, én egészen bele találom magamat kegyednek a kedélyébe. Hiszen nem hiába tanulmányoztam e kimeríthetetlen tudományt annyi hódolattal. Ariadne azt mondja magában: no ha Theseust elvitte a tenger, én már most a többit is utána

Digitized by Google

dobálom; ezt a bolond Bálvándyt, a kire azért haragszom, mert olyan jó fiú, meg a válópört, a miért majd Korcza úrnak lesz a képe egyszerre hosszú, aztán meg a kedves nagybátyának, a huszár őrnagynak, a kik mind agyon lesznek rettenve, ha én a férjemmel kibékülök; tehát jövel Bacchus!

— Kérem, az én férjemet ne csúfolja Bacchusnak.

— Hiszen az Isten volt; azért hogy szerette a bort. No de én meg Neptunus leszek, a ki Theseust visszahozza Naxosra.

— Már akkor Csollán úr itthon lesz.

— Dehogy lesz! Nem eresztem én azt be Pestre. Eleibe küldök egy csoport Angyal-Bandit, visszaszalajtom Gödénylakra, vagy felgyujtom Pesten a «két kecskét» s akkor ő nem tud hová szállni s visszafordul.

— Óh nem fog a «két kecskébe» szállni. Már én gondoskodtam neki szállásról másutt.

— Hol?

— Azt nem mondom meg önnek.

Katinka csakugyan nem hagyta magából kivallatni, hogy hová fogja elrejteni Csollán urat? Hanem hát Pest még most sem London: azon időkben pedig még csak Páris sem volt. Könnyü a vendégfogadókat ellenőrzés alatt tartani.

Volt az úri-utcza torkolata előtt egy ház, mely azt gondolta magában, hogy ő bizony kikönyököl az utczára; s ha gondolta, hát meg is tette. Ez a «fehér hajó». Mai nap már senkinek sem megy a fejébe, mi oka lehetett annak a háznak a szegletével keresztbe fordulni a világgal szemközt; hanem történetünk korszaka világosan kimagyarázza azt. Ez a ház vendégfogadó, tárt kapuja egyenesen elnyeli a szemközt jövő utczát; mondván az utazónak: «hova mennél tovább? itt az utolsó ház, ide térj be». S a fehér hajónak azon időben igaza volt. Túl rajta csak a német szinház van még, nagyobb messzeségben a Marokkáner-ház, meg a Mocsonyi-palota. A Wurm-udvar he-

Digitized by Google

lyén náddal felvert mocsár terül el s távolból háboritatlanul sárgul a ködökön át a «Neugebäud» vigasztalan tömege.

Tehát a fehér hajó a szélső vendéglő a város közepén. Ide bérelt ki szállást Katinka az ő kedves férjének, mit az el is fogadott, ámbár hajlamai inkább vonzották a «griff»-hez, vagy a «vörös ökörhöz». De hát csak megtette az asszony kedvéért, hogy végig hajtatott az egész városon a lókészségével.

Bizony megnézni való útiszerszám volt, a min megtette a parádét. A hintón a sok kovácsigazítástól több már a vaspánt, mint a fanemű, s a fedelén több a lyuk, mint a bőr; az egyik első kereke eltörvén az úton, annak a helyébe kölcsönkért parasztszekér hasonló alkatrésze van requirálva. A sárhágója valahol elmaradt az uton s az ajtaja be van kötözve madzaggal, hogy ki ne nyiljék. De mind nem tesz az semmit; mindegy volna annak, ha új volna is, azért akkor is be volna fecskendve tenyérnyi vastag sárral. A fekete sár Poroszlónál ragadt rá, a sárga sár Hatvan körül, a zöld sarat Czinkota alatt szedte fel s a veres sarat itt a pesti határban szerezte.

Hanem a négy ló, az már kitett magáért. A rudas egy tizenhat markos gémnyaku szörnyeteg, a ki nem szégyenli a giráff-fejét még magasabbra is emelgetni; no ha ő nem szégyenli, hát szégyenli a nyerges, a kit bántani látszik az a gondolat, hogy ő másfél marokkal alacsonyabb a barátjánál, s azért le is sunyja a fejét a két konya fülével csunyáúl. Ámbár Csollán Berti véleménye szerint az rendes szabály, hogy a nyerges mindig alacsonyabb legyen valamivel, mint a rudas. A gémnyaku rézderes, a konyafülü pedig szürke volt addig, a míg ki nem verte a szeplő. Hanem mind a kettőnek kitünő tulajdonságai vannak. A konyafülü szürke, rendesen a mint észreveszi, hogy a kocsis fel akar ülni a bakra, nem várja meg, hanem neki iramodik, majd kikapja alóla a szekeret, s ha az szerencsésen felszökhetett s nem törte ki a lábát, viszi

Digitized by Google

a szürke árkon-bokron keresztül a bárkát, mentül jobban huzzák a száját, annál jobban harapja a zablát, ragadja a szekeret; az első állomáson aztán kifárad, akkor elereszti fülit-farkát, nem bánja, akárhogy biztatják az ostorral; azt mondja a másik lónak, no már most húzz te!

Ekkor következik a gémnyaku mulatsága. Ennek meg az a jó tulajdonsága van, hogy a mint rámarad a húzás sorja, megköti magát, megáll egy helyben, nem akar inditani. Üthetik azt mindenféle ütőeszközzel, akkor meg épen hátrálni kezd, meg felrugdal, s ha a kocsis nem akarja a fogát kirugatni, vagy a kocsit az árokba faroltatni, hát kénytelen utoljára is leszállani az ülésből, s zablájánál fogva vezetni a lovat, a míg megindul. S miután ezt a mulatságot tizszer-tizenötször ismételte, akkor aztán belemelegszik a gémnyaku s koczog előre pompásan, nagyon jó ló aztán; csakhogy bele kell vezetni. Ilyenformán délig huzza a kocsit a szürke, délután a deres, a mi legszebb munkafelosztás.

A gyeplüs, az nem huz semmit; az csak tánczol. Igen vidám gondolatjai lehetnek az egész úton; mindig tánczol, soha sem jár a szerszámban. Nyilván ujoncz hátas ló lehet, a kit most fogtak be először. Különben igen szép állat; nemes félvér. Talán abbeli büszkeségből hagyja rá az ostorhegyesre, hogy az húzza az egész kisafát; a mit az meg is tesz becsülettel, lévén ő szegény hosszú sörényű, hosszú farku mokány paripa; a kivel hogy milyen mostohául bánnak, bizonyitják a szőrébe csimpajkozott bogácsok és koldusdiók.

Hanem csengetyü, az van mind a négynek a nyakában, úgy hogy előtte-utánna megáll bámulatára a nép, mikor végig vágtat a hatvani, meg az úri-utczán, be egyenesen a fehér hajó tátott torkába; a hol olyan szerencsésen viszi neki az ügyes kocsis a hátulsó tengelyével a szegletkőnek, hogy Csollán Berti nem is ugrik, de repül ki a hintóból s úgy mázoltatik a falhoz, hogy lemegy a képéről valami. Talán a bőr? Nem biz a, csak egy kis piszok.

Digitized by Google

Berti meg se ütődik ezen. Megmondja a kocsisnak, hogy micsoda véleménye van a Krisztusról, meg a szentekről, s azzal rendben van minden. Az egyetmást a hausknecht viszi utána a kocsiról a készen tartott szobába; a ki után nyomban megjelenik a pinczér, kinek a fél szeme be van kötve, alkalmasint a vasárnapi bálban megütötték, s kérdezi, hogy nem tetszik-e valamit parancsolni?

Bertinek persze az volna a legelső kötelessége, hogy borbélyért küldjön, s emberi formába igazittassa magát, hogy még ma este felkereshesse a feleségét, a ki finynyás úrhölgy. Hanem hát ez marad holnapra.

— Micsoda megnézni való van itt most Pesten? Ez az első kérdése a pinczérhez.

— Kabale und Liebe von Schiller, a szinházban.

— Nem kell nekem. Nem értek én németül többet, mint azt a szót, hogy «bezahl»; azt is csak ritkán értem. A Schillert pedig csak úgy veszem be, ha bor.

— Azután itt van egy optisches theater.

— Hát az micsoda? Kutyakomédia?

— De az is van. A kerepesi úton, a Stocker-udvarban van ma is nagy heczcz, a mit az uraságok nagyon látogatnak.

— Miféle heczcz? te félszemü Cupido!

— Hát kutyák, meg bikák és bivalyok verekesznek egymással.

— No a kell nekem! van ott entrée?

— Persze hogy van. Egy tizes a belépés.

— De már oda elmegyek.

Berti rögtön csapta a hóna alá a fokosát, megtömte a dohányzacskóját, s azon sárosan, szurtosan megindult a heczczet megnézni, ráijesztgetve a kellnerre, hogy valami el ne veszszen a szobájából, mert akkor azt a másik szemét is kiüti.

Az ajtó küszöbén szemközt találkozott felesége házi kisasszonyával, ki annál gazdasszonyi szerepet viselt; e csinos hölgynek csak félszeme volt, a másikat, mit himlő-

Digitized by Google

ben vesztett el, egy homlokáról lecsüggő hajfürttel szokta elmaszkirozni.

Ezen kisasszony már itt várt a nagyságos úrra, s kényes természetü izenettel volt megbizva úrnőjétől, a miért is Bertók urat elfogván az ajtóban, bizalmas suttogással monda neki.

— Kérem nagyságos úr, négyszem között akarnék önnel beszélni.

Dehogy engedte volna el Csollán Berti, ha egyszer valami bolond jutott az eszébe, hogy azt el ne mondja. — Észrevette a küldött hölgy fenemlitett fogyatkozását.

— Te kellner! kiálta a messzefutott pinczér után, — gyere csak vissza, hozd ide azt a félszemedet, ez a kisasszony négy szem között akar velem beszélni, aztán kettőnknek nincs több háromnál.

A sértett hölgy erre dühbe jött, azt mondta neki «maga goromba, maga!» S azzal bevágta az orra előtt az ajtót, s re infecta, izenete elmondása nélkül visszament az úrnőjéhez. Képzelhetni, hogy miket fog otthon referálni.

Bertók tehát nem ment Katinkához megérkezése estéjén, hanem ment a heczczbe.

A HECZCZ.

Hát bizony a kevésbé mivelt közönség mulatságáról is csak kell gondoskodni. Nem minden ember áll a kultura azon tökélyén, hogy a német szinházat látogathassa, mely a magyar nemesi felkelő hadsereg pénztárából épittetett fenséges magas nádorunk magas pártfogása alatt.

A kerepesi-úton még nagy a sivatag. A hirhedett Zrinyi kávéházon túl a nagy messzeségre kitolt Rókus kórház tömör alakjáig nem látni egyebet, mint néhány kisvárosi csárdát, a mik világért sem kérkednek oly magas nevekkel, mint «magyar király», «angol királynő», «Pannonia», «Európa», beérik ők mindenféle jámbor állatok neveivel;

Digitized by Google

egyik «vörös ökör», másik «fehér ló», harmadik «griff»; a környezetök is mind olyan földszinti falusi hajlék, csak az egy Beleznay-kastély zavarja a szép összhangzatot. Az út maga sokkal sárosabb és gödrösebb, mint az országút maga, mert az országút a vármegyéé, az utcza pedig a városé. A Grassalkovich telken, mely még félszázad előtt temető volt, palánkkal körülvett kert van, melyben fejős kecskék legelésznek. Valami nagy úr mellbeteg, annak a számára tejelnek a kecskék.

A mi bolt csak az utczára nyilik, abban mind paprikás szalonnát árulnak, vagy változatosság kedvéért pálinkát.

Ha aztán az ember a járdátlan úton bokáig érő sárban eljutott addig a magas kőfalig, mely egy három utczára szolgáló szöglettelket vesz körül, ottan megtudja, részint a falra felkapaszkodó vakmerő suhancz sereg vihogásáról, részint a belülről kihangzó, jobb ügyhöz méltó kitartással püfölt öreg dobnak pufogásáról, hogy itt valami van!

Hanem hát dolgot ád megtalálni a bejárást. Van annak a kerítésnek ajtaja három is, de az mind be van szegezve; hanem mindig akad, a ki útba igazítja az idegent (az itt lakó úgy is tudja a járást), hogy a szomszéd földszinti házból kell a theatrumba bekerülni; az udvaron meg egy kocsiszinen keresztül, a hol aztán egy élemedett hölgy elfogja az embert s megfizetteti tiz kemény krajczárig s akkor aztán beléphet a paradicsomba.

Az ott úri kert volt valaha. Hogy hova lett belőle a kastély? azt nem tudja senki. Talán nem is volt. Most egy kerek deszkaemelvény, mint egy amphitheatrum foglalja el a közepét, melyen gyalulatlan deszkákból rögtönzött padok vannak a quiritesek számára összeütve, az első padot úgy hivják, hogy első hely, az a méltóságos katonatiszt urak, s a nagyságos nemesség számára van fenntartva. Egy pár ákáczfa, mely beleesett a szinkörbe, meg van hagyva azon módon: a korlátokat hozzá szegezték. A szinkör homlokjától ölnyi magas mellvéd választja el a néző helyet, mely köröskörül erős kapukkal bezár-

Digitized by Google

ható. Egyik kapu fölött aztán van még magasabb emelvény, azon egy szinpad forma ponyvaalkotmány, telefestve csataképekkel; abban van az opticum theatrum. — Előtte egy tricotba öltözött vad-ember üti az öreg dobot s fujja a klarinétot egyszerre, alatta pedig van a rekesz, melyben a heczczre való állatok tartatnak; a csaholás és rekedt bömbölés odabenn sejteti, hogy most alkalmasint a szerepüket tanulják.

A közönség igen válogatott. Az első sort jól táplált arczok foglalják el: hentes, mészáros, timár legények és azoknak kaczkiás urhölgyei, kik a hátulsó padokon másznak keresztül; közbevegyül egy-egy duzmadt szalonnakereskedő a szomszéd mezővárosokból; ripők magaviseletü jurátus; hetyke nyiri pajkos, csizmadia legény, fiatal diák, nyárspolgár, s mindenféle szemenszedett nép. Ki hova letelepszik, ugyan körülnézi magát, ki mellé jutott? s őrz[illegible] zsebét, hogy ki ne vegyenek belőle valamit.

A theátrum mellett egy elzárt [illegible]keszték az úri lózsé, a hol lovas katonatisztek, gavallérok, s [illegible]agasabb rangu kártyások szoktak bebocsáttatni, a kik nem [illegible]zinlap szerint fizetnek. De bizony még a főtisztelendő u[illegible]k is bevetődnek ide, nagy egyházi gyűlések alkalmával. Az [illegible]ész theatrumról épen egy ilyen tudós úr krónikája nyoma[illegible] van szerencsém tudomással birni. Végül a karzat szélén ott látni egy szál poroszlót is, ki a mindenütt éber szemmel őrködő világi hatóságot képviseli; ugyanazzal a fegyverzettel, a mit mult századi elődei viseltek.

Az előadás már megkezdődött: a dob elhallgatott, helyet adva a kintornának, mely akkori időben ujság volt e földön; s minthogy a dob elhallgatott, annál fogva Csollán Berti sem tudhatta a kerepesi uton, hogy hol van az az olympi látvány, a melybe ő be akar menni?

Szerencsére jött rá szemközt egy bús hazafi, kopott tetejü kalap a fején, s kurta galléru kék köpenyeg a vállán; minthogy a köpenyeg alól két pár fejelés csizma látszik

Digitized by Google

elő, nem nagy bátorság kell hozzá, hogy ráfogjuk, miként ez a derék ember csizmadia.

— Ugyan hallja kend, majszter, szólítá meg Csollán Berti, nem tudná nekem megmutatni, merre van az a «heczcz ?»

A kurtaköpönyeges megállt, végig nézett a kérdezőn; meggondolá, hogy mit mondjon és a szerint felelt meg neki.

— A bikaheczcz és kutyaheczcz olyatén mulatságok lévén, a mikbe lelkes eszü minőség testi állapotját megjelentetni nem szokta, annál fogva én a nemzetes úrnak ezen elmebeli kivánságának hiányosságát tapasztalataim értelmében be nem tölthetem; hanem gyorsítsa a nemzetes úr lépéseinek nyomdokait előre, amottan leng egy úri ember, kurirstiblik hüvelyébe rekesztett lábakkal, az nyilván egy czélra törekszik; attól megnyerheti a kellő felvilágosodást.

Bertók nagyot nézett a szónok szeme közé. Még ilyen kikanyarított stylusban nem hallott beszélni. Aztán pedig követve a figyelmeztetést, azt se mondta neki, hogy «ülj fel a hátamra», hanem elkezdett ugyancsak szaladni az előtte haladó kurirstiblis úr után.

A mester pedig megállt és utána nézett, s mély meggyőződés hangján monda:

«Aztán ne legyen földindulás ?»

Bertit pedig az inditá e gyorsított haladásra, hogy az előtte menő alakban felismerte Bálvándyt. Kivánkozott már utána régen. Azért is sietett, hogy utolérje s miután Bálvándynak egy gömbölyü jockey sipka volt a fején, a mint utolérte, jót ütött a sipkájára a tömött bőrdohányzacskóval: «servus német!» Bálvándy pedig a kezében levő kutyakorbácscsal abban a nyomban visszacsapott az üdvözlő lábszáraira: «servus kozák!» Arra aztán úgy tettek mind a ketten, mintha egymásra ismernének s rettenetesen örültek a találkozásnak.

Bálvándy is épen a heczczbe igyekezett, azért volt a ku-

Digitized by Google

rircsizma és a korbács, mert abba a publikum is beleszól néha.

Mindjárt fogta karon az ő kedves barátját s vitte egyenesen a jól ismert lebujokon keresztül a diszes theátrumba, még a belépti dijat is ő tette le érte.

«Ma reggelig együtt mulatunk.»

Az előadás javában folyt már akkor. Legelső látvány volt az opticum theatrum; fababák játszottak s egy talián magyarázta a dolgot németül. No azzal nem sokat vesztettek, a kik elszalasztották; már ugyan mi bolond értelme legyen annak, hogy előjön egy ember puttonynyal a hátán, talyigával a kezében, elkezd tánczolni, akkor a puttonyból apró gyerekek ugrálnak ki, azok is tánczolnak, akkor a talyiga átváltozik krokodilussá, elnyeldesi a kis gyerekeket; végül a puttonyos ember megfogja a krokodilus farkát s megint talyiga lesz belőle. A ki pedig arra hallgatott, a mit az olasz beszélt németül, attól meg épen nem lett okosabb.

Nem ér e semmit: hanem a kutyaheczcz, az a valami!

A két úri vendéget az olasz feltolta az úri lózsébа; a hol az a pompás mulatság volt a vendégeknek fentartva, hogy közel hozzájuk állt egy vizes kád, abban volt egy kézi fecskendő, azzal koronkint a falkeritésre felkapaszkodott ingyen publikumot végig fecskendhették. A sok lefecskendett kölyök sivalkodott és pusztult a falról, s két percz mulva megint ott volt valamennyi.

«No lássuk már a kutyákat! türelmetlenkedék a publikum, egy felgyürt ingujju mészáros legény ütögette nagy somfa-fütykössel a mellvéd oldalát, nyomatékot adva a népakarat szavának.

Az opticum theatrum függönye legördült, s a helyett megnyiltak a rekesz kapui.

Egy bagaria csizmás peczér kivezetett örveinél fogva két szelindeket; az egyik sárga volt, a másik csikos; a sárga nehezebbnek látszott, erősebbnek, de a csikos gyorsabbnak igérkezett.

Digitized by Google

— No ki fogad a csikosra a sárga ellen? Kiálta a páholyból Bálvándy.

— Én a sárga mellett! kiálta vissza a mészáros legény.

— Kettőt egyre! monda Bálvándy s két fényes tallért odadobott a földre.

— Meggubellirozom! hangzék a műkifejezés a legény részéről, s ő is behajítá a maga tallérját.

Jó helyen van az ott. Majd fölszedi, ha vége lesz a heczcznek, a ki nyertes marad.

A peczér leoldozta a két szelindek nyakáról az örveket s azután összeereszté őket. A publikum elkezdte a kutyákat uszogatni.

«Alló Szuitli! fogd meg Lion! putz! putz! ksz, ksz!»

Szuitli és Lion pedig elkezdték egymást szembe nézni s növekedö morgással jelezték a kettőjök közötti feszült viszonyt, hátulsó lábaikkal rugdalva a port.

Mielőtt azonban kitörhetett volna a két nagyhatalmasság között a háboru, egy vásott kölyök ottan a kőfal tetején, a kit az imént pofon vizipuskáztak, azt a mulatságos boszút szerezte meg magának, hogy onnan a magasból egy nagy czirmos macskát hajitott le a szelindekek közé.

E váratlan interventio azt eredményezte, hogy a két ellenséges szelindek egyszerre coalitiót csinált a közös ellenség, a czirmos ellen, s mind a ketten neki estek.

De a macska is fel volt fegyverkezve; alkalmasint kölykes volt; ilyenkor a macska vakmerő és dühös, az elől rárohanó Szuitlinak a szeme közé ugrott s olyat csapott az öt körmével az orrára, hogy annak egyszerre elborította a pofáját a vér.

«No mi ez?» morgá Szuitli, visszahátrálva a nem várt erélyes ellenállástól; s az alatt a gyors mozdulatu czirmos a nagy melák Lionnak felszökött a hátára s dühös vakmerőséggel marta, pofozta a nagy bolond állatnak a fejét, kicsipkézte neki a hegyes füleit. A megtépázott szelindek orditott és szaladt, mint valami englische Reiterint hordozva a macskát a hátán; míg egyszer a czirmos az-

Digitized by Google

tán észrevette az akáczfát, a mihez a mellvéd volt szegezve, engedelmet kért, felugrott rá, s egy percz alatt fenn volt a tetején.

A két meggyalázott szelindek neki a fának! Üvöltött, ugatott mind a kettő dühösen a macskára fel, s ugrált nagy bolondul utána. Az pedig meghúzta magát csendesen egy ághoz lapulva, csak a felborzadt farkát csóválta tigris módra.

A publikum fel volt lázadva: «marsch Lion, kuschti Szuitli!» hangzott minden oldalról, a peczér kergette a kutyákat a fától; de azok csak megint oda futottak vissza, s nem akartak az egymás közötti párbajról addig semmit tudni, a míg ez a macska ott van.

«Le kell onnan kergetni azt a macskát!»

Ez volt az általános közvélemény. A baloldali publikumnak igen szép hantok estek keze ügyébe, azokkal kezdte a macska védműveit bombázni; míg a jobboldalon a vizipuska levén kéznél, azzal intéztettek egész vizkartácsok a megátalkodott ellenség felé. A macska azonban el volt szánva várát az utolsó emberig fel nem adni s a bombardirozásnak csak az lett az eredménye, hogy a baloldali hantok mind a jobboldali publikum nyaka közé hullottak vissza a fáról, a jobboldali vizipuska pedig a baloldal fejére idézett rögtönzött záporesőt: úgy, hogy utoljára könyörögni kezdtek egymásnak, hogy kössenek valahogy békét s ismerjék el a macska állását «status quo»-nak.

Talán össze lehet a kutyákat marakodtatni így is.

Az egyiket megfogta a peczér, a másikat a talián; elvonták őket a fától, szemközt állították egymással; összeverték az orraikat, rátették egyiket a másiknak a nyakára; annyira vitték őket, hogy már összeágaskodtak s el kezdték egymásnak a torkát fojtogatni; akkor megint egy végzetes «mernyau!» hangzott a fáról, s akkor a két kutya megint abba hagyta a harczot s ment neki a fának, a macskára ugatni.

A publikum dühös volt; a kik egymás ellen fogadtak,

Digitized by Google

ki voltak játszva, bolonddá téve, «azt a kutyát! azt a macskát!» ordította ki egy, ki más; utoljára Wastl, a felgyürközött mészáros legény úgy hajította a somfa botját a fára ugató kutyák közé, hogy azok vonítva futottak el onnan. Ez a darab megbukott, a publikum fütyölt, káromkodott, a gyerekkarzat a kőfalon hujjahót kiabált, a peczér futott a kutyáit kikergetni a küzdhomokról, nyakába húzva a fejét, melyre minden oldalról szállt az üdvözlet rohadt alma képében. Csak az egy szál drabant állt meg a helyén rendületlenül.

A zivatar csak arra csillapult el, midőn a talián megjelent a küzdtéren, s felkeresve az odahajigált tallérokat, azokat az illető fogadóknak visszaszolgáltatta; engedelmet kérve a tisztelt publikumtól s a nagyméltóságú főnemes uraktól, hogy a nem várt esemény miatt a «római állatviadal» ily fiascot szenvedett; a miért is kárpótlásul egy más mutatványt fog helyettesíteni, mely jelenleg nem volt a programmban: a «chinai császár ekvipázsa».

Erre a szóra egyszerre örvendetes zsibongásba ment át a népzaj; sokan voltak már, a kik ezt ismerték. Ah! valami nagyon derék, a chinai császár ekvipázsa!

A talián kihoz egy kis háromlábu asztalt, az be van vonva fehér papirossal. Arra rátesz egy arasznyi nagyságú arany várat: az a chinai császár hirhedett nyári palotája (a mit később Palikao herczeg oly diadalmasan elfoglalt.) Annak van egy hüvelknyi magasságú arany kapuja, azt a talián egy csipetnyi aczélkulcscsal felnyitja. Akkor egy akáczfa levelet tesz a nyelve alá s elkezd azzal valami furcsa muzsikát csinálni: az a chinai tábori zene. Arra megindul a nyitott várkapun keresztül a chinai császár ekvipázsa.

Jön ki a kapun hat fekete szörnyeteg, hat óriási bolha; miknek a lábai pókfonálnyi vékonyságú aczélláncczal vannak megkötve, ennélfogva húznak maguk után egy szunyog nagyságú hintót, mely aczélból van, a kerék küllői oly finomak, mint a lepkebajusz, s a pompás hintóban

Digitized by Google

ül ő maga, a legkövérebb, leghatalmasabb bolha, a minden bolhák császárja!

A fütyülő nyelvsipolásra megindul a díszmenet a fehér asztalon, s körüljárja annak gömbölyű párkányát, jól ügyelve, hogy ő felsége hintaját fel ne fordítsa. S midőn visszatér ismét a palotához, akkor a hintóban ülő bolha leszökik helyéből, meghajtja magát a publikum előtt, ismét felül, és behajtat a palotájába.

Van mit megcsodálni a bohóságon.

Először azok a finom aczélláncok, mikkel a bolhák lába meg van kötve, valódi remekei az emberi türelemnek. Azután csodálkozásraméltó, hogy miként tud valaki egy ilyen apró vad állatot ennyi tudományra betanítani.

A talián nem volt fukar a mutatványával; felvette az asztalkát karjára, s körül hordta, hogy a közönség közelből is megláthassa a tudós szörnyetegeket, s elvégre felvitte azt szokás szerint az úri páholyba is, hogy egy kis obligát extra borravaló reményében a magas nemesség előtt is még egyszer produkáltassa növendékeit.

Csollán Berti szitkozódott bámulatában. Ez volt nála a tetszésnyilvánítás szokott neme.

S midőn a chinai császár az ő kedveért is leugrott a hintóról, s üdvözlé a nézőket, nem tagadhatá meg magától azt a gyönyörüséget, hogy azt ne mondja:

«O tu Spitzbub!»

S azzal egyidejüleg jobb hüvelykujjának megfordított körmével megroppantá a fenttiszteltet!!!

Mint minden felséggyilkolási szörnytettnél, úgy itt is az első hangja a hatásnak, az elszörnyedés felhördülése volt.

— Mit cselekedtél! kiáltá Bálvándy; megölted a chinai császárt!

Hanem a másik perczben ugyan fogta ám már a talián Bertinek a gallérját.

— Gyilkos, rabló, haramia! Megölted az életem fentartóját! Oda vagyok! Koldussá vagyok téve.

Digitized by Google

— Ne búsulj; biztatá őt Berti. Küldök helyette egy egész skatulya bolhát.

— De fizetsz érte háromszáz forintot; kiáltá most egy másik hang, az meg a talián pajtása volt, a peczér.

— Nem bolondultam meg. Az egész világon ingyen adják a bolhát.

Erre asszonya, gyereke a komédiás hadnak, mind rá röffent, oda szorították a páholy szegletébe s nagyon közelből kezdték neki magyarázni, hogy gyilkosság ez és rablás, ezért háromszáz forintot kell fizetni.

Bálvándy ez alatt felült a páholy mellvédjére, onnan gyönyörködött Berti veszedelmében. Berti vette azt észre s menten barátja nyakába kerité a vizes ponyvát.

— Jaj barátim, mondá a komédiásoknak; nincs én nálam semmi pénz, mert én nem vagyok valami úr, hanem egy bolond vagyok, a kit most visznek fel Bécsbe a vörös toronyba. Ez meg itt a doktorom ni, a ki ide hozott. Ezt fogjátok meg, minek hozott ide?

A komédiások elhitték. Nem is sok kételkedni való volt benne. Akkor aztán mind Bálvándynak estek neki, hogy minek hoz ilyen helyre egy bolondot, s mért nem vigyáz jobban a kezére? már most fizesse ő a kárt.

Bálvándy nem tagadhatta sem az egyiket, sem a másikat, kénytelen volt alkura fogni a dolgot.

— Ejh, mit? háromszáz forintot? Hiszen egy nemes embernek is csak kétszáz forint a homagiuma, ha valaki megöli. Paraszt gyilkolásért nem fizetünk többet huszonöt forintnál.

De a talián bebizonyította, hogy ez a bolha magas származású bolha, valódi castiliai hidalgó vére foly benne. Utoljára aztán csak megegyeztek száz forintban. Bálvándy kifizette.

Bertinek most tetszett már aztán ez a tréfa tökéletesen!

Most következett az előadás legnevezetesebb része, a bikaheczcz.

A szomszéd ház tulajdonosa mészáros volt, ott állt az

Digitized by Google

udvar hátuljań a vágóhid, a hol a heczczben elesett és megsebesült marhákat menten le is vágták. És ennek kettős haszna volt.

Az egyik az, hogy az alsóbb rendű polgárság, különösen a magyar ajku lakosság, valami nemesebb élvezetben is részesült; a másik meg az, hogy a tülekedésben kifáradt bikák husa sokkal porhanyóbbá és így élvezhetőbbé vált a közönségre nézve. Minélfogva mind erkölcsnemesítési, mind diætetikai szempontokból a heczczek hatóságilag is pártfogoltattak.

Annál inkább sajnálom, hogy az épen előttünk folyó jelenet leirásánál mind azt a' lelket gyönyörködtető látványt le nem irhatom, melylyel egy-egy megdühített bika és egy bivaly-bika párharcza kecsegtet; nem azért, mintha a szörnyű küzdelem borzalmaitól kihullana a toll a kezemből; hanem azért, mert ez az olympi küzdelem épen nem mehetett végbe. A bika ugyanis, a mint a ketreczből a bivalybikát ráeresztették, attól úgy megijedt, hogy párbaj elfogadása helyett neki futott a mellvédnek, s azon a magas falon csodamódon keresztül vetette magát, ugrott az, mint az angol paripa, és kapaszkodott, mint a leopárd s közrémületre a publikum között termett. Szerencsére nem volt kedve ott mulatni, hanem neki futott a kert kapujának, azon az első rohammal keresztül törte magát, mint egy bajazzo az abroncspapiron, akkor aztán neki a legszélesebb utczának!

Ezzel a komédia átplántálta magát a szabadba: a mészáros legények botokkal, pányvákkal, szelindekekkel rohantak a szökevény után, mely bömbölve futott be a városba, ordítás, ugatás, bömbölés, sikoltás hangzott sok ideig, míg utoljára diadalmasan elfogták valahol a piaczon a dühöngőt kutya és embererővel, s akkor aztán hozták vissza nagy diadallal a vágóhidhoz; a fülei le voltak tépve, a nyelve kilógott, hátul az inait harapdálta a Szuitli, a farka ott maradt a csatatéren keresztül szúrva; Wastl fogta az egyik szarvát nagy büszkén: ő volt az, a ki a

Digitized by Google

kötelet rá merte vetni a bika fejére, annak a hosszú kötélnek a két végét aztán annyi utcza-gyerek fogta két felül, a mennyi a széles kerepesi-úton hozzá fért.

Beszélték, hogy a bika legázolt és feldöfött valami hat vagy hét embert. Biz azt nem számlálta meg senki. Ki mit kapott, azt számította mulatságai közé.

A HIRHEDETT ERŐMŰVÉSZ!

Bálvándy e nemzeti mulatság után fölülteté kedves barátját egy bérkocsiba, hogy igérete szerint minden élvezeten keresztül vigye, a mi csak félszázaddal ezelőtt Budapesten kinálkozott.

Legelőször is átvitte Budára a «három kapás»-hoz «csájá»-ra. A három kapás, az egy lebuj, a «csája» pedig valami ételneme; mind a kettő divatban volt akkor, a csájához rácz ürmöst ittak és rácz nótát énekeltek. A csaplárosnak volt egy kancsal szolgálója, azzal Berti egy kis regényes cselszövényt kezdett, megfogadta neki, hogy a mint elválik feleségétől, mindjárt őtet veszi el; igért neki egy tizest, ha megcsókolja az orczáját, a mit a bájos Hébe kért magának rézpénzben kiadatni; nem volt elég hite, hogy ne hamis tizes legyen az, a mit ilyen hiábavalóságért osztogatnak.

Innen aztán a jó barátok odább mentek; nem a nélkül, hogy egy ott maradt szerb gajdosnak a csizmaszárába tüzes taplót ne dugtanak légyen.

Berti este kivánta a fürdést. Bálvándy elvitte őt a sáros fürdőbe, ott egy garasért megusztatta magát Berti a tükörfürdőben, más harmincz darab, garasos gentleman társaságában.

Következett a csónakázás vissza Pestre, az is az élvezetek közé tartozott. Ekkor már éjfél felé járt az idő. Napirenden állt a szolgálóbál a «nagy gárdistánál.» Ott a két jó barátnak sikerült a hentes legényeket, meg a fiakker-

Digitized by Google

legényeket összeveszíteni; mikor aztán ütlegre került a sor, akkor elszaladtak, felkiabálva az alvó várost azzal a rémszóval, hogy «tüz van!» s becsengetve sorba minden kapun. Végre befogadták őket a mindig vendégszerető Zrinyi otthonos csarnokai. Ott talált Berti egy csoport kozákot, a kik nasivasit játszottak, leült közéjük. Először ő nyerte el minden pénzüket, azután azok nyerték el minden pénzét. Akkor beledühödött a játékba, kölcsön kért Bálvándytól száz forintot. Bálvándy pedig ismerte Csollán Bertinek azt a jó szokását, hogy kártya közben kölcsön kapott pénzt sohasem szokott megfizetni.

— Nem adok én, ha csak valami zálogot nem adsz.

— Hát mit adjak? A pipámat?

— Az nem ér öt garast.

— Hát a bekecsemet?

— Ingyen se kell.

— Kötelezvényt?

— Add ide azt a gyűrűt az ujjadról.

— Ez a feleségem jegygyűrűje.

— Bánom is én. Holnap visszaváltod.

Hát aztán Berti odaadta zálogba a jegygyűrűjét, a felesége nevének előbetűi voltak bele vésve. Ha visszanyeri a pénzét, meg is adja tán a száz forintot; ha pedig azt is elveszti, vesz másik karikagyűrűt öt forintért; Bálvándy őrizheti a zálogot.

Aztán csak el is vesztette a száz forintot is. Ilyenformán elmulatott reggelig és mind e mulatságot a Bálvándy pénze bánta, a ki aztán reggel felé még haza is vitte barátját a fehér hajóba s le is fekteté szépen.

Berti aludt kilencz óráig. Akkor felébredt, eszébe jutott lassanként, hogy nem otthon van Gödénylakon; azután apródonkint arra is rájött, hogy most Pesten van! Sőt idő multával az iránt is tisztába jött magával, hogy ő most a felesége hivására jött ide, nagyszerű kibékülési szándékkal, s hogy e szerint a legelső kötelessége az volna, hogy megborotválkozzék. Rémlett előtte, mintha tegnap este

Digitized by Google

meg is mondta volna a pinczérnek, hogy neki a borbélyt rendelje ide kilencz órára.

Már kopogtat is valaki az ajtón. «Herein!»

A feltáruló ajtón egy alakot lát belépni Berti, a ki ismerős is, meg ismeretlen is. Hirtelenében nem jut eszébe, hol látta? Pedig hát Wasztl az, a mészáros legény, a kit a tegnapi állatviadalon volt szerencséje tisztelhetni.

Wasztl prémes bekecset viselt és báránybőr kucsmát.

A kucsmát letette a székre; azután leveté a bekecset, azt felakasztotta a szegre; azután a lobogós borjuszájú ingszárat felgyürte a vállláig.

Berti csak nézte, hogy mi lesz már ebből?

Wasztl a nyakravalóját leoldotta.

Akkor aztán odaplántálta magát Berti elé, mondván:

— No hát, itt vagyok!

— Látom, vak apád, hogy itt vagy; de hát mért vagy itt?

Wasztl előbb a jobb markába köpött, azután a két tenyerét összedörzsölte, azután kifeszítette a karját s így szólt:

— No hát hadd látom, ki üt engem a földhöz?

— Üssön a földhöz a hét ágú mennydörgő mennykő! Hát mit jösz te én hozzám? bunfordi!

— Hogy mit jövök én ide az úrhoz? Hát nem az úr hitt engem ide?

— Én híttalak? Hát mikor hallottad te az én szavamat?

Wasztl a két tenyerébe csapott, mint a ki el van szörnyedve ily hallatlan vakmerőségen.

— Hiszen nyomtatva van: ekkora betükkel ni, mint az öklöm!

— Mi van nyomtatva te?

Wasztl odahúzta Bertit az ablakhoz s a fehér hajóval átellenes Teleky-ház szögletére mutatott, a hol nagy falragaszt bámult egy csoport nép, a falragasz közepét egy mázsákat emelgető hercules alakja tette nevezetessé.

— Nem tudok én olyan messziről olvasni.

Digitized by Google

— No hát innen közelebbről. Hát ez micsoda?

Azzal kinyitá Wasztl Berti szobaajtaját s ott láthatá Berti ugyanazt a herculeses hirdetményt felragasztva, ezzel a tartalommal:

«*Csollán Berti.*

A török szultán első akrobatája, ezennel felhivja Budapest minden birkozóit küzdelemre; a ki őt földhöz tudja vágni, annak száz forint jutalmat igér!»

Berti háromféle szint váltott e rémsorok olvastára.

Ott volt saját ajtajára ragasztva a veszedelmes felhivás

— No hát! Az úr az a Csollán Berti, vagy nem az úr az? Kiálta rá nyersnyakasan Wasztl pajtás.

— Zsiványság, akasztanivalóság az egész dolog! tört ki ijedt haraggal Berti. Tolvaj volt, gézenguz volt, a ki ezt csinálta. Eredj a pokolfélegyházába! Én nem vagyok se birkozó, se vasgyuró, se acrobata; nem tudok az egészről semmit.

— Ohohohohó! uracskám! henczegett Wasztl, öklével Berti orra alatt hadonázva. Nem megy ám az: így akarni kibújni a hajczéczuból; mikor már az egész város, minden utcza-szeglet tele van ragasztva a czédulával; most már csak ki kell állni a gyepre.

— Áll ám a kutyád, meg magad. Én nem birkózhatnám, nekem nem ez a mesterségem. Most is Hexenschusz van a derekamban. Valami gazember bolonddá tette a várost.

— De nem oda Buda! Nem ütjük azt azzal el! Ismerem én már ezt a tempót. Tavaly is így tett épen egy amerikai komédiás, kihirdette, hogy a ki őtet földhöz vágja, száz forintot ád neki, mikor aztán meglátta ezeket a karokat itt ni . . . Látja az úr ezeket a karokat? (E szónál Wasztl összehúzta, megint kiegyenesítette a vastag karját, melynek közép izma, mint egy kis malacz domborodott ki). Hát akkor annak is épen úgy az inába szállt a bátorsága, aztán az is azt mondta, hogy ő csak tréfált, nem akar birkózni; utóbb meg alkura fogta a dolgot; ötven

Digitized by Google

forintot igért, de nem engedtük ám: hanem ki kellett neki állni a platzra, s birkózni kellett. Aztán úgy is oda teremtettem a földhöz, hogy három oldalbordája betört. Nem jön az többet Pestre birkózni! De majd az urat is elszoktatom én erről a mesterségről.

— Kedves barátom, kezdé Berti könyörgésre fogni a dolgot: becsületem szentségére esküszöm, nem vagyok én, nem is voltam soha komédiás. Valaki bolonddá teszi a nevemben a várost. Én tiszaháti földes úr vagyok. Hagyjon nekem békét édes barátom.

Ezt az indokolást pedig igen képtelennek találta Wasztl pajtás.

— Üm, de ez már furcsa. Az embert ide bolondítják, az embert felültetik. Az ember azt gondolja, hogy a mi nyomtatva van, az már «gedruckt», az olyan, mint a szentírás. Én nekem az a száz forint olyan bizonyos, mintha a zsebemben volna. Nekem az úr száz forintot vesz ki a zsebemből, ha nem akar birkózni. Én már előre egy új bekecset is vettem magamnak erre a kontóra a kohlmarkon.

Mutatta a felakasztott bekecset.

— Hogy volt ez a bekecs?

— Tíz forint.

— No hát megadom azt a tíz forintot, s aztán menjen édes barátom Isten hirével.

Wasztl nagyon megcsóválta a fejét.

— Ejnye no, ez már mégis nagy szörnyüség! Így bolonddá tenni az embert! No hát nem bánom. Én jó bolond czimbora vagyok. Ide azzal a tíz forinttal. Ne mondja, hogy veszekedő ember vagyok. Minden ember tudja, hogy a Wasztl olyan jó gyerek, mint a tej.

Berti markába nyomta a tíz forintot s tuszkolta aztán kifelé az ajtón. De Wasztl csak nem mozdult. Úgy állt ott, mint egy vas-szobor s nyájasan mosolygott.

— Tudja az úr, csak mégis sajnálom, hogy úgy szeliden, ha nem is a földre, csak ide a pamlagra le nem vág-

Digitized by Google

tam, hogy legalább tudná meg, hogy ki vagyok? Nem pénzért, csak úgy barátságból.

Berti köszönte neki szépen; nem akar sehova lebukfenczeztetni, még a pamlagra se, se ingyen, se barátságból; inkább megkinálja még egy kis dohánynyal a vasgyurót, töltse meg a pipáját a zacskójából, a mit az aztán meg is tesz. S úgy fogja fel a dolgot, hogy a dohányzacskót is megtartja; Berti a világért sem meri azt tőle visszakérni; még inkább kicsihol a számára a maga szerszámával s pipájára teszi az égő taplót s várja, míg Wasztl nagyokat szí a pipából, s a dohány igazán meggyullad.

Akkor aztán Wasztl is nagylelkü kezd lenni.

— No, tőlem ugyan olcsón megszabadult az úr. Tudja, én jó gyerek vagyok, olyan mint a tej. Hanem majd mindjárt jön ám a Krautsuppen Tóni, a Kilenczveklis Jóska, meg a signore Mangiacatto, no azokat majd nehezebb lesz ám lerázni a nyakáról, mert azok nagy krakélerek.

Berti még egyszer nagyot íjedt.

— De hát mik azok?

Wasztl megmagyarázta.

— A Krautsuppen Tóni egy fiakker mester, a ki minden verekedésben benne szokott lenni. A Kilenczveklis Jóska egy zsákhordó, a ki két tele buzás zsákot egyszerre elvisz a vállán; a talián meg egy sajtáruló, a ki maga is hercules volt valaha. Már találkoztam velök a Zrinyiben, ott tanakodnak, hogy melyik jöjjön elébb az urat a száz forintért gavallérosan megzökkenteni.

Még csak ez a biztatás kellett a Berti fejének.

— Azokkal nem fog ám az úr olyan könnyen elkészülni, mint én velem. Azok nem hagyják magukat ilyen apró pénzzel kifizettetni. Mert hát én jó gyerek vagyok, mint a tej. Hanem hát előre figyelmeztetem az urat a tempóikra; mert én ismerem mind a hármat. Sokszor mérkőztem velük; de én velem egyik sem bir. A Krautsuppen Tóninak az a fogása, hogy mikor összekapaszkodik az ellenfelével, egyszerre csak lesunyja a fejét s

Digitized by Google

olyat üt vele a társának a gyomrára, hogy az mindjárt elájul bele. A Kilenczveklis Jóska meg, mikor fogja az embert, aztán nem veszi észre, a vállával ugy fellöki az állkapczáját, hogy a foga törik ki bele. A taliánnak meg az a szokása van, hogy egyszerre megkapja az embernek a karját, s keresztül dobja a vállán. Hát ezekre a tempókra jó lesz vigyázni. Mert azok füge gyerekek. Nem olyan jámbor fiúk, mint én. Istennek ajánlom az urat.

Á mészáros legény elment. Berti kinézett az utczára, látta, hogy most már egész népcsoport áll az utczaszegleten, s magyarázza az ő felhivását kiki egymásnak.

Ez átkozott rossz fréfa, akárkitől jön!

De hát kitől jön?

Törte rajta a fejét. Bálvándyra fogta volna; de az merőben lehetetlen. Tegnap este találkoztak, azóta reggelig egy pillanatra sem váltak el, ezeket a plakardokat pedig előbb ki kellett szedetni, nyomatni, censurára küldeni, kiragasztatni: az egy egész napi munka. Kinek a munkája?

Senkié másé nem lehet, mint Katinkáé.

A feleség akarta a férjet így megtréfálni, azért a sok boszantásért, a mit a férj szokott ő vele elkövetni.

Más magyarázata nem is lehet.

Boszujában és rémületében Berti rögtön befogatott, maga előre beült a hintójába, elbujt a sártakaró bőr alá, ott kushadt, míg felszerszámozták s úgy elkihajtatott Pest városából, hogy még az orrát sem dugta ki a napvilágra, a míg a vámon túl nem voltak.

S még az a boszusága is megvolt, hogy nem is dohányozhatott, mert a zsacskóját elvitte Wasztl.

Csak időre, évek mulva kapott egy czédulát Pestről, melyre ez volt irva:

«Hát hogy tetszett a fehérhajói komédia?»

«Bálvándy, komédiás direktor!»

Ez volt az egyik visszatromfolás.

* * *

Digitized by Google

Bálvándy pedig még az nap délelőtt ellátogatott Katinkához.

— Ne várja biz «azt»; mondá a szép asszonynak; tegnap este megjött, leült kártyázni, elvesztette utoljára még a jegygyűrűjét is, s azzal hazament.

Katinka ráismert a gyűrűjére.

Piros lett a haragtól.

— Adja ide azt a gyűrűt azonnal.

— Dehogy adom! Nagy pénz árában van ez nálam.

— Hát mit akar vele?

— Felkeresem vele azt, a kinek az ujján maga szép asszony örömestebb fogja ezt látni. S annak adom.

Katinka azt mondta Bálvándynak, hogy

«Maga nagy ördög!»

HÁTRAFELÉ FÖLFELÉ.

— Bizony megcsókoltad te a feszületet, kedves barátom, mikor a püspök odanyujtotta eléd; kötődék Biróczy az ő kedves barátjával, Kálmánnal, a mint vége volt a keresztfelszentelési szertartásnak, mely István király napján a Decséry család templomában megtartatott. Ez alkalommal a vidék notabilitásai meghivattak; a püspök maga pontificált, két kanonokja kiséretében; Dorothea grófnő énekelte a magánhymnuszt a zenekarban, gyönyörü csengő sopran hangjával; az olyan fiatal emberek pedig, mint Kálmán, kardosan, magyar ruhában szolgáltak a közrendnek. A püspök aztán közölt velük minden szent áldást, nem kérdezve, ki igazhivő, ki eretnek? Biróczy termetének rendkivülisége által fel volt mentve a szolgálat alól, s olyan helyről nézhette a szertartást, a hol nem osztottak tettlegesen kifejezett malasztot.

— No de, valljuk meg, hogy örömest tetted, folytatá a csipkelődést Biróczy. — Azt a helyet érinték ajkaid a mi urunk Megváltónk aranyból formált alakján, a melyet egy

Digitized by Google

perczczel előbb a mennyei szépségű Dorothea grófnő ajkai érintének s így kétszeres volt az áldás. Hát még, ha a mi urunk Idvezitőnk nem volna ott a két csók között.

De már ezért Kálmánból kitört a nemes harag.

— Eredj! Te Momus! Egy lélekzettel szidalmazod a szűz erényt, a jó barátodat és az Idvezítőt.

— Én pedig semmit sem mondtam, a mi, ha úgy történnék, azért akár a szűz erény, akár a jó barát, akár az én Idvezítőm haragra gerjedne.

.... A szent szertartást úri lakoma fejezte be, melyben Kálmán a főasztalhoz jutott, a hol a notabilitások ültek. Az alsóbb rendű vendégseregnek a mellékterem virult. A főasztalnál ültek a grófi család tagjain kivül a püspök és két kanonokja; két testvér Dombrádi, mindkettő nevezetes egyéniség. Az egyik, az idősebb, háromszáz ötvenkét fontot nyom, a fiatalabbik sokkal karcsubb, az csak háromszáz negyvenháromig vitte. Vas szék, vas ágy kell nekik, más minden pozdorjává törik alattuk. S ha valaki megbámulja csodás előmenetelüket, annak büszke dicsekedéssel mondják, hogy az még mind semmi, de van egy harmadik testvérük, az még tizenhat fonttal nyomatékosabb. Egyszer Pesten voltak mind a hárman, hozattak maguknak egy bérkocsit. A mint az első testvér lejött a kocsihoz, a fiakkernek tátva maradt a szája ijedtében, mikor a másodikat is meglátta, a haja szálai ég felé emelték a kalapját, de mikor a harmadik is előállt, közé vagdalt a lovainak, s úgy elvágtatott, hogy még talán most is szalad.

Jovialis két derék ember. Omlik belőlük a jó kedv. Adoma, áldomás ki nem fogy annál az asztalnál, a hová ők leülnek.

Ott van a helybeli tiszteletes is, a kálvinista pap; a gróf minden ünnepélyes alkalommal asztalához szokta őt hivni; a mit pedig az nem igen nagyon kiván; nincsen ő az ilyen úri étkezéshez szokva, s aztán mindig megfekszi egy hétig a lakmározást. Otthon az «emberem» (így híja a

Digitized by Google

feleségét) még azonfelül leszidja, hogy minek ivott olyan sokat, mikor ismeri már a természetét.

A jó öreg tiszteletes kapott rajta, hogy egy «nostrast» sejthetett meg az asztalnál: «üljön ide mellém uram öcsém», könyörge Kálmánnak, aztán figyelmeztessen, kérem az egekre, hogy mi a megenni való; valami kigyót vagy békát meg ne egyem ennél az úri asztalnál; ha pedig látja, hogy nagyon sokat találtam már inni, adja tudtomra szép hegedű szóban, mondja azt, hogy nagyon erős ez a bor!

Aztán csak meg is kérdezett mindent Kálmántól, hogy mi az, a mit most hoznak? Az a makaroni nem valami kigyófajta e? Mert ha ő valami kigyót meg talál enni, attól ő mindjárt meghal.

Hogy elitélte magában a két kövér kanonokot, a kik még a csigabigát is megeszik tuczat számra. Nekik való az, mert pápisták.

Föltette magában, hogy nem fog bort inni; de aztán csak lehetetlen volt megállni a fogadását, az egyik kanonok hires toasztmondó volt; megkivánta a constitutiója, hogy minden étel előtt, s minden étel után egy toasztot mondjon, s mikor ez a jogczim elfogyott, akkor a felebaráti szeretet diktálta reá azt a kötelességet, hogy ha még van valaki az asztalnál, a ki nem volt felköszöntve, megtoasztozatlanul ne maradjon. Ezuttal harminczketten ültek az asztalnál. Toasztjaiban rendesen testvérére szokta a felhivást intézni: szállok az urnak. Azt mondta rá: «állok elébe» s tölte poharába. De miután a szónok toasztja hosszú vala, a fölhivott nem várhatta végét, közben kiitta poharát, s végül ujra töltött. Ilyenformán az egyik harminczkét poharat üritett, a másik hatvannégyet. Az égi gondviselés őrködött fölöttük, hogy semmi káros következménye ennek nem volt.

Tehát Kálmánra is jutott egy toaszt. A kanonok úr eldicséré annak minden őseit, őtet magát, jó tulajdonságaival, végül a fölötti sajnálkozását fejezte ki, hogy miért

Digitized by Google

ily jeles, kitünő ifjúnak eretnekül élni a világban, s óhajtá, hogy az a boldogságos szűz, kinek képmását a kastély is őrzi (gyöngéd czélzás Dorothea grófnőre) szelid tekintetével vezesse a derék ifjút az igaz útra.

De már ez ellen a tiszteletes felpattant! Gróf ide, püspök oda, ő a maga vallását kisebbíttetni nem engedi. Ő a maga nyájából ily becses juhot elcsábíttatni nem enged.

No ebből azután tökéletes lett az asztalfölötti mulatság. A tiszteletes a vallási vitatudományban nagyon jártas férfiú volt, csak úgy lapdázott negyedfél mázsás embereivel s tűzbe jövén, annyi borfélét beszedett, hogy Kálmán jónak látta a lábát megnyomni az asztal alatt s fülébe sugni: «tiszteletes uram, nagyon erős ez a bor.»

— Ha erős, ne igyad fiam! Vágott neki vissza a lelkesült harczos, s a harcz vége aztán az volt, hogy Biróczynak be kellett jönni azzal az izenettel, hogy a tiszteletes asszony ideküldött, hogy menjen haza, mert baj van, s arra azután a gróf intésére Kálmán hóna alá vevé a tiszteletest egyfelül, másfelül Biróczy s elvezeték szépen a parochiáig, folyvást épülve szent Ágoston citatumain; otthon pedig szépen lefektették s nem kellett neki ringatás.

— Látod bajtárs, mondá visszatértükben Biróczy Kálmánnak: ez az élet philosophiája. A hithűség és buzgalom ilyen vedlett vakolatu házba vezet, a nagy urak gratiája pedig olyan palotába, a milyenbe visszamegyünk; «flecti, non frangi» (hajolni; nem törni), ez a jelszó a jó magyar nemesi czimerre. Te már megtaláltad a «gradus ad Parnassum»-ot. Ott ugyan nincs Parnassus, de van más. Szépen lépegetsz fölfelé és — hátrafelé. A hányat fölfelé, annyit hátrafelé. Hanem okosan teszed. «Sic itur ad astra.» (Így haladnak a csillagokig.) Lesz belőled nagy úr, méltóságos úr, grófnő férje, Istennő férje; boldogságos szűz malasztja száll rád, égből és földről. Ha olyan szép fiú volnék, mint te: én is úgy tennék mint te.

— Részeg vagy te bajtárs nagyon.

— Az meglehet: akkor támogassuk egymást; mert te is

Digitized by Google

az vagy. Én ha vagyok, bortól vagyok; te pedig szép szemektől vagy ittas. Ha a Katzenjammer előjön, nem tudom, melyikünknek a feje fog fájni jobban?

Mikor visszatértek a terembe, a toasztozás még egyre folyt; a férfiak még az asztalnál ültek, a hölgyek már elmenekültek onnan. Kálmánnak egy pillanatra alkalma volt Dorotheával összetalálkozni az amabilis confusióban.

A grófkisasszony megszorította a kezét és fülébe sugta:

— Most mondá atyám, hogy mához egy hétre statutióra vagyunk hivatalosak a kordiczai uradalomba. Elmegyünk mind, ön is velünk jön!

Az a hang, az a szemragyogás, a mivel e szó mondva volt!

Kálmánnak nagyot dobbant a szive.

Ez a kordiczai statutio volt az, a mi elől szerelemféltő dühében megszökött, s ez az, a mire szerelmi boldogság diadalával fog sietni most!

Az ebédnek vége volt, az asztal felbomlott; mindenki sietett ő nagyságának, a püspöknek kezet csókolni.

— Ő is!

A SZIVÁRVÁNY KÖZEPETT.

A Korda folyam ős forrása az északi Kárpátok között fakad. Egy magas, meredek sziklafal közepéből, három öles magasból tör elő oly erős rohammal, hogy öt ölnyi ívboltot képezve omlik alá. Csodálatos boltív! A ki alatta áll, e folyton változó prizma gyémánt boltozatán keresztül, örök szivárvánnyá törve látja az eget. A ki pedig távolról nézi, mikor a nap rásüt, a zuhatag finom vizporában egy kerek aureolet lát, minő a léghajósoknak jelen meg néha a felhők között, egy akkora szivárványt, mely egy emberpárt befogadni elég.

Ez a hely a tökéletes magány hazája. Északról, nyugotról a meredek sziklafal zárja el, melyből a folyam előtör; a

Digitized by Google

zuhatag innen egy áthatolhatlan bozóton, őserdők egymásra omlott faderekain keresztül harsog tovább; keletről pedig egy mély hegyszakadék tátong mellette, melybe ha valaki alátekint, annak fenekét ellepve látja a szarvasagancsoktól, miket tavaszszal e bujdokló állatok oly helyeken hánynak le, hová ember nem közelít.

Fenn a sziklafalon az ős fenyőerdő koronái zúgnak a szélben. Egy óriási szál: egy koloszsz a többiek között, épen azon barlang szikla padmalya fölött vert gyökeret, melyből a folyam előtör, onnan emeli fel örökzöld guláját a többiek közé; onnan felülről a vadszőlő venyigéje szövetkezett sötétzöld ágaival s lekúszott rajta, lehúzták mindig éretlen fürtjei egész a tövéig; egy elszabadult indája lecsüng a vizesésig, s annak az ütésétől szökell, mintha a vén, komor fenyő gyermekjátékkal mulatná magát.

A sziklafalon megtűző nap sugarai kétszerezik a nyár melegét, a zuhatag örök permetege üdíti az átfült léget, a mi tropikus légkört varázsol elő s a légkör nedves melegében a bércz minden hasadékában kövér növényzet telepszik le, a fülfű zöld rózsái, a szaka sárga koszorui virítnak le róla, s a hol más nincs, zöld moha folytatja a tarka himzést.

A vizesés alatt, a fényes üvegbolt alatt, öles páfrányok ernyőznek körül pálmaalaku legyezőikkel egy mohos követ, melyet a felfutó alkekengi koszorúz meg, narancsveres kelyheivel. A meleg árnyékban csoportokban virulnak, mint egy fejedelmi diszkert, az erdők drágaságai: orchydaeák, cypripediumok csodaszép bokrétái, virágok, mik pillangókhoz, legyekhez hasonlítanak; miknek alakja tarka női czipő, fészkén ülő madár; illatja mesés szerelemhevítő.

A folyam tajtékzó hulláma tova utat tör magának a gubanczos máhola és málna bozótok között, mik összeverődtek a vadvenyigével, iszalaggal; s a hol egy-egy kis csöndes szögletet talál a völgyben, mely egy eltévedt hul-

Digitized by Google

lámának nyugvóhelyet ád, azt úgy felékesíti nefelejtssel, sötétkék csengetyü virággal, piros havasi rózsával.

Egy helyen nagy kanyarulatot tesz a folyam, s ott a kerület zátonyán egy csalit támad veres fűzből; festői ellentét a komor fenyő sötétéhez. E törpe fákon hosszú sorban fehér gömbök függnek alá, messziről virágbimbóknak nézhetni őket. A fügemadár fészkei azok, miket csodatudománynyal a fűzfa gyapotjából tud szőni, varrni. Ezek is az emberhang számüzöttei.

S a mint alább a ködös mélységben újra megjelenik a folyam, mint egy smaragdzöld tengerszem, megszorulva egy völgykatlanba, ott annak a tengerszemnek a partján látszanak egymás mellett a legősibb czölöpépítmények, egy mesterséges gát, a mellett sorba épült gömbölyü gunyhók. Azoknak a lakói a hódok. Ezek a bölcs vizi épitészek. Egy kiveszni induló faj, mely csak ott lakik még, a hova ember el nem jut.

Ezt a helyet még nem taposta emberi láb.

A ledült fatörzsön országgyűlést tartanak a czinczérek, e hosszú bajuszu bogarak; egyedüli urai annak az erdőnek. Határozataikat bizonyosan jegyzi a fák kérge alá rokonuk, a betüiró czinczér.

Az erdei méh még csak fiainak gyüjti a mézet az odvasfa üregébe. S ez az egész lég mézillattól terhes, e levegő maga mámorít, andalít s titkos érzelmeket költ fel.

S e titkokat magyarázni itt vannak az erdők szószólói: a hol a zuhatag zajong, ott szeretnek énekelni a madarak is, ott hangzik a rigó kihivó fütytye, ott zúg a süketfajd szerelemféltő haragja, s mintha folytonos csókok csattognának a levegőben: az a fülemüle danája.

És az alább hanyatló nap egyre szélesebbre terjeszti ki körül a bűvös szivárvány kört e tündértáj fölött; az andalgó azt várja, hogy ott a szivárvány környezte mohos kövön meg fog jelenni az erdők istennője, a hűs permetegben testét megfüröszteni.

S valóban, ha elvár addig, míg leszáll az est, részesül

Digitized by Google

abban a ritka gyönyörben, hogy a páfrán levelek legyezői szétnyilnak s előjön közülök a meztelen syrén.

Ah, mily elragadtatás volna e látvány egy vágyódó természetbúvárnak.

Az a «syrén» egy nagy fekete, meztelen szörnyeteg: ritkaság az állatok között; teste idomtalan, mint egy vastag kigyó, apró lábai vannak s fejéből két mozgékony vörös czafrang nőtt ki, a mi még rémesebbé teszi.

De kincs ez a természetbúvárnak; mert nehéz őt élő alakjában megláthatni, kerüli az embert s minden más állatot, a napfényt, a zajt. Olyan helyen él csak, a mit nem háborítnak soha. Nedvet és meleget keres árnyékos helyen; lassan tud mozogni s semmi védelme nincsen, egyedül az a borzadály, melyet látása gerjeszt. Senkit nem bánt, mégis irtózat ránézni.

Ezé a syréné a szivárvány környezte tündérgrotta a Korda-folyam forrása alatt.

A kordiczai statutio két hét helyett két hónap mulva lett megtartva, jóval későbben, mint a hogy Bálvándy kitűzte.

Ennek pedig az volt az oka, hogy a fődolog, a vendégek elhelyezése, nem engedett magával alkudni.

Az uradalomhoz csakugyan húsz falu tartozott, s azok között Kordicza volt a metropolis. Ezt a czimet nem csak azzal érdemelte meg, hogy valamennyi között legnagyobb, de egyuttal legrongyosabb, legpiszkosabb is volt.

Mikor Bálvándy megtekinté új uradalmát, s végig járta azt a hosszú sáros utczát annak a székhelyén, s meglátta azokat a fából tákolt kunyhókat, mik egyetlen vasszeg alkalmazása nélkül épültek, s miknek már a falun kivül érezni a büzét, hát akkor mindjárt rájött, hogy ő itt a statutiot meg nem tarthatja; mert a sok vendéget nem tudja hova eltenni.

Arról a kisegitő eszközről is le kellett mondania, hogy hirtelenében deszkából egy közös kastélyt épittessen, a miben valamennyi vendégét eltegye. A meghivott vendégek feleségestül, kisasszonyostul fognak jönni; azokat egy

Digitized by Google

nagy pajtába összerekeszteni nem lehet. Aztán meg Bálvándy Csollán Berti hirére sem vágyott; a kihez jámbor ember rettegett vendégül szállni.

Azt gondolta ki, hogy egy szeles éjszakán felgyujtatta Kordiczát s a rongyos házak aztán végig leégtek, szenynyes vaczkok, szurtos czókmók, büzös limlom minden oda égett bennük.

Akkor aztán összeszedte Hevesmegyében, Zarándmegyében a maga hires faragó embereit, felküldte őket Kordiczára, s két hónap alatt olyan új falut építtetett a leégettek számára, hogy csakúgy tündökölt! Ellátta a maga jobbágyait házi butorokkal, vászonnal, edénynyel, hajtatott fel nekik egész csorda tehenet, úgy, hogy mikor a statutio napja eljött, a minden vidékről csoportosuló vendégsereg egyesével, családonkint egy-egy külön paraszt házhoz jutott szállásra, a hol hálálkodó jobbágynép szolgálta ki s leste még a kivánságát is. Ez a lehető legnagyobb kényelem a világon.

Pedig háromszázat haladt az úri vendégek száma; kocsis, hajdu, inas azonkivül.

A kordiczai erdőben pedig rögtönzött vadásztanyák voltak alakítva az összes vendégsereg befogadására; egy roppant nagy bálterem deszkából, apróbb nagyobb étkezési tanyák. Egy domboldalban négy szakaszra osztott szakács tanya, külön tüzhely úrnak és cselédnek. Óriási sütő kemenczék. A szabadban nyitott laczikonyhák; nagy félszerek a boros hordóknak, szárnyékok a vágó marhának.

Egy olyan roppant birtoknak, mely három vármegyében fekszik s Galicziával is határos, a statutiója is nagyszerű. Törvény szerint, minthogy szerző félről maradt a birtok az öröklőre, minden szomszédot meg kell a beiktatásra hivni, s minden megye hivatalos előjáróságának jelenlétében kell annak végbemenni.

S nemcsak a nemességnek, hanem a parasztságnak is jelen kell lenni. S az mind az új földes úr vendége. Hanem hiszen nem is történik ilyen szertartás holmi dibdáb

Digitized by Google

jószágocska miatt: sem adásvevés alkalmával, hanem midőn valami nagy uradalmat kap valaki ingyen, királyi kegyelemből, vagy korábban elholtnak szerződéséből. Az ilyen úr hadd traktáljon!

Ilyenformán aztán a statutión olyan vegyes társaság keveredik össze, a milyent soha az életben szántszándék, vagy vakeset össze nem bir állítani. Papok és tisztviselők, falusi birák és notáriusok, kis birtokosok és mágnások, bocskoros rusznyákok és strucztollas úrhölgyek, az uradalom minden szomszédságából hivatalosak az ünnepélyre. Igy rendeli a törvény. Még Galicziából is jöttek át telivér lengyel urak és úrhölgyek s segítenek tarkítani a vendéggyülekezetet.

Annálfogva senki sem csodálkozik azon, hogyha olyan embereket talál itten, a kikkel máskor még csak szóba sem állt. Mindenki hivatalosan van itten.

Az egymásután érkezők bediktálják neveiket a jegyzőkönyvbe. S a Decséry család neve megtűri, hogy Dorothea grófnő neve után következzék Csollánné, Sátory Katinka neve. A világban sehol másutt nem állhatnának egymás mellett. Nem a rangkülönbség miatt; Katinka is nemes nő és gazdag; hanem jó hire miatt. Egy nő, ki férjével nem él együtt, a Decséry családdal egy társaságba másutt nem jöhet. Csak a statutión; az is hivatalos személy. Egyik birtoka határos a kordiczaival, valamint a Decséryek egyik uradalma. Bálvándy azzal vette rá Katinkát, hogy jöjjön el a statutiójára, hogy visszaadta elzálogosított jegygyűrüjét: minden kárpótlás nélkül. Azt nem mondta meg neki előre, hogy Kálmánt is ott fogja találni.

Kálmán sem talált valami megbámulni valót azon, hogy a neve előtt egy rég elfeledett nevet látott meg: Aszályiét. A minőség is utána volt irva. «Mint Csollán Bertalan úr meghatalmazottja.»

Találkozott is vele: de nem állt vele szóba; pedig az nagyon dörgölőzött volna hozzá. Kálmán nem akarta észrevenni.

Digitized by Google

— Te! monda Bálvándy Kálmánnak. Látod azt a hosszú nyaku mendikást? Fogadok veled tiz aranyban egy fületlen gomb ellen, hogy ezt a kazuárt azért küldte ide Berti, hogy mikor javában folyik a statutio, felálljon protestálni.

— Mi jogon?

— Semmi jogon. Csakhogy megzavarja a mulatságot. A legale testimonium kérdésére: hogy mi jogon protestál, azt fogja felelni, hogy okait előadni van ideje egy évig a királyi tábla előtt. Erre is fogadok veled: tiz aranyat, egy fületlen gombra.

Kálmán ezt felelte rá, «nincs elveszteni való fületlen gombom».

S ezt az előleges véleményt aztán minden ismerősének elmondta Bálvándy, a minél fogva Aszályi akármerre fordult, mindenütt mosolygó képekkel találkozott. Előre ki volt találva a rébuszsza.

A statutio emberemlékezet óta mindig az ünnepélyes hivatalos beiktatással szokott kezdődni: a birtoklevél felolvasásától a hant kézbeadásáig. A kordiczai statutió nem ezen kezdődött.

A megérkezés utáni napra volt rendezve egy hajtóvadászat; ez volt az ünnepély előzménye.

És annak is megvolt a maga jogosult indoka.

A statutio egyuttal határjárással is van összekötve. — Hogy a határjárás végbe mehessen, az új birtokos utakat vágatott az őserdőkön keresztül s ez alkalommal az útcsináló jobbágyok nem kevesebb mint kilencz medvével találkoztak; azok közül egyet megpuskáztak, de elmenekült; egy másik vén maczkó pedig az őt zavaró ruszny ákoknak a hátáról mind letépte az irhabőrt.

Tehát legelső feladat volt ezeket az autochton lakóit az őserdőnek felvilágositani a felől, hogy változott a birtokos, s az új gazda kisajátítja a medvének a bőrét, mert különben ez utóbbi teszi meg azt a tréfát, hogy szétriasztja a határjáró legale testimoniumot.

Elébb meg kell tisztítani az erdőt a fenevadaktól.

Digitized by Google

Nem is volt e bevezetés ellen senkinek semmi kifogása. A hajtóvadászat, kivált ily magasrangu vadakra, mindég olyan hevély, melyben magyar, lengyel, orosz örömest bele melegszik; a mulatságnak ez volt a jobbik fele: a medvebőrre már előre ittak.

Hatszáz hajtó volt kirendelve, a kik hajnal előtt megindultak állomásaikról, míg az uraságok a villás reggeli után húztak sorsot a helyekért.

A magyar hölgyek a lengyel delnőkkel versenyeztek a merész vállalkozásban, hogy a vadászatban ők is részt vegyenek. Természetesen mindegyik mellé jutott egy védelemkész cavalier servant, s azonkivül egy jó lövő orosz puskás.

Még Decséryné a herczegnő is kegyeskedett azon óhaját kifejezni, hogy a vadászkörnek egy olyan pontjáig, a hová még kocsin el lehet jutni, Dorothea grófnővel együtt elmegy, melyre Bálvándy kinyilatkoztatá, hogy van egy szép kerek tisztás a folyam parton, a melyet a sorshuzásból a herczegnő kedveért külön zár, s ott ő magának tartja fel azt a szerencsét, hogy a hölgyek fölött őrködhessék, a miben Decséry főispán is igérkezett vele osztozni. A többiek sorsot húztak, ki hova álljon? s melyik hölgynek, melyik lovag legyen a védője?

Egy kis kegyes csalás volt biz abban az egész sorshúzásban, hogy ki hova jusson és kinek a társaságában. Ugy rendezte azt Bálvándy, hogy mindenki meg legyen elégedve a helyével is, meg a kiséretével is, a mi nem nagy boszorkányság egy olyan sorsjegyes zsacskó mellett, melynek több rekesztéke van s a belenyuló csak azt a nevet húzhatja ki belőle, a melyet a rendező akar.

Katinka ezt a nevet húzta: «Korda-fő.» Mikor aztán a férfiak is helyet húztak, s keresni kezdte mindenki a maga párját s rá is talált, Katinka is kiváncsi volt megtudni, hogy «ki lesz az én gavallérom? Ki húzott Kordafőt?»

— Én voltam az a szerencsés — állt elő a válaszszal Kálmán.

Digitized by Google

— Ah haha! Katinka elkezdett kaczagni. Nézze csak: rá nem ismertem önre. Hát ugyan hová tette ön a bajuszát? Jaj be rút ön így! Bocsánat! Hisz a főispán is önhöz hasonlít. Ez most bécsi divat ugy-e?

— Az, hagyta rá Kálmán s engedte a szép hölgynek, hogy azzal a szép szájával az ő rovására nevessen; s azon ürügy alatt, hogy Kálmán milyen rút lett, kitüntette ragyogó gyöngy fogsoraival, hogy ő meg milyen szép?

— No hát ha egymásnak jutottunk, induljunk a helyünkre, monda a szép asszony s előre bocsátva a vezető rusznyákot, megindult a gyepes ösvényen.

Kálmán ajánlkozott, hogy majd viszi az ő fegyverét is, de Katinka nem fogadta el.

«Elbirom magam is.»

Kálmán utána ballagott.

A delnő ruganyos léptekkel haladt előtte a meredek hegyi úton fölfelé, karcsu termetének délczegségét emelte a kurtán feltüzött feszes vadász öltöny; s a daru tollas férfi kalap még több büszkeséget ruházott rá.

Fél óráig haladt az ösvényen fölfelé, a nélkül, hogy egyszer visszanézett volna Kálmánra. Csak amint egy tisztásra értek, a honnan egy szép havasi tájkép bontakozott ki szemeik előtt, állt meg egy pillanatra s megszólítá kisérőjét.

— Nem fáradt ön el?

— Nem. Talán kegyed kiván megpihenni?

— Oh én nem fáradok el soha.

S azzal a nélkül, hogy egy pillantást áldozna akár a szép tájképnek, akár kisérője csúf arczának, inte a vezető rusznyáknak, hogy menjenek tovább.

Itt már elhagyta őket az ösvény s csak a vezető tájékozása után kellett haladniok az őserdőn át, a hol százados vén fatörzsek voltak keresztül-kasul düledezve. Azokat átlépkedni női ruhában kritikus dolog lett volna. Az orosz ajánlotta szolgálatát a delnőnek. Annak az sem kellett; feltudott szökni az útját álló faderékra s onnan

Digitized by Google

megint le, a nélkül, hogy ruhájának a fodra fellibbent volna.

Egyszer aztán olyan helyre értek, a hol a hegyről alárohanó Korda egy széles árkot képez. Az orosz lehúzta a csizmáit, s térdig gázolva a vizben, átczammogott rajta; gondolta magában, az utána jövőknek sem fog megártani egy kis egészséges lábfürdő.

— Átvigyem önt rajta? Kérdé Kálmán a hölgytől. Neki vízmentes vadászcsizmái voltak.

— Ah. Hiszen egy ölnyi széles sincsen, válaszolt Katinka s jobb kezébe kapva puskáját, nekifutott az ároknak s könnyedén, mint a zerge, átugrott rajta, s aztán a tulsó partról visszanézett társára.

Most aztán Kálmánnak is meg kelle mutatnia, hogy tud ugrani. Ő is utána szökött.

A vezető igérte, hogy most mindjárt eljutnak a Korda-főhöz, már hallani a vizesés zúgását. Ez az út aztán már egészen tornászoknak való volt.

— Menjen ön előttem! parancsolá itt Katinka Kálmánnak. S nem kivánta segítségét, ha ruháival belekeveredett a csipkebokorba.

Végre elértek ahhoz a meredek hegyszakadékhoz, mely a Korda-főt eddig hozzájárulhatlanná tette. Az új birtokos gondoskodott az átjárásról, egy óriási, tiz öles fenyőszálat kivágatott az innenső parton s a keresztül dülő kolosszsz lett az átvezető hid. Annak levagdalták az ágait s azon kellett végig haladni a tiz öles mélység felett, mely tele volt a szarvasok elhányt agancsaival.

Ez egy szál fenyőből álló hidra lépve, Kálmánt mégis rávitte az emberszeretet s a gavalléri kötelesség, hogy Katinkát megkinálja kezével.

— Fogódzzék kezembe, nehogy leszédüljön.

Katinka elfogadta a nyujtott kezet s engedte magát vezettetni a veszedelmes hidon.

Mikor a közepére értek, akkor hirtelen megragadta mindkét kezével Kálmán kezét s azt mondá neki:

Digitized by Google

— Ha én most itt el találnék szédülni s lerántanám önt magammal oda az agancsok közé.

Kálmán átkozott humorral mondá erre rögtöni ötletként:

— Inkább én essem azokra az agancsokra, mint azok én rám.

Katinka boszus negéddel ütött Kálmán kezére.

— Menjen, nem kell többet a keze.

S azzal átbalanciroztak a folyam forrásáig.

A nap még nem jött elő a hegyek mögül; a szivárvány még nem volt jelen; a szép látványnak még hiányzott a tündéri szine.

A kinek legkevesebb érzéke volt a tájkép rendkivüli szépsége iránt, az a rusznyák vezető volt. Az mindjárt leült egy mohos kőre, elővette a szeredásából a fokhagymát, meg a szalonnát s elkezdett pánizálni.

Katinka fogta magát, odaült mellé, beszédbe ereszkedett vele, elkezdett kérdezősködni feleségéről, gyermekeiről, egész pereputyját kitudakolta, a közben kinálgatta saját pálinkás butykosával, a mi rhummal volt megtöltve. A jó embernek ez tetszett legjobban az egész discursusban. — Meg is felelt neki emberül; ivott, mint a kefekötő, s aztán elaludt, mint a juhász-bunda.

Kálmán pedig ez alatt elővette az albumát, meg a rajzónját s megkisérté lerajzolni ezt a festői képet s aztán kétségbeesve tapasztalá, hogy ez az ő festői talentumát meghaladja. Akkor aztán fogta a puskáját s felállt egy kőre, s azt hitte, hogy most neki az a kötelessége, hogy lesse a medvét.

Mikor aztán a rusznyák elaludt az Úrban, várva a boldogabb feltámadást, Katinka is otthagyta a jámbort s oda lépett a vizesés tündérboltozata alá, s oda leült arra a páfrányoktól körülárnyalt mohos kőre: a syrénnek a trónjára.

— Barátom! Szólitá meg Kálmánt csipős hangnyomattal. Ugy-e nagy baj az, hogy innen nem lehet elszökni?

Digitized by Google

Kálmán visszafordult s hidegen kérdezé:

— Miért?

— Azért, mert ide a falra fölmászni nagyon veszélyes; erre a hid felé pedig útját állom «én».

Erre aztán mind a ketten elnevették magukat.

— Egyébiránt nincs miért ott állni önnek és lesni a medvét, a míg a hajtás el nem kezdődik; annak is csak a vége felé, ha erre közeledik a zaj. Addig leülhetne ön ide mellém, ha fogadása nem tartja az ellenkezőt.

Kálmán tehát a vállára vetette a puskáját s odament Katinkához és leült mellé a mohára. Talán syrénnek is szokott híme lenni, mely odaül néha.

(Szegény syrén! Hogy irtózunk tőle, a miért olyan rút. Pedig az közelből és sokáig nézve oly gyönyörű teremtés; annak a finom barna bőrén keresztül meglátszanak az erei, mintha üvegből volna, egész a szivéig látni. A szép asszonynál ez nincsen úgy.)

— Kegyed többször is volt már hajtó vadászaton, hogy úgy ismeri a szokást? kérdé Kálmán.

— Oh nagyon sokszor! mondá Katinka s a térdei közé fogott puskára támaszkodott, olyformán, hogy a csőnyilásra tette a két kezét, s a két kezére nyugtatta az állát. Atyám sokszor elvitt magával. Lőttem is nagy vadakat.

— De igen kérem kegyedet, ne tegye a fejét a puskacsőre.

— Miért ne?

— Mert el találl sülni.

— Ah dehogy sül el!

— No én nagyon kérem.

— Jó! tessék velem parancsolni. Az önnek oly rettenetesen jól illik, mikor parancsol; mint a milyen rettenetes rosszul illik nekem, mikor engedelmeskedem.

— Nem tanították rá, monda Kálmán csipősen.

— Az igaz, hogy nem tanitottak rá, monda a delnő, a kőfalnak támasztva a fegyvert; inkább az ellenkezőre, s ez nekem sok boldogtalanságot okozott.

Digitized by Google

Nagyot sóhajtva folytatá, maga elé nézve, s két összekulcsolt kezét térdei közé szorítva.

— Gyermekkorom óta ahoz szoktatott minden: apám, nevelőm, rokonaim, hogy én leszek a családban az úr; nem nő, asszony, hitestárs, hanem «úr». Mindenben szabad voltam. A mit kivántam, azt tehettem. Szabad volt minden. És aztán csak abban az egyben kötöttek meg elszakíthatatlan lánczczal, a miben a legutolsó jobbágy leány is szabad, hogy azt választhatja férjül, a kit akar. Rám nézve külön törvényt alkottak, a miben ki volt mondva: ez lesz a férjed, senki más! Pedig hiszen a Teremtő Ur Isten már maga is megbánta ezt a vállalatot. Én is azt tettem volna, a mit Éva, hogy ha nekem kiszabják, hogy itt van egy ember, nincs több a világon csak ez az egy, ezének kell lenned; és ha az a férfi ideálképe: hát választom helyette az ördögöt. És velem még megfordítva bántak: nekem férfi helyett az ördögök legnevetségesebb alakját, Asmódit jegyezték el.

Kálmán furcsán csóválta a fejét. Katinka észrevette azt.

— No hiszen ön ismeri őt. De az egész világ ismeri, hát nem ez-e az igazi neve? Lássa ön, ezelőtt két hónappal bezártam magamat, s éjjel nappal törtem a lelkemet, hogy mi legyen belőlem? utoljára arra a gondolatra jöttem, hogy irok annak az embernek, jőjjön értem, vigyen haza, lakjunk együtt, törődjünk össze. Akkor az feljött Pestre, összeült kártyázni Bálvándyval; feltette kártyára a jegygyűrümet s elvesztette azt. Azzal haza ment, nekem azt se mondta: «jó éjszakát.»

Katinka lehúzta a karikagyűrűt az ujjáról s mutatta Kálmánnak.

— S Bálvándy aztán visszaadta a gyűrüt nagysádnak? Kálmán jó vágást hitt ezzel a delnőnek adni.

— Igenis, Bálvándy azt nekem visszaadta. Semmi titok nincsen benne. Bálvándynak is volt egy talánya életem rejtélyei közt. Csak volt. Már ki van találva. Itéljen fölöttem, a ki Istennek érzi magát. Életemnek legborzasztóbb

Digitized by Google

napján, a minek neve menyegző, mikor kétségbe voltam esve az utálat miatt, megsértve a legdurvábban, megalázva egy ember által, ki nekem hűséget esküdött, s egy szolgáló miatt még az nap megalázott, kigúnyolva, megcsúfolva, semmivé téve, ez az egyetlen ember volt, ki menekülésemre kezet nyujtott. Az igaz, hogy rossz menekülés volt; mert azt a világ nekem meg nem bocsátja soha, de én magam megbocsátottam azt magamnak. Megfizettem érte mindenkinek. Senki iránt sincs tartozásom. Bálvándy járhat felőlem, a merre neki tetszik. Rá sem gondolok többé. Lucifer ott maradt a paradicsomban; Éva pedig bujdosik a paradicsomon kivül.

Katinka eltakarta két kezével arczát.

Kálmán félt, hogy most mindjárt sirni fog. Nem biz az, kaczajra fakadt.

— No már csak nem mondhatja senki, hogy nem kegyes elmélkedésekkel töltjük az időt: íme én önt már félóra óta bibliai magyarázatokkal mulattatom. Az így van nálunk kálvinista leányoknál, sokat tanítanak nekünk a bibliai történetekből. Apropos; nem lett ön még pápistává? — Még nem? — No én azt hallottam.

Katinka e beszéd alatt megkisérté jegygyűrűjét egy hangafa sima ágaira sorba felhuzgálni: egyikre sem illett, Utoljára csak felhúzta a hüvelykujjára. Neki persze Csollán Berti gyűrűje minden ujjára tág volt.

Kálmán nevetett a kérdésre, hogy nem lett-e még pápistává? s azt felelé «még nem».

E közben feljött a hátuk mögötti sziklaorom fölé a nap. És abban a perczben ott állt előttük az a csodaszép tünemény: a szivárványos dicskör. A reggeli szellő a vizesés boltivéből elporló ködnyi vizcseppeket nyugat felé terelte, s az örök vizpermetegben megjelent Iris hétszinü sugáröve, mely a két alakot két öles kerületben fogta körül.

Ah minő szép tünemény! mondá magában mind a kettő, de fennhangon mondani nem merte: félt, hogy a másik kitalálja nevetni. Pedig e látvány minden érzéket felfokozott.

Digitized by Google

A helyett Katinka élczelni kezdett.

— Úgy ülünk itt e szivárványban, mint Jupiter és Juno; csak a pávák hiányzanak. Most jön a zsidó mythologia után a görög mythologia. Jó kedélyes istenek voltak azok. Juno boldog lett egy virág megszagolásától, s Jupiter olyan becsületes ember volt, hogy megnyugodott benne.

— Nem egészen: tudott magáért boszut állni, felelt meg Kálmán a kissé szabad ötletre.

— No hát hogy egy dologban hasonlítsunk Jupiterhez és Junohoz, veszekedjünk egy kicsit: azok is mindig czivakodtak. Ugyan mondja meg ön: miért futott el tőlem olyan egyszerre?

No erre a kérdésre régen készült már Kálmán; de még most sem volt rá készen. Nehéz arra megfelelni.

Katinka nem is hagyott neki időt a felelésre: tovább kérdezett.

— Megbántotta önt valaki? Én vétettem-e önnek valamit? Féltékeny volt ön valakire? Vagy csak egyszerüen meggyülölte a két szememet, s nem akart többet beléjük nézni? Feleljen ön nekem, miért szökött meg? Feleljen, mert innen nincs hova menekülni. A rusznyák holt részegen alszik. Egyedül vagyunk. S ön még nem tudja, mit tesz az, egyedül lenni velem az egész világon? Én gyilkos kedvemben vagyok.

S azután, hogy megmutassa, milyen gyilkos kedvében van, összetette a két kezét s mintha Istent imádna, úgy tekinte könyörögve Kálmánra. s ismétlé a kérdést lágy, érzékeny panasz hangon: «mondja meg, miért hagyott el engem?»

— Mondja meg, miért gyülölt meg engem?

— Jól van asszonyom, monda Kálmán, ön őszinte volt hozzám, én is az leszek. Elmondom önnek az utolsó egy pár napnak a történetét. A mi odáig van, az egy boldog álom. Szokott az ember álmában boldog lenni, ugye bár? és aztán visszagondol rá, de nem beszél róla. Az álom folytatása ez volt. Az istennő azt mondta imádójának:

Digitized by Google

«én el akarok menni olyan helyre, a hol ragyogni lehet;» «jó, legyek én is egyik tükre a te ragyogásodnak.» Az nap elmentem egy uzsoráshoz s felvettem tőle két ezer forintot, lekötöttem érte tizezeret, a mit vissza kellett volna fizetnem bizonyos idő mulva. Ezt csak el kell kezdeni s azután egész a hegy lábáig legördülni egymásután következik. De hát édes álmában az embernek esni is gyönyör. S az én álmom igen édes volt. Még most is gyönyörrel gondolok rá. Ha végig hagyják azt álmodnom, talán azon végződik, hogy egyenesen a halálba lépek át belőle. S ki tudja, hátha az is gyönyör. Még azt senki sem jött vissza elmondani, mit érez a sziv, mikor megszakad. Minden készen volt nálam: becsületszóra felvett pénz, vakon induló szenvedély, mámortól ittas vágy. Akkor elmentem önhöz. És akkor fölébredtem. Eleinte mindig haragszunk arra, a ki álmunkból fölébreszt; hanem egy percz mulva átlátjuk, hogy az jót akart velünk. Egy napig kinzott a szívnek minden keserü érzése. Ez a nap is feledhetlen lesz előttem örökké. Hanem másnap már ébren voltam. Láttam magamat és mindent körülöttem úgy, a hogy van. Olyan útra léptem, a melyen veszendőbe megy a becsület maga. Oh én ezekért a minden földi ragyogványt felülmuló szemekért a földet körül kerültem volna, s átmentem volna saját magam ellenlábasának. Én ott laktam ezekben a szemekben! Úgy laktam bennük, mint a holdkóros a holdban. Oh engem ez az emlék még akkor is melegíteni fog, ha valaha megérem, hogy megőszülök. De folytatása ennek nincs. Én elmondtam önnek a magam ábrándját: hölgy, ha szeretsz, ne szeress mást; se vagyont, se ragyogást; dobd el azt; vesd végét váló perednek, ne bándd, ha nagy birtokodat elveszted, leszünk szegényebbek, mégis gazdagabbak; ez volt az én ábrándom; ön mást mondott: «férfi, ha szeretsz, ne szeress mást, se jövőt, se férfi hirnevet, se becsülést, se életpályát, dobd el értem mind, ne kérdd, mint mond a világ; itt nálam egy másik világ, lakjunk abban.» Én hallgattam önre. S ha

Digitized by Google

akarta, ezért a másik világért meg tudtam volna halni: mert ez a másik világ két ember számára elég nagy; de asszonyom, három ember számára már nagyon kicsiny.

— Tehát Bálvándy volt az oka mégis! kiáltá fel Katinka haragra gyúltan. Az Isten verje meg érte.

És aztán eltakarta arczát kezével és zokogott.

Kálmán hagyta őt sírni. — Hiába volt már az.

Katinka meg is bánta nagyhamar, hogy olyan gyönge volt; s letörülve könyeit, büszke arczot öltött s aztán keserű hangon mondá:

— No és ön aztán megtalálta maga körül mindazt, a mit álmában elhanyagolt. — Látta, hogy életpályáját folytatnia kell; hiszen még nem is végzett; még könyvének van eljegyezve; az a hites felesége; a legelső esküvő az ügyvédi hitletétel. Ez után kell látni, nem az asszony után. Ebben igaza volt. Hogy az uzsorásnak visszaadta a kölcsönvett pénzt — azt is tudom és egészen helyeslem. Ön emberré akar felnőni. Ez tiszteletreméltó törekvés. — Hanem egyet még elhallgatott ön. A fő dolgot. No csak gondolkozzék rajta. Ugye milyen közel ülünk egymáshoz? Kezeink találkoznak. És még is egy nagy, nagy hideg Alpes áll közöttünk. Nem érzi ön a szelét a mint ráfúj az emberre? Én érzem. Mi az?

Kálmán félretekintett. Tudta ő azt, hogy mi az? De azt nem szokták megnevezni.

«Az, hogy már mást szeretek!»

De Katinka nem hagyta őt menekülni ezzel a félrenézéssel.

— Fordítsa vissza az arczát felém, kérem, ha nem sajnálja. Úgy. — Oh, barátom. Az mind nem igaz, a mit ön beszélt. Az ön tekintetében nem leskelődik az a sárgaszemű szörnyeteg, a minek féltés a neve. A ki félt, az küzd; a ki félt, az tesz; az elfutásnak neve «megijedés». Ön megijedt attól, a kit vágytársának hitt, összehasonlította magát azzal, s nem volt hite se önmagában, se én bennem, hogy győzni tudjon fölötte, s mert a küzdelem-

Digitized by Google

nek a tárgyát nem tartotta elég érdemesnek, inkább bánatot fizetett és elfutott előle.

De már ezt erős dolog volt Kálmánnak elnyelni. Kissé találva is volt. Bálvándyval szemben mindig több volt nála az irigykedés, mint a féltékenység. A szép nőnek abban igaza volt, hogy az irigykedés gyáva, a féltékenység vakmerő.

— Tehát elmondok önnek mindent, — mondá Kálmán, nem azért, hogy védjem magamat kegyed ellen, kinek még a haragját is tisztelem, hanem hogy egy történetnek lélektani megoldását nyújtsam. Engem több társammal együtt egy ifjúkori fogadás kötelezett, hogy mi minden tehetségünkkel, egész életünkkel a szegény, önfiaitól is elhagyott nemzet újra felélesztésének munkájába kezdünk: tollal, szóval, karddal, hegedűvel, eszmével és iparral. Azok az ifjak, kik ezt felfogadták, mind megindúltak már azt a göröngyös utat törni: oly útakat, a hol előttük kevesen jártak, s a kik jártak, azoknak a jeltelen sírjai nem buzdítják a továbbhaladásra az utánuk jövőket. És mégis mindig jönnek utánuk. Egyik barátom megindult új világot hódítani, mint színész; másik óvilágot keresni, mint tudós; harmadik az igazságot buvárkodja; negyedik a nemzeti zenét élesztgeti, és mind a koldúsbottal kezeikben, a fekete kenyérrel jutalomképen. — Azon a napon, melyen utoljára voltam önnél, találkoztam e barátaimmal. Mindenik haladt, mindenik küzdött ez alatt; csak én nem mondhattam semmit; egyedül azt, hogy «éltem az életet». Pedig én voltam közöttük az első, a legerősebb. Rám volt bízva a legdrágább: a nemzeti nyelv győzelemre juttatása. És én nem tettem semmit. — Örültem az örömnek. — Ráismertem magamra. Elítéltem magamat. S végrehajtottam magamon az itéletet. Pedig ez nekem fájt jobban. Ez történt velem, asszonyom.

Kálmán lelkesülten emelte föl ragyogó arczát. Azt hitte, hogy most szányakat öltött, nem követheti őt az a hölgy. Oh, mintha az mentsége lehetett volna!

Digitized by Google

— Most fogtam már meg önt; szólt Katinka kegyetlen mosolylyal. — Önnek magas missiója volt; nagyszerű, merész, őrjöngő hivatás. De hát ki mondta azt önnek, hogy én e hivatásának útjában állok? Szólt ön én nekem erről valaha egy szót is? Kérdezte-e tőlem valaha: hát te nem akarsz-e ily eszményi, ily őrjöngésbe vezető útra együtt jönni velem? A mit ön akart, azt kivánhatta tőlem. Ha azt kivánta volna, hogy döntsem ki a házamnak minden közfalát s csinálják belőle színházat, megtettem volna; ha azt akarta volna, hogy játsszam, mint komédiásné az ön által írt színdarabokban, megtettem volna: ha költő akart ön lenni, ha nem akadt, a ki műveit kiadja, én mindenemet arra költöttem volna, hogy a mit ön ír, minden gunyhóban olvassák; — ha fájt önnek, hogy idegen nyelven társalkodom, megesküdtem volna, hogy soha más szót senkihez nem ejtek, mint a mit ön emelni akar; termet nyitottam volna és menhelyet mindazoknak, a kik hasonlót tesznek, mint ön és jó barátai, s a míg nekem van egy falatom, nekik is lett volna; — kifordítottam volna a főváros képét mostani formájából s ős divatokat erőszakoltam volna a közönségre; tettem volna önnel együtt mindent, míg mind a ketten együtt vagy a Pantheonba, vagy a bolondok házába nem kerülünk! . . . . De hát szólt ön én hozzám ilyen szót valaha? Az ön muzsái voltak én rám féltékenyek? Miért? Nem férhetnek meg én velem mind a kilenczen egy házban? Nyügöztem én önnek olympi felszállását? Vagy a poesisnak asceták kellenek, mint az evangeliumnak? Gyötröttem én önt? Rontottam-e rideg szeszélylyel a himes ábrándokat? Talált-e ön bennem hideg, számító prózai kedélyt, melytől a költő megundorodik? Nem voltam-e önnel szemben tetőtől talpig szív? — De nehogy azt gondolja ön, kedves barátom, hogy én itt most önnek egy eldobott portékát árulok s még rádicsérem az elocsárlottat! — Nem, csak önt akarom saját maga felől felvilágosítani; mert látom, hogy ön egészen tévedésben van ön-

Digitized by Google

maga felől. — Ön tőlem elfutott, azt mondja, mert barátait akarta követni arra a rögös pályára, a hol a koldusbot vezet s az éhen elholt tudósok sírjai jelölik az állomásokat. Ulysses és Circe története. És aztán hová menekült ön? — Tán ment azoknak a tudósoknak a nyomdokába, kik kevesebb tehetséggel, mint az öné, irdogálnak itt amott, szűk körű olvasó közönségnek? Nem oda ment ön. Hanem fellépett az excellentiás urak hintajába s vitette magát azon az úton, a melyen nem göröngyök, de sima parquettek fogadják a vándort; jó, ha ügyesen tánczolni tud ez úton! a hol nem babérfa és koldusbot, hanem magas hivatalok és fényes czímek teremnek, s a hol a statiókat nem kidült poeták sírjai, hanem magas rangfokozatok képezik. — Erre az útra indult ön meg, ezen haladt már jó nagyot — és most idáig szerelmes ön egy nagyméltóságú, angyali szép madonna arczba, — ni!

Katinka mutató ujját végig húzva a két szemölde felett, végzé be a mondást.

Kálmán elbámulva tekinte a hölgy arczába. Abban ugyan megláthatta, hogy mi az a «sárgaszemű szörnyeteg?»

Katinka hosszasan elhallgatott e szó után. Kálmán pedig hosszasan ott felejtette tekintetét a hölgy arczán.

És mennyi mindent tud mondani egy nő ajka, mikor be van csukva. Oh ő tanulmányozta e csudálatos hieroglyphokat, mik egyetlen szépségvonal kigyózatából állnak elő. Hogy tud ez egyetlen apellesi vonal duzzogni, szemrehányni, megszomorítani, aztán ismét csábítani, bízni, elandalodni, vágyakat kifejezni, mikre nincsen szó, csak száj.

A hajtóvadászat zaja a minden hangot elfogó sziklafaltól nem tört fel idáig, ha felhangzott is, a zuhatag örök moraja elnyelte azt, nem zengett azon keresztül más, csak azok a panaszhangok, azok a csókok a levegőben, miket a fülemülék szórnak.

S a mint feljebb jött a nap, a szivárvány boltíve annál

Digitized by Google

alább szállott, a bűvkör annál szorosabbra vonult össze az egymás mellett ülők körül, a fényes kristály boltozat prizmája gyémántfényt szórt alakjaikra.

Sok idő mulva felnézett Katinka Kálmán arczára s megszólalt.

— Még a bajuszát is levette a kedvükért! hogy hozzájuk illjék. Mint a ki szökni készül; mint a ki azt mondja: «engem olyannak ne ismerjen többet senki, a milyen eddig voltam! «Szegény Kálmán! Hogy darabolja el magát apródonkint. Mindennap egy kis morzsácskát kivánnak belőle. Ma tegye meg a kedvünkért ezt, holnap amazt; hogy tagadhatná meg? De mikor az egész emberről van szó: arra nincsen válasz. Mindenki ád neki egy kis részecskét a szivéből s Kálmán azt őrzi, mint a kincset. Tanulnak tőle magyarul; behívják családi ünnepélyeikre, emlékeket ajándékoznak neki, a főispán megkéri, hogy csináljon számára beszédet; a comtesse duettet énekel vele a zongora mellett; kap nyájas pillantásokat, egy titkos kézszorítást, velük megy utazni, tartja a szenteltvíztartót, mikor imádkoznak s azt hiszi, hogy már most szeretik. Oh én nem mondom azt, hogy önnel játszanak! Meg nem sérteném önt a félvilágért azzal, hogy azt lehetőnek tartsam. Én hiszem, én bizonyos vagyok felőle, hogy önből híres nagy ember lesz, akármely úton indul el, s azok, a kik önt maguként nevezhetik, büszkék lesznek arra. De az, a mi magasan van, az egyúttal messze is van! Mikorra jut el ön oda? Azt hiszi ön, hogy azok a főurak leányai úgy előlegezik a szerelmet, — mint más bolond asszony? És ha tenné? Ha megeshetnék az életben az, hogy egy fiatal embernek, a ki nem főrangú, csak azért, mert eszes, derék ifjú, odaadnának egy leányt mágnási családok legelőkelőbbjéből, mert szeretik egymást, mivel fizetné meg az a fiatal ember ezt az ajándékot? Mindenével úgye? De hát ön nem tudja még, hogy mi az a «minden» ? — Minden! Tegnap odaadta ön a bajuszát, holnap meg fogja hajtani a térdét az oltár előtt, mely

Digitized by Google

kedvesének oltára; mert azt csak nem hiszi ön, hogy a vakbuzgó Decséry család egy grófnőjét protestanshoz adják nőül? — és holnapután meg fogja ön hajtani a térdét azon emberek előtt, a kik a magasramenőknek bálványai. — Mit? ön fejével tagadva int? — Hát hiszi ön, hogy Decséry Dorottya imádójának szabad lesz Decséry főispán ellenében a nógrádi feliratot pártolni? hogy az a fiú, ki a Decséryek karján lesz bevezetve a nádori udvarhoz: ott majd a kuruczot fogja játszani? Azt ám: Palatinus Pistának a lovát! Ott nem ír ön hazafias verseket; ott nem emeli ön fel nemzetének semmi porba esett dolgát; ott nem fog ön magyar komédiásokat pártfogolni, hanem szolgálni fog azért a szép arczért, a kit meg kell szolgálni.

Kálmán a fogait csikorgatta össze: „ez az asszony a szívét szurdalja keresztűl-kasul szavaival.

— De ez mind nem lesz így. Ne szomorodjék ön el rajta. Gyermekjátékok ezek csak. Nem vár önre a szép madonnaarcz, a míg ön felnő nagy emberré. Kész nagy emberek is vannak már a világon, s a legelső jó alkalomnál úgy elfelejtik önt, mintha sohase szorították volna meg a kezét. — No no! — Ne ugorjék fel mellőlem. Nem akartam önt meghazudtolni. — Önök valósággal szeretik egymást; s soha sem fogják egymást elfelejteni. És így megtörténhetik, hogy majd tán tíz év mulva ismét összetalálkozik ön Dorottya grófnővel: (mert hiszen ön csak nem lesz örökké Decséryéknél juratus?) akkor aztán ön már tekintélyes úr lesz. Híre, rangja, gazdagsága elég. Dorottya grófnő pedig már valószinüleg özvegy lesz, valami német uralkodó herczeg özvegye. No de azért még mindig igen szép lesz; mert hiszen a főrangú hölgyek nagyon meg tudják őrizni arczukat az erős naptól s szivüket az erős szenvedélytől. — Akkor aztán meg fogja őt nyerhetni. — Akkor aztán az öné lesz.

Itt kitört végre a szenvedély a hölgy szivéből.

— Hanem akkor aztán mi különbség lesz kettőnk között?

Digitized by Google

Kálmán e szóra felháborodottan akart felkelni helyéről.

De a hölgy megragadta kezét egész hévvel és nem bocsátá.

— Tán azt hiszi ön, hogy ezek az angyalarczok mindvégig szentek maradnak? hogy a kiknek a fejük olyan magasan van, azoknak a lábuk nem botlik soha? Asszonyok vagyunk mind! Egyikünknek csak ott van a szive, a hol a másiké. Én sem vagyok angyal: nem hazudom, nem ámítok. De ha én vétek ön ellen, ha én önt megharagítom, engem megverhet, bezárhat, eltaposhat s ha megszán: újra megbocsáthat; de ha az a magas hölgy szivig sérti önt: azt mosolyogva kell önnek fogadni, azt eltitkolni és hizelegni kinzójának soha ki nem engesztelt szívvel. Nos, fusson ön innen. Nem bántam önnel elég kegyetlenül eddig?

Kálmán felállt s a szivárványos ködön keresztűl a világba bámult. Ezek olyan tövisek voltak, a miknek hegye bentörik.

— Hogy került ön ide erre a helyre? Hall ön valamit a hajtóvadászatból? Semmit. Ez a hely kívül esik mindenen. Hogy kerültünk mi egymással itt össze? Talán az én kedvemért? Talán az ön kedveért? Talán a véletlen hozott össze? — Nem jön ön arra a gondolatra, hogy ön azért van most itt, hogy ne legyen ott, a hol most másnak van jelenete? Ez az egész statutió, hajtóvadászat nem kicsinált terv talán? A Decséry grófoknak sok heverő pénzük van s a Bálvándy bároknak sok igényük: s a báró Antinous alakja nagyon odaillik a madonna arczhoz. Nem érti ön ezt még? Ah, ha én önnek volnék, nem állnék itten, hanem venném a fegyveremet s berohannék a vadászkörbe, koczkáztatva, hogy meglőnek medve helyett, s keresném a magam vadját s a magam vadászát.

Kálmán ura lett indulatainak. Átlátta, hogy neki e tárgynál nem szabad nevetségesnek lennie. Azért is nagyot nevetett, s leheveredett a fűbe.

Digitized by Google

— Én bizony nem megyek a bozótnak; nagyon jól érzem magamat itten, hahaha!

És mikor így nevetni látta, elfacsorodott rajta a szíve a szép hölgynek. Tudta, hogy milyen nagyon fájhat az annak?

Akkor aztán oda térdelt melléje s megragadta Kálmán kezét, s legszenvedélyesebb könyörgésre fogta a dolgot.

— Ah Kálmán, bocsásson meg, hogy így bántottam önt. Nem igaz, a mit mondtam. Nem igaz, felejtse el. Csak a rosz szív mondatta velem; szeretni fogják önt. Hűségesek lesznek önhöz. Hisz az nem lehet máskép. A ki önt egyszer megszerette, az önt el nem felejtheti soha: az meg fogja önt tartani, az meg fogja önt érdemelni. Óh csak én, csak én nem voltam képes önt megérdemelni!...

És azzal leborult zokogva a zöld fűbe, könyjeivel szaporítva a harmatot; oda borult Kálmán lábaihoz; szép sylphid termete vonaglott kínosan a pázsiton fekve.

És Kálmán arra gondolt, hogy milyen véghetetlen mélység és magasság egy nőnek szerelme. Az ember elszédül, ha hosszan néz belé.

A nap egyre magasabbra szállt, a lég forró volt, virágillatártól, fenyőambrától terhes, a magasban hangzottak a fülemüle csókok; a vízesés szivárványa egészen alálapult már a földre, mintha egymáshoz akarná szorítani őket Iris büvős szalagjával.

A nő csupa gyöngédség volt, a nő csupa asszony volt. Asszony, minőnek a természet remekbe alkotá, hogy még a bűne is szép legyen. Egy tündér, ki boldogsággal öl meg. Egy istennő, a ki meghódol.

E perczben csörtető robaj közelíte a völgy felől.

A sűrű tövisbozóton keresztűl törtetett valami erőszakos alak a meredeken fölfelé, Kálmán fölugrott és fölkapta fegyverét.

A távolból alant a völgyben zajos lárma hangzott s egyes puskaroppanások.

Digitized by Google

A tar galy recsegett a közeledő nehéz léptei alatt, a tépett cziher ropogott, félriadt vadmacska rohant előre köpködve, prüszkölve föl a száraz faderékra, futó róka, nyest iramodása előzte meg közeledtét, s vijjongó madársereg repkedett fölötte, miknek fészkét eltaposta. A zaj maga is elég nagyszerű volt, mely közeledtét hirdeté. Maga nem adott hangot.

Egyenesen arra tört a vízesés felé. Talán ide szorították.

Nem soká váratott magára. Előzuhant a fenyőbokrok közűl.

Pompás fekete nőstény medve volt, hat lábnál magasabb, sűrű lompos szőrű.

Két lábra állva jött. Egyik első lábával törte maga előtt a bozótot. Két fiát hozta magával.

Az egyik kis medvebocs a szájában volt, derekánál fogva fogai közé szorítva, a másikat jobb első-lábával szorítá magához.

A bozót és a vízesés között volt egy húsz lépésnyi tisztás. A mint a menekülő fenevad a tisztásra kiért, akkor látta meg a lesben álló ellenfélt. Kálmán arczához emelve fegyverét várt reá.

A medve egy ijedt hördülést hallatott s egyszerre megtorpant. Azzal félreugrott s eddigi irányát megváltoztatva, oldalvást menekült, merre a hegyszakadékon átdöntött fenyőt megpillantá.

Kálmán könnyen agyonlőhette volna, de nem tette. Tudja Isten miért nem tette? Talán megsajnálta az állatot, mely nő és anya, s gyermekeit siet megmenteni. Kitelik tőle: a poéta! Elég az hozzá, hogy csak czélzott utána míg láthatá, a mikor aztán eltünt a szemei elől, akkor leereszté puskáját. Megtörténik az ilyen eset ujoncz vadászokon akárhányszor.

— Miért nem lőtte ön meg? — kiáltá rá hevesen a delnő.

Kálmán ránézett s aztán azt felelte:

Digitized by Google

— Megnyirkosodott a lőpor a puskám serpenyőjében a vízesés alatt. (Akkor még kovás puskák divatoztak.)

Pedig nem volt igaz.

— Ah, minő kár!

Azonban a medve nem menekült el olyan könnyen, mint akarta. A mint a hegyszakadékhoz ért, az egyik bocs, melyet ügyetlen kezében tartott, megriadt a meredélytől, s kiugrott az anyja öléből s elkezdett botorkálni vissza a bozót felé.

Az anyamedve otthagyta az ostoba kölyket, s a másikkal, a mit szájában czipelt, át futott sebesen a ledöntött fenyőszálon. Ott azután már meg volt menekülve. Fel a sziklák közé senki sem üldözhette.

Hanem ott egy pillanatra megállt. Az innenső parton hagyott kölyke elkezdett szükölni, nyivákolni, s ezt az anyamedve meghallotta.

Vissza jött érte.

A szájában vitt fiát eldugta egy bokorba s maga rászánta magát, hogy még egyszer megtegye ezt az útat.

— Ah, a medve visszajön! kiálta a hölgy s magasan lihegő kebellel futott a kőhöz támasztott puskájaért.

Kálmán egy perczig azt hitte, hogy védelmére lesz szüksége s eléje állt a hölgynek, ha a medve támadó szándékkal jőne, hanem a másik perczben már látta, hogy oltalma felesleges, a vadállat nem jön támadni: fiát keresi.

Nem jött kihívó fenyegetéssel, ordítva, két lábon; hanem lelapultan osont, s nyihogva kereste a bokrokat, elbújt fia végett.

Hogy rátaláljon, még egyszer végig kellett czammognia a tisztáson. Félve kapkodta fejét a vadászok felé, nyugtalanul morgott, nyöszörgött, mintha mondaná: ne bántsatok, én sem bántalak titeket, engedjetek a fiamat keresnem.

Megtalálta a kölyket.

Akkor aztán örömrivajjal vihánczolt fel, s szájába kapta

Digitized by Google

azt és felemelkedett vele, mintha dicsekednék, hogy ime megtalálta, vagy mintha köszönné, hogy nem bántották.

— Álljon félre az útamból! csengett Kálmán fülébe a hölgy szava.

Megdöbbenve tekinte vissza.

A hölgy ott állt mögötte, ballábát előre toppantva, jobb lábán nyugtatva termetét s puskáját hevült arczához emelve czélzott a vad állatra.

Az anyamedve is észrevette őt, s elkezdett sírni, mint egy ember. Oh annak valódi emberi értelme volt. Lehetetlen volt azt a sírást nem érteni.

— «Ne bánts engem. Hiszen nő vagy. Látod, én is anya vagyok. Kis fiamat szabadítom. Ne légy kegyetlen hozzám.»

Sírhatott annak.

Egy percz alatt egymás után dördült el mind a két cső, s az anyamedve összerogyott.

Még akkor sem ordított, csak sírt; még akkor is szájában tartá fiát. S mikor aztán kénytelen volt azt szájából kiereszteni, mert a vér ömlött rajta, akkor utolsó haldokló mozdulata is az volt, hogy két vonagló talpát utána nyújtá ki, s oda vonta még egyszer magához. Úgy múlt ki.

Mikor az anyamedve elterült, a kis medvebocs odabújt hozzá, emlőjét keresni, mely tejet nem ád többé.

Kálmán puskájára támaszkodva állt és mélázott.

A szép hölgy pedig odafutott az elejtett vadhoz, felkapta nyakánál fogva a kis medvekölyket s karjára vette azt; azután ballábát az elejtett vad fejére téve, diadaltól égő arczczal nevetett, az összevérzett állattól csupa vér lett mind két keze és himzett fehér inggallérja s az a csipke mellfodor végig, hullámzó szép keblén. Csupa vér mind. És ekkor lekerité nyakáról a vadászkürtöt, s a völgy felé fordúlva, megfújta a «hallali» jelszavát hosszasan, erőteljes tüdővel.

«Tuhú — tuhú — tuhúúú!»

A bérczi viszhang százszorosan adta azt vissza.

Digitized by Google

És e perczben, tán a soha nem hallott hangra, megjelent a mohlepte trónuson — a syrén.

Előjött odujából megnézni, hogy mi új történik itt?

Pedig szemei nem a napvilág számára vannak alkotva, ugyanaz a vékony bőr, mely egész alakját födi, szemeit is betakarja, az alúl piroslanak elő rubinfényű szemcsillagai. S ez átlátszó bőrön keresztűl minden belső része látszik lüktetve, lélekzve, pihegve. Rózsaszínű kopoltyúi idomtalan nagy feje két oldalán tapogatóznak a légben: feje alatt van két kicsiny lába, vagy keze, azon alúl egy vastag kígyóalak hátsó lábak nélkül.

Kálmán elámultan nézte őket. A két tüneményt.

Amott egy csodateremtmény, mely úgy hasonlít egy szép nőhöz. Emitt egy csodaalak, mely úgy hasonlít egy kigyóhoz.

Mind a kettő szép és iszonytató . . . .

A HŐSTETT.

A hallali kürt szavára minden oldalról feleltek vissza a kürtök, a völgyből, a hegy túlsó részéről, s siettek elő a vadászok, a kik legközelebb álltak a helyhez. A többinek, kik a völgy felül álltak, medvemunka lett volna oda felkapaszkodni; azért nem is fogtak hozzá.

A lövésre, kürtszóra csak felébredt nagy nehezen a ruszsznyák is. Ő ugyan azt állította, hogy nem mulasztott ő semmi kötelességet, mert hiszen mikor egy olyan szép fiatal aszszonyság, meg hasonló uraság egymással beszélgetni akarnak, olyankor a hűséges jobbágynak legfőbb kötelessége az, hogy feküdjék a fülére s aludják.

Katinkának pedig épen semmi beszélgetni valója sem volt ezentúl kisérő gavallérjával; egészen elfoglalta nagyszerű vadászdiadala; megmérte, hány arasz az elejtett medve? megbecsülteté vadásztársaival, hány mázsát nyomhat? S a mi mind ennél nehezebb kérdés volt, hogy

Digitized by Google

viszik azt el innen? Azon az egy szál fenyőn végig négy ember hogy menjen át saraglyával? Végre kitalálták: kötelet húznak keresztül a szakadékon, a medvét négy lábánál összekötve beleakasztják, s aztán úgy keresztül vontatják a levegőben. Kár volna neki itt veszni. Pompás lábszőnyeg lesz a bőréből. Katinka azt ágya előtt szándékozik tartani. A husa is pompás, ámbár most sovány a szoptatástól; de a talpai fejedelmi asztalra való inyenczségek. Azokat Katinka meg akarja ízlelni.

Hát a kis medvebocs? Annak már most nincsen anyja, hát ki fogja ezután szoptatni? Ne tessék miatta aggódni. Katinka ő nagyságának igen érzékeny szive van, ő azt magához fogja venni; jobb dolga lesz nála, mint a nagyságos mamánál volt. Kávés kalácson és czukros mogyorón fog felnövekedni s egész életére gondoskodva lesz életéről, nyugodalmáról és ketreczéről.

Olyan kedves kis állat is volt. Úgy bujt kegyes pártfogónéja keblére, furdalva gyönyörü orrocskáját annak csipkefodrai közé, s tapogatózva gyerek módra ügyetlen talpacskáival. Katinka egészen belészeretett. Talált már jegygyűrűje számára helyet. Felhúzta azt a kis medvebocs egyik ujjacskájára. Egészen ráváló volt. Ott is hagyta.

A mint aztán a medvét nagy kinnal átvonszolták a szakadék másik oldalára, ott dorongra vette azt négy izmos orosz s vitte az egyre szaporodó vadásztársaság kiséretében a főhadiszállásra. Az orosz nagyokat sivított örömében: szokása jajgatni, mikor örül.

A fővadásztanya azon a kerek tisztáson volt fölütve, a hol Decséryék tartottak állomást Bálvándy és a főispán kiséretében. Ide hozták az elejtett medvét.

Egyetlen diadaljele volt az a mai hajtóvadászatnak. Egyébre nem volt szabad lőni, csak medvére. Került ugyan a hajtásba négy medve is, de azok mind kitörtek. Egy vén him közülök (pedig alkalmasint vén medve volt) kapott is négy lövést négy különböző vadásztól, de nem jól találták; elvitt a bőrében minden golyót. Majd mikor egyszer

Digitized by Google

mégis elejtik, egy egész gyüjteményt fognak a bőre alatt találni, a mit egyszer-másszor emlékbe kapott, a rusznyákok vas szegeitől kezdve a lengyelek vágott ólmáig. Hanem biz ez keresztül törte magát a vadászokon s elment arra alá az erdőnek.

A nősténye a két fiával ellenkező irányban tört ki a vizesés felé. Senki sem képzelhette, hogy azon a meredeken fel tudjon kapaszkodni. De épen ott talált emberére, sőt asszonyára, ki két derék lövéssel leteríté a nemes vadat.

El kell ismerni, hogy derék lövés volt mind a kettő: az egyik a tüdején ment keresztül, a másik a szivét szakította el. Minden vadásznak becsületére válnék.

Az egész társaság magasztaló riadallal fogadta a nap hősnőjét s maguk a Decséry főurak és főhölgyek sem maradhattak ki az általános lelkesedésből, minél fogva elismerő szavakat is váltottak a vitézlő amazonnal. Sőt a herczegnő maga felajánlotta az utazó lábzsákot ideiglenes tartózkodási helyül a kis medvebocs számára, s az a hintóban helyeztetett el, odaköttetvén a feje a zsák szájához, hogy el ne szökhessék.

— Gratulálok nagysádnak! monda Bálvándy Katinkához. Megmentette az egész társaságnak a becsületét. Ezek az urak mind úgy lőttek, hogy valamennyi megérdemlette a «bajuszt».

— No de legalább lőttek: szólt Katinka neki hevült arczczal; de az én vitéz kisérőm még csak el sem sütötte a puskáját, mikor a medvét látta ránk jönni. Bizonyosan azt gondolta, hogy ha kilövi a puskáját, hát aztán mivel védelmezi majd magát a medve ellen?

Jaj de nevettek rajta. Szegény Kálmán csak úgy bujdokolt lesütött fővel a bokrok között. Felé sem mert Dorotheának nézni, gondolta, hogy az is nevet.

Rosszul lőni is elég nagy vétek; de épen nem lőni, az már főbenjáró bűn.

Pedig hát nem volt szabad a bokorban elbujnia; mert

Digitized by Google

szükség volt rá. Nem addig van az. A vadásztörvénynek sanctiói is vannak.

— Most tehát drága nagysád ezért a remek lövésért fel lesz avatva ünnepélyesen czéhbeli vadásznak, mondá Bálvándy.

— Hogyan?

— Annak bizony egy kicsit katonás szertartása van. A győztes vadász, ki legelőször lőtt nagy vadat: elejtett áldozatán keresztül fektettetik és ünnepélyesen megcsapatik.

— Ah! Mivel?

— Ha férfi, puskavesszővel; ha hölgy, egy virágszállal.

— No az nem fog fájni.

És azzal körültekintett, talán azt nézte, a többi hölgyek nem pirulnak-e? Nem. Mind nevettek. Így szokás ez.

— No ha meg kell lenni, monda a delnő, lebocsátkozva az elejtett vad mellé s lehető legkecsesebb helyzetet foglalva a lovagnővé üttetés szertartásához, mi alatt a holt vadállat nyakát átölelte karjaival, de fejét nevetve hátraforditá.

— No hát ki üt meg?

— Kálmán barátom! kiálta Bálvándy; tessék csak előjönni onnan a bokorból. Az ön hivatala ez, ki a hősnő kisérője volt.

S azzal kiszakítva a haraszt közül egy magas szál réti füzényt, mely aljától hegyéig rózsaszin virágocskákkal van bevonva, odanyomá azt Kálmán kezébe s előre tuszkolta ő kegyelmét.

— Aztán nagyon ne üssön! szabódék pajkosan, nevető arczát felé fordítva Katinka.

Ne féljen tőle.

Kálmán végig húzta rajta a piros virágszállal a hivatalos hármat; nem fájt abból semmi a hölgynek; hanem neki.

Akkor aztán az általános éljenriadal között felszökött

Digitized by Google

helyéből minden segítség nélkül a vadásznő, s most már az ő jogai léptek gyakorlatba.

— Már most tessék azoknak, a kik eddig nevettek, előbbre kerülni. Nevessünk mink is.

— A rossz lövőket meg szokás bűntetni.

Azok meg bajuszt kapnak. Puskaporral mázoltatik az az ábrázatjukra, s ez viszont a győztes jogaihoz tartozik.

Katinka saját finom fehér ujjacskáját mártogatá a lőporos tülökbe, s a nedves fekete mázal végrehajtá az irgalmatlan itéletet a vádlottakon.

A kinek már volt bajusza, az kapott hozzá folytatását a bajusznak, egész a füléig; s a kinek már úgy is a füléig ért a bajusza, az kapott hozzá kecskeszakállt lőpormázból; s egy lengyel gavallér, ki olyan malitiosus volt, hogy bajuszszal és körszakállal jelent meg a vadászaton: azért nem menekült meg az autodafétól; világos szőke szemöldökei voltak: Katinka festett neki feketéket. És mentül több arcz jelent meg a társaságban ilyen furcsán földíszítve: a hölgykoszorú annál hangosabb hahotában fejezé ki e fölötti jó kedvét.

Utoljára maradt Kálmán. A legfőbb bűnös, a ki még nem is lőtt. A gyáva! Végig kellett néznie társai executióját. Mikor eléje kellett állania a büntetést végrehajtó hölgynek, el volt rá készülve, hogy az egész torzképpé fogja mázolni az arczát azzal a maradék puskaporral.

Katinka pedig a legkisebbik ujjának a hegyét mártá bele a fekete mázba s nagy gonddal egy pár olyan bajuszt rajzolt a bűnhöncznek a sima ajkára, a milyen volt az a mit feláldozott. Azután kivett a zsebéből egy kis gyöngyházfésűt, annak a tokján volt egy homorú tükör, a miben az ember az egész arczát megláthatta; azt eléje tartá s durczás szemrehányással kérdezé:

— Nos? hát nem ilyen volt-e?

Az összeverődött vadásztársaság nekitelepedett a vadászlakomának. A szép zöld pázsit volt ülőhely és terített asztal. A lakoma fölségesen izlik; mikor az ember kenye-

Digitized by Google

ret, sonkát maga mellé rakhat le a fűbe s a kése hegyére szúrt szelettel kinálhatja meg vidám szomszédnéját, iszik vele egy kulacsból, s merít számára vizet a folyócska kristályából, mely mindenféle drágalátos köveken, galyakon keresztül csergedez tova. Száraz galyból vadásztűzet raknak, nyers veszsőre szúrt szalonnát, kenyeret pirítgatnak rajta s a pirított kenyérre a pirított szalonna zsírját csepegtetik.

A nap hősnője és Decséryék, Bálvándy és Kálmán egy tűz körül csoportosultak, több vadász úr és asszonysággal együtt. A puskákat felakasztották a fákra s kiki leheveredett a fűbe, a hogy tetszett.

Bálvándy szokott kedves modorával mulattatá Dorothea grófnőt, megtanítá őt azon nevezetes tudományra, hogyan kell a parázsnál pirított szalonna szelettel a kenyérszeletet bezsirozni. A komtesznek nagyon tetszett ez a művészet. Sokat nevetett rajta.

Kálmánnak pedig fél szeme mindig ott volt rajtuk. Eszébe jutottak azok a kegyetlen mondások, a mikkel az a haragos asszony szúrkálta tele a szivét.

Mikor az ember fiatal és szerelmes, még azért is haragszik, ha imádatának tárgya más férfival jó kedvüen tud beszélni. Annak csak az ő számára kellene hangjának lenni, más embernek mind azt kellene mondania, hogy «nix deutsch».

Hanem hát a szép fiatal lányok ezt nem igen teszik s a szép fiatal legényeknek ez sok keserüséget okoz.

Katinka pedig még jobban észrevette Kálmán oldalpillantásait és rossz kedvét s elkezdett e miatt vele csipkelődni.

A világtól elkapatott hölgyek szeretik azt fitogatni, ha valaki fölött hatalmuk van. Dehogy engednének el neki egy élczet valami elkövetett ügyetlenségért. Neki már meg kell nyugodni abban a hivatásban, hogy a szép asszony ne csak nevessen az ő rovására, hanem az egész társaságot mulattassa vele.

Digitized by Google

Kálmán türte azt mind szelid kedélylyel. A minélfogva aztán mind az egész társaság bátorságot vett magának őt élczeivel elhalmozni.

Furcsán esik ez az embernek, mikor azokat egy szép leány is hallja, a kibe szerelmes.

De mégis volt egy ember, a ki védelmezte: a főispán. Az pártját fogta a jurátusának. De abban meg épen nem volt köszönet, mert olyan furcsákat mondott, hogy annál jobban nevetett mindenki. Néha csak azért védelmez egy ember valakit a többiek ellen, hogy azok a többiek aztán annál jobban csipjék.

Egyszer, mikor megint félremélázott Kálmán, pákosz vadászeb elvitte az orra elől az elkészített piritosát. Volt rá kaczaj! Még a kutya is ő vele tréfálódik. Pedig hiszen kezében van a bot.

— De hát önnek hiában van fegyver a kezében? nevetett Katinka. Se lőni, se ütni nem szokott? S kecsesen szopta be finom piczi ujját, mely zsiros lett a kenyértől. Vajjon lemosta-e róla elébb a vért?

Kálmán végre megszólalt a maga védelmére.

— Soha sem használok semmiféle fegyvert asszonyok ellenében. A medvét is meglőhettem volna; eléje mentem, puskavégre vettem, nem futottam meg tőle, de a mint megláttam, hogy a gyöngébb nemhez tartozik, nem bántottam. Én nőt nem tudok ölni, még ha medve is.

Egészen költőhöz illő mentség lett volna, a ki egyuttal fiatal gavallér is. Bók a hölgyeknek, hódolat az eszmény iránt, tisztelete az ideálnak egész az állatvilágig. Azonban Bálvándy közbeszólása elrontotta a sikert.

— De barátom Kálmán, ha a hímét láttad volna a medvének, annál még jobban eszedbe jutott volna az udvariasság érzete.

Kálmán nyakig elvörösödött.

— Azt megpróbálhatja velem akármiféle hím a világon.

— Teringettét! ez kihivás!

— No uram! csititá Katinka: ez mauvais genre, élcze-

Digitized by Google

kért felförmedni! A vadásztársaságban minden szabad. Még a hölgyek is kapnak sok olyan meghallani valót, a miért máskor tenyerükkel felelnének vissza. Itt pedig mindenki jó pajtás.

— Hát hiszen nem veszekszünk mink, szólt Bálvándy: au contraire. Én Kálmán részén vagyok. Neki igaza van. Tessék nézni, micsoda puskát vitt magával: hisz ez el nem sül. Nem tudom, ki választotta ki a számára?

Azzal Bálvándy fölállt, leakasztotta Kálmán puskáját a fáról s mutatta mindenkinek, milyen rossz annak a zára; azzal csakugyan nem tanácsos medvére menni.

— Máskor barátom, ha vadászatra mégy, saját fegyveremet adom a kezedbe, azzal lőni fogsz. Most pedig valld be, hogy rá csettentetted bizony te kétszer is a puskádat a medvére, de nem sült el, s mentve van bátorságod hire.

— Úgy van úgy! erősíté Katinka is, jóltevői nagylelkűséggel tekintve a mentegetettre.

Kálmán észrevevé az aranyhidat, melyet menekülésére épitettek s visszavonult rajta. Különben is meggondolta, hogy egy nevető csoport közepett egy festett bajuszú gyerek, a ki haragszik, nagyon nevetséges figura volna. Senki sem mondaná, hogy «fejébe ment a szive», hanem azt, hogy «fejébe ment a bor».

Más irányt adott azután az egész mulatságnak a rusznyák legények által rögtönzött nemzeti táncz az odasereglett pórleányokkal, idylli dudaszó mellett, melynek végeztével a vadásztársaság felkerekedett, kiki vette a puskáját s készült a hazatérésre.

Bálvándy komolyan látszott venni Kálmán kiengesztelését, oda ment hozzá, mikor az a puskáját felvette.

— Dobd el azt a rossz dióverőt, pajtás: annak csak a formája puska. Inkább ha akarsz valamit vinni a válladon: hozd az én «Lazzarinomat». Én úgy is a lovakat hajtom; mert a kocsisom be van kapva erősen, nem bizhatom rá a hajtást. Te kisérhetnéd a hölgyeket.

Ez meg már épen nagylelküség volt! Bálvándy oly hely-

Digitized by Google

zetet választott magának hazatértig, a hol mindig háttal fordúlva kell lennie a hölgyekhez, s egészen Kálmánnak engedte át a partiet.

Kálmán pedig nem szeretett ajándékba adott szerencsét élvezni, s csak daczból is a kocsinak arra az oldalára került, hol az öreg herczegnő ült, nem a hol Dorothea grófnő foglalt helyet. Hanem azért Bálvándy Lazzarinoját csak a vállára vette.

Azzal megindult a vadászmenet, a medvét lombokkal díszitett bivaly-szekérre tették; a nap hősnője és a bajuszt kapott vadászcsapat követte a diadalszekeret, utánok jött a könnyű bricska Decséryékkel; Bálvándy ült a bakon, mellette a főispán. A hintó mellett balfelől ment Kálmán, mögötte egy rusznyák puskás, öreg legény, ki magyarul is beszél s mesékkel, népmondákkal mulattatja az úrhölgyeket. Legalább felszabadítja Kálmánt az udvarlás kötelességétől.

Még más valaki is segít neki ebben a feladatban. Egyszer csak az előre haladt vadász csoportból hátramarad egy alak s csatlakozik a Decséryék kiséretéhez.

Aszályit ismerik meg benne.

Valjon miért sompolyog ide? sem az emlék, mely Kálmánhoz köti, sem a jó szándék, melylyel Bálvándy iránt viseltetik, nem magyarázza meg e különös ragaszkodást.

Megmagyarázza hát ő maga.

— Uraim! Báró úr, gróf úr, hebegi a hosszú nyaku ember, sápadt hüledező képpel, azok a vadász urak óda elől arról beszélnek, hogy az a vérmedve, a mi négy lövést elvitt, nem futott el messze, hanem elrejtőzött itt valahol a sűrűben.

— Az bizony meglehet, monda rá Bálvándy.

— És hogy annak az a szokása, hogy visszatér arra a helyre, a hol megsebesítették s a kit akkor elől-utól talál, azt mind összetépi.

— Annak biz az a szokása.

No kapott ezen a thémán a vén rusznyák.

Digitized by Google

— Hjaj, kivált ha a boszorkánymedve talál az lenni; akkor aztán vigan vagyunk.

— Mi az a boszorkánymedve? rebegé Aszályi.

— Hát nem tudja az úr? Szörnyű állat az! Mikor az jön, nem várja ám, hogy a vadász lőjjön: ő lő a vadászra, fél mázsás, egy mázsás kő semmi neki; felkapja két kézre, úgy hajít vele, mint a parittyával; s a kit eltalál vele, azt sem mondja többet, hogy «bikkmakk!»

— Auh! csodálkozék ijedten Aszályi.

— Aztán abban áll a boszorkánysága, hogy akárhány golyót lőnek rá, csak elkapja a markával, mint a legyet s a szájába teszi, lenyeli. Másnap mind ott találják a golyóbisokat utána, megkövetem alásan, nem mondhatom meg, hogy miben?

— No ezzel veszedelmes állapot volna találkozni, sóhajta Aszályi; s melyik oldalra futott el a medve?

— Erre félénk ni.

Aszályi menten át is került a hintónak a tulsó oldalára, igen helyes ursopsychologiával okoskodván aként: hogy ha jönni talál a veszett medve, vagy lesz respectusa a grófok, főispánok és a földes úr előtt, akkor másfelé fordítja haragját, vagy nem lesz, s akkor elébb azokat eszi meg; csak van annyi izlése a medvének? ő védve marad.

Kálmán gondolt valamit magában, de még csak végig gondolni sem merte. Ejh! A sors egy nap kétszer még vadász-szerencsét sem ad.

Már alkonyodott az idő; a nap a magas hegyek között korán aláhanyatlik; midőn a vadászmenet egy völgybe érkezett le, melynek egyik meredélyét ős fenyőerdő borítja, míg a másik hegyoldal talán valamikor végig leéghetett s most sűrű boróka-bozóttal van benőve; csak itt-amott mered fel a csalitból egy-egy magasabb kevéslevelű veresfenyő.

Sivár, kietlen vadon, sem legelő állatnak, sem vadásznak nem való, a tisztásain piros és kék áfonya terem özönnel: azt sem szedi senki.

Digitized by Google

Mikor a hosszan elnyúlt vadászmenet dereka a bozóton keresztül hatolt, egyszerre csunya morgás keletkezik a vadonban; a hajtók rémletes ordítása veri fel egyszerre az erdőt; nehány puskaroppanás hallatszik itt-amott, azután kisértetes jajgatás, mint a halálra tépázott vadász segélyordítása és közbe az az ádáz mormogás, a miről olyan jól rá lehet a medvére ismerni.

Itt jön!

De hogy honnan, azt nem lehetett a sok csalóka viszhang miatt hirtelen kivenni.

Egyszer aztán kiemelkedett a fekete szörny alakja a boróka bozót közül.

Óriási állat lehetett, hat lábnál magasabb. Valami kétszáz lépésnyire volt Decséryék kocsijától s úgy látszott, mintha egyenesen feléjük tartana.

Valaki rálőtt a bozótból; mire a medve hirtelen felkapott egy roppant nagy követ, valóban mázsás kő lehetett s nagyot ordítva hajítá azt a vadász felé. A következő perczben már látszott a vadász, a mint egy veres fenyőre rémülten felkapaszkodott.

— Jézus segíts! kiálta a vén rusznyák. Ez az ördöngős medve maga.

Aszályinak sem kellett több, futott a merre medvét nem látott. A túlsó oldalon volt egy vadrózsa bozót, azt megúszta kegyetlenül, s levetve magát a földre, úgy tett, mint a ki halott. Így csak nem bántja a medve.

— Hopp! itt baj lesz! monda Bálvándy. Hol a fegyverem?

— Jó kézben van, felelt rá Kálmán s elhatározottan foglalt helyet egy fenyőfa mellett, felhúzva a puskának mind a két sárkányát.

— De bajtárs, aztán jól czélozz: inté őt Bálvándy. Korán ne lőjj; közelre bevárd és sziven találd: mert az ilyen nagy vad kemény sebeket elvisz.

— De hiszen lőheted azt akárhol uram: dörmögé a vén rusznyák; elkapja az a golyót a markával. (A fogai össze-

Digitized by Google

verődtek, keresztet hányt magára.) Óh uram. Holnapra mind fekete czukor lesz belőlünk.

Kálmánnak lázasan dobogott a szive.

Itt van tehát az alkalom imádatának tárgyát védelmezhetni; előtte bebizonyíthatni személyes bátorságát. Ezt már csak úgy csinálta ki a sors, mintha professionatus regényiró volna.

Pedig az ilyen találkozás bizony megpróbálja a fiatal sziveket.

Mikor az a roppant fekete fenevad csörtetve rohan előre. A szemei sem látszanak ki a bozontos szőrcsombókok közül. S jön egyenesen a vadászra. Ritka hideg vér kell hozzá, hogy az a válságos tiz lépésre bevárja a maga ellenfelét, a honnan azután biztos a lövése.

Kálmánnál a hidegvért pótolta az akaraterő.

Nagy ösztöne volt rá, hogy bátor legyen.

Olyan közelre várta be a nagy fenevadat, hogy csak az utolsó boróka bozót választotta már el tőle; a medve abból is kilátszott féltesttel, a mint két talpára állt.

Kálmán akkor czélzott rá és lőtt.

A medve nagyot mordult és nem esett el.

— Mondtam, hogy elkapja a golyót! ordítá hátul a rusznyák.

A medve keresztül tört az utolsó borókacziheren is s hat lépésnyire állt Kálmán előtt.

Akkor legbiztosabban vette czélba a fejét az állatnak és rálőtt. A medve megrázta a fejét s fel sem vette a lövést, csak egy kicsit hátrahőkölt tőle.

«Fel a fára: fel a fára!» kiáltozák Kálmánnak a rusznyák is, a báró is. Most már csak ez az egyedüli menedék a megdühödött vérszopó ellen.

Hanem Kálmán a helyett, hogy eldobta volna a puskát, s hirtelen felmászott volna a bórfenyőre: megkapta a cső végét, boldog felét fordította a puskának s egy ugrással a medve előtt teremve, olyat sózott a medve fejére, hogy az azt kiáltotta rá, hogy:

Digitized by Google

«Doszta!»

«Doszta» pedig oroszul annyit tesz, hogy «elég».

Csak a szégyen, a düh, a kétségbeesés összes hatványainak egyesülése magyarázhatja meg, hogy a fiatal ember e merényt elkövesse.

Mert ha nem ezt tette volna, hanem megfogadja a mit kiáltoznak hozzá: hogy kapaszkodjék fel a fára, hát akkor az történt volna, hogy a medve utána kapaszkodott volna, s mikor utolérte, egy butykost huzott volna elő a medvebőr kebléből s megkinálta volna egy kis pálinkával.

«Nyek sza lubi, pán jáger!»

Mert hiszen nem volt az se vérmedve, se boszorkány-állat; hanem egy hosszú rusznyák legény medvebőrbe öltöztetve, s aztán nem is a regényirói végzet rendezte ezt a jelenetet, hanem Bálvándy úr. Össze volt arra beszélve az egész társaság, minden hajtó, minden vadász bele volt avatva a tréfába; csak Aszályi nem. Azt is azért ijesztgették agyon, hogy közölje félelmét Kálmánnal. Azért cserélte el Bálvándy Kálmánnal a puskáját, melybe golyó helyett bodzafa bél volt leverve; azért beszélte a vén rusznyák a meséket a boszorkányos medvéről.

Egy kis megérdemlett leczke akart ez lenni tréfa alakjában a hetvenkedő fiatal embernek, ki minden vadásztársát megsértette azzal a nyilatkozatával, hogy azért nem lőtt az első medvére, mert az nő volt; jönne csak a hím? Mintha a többiek nem a hímet szalasztották volna el. No hát próbálja meg, mit tesz a hím medvével találkozni?

Hanem csalatkoztak a kisérletben.

És a szegény rusznyák fejének kellett megszerezni azt a psychologiai tanulmányt, még pedig puskaagygyal informálva (szerencsére vastag feje volt, s a medvebőr enyhitette a kommantást) miszerint egészen más ember az az úr, ki a Kordafőnél Katinka asszonyság előtt azzal producálja magát, hogy rá sem lő a medvére, mely menekül s fiait menti: meg az az úr, ki a Decséryek hintója előtt,

Digitized by Google

a madona-arcz szeme láttára helyt áll annak a medvének, mely támadva jön és Dorothea grófnőt fenyegeti.

Az orosznak ettől a tudománytól persze akkorát nőtt a feje, mint egy czipó; hanem azért mások okultak belőle. Katinka a kalapja mellől minden diadaljelvényt letépett, mikor ezt hirül vitték neki, s Bálvándy ki volt vetve a sánczából.

Kálmán pedig annál nagyobb zavarba jött, mikor megtudta, hogy ez csak tréfa. Nagyon elkedvetlenedett rajta. Tehát az egész társaság mind összeesküdött ő ellene, egy maga ellen. És valamennyi között egy rokonlélek sem találkozott, a ki őt figyelmeztesse, hogy micsoda kegyetlen tréfa van ellene készülőben?

Bálvándy sietett őt kiengesztelni.

— No bajtárs. Most valóban úgy viselted magadat, mint valódi bátor vadász. Te azt nem tudhatád, hogy nem igazi medvére lősz, s golyótlan puskával lősz; mondhatom neked, hogy ezer ember közül egy teszi azt meg veled, hogy a medvét, mely két jó lövést fel sem vett, még a puskaagygyal is megfejelje. A medvebőrt megkapod tőlem emlékül. És egyuttal a festett bajusz-viselés büntetése alól is fel vagy oldva. Hölgy festette, hölgy törülje le. Dorothea grófnő lesz olyan kegyes.

Kálmánt nem kellett erre kötéllel vontatni.

Dorothea grófnő elővette finom batiszt zsebkendőjét, hogy a rehabilitáló műtétet végrehajtsa, s midőn Kálmán odalépett a kocsi azon oldalához, a hol ő ült, halkan sugá neki:

— Eleget integettem önnek; de nem vette észre, hogy jöjjön erre az oldalra, én megsugtam volna, hogy mivel akarják önt megtréfálni? A szegény álarczos medvét sem ütötte volna ön akkor olyan nagyon fejbe.

(De bár agyon csaptam volna, gazdástul együtt!) gondolta magában Kálmán, míg a grófnő zsebkendője orra alatt babrált.

Azonban a festett bajusz oda volt száradva, azt a száraz

Digitized by Google

zsebkendő le nem vitte; a grófnő nem sokat gondolkodott mit tegyen? a zsebkendő egyik szögletét saját legédesebb ajkaival megnyálazá 's e mennyei ambroziával törölte le onnan a megszégyenítő bajuszt.

Ettől aztán Kálmán egészen meggyógyult.

MI VAN A FENYŐK MÖGÖTT?

Ez órától fogva Katinka nem szólt többet Kálmánhoz. Gyűlölte őt.

Érezte a megaláztatást a két vadászkaland moráljában. Ugyanazon férfi az egyik asszony mellett gyáva bölcs, a másik mellett eszeveszett hős.

Ő akarta Kálmánt megszégyeníteni Decséry Dorothea előtt, s mennyire megalázta Kálmán őt!

Oh azért nem dobta el magától. Ne higyje azt soha a kegyetlen ifjú, hogy egy asszonyt, a ki csak szerelmének élt, úgy el lehet magától szakítania, azzal a szóval: «most már mást szeretek». Még sokszor keresztül fog ő botlani abban a fényes pókszövetben, a mit egy megbántott asszony haragja útjain átkötöz.

Még most csak főzi magában, hogy mit tegyen?

— — — — — — — — — — — —

A vadászat után az egész vendégsereg ki volt fáradva, s mindenki meg volt elégedve azzal a rendezéssel, hogy kiki hazamehetett a maga paraszt házához, s ott fesztelen kényelembe tehette magát.

Az úrfiak még este sorbavették a hölgyes házakat, s Bunkó bandájával serenádot adtak az ünnepelteknek, azután hagyták őket aludni, reggelig egy kocsizörgésnek sem volt szabad megháborítani a pihenők nyugalmát.

A statutio ünnepélyes végrehajtása szabadban történt meg. A zöld pázsiton hosszú asztal volt felállítva, annál elnökölt a beiktató alispán, székeken, lóczákon körülülték

Digitized by Google

az asztalt a meghivott vendégek, első sorban a hölgyek és urak, másodikban a parasztok.

Katinka is megjelent. Kissé későre is készült el a reggeli toilettjével; fekete lovag köntöst viselt, piros hajtókával, lóháton jött ide; fején prémes négyszögü lengyel kucsma volt, fehér tollal, öv helyett aranynyal áttört shawl szorítá karcsu derekát.

Abból, hogy legkésőbb jött, az a jó támadt, hogy mindenkit fölkeltett maga előtt, a ki az ő számára fentartott hely előtt telepedett le s legalább mindannyinak jutott valami selyem ruhája suhanásából, ragyogó szeme pillantásából és parfumje futó illatából, a míg végig feszengett az egész soron, miután az ácsorgó paraszt-tömegen nem akart keresztül furakodni.

A szertartás szokott hivatalos komolyságával ment végbe; a birtokbavételt igazoló okiratokat felolvasta a megyei főjegyző, a mire következett volna a birtokot jelképező hant ünnepélyes átadása. Előre volt az készitve egy fatálban, egy ökölnyi pázsitdarab, közepéből kinőtt fiatal fenyővel, a lágy földbe benyomkodva fényes ólomércz, czinóber és malachit darabok, s ragyogó marmarosi gyémántok. Mind a kordiczai uradalom terményei. Ezt kellett a beiktatottnak majdan kezébe adni.

Előbb azonban hangos fenszóval felhivattak a jelenlevők a főjegyző által, hogy ha netalán valakinek kifogása volna e birtokbahelyezés ellen, óvástételét most itt a helyszinén végezni el ne mulaszsza.

Mindenki el volt rá készítve, hogy az az előrenyuló nyaku ember ott az asztal végén azért furakodik olyan keményen az asztalhoz, mert ő protestálni jött ide. Aszályinak hivják. Tegnap óta semmivel sem lett kellemesebb; a medve elől menekülés a vadrózsa bozóton keresztül az arczából chaldeai ábéczé-lapot csinált.

— Én protestálok! kiálta hosszú kezét az asztal közepéig benyujtva, hogy mutató ujja hegyével a zöld posztót megbökhesse. Kérem ezt a jegyzőkönyvbe vétetni.

Digitized by Google

A főjegyző komoly képet csinált; hozzá sem nyult a tollához, hanem tréfás hidegvérrel mondá rá:

— Már be van irva.

A társaság nevetett.

Aszályi pedig folytatá:

— Protestálok és óvást teszek, mint tekintetes nemes nemzetes és vitézlő Gödénylaki Csollán Bertalan úrnak, úgy is mint nagyságos és tekintetes sátorallyaujhelyi Sátory Katharina asszonyság törvényes férjének és így gondnokának meghatalmazottja.

— Hazugság! hazugság! hazugság! kiálta fel indulatosan Katinka, korbácsa gombos végével ütve ugyanannyit az asztalra.

— Kérem szavaimat protocollumba vétetni! Recsegett Aszályi hangja.

— Már be vannak irva, előre! monda gonosz nyugalommal a főjegyző.

— És az én szavaimat is utánuk! kiálta Katinka, korbácsnyelével ütögetve azt az átkozott protocollumot.

— Majd azokat a margóra.

A közönség nagyon mulatott ezen a tréfán.

Aszályinak még egy dolgot kellett elmondani:

— A tiltakozás okai elé fognak adatni egy esztendő lefolyása alatt a tekintetes királyi tábla előtt.

— Ez is be van már irva, monda a főjegyző. Tessék megnézni a jegyzőkönyvet.

A hallgatóság nevetett a tréfás ötletnek: mint mikor valakinek az adomája végét előre kitalálja a másik, a kinek mondja. Hanem Aszályi nem ment oda megnézni, mi van a protocollumban? Dehogy nézte! ő megtette, a miért ide volt küldve, s azzal igyekezett kikeveredni a sokaság közül s eltünni akármerre; ráhagyva a többiekre, hogy vivátozzák majd meg a földesurat, midőn a jelvényes hant átadatik neki a birtokos képében.

Pedig az a tréfa, a mit Csollán Berti ezzel a pajkossággal rögtönzött az ő kedves barátjának, Bálvándynak,

Digitized by Google

nem volt olyan csekélység. Ez a játék nem megy tökmagba.

Csollán Berti ugyan nem fog a törvényes egy év alatt semmiféle indokokat bejelenteni a királyi táblán; hanem Bálvándynak ez mégis egy évi kordiczai jövedelmébe kerül.

Mert a kordiczai uradalom áll egynehány négyszög mértföldnyi erdőből, melyből, ha a birtokos egy fogpiszkálót magának lemetszett, hát azzal annak az egész évi haszonvételét kimerítette. Fa van, de út nincs, sem vevő hozzá. A mi főjövedelmét képezi, az a huszonkét falu jobbágya által fizetett dézsma, robot, füstpénz és kocsmáltatási jog. Ez sokra megy. De most az a huszonkét falu egy esztendeig egy árva garast sem fog fizetni Bálvándynak, mert mindenki azt mondja: hát ha te nem vagy az igazi földesur? holnap jön utánad a másik s az ujra megveszi rajtam. Hátralékot behajtani pedig — hogy mit jelent? azt tudják a kik próbálták.

Tehát ezzel a tréfával egy év jövedelme a kútba van ejtve.

De futott is a tett szinhelyéről Aszályi, a hogy csak négy mokányló vihette a szekerét, melyet jó közelbe rendelt, hogy rögtön menekülhessen, a mint idejét látja.

Puskát nem vitt ő magával védelemre, de a gyorsaságban bizott.

Jól tudta, hogy kétszáz forint a birsága egy olyan «actus majoris potentiæ» elkövetésének, mint mikor például egy nemes embert keményen eldöngetnek, s kétszáz forint Bálvándy úr előtt nem nagy pénz.

Igaz ugyan, hogy ez azzal a másik kétszázzal, a mit Csollán Berti igért jutalmul, épen négy. De mégis úgy hozta magával az izlése, hogy jobbnak találjon kétszáz forintot veretlenül, mint négyet bevert fejjel.

Annál fogva ugyan örült, mikor látta, hogy senki sem nyargal a szekere után, hogy nem üldözik. Hiszen nevettek rajta. Tréfának vették.

Digitized by Google

Azonban mikor legjobban örülne a szerencsés megmenekülésnek, egyszer csak rákiáltanak a mély útból: «megállj!»

A kiáltás asszonyi hang volt és szemközt jövőtől eredt. Aszályi meglepetve látta, hogy egy lovagnő ugrat a kocsija mellé, a kiben Sátory Katinkára ismert.

A delnő az erdei gyaloguton eléje került a menekvőnek. Nem igen jó szándékai lehettek iránta, a hogy arczáról s csillogó szemeiből ki lehetett venni.

— Meg ne moczczanj! kiálta a delnő a kocsisra; mert lelőlek!

A pisztolyok ugyan a nyeregkápában hevertek, de ez az asszonyság tud lőni! az már be van bizonyítva. A kocsis tehát szót fogadott; a fejére rántotta a lópokróczot, hogy ne is lássa mi fog történni? Tudta, hogy nem őtet kergetik.

— Mi tetszik? hebegé Aszályi.

— Beszéljünk németül, hogy ez a paraszt ne értse mit szólunk, monda Katinka s szemközt fordítá lova fejét a kocsiban ülővel. S már most hallgasson ön rám. Látja ön mi van a balkezemben? Erszény. Ebben van ötven arany. Én tudom, hogy ennek felét se igérte önnek Csollán, ezért a gyalázatos óvástételért, s hogy meg fogja-e adni? azt még ön sem tudja. Én tehát ezt az erszényt adom önnek, ha most visszajön és rögtön a biróság előtt kinyilatkoztatja, hogy óvástétele csak tréfa volt, s azt meghatalmazója nevében visszavonja. S látja ön, mi van itt a másik kezemben? Korbács. Arról pedig egészen bizonyossá tehetem önt, hogy Csollán Berti nem fogja önt úgy elverni karikás ostorral, ha megkaphatja, a mért óvását visszavonta: mint a hogy én elverem önt itt most mindjárt, a mért ön elég orczátlan volt, saját jelenlétemben Csollán urat az én gondnokom és uram képében megnevezni s az én jogomon az ő megbizásából tiltakozni. Már most tessék a választás! Jobb kezemből, balkezemből?

A megforditott hős nem menekülhetett a dilemmából.

Digitized by Google

Egyik felől a csábító sárgák, másik felől a fenyegető korbács.

Pedig megveretni egyáltalában nem kellemetes dolog; de asszony által megveretni meg épen nagy alkalmatlanság; az ember még csak panaszra sem mehet miatta, mert kinevetik.

Az asszonyság pedig nagyon komolyan beszélt.

— Határozza el ön magát, mert én nem akarok sokáig diskurálni!

— Visszamegyek. — Rebegé Aszályi, ösztönszerüleg nyujtva elé a tenyerét, talán békekötésre, vagy az erszény elfogadására.

Katinka gyöngén belecsapott az eléje nyujtott tenyerébe a korbács őzkörmös nyelével, s eltette az erszényt.

— Majd akkor kapja ön meg a pénzt, mikor visszavonta a tiltakozást. No, hát csak fordítsa vissza a lovait.

Aszályi felránczigálta a pokrócz alul a parasztot, s megmagyarázta neki kézzel lábbal és pantomimikával, hogy vissza kell menni, a honnan eljöttek, mely kivánságnak nagy búsan tett eleget a földi, sejtelmei levén az iránt, hogy ebből aligha az nem lesz, hogy őtet is végig fektetik a határdombon, s emlékezetnek okáért jól elhegedülik ősi szokás szerint. De hát csak engedelmeskedni kellett.

A statuáló alispán még javában tartotta a beiktatási szónoklatot a hivatalos vendégsereghez, midőn Aszályi ujra odafurakodott az asztalhoz. Most már azzal a mosolygó prætensioval jött, hogy ezuttal mindenki előtt kellemetessé fogja tenni magát.

Bátorságot vett magának a szava közepén félbeszakítani az alispánt.

— Kérem alăssan! még ne tessék bezárni a protocollumot.

Az alispán mérgesen tekinte rá: épen ott szakította félbe, mikor azt mondta: «daczára annak, hogy»

— Hogy mer?

— Nagy dolgot akarok mondani! Visszavonom az óvás-

Digitized by Google

tételt. Ime ezennel ünnepélyesen kinyilatkoztatom mint tekintetes nemes nemzetes és vitézlő Csollán Bertalan úr meghatalmazottja, hogy elébbeni tiltakozásom csak tréfa volt és így semmis.

Szegény jó becsületes Aszályit, csakhogy meg nem verték ezért a helyreigazitásért. Az alispán megharagudott rá, a miért új contextust kellett a beszédében kezdenie, a főjegyző a miért új jegyzőkönyvet kellett fogalmaznia. S valamennyi birák uraimék, a miért egy esztendei nem fizetésnek már most ezzel kiesett a feneke. Hej de szidták minden oldalról.

Hanem hát Aszályi hozzá volt már ahoz szokva. Akkor érezte magát elemében, mikor nagyon szidták; kivált szemtül szemben. Az neki gyönyörüség volt. Csak a tettleges szidást nem szerette, az ütleget. Hanem azt is felvette, ha hasznát látta.

Nagyobb gondja volt most az, hogy hol találja meg a szép asszonyt a saláriummal?

Nem soká kellett keresnie; Katinka az inasa által küldé meg neki a papirba csomagolt aranyakat. Az erszényt nem adta hozzá emlékül.

Aszályi nem hitt az inasnak, s felbontá a papirost: mind arany volt biz az. Valjon meg van-e mind az ötven?

De hogyan számlálja meg annyi ember előtt? meglátják! Ugy tett, hogy az egyik markába fogva az aranyakat, a másik kezével egyenkint áthelyezte azokat, s leeregeté a jobbik zsebébe. Fejet csóvált, ötvenegynek számlálta. Azután a másik markába vette mind s egyenkint áteregette a bal zsebébe. Megint ötvenegy volt.

Meg akarta mutatni, hogy milyen nagy a becsületérzése!

Addig sompolygott, addig feszengett, míg oda birt oldalogni, a hol Katinka, Bálvándy és a lengyel földes urak beszélgettek egymással egy csoportban. Ott alázatos szemtelenséggel rávigyorogva Katinkára, felmutatá a fölösnek

Digitized by Google

talált egy aranyat, két ujja hegye közé szorítva s a hű sáfár piruló becsületérzetével mondá:

— Nézze csak. Egygyel több volt.

Katinka végig nézett rajta, büszkén, haragosan, leránczolt szemöldökével a pólusig taszitva a közeledőt s azt mondá neki:

— Nem tudom, miről beszél ön?

S azzal hátat fordított neki, a mit Aszályi alázatosan megköszönt, s azután véglegesen eltünt.

Azt mégis kitalálták sokan, hogy a tiltakozás visszahuzatása kinek a műve volt?

Aztán törhette rajta a fejét, a ki akarta, miért lett olyan hive egyszerre Csollán Sátory Katalin Bálvándy bárónak?

Az ünnepélyt természetesen nagyszerű lakoma fejezte be.

A lakomán minden volt kapható, a mit az öt világrész az inyenczek számára terem, a parasztok számára künn a szabadban egész ökröt sütöttek s hordóból csorgott a bor, az úri rend egy hosszú deszkapalotában mulatott.

A deszkapalota hossza kivülről meglépve, lehetett husz öl, az a tér pedig, melyen a lakoma folyt, valami tizennégy, egy ölet foglalhatott el még a czigány zenekar erődített állása. De hát kinek jutott volna eszébe az iránt kérdezősködni, hogyhát a hiányzó öt ölnyi tér mit rejthet magában?

A zenekar emelvényén túl sűrű fenyőlombok takarták el a tért, egész sudár fenyők frissen levágva voltak sorba rakva egymás mellé s ha valaki kiváncsi volt a fenyőgalyakat szétvonni, azokon túl megint egy nagy gyékényfalat talált, mely sűrűn be volt tüzködve boróka lombokkal.

A lakoma eltartott este hét óráig; akkorra minden élvezet ki volt már merítve. A hajduk meggyujtották a csillárok gyertyáit, a szarvas agancsokból rögtönzött kandelaberek esti fényt adtak a mulatságnak. A szép hölgyek szemei még bűvösebben ragyogtak annál,

Digitized by Google

És Kálmán észrevette annál a nagy világosságnál, hogy ő rá semmi sem ragyog.

Katinka szemeivel nem találkozott többé, és saját napja előtt valami sötét test állt szüntelen: Bálvándy.

Valóban kezdte tapasztalni, hogy a kész nagy embereket többre veszik, mint a készülőben levőket.

Unta magát. Félrehuzódott egy szögletbe s azt várta volna, hogy valaki menjen oda hozzá és kérdezze meg tőle, hogy miért van olyan kifordított kedve?

De biz ilyen valaki most nem találkozott.

Valami izetlenséget érzett. Talán csak a pezsgő volt nagyon erős?

Mi van közel a végtelenséghez? A tenger, a hegy, a szép hölgy arcza, a ki igéri, hogy majd egyszer szeretni fog.

Eszébe jutott mindaz, a mit valaha attól a másik szép asszonytól hallott: az édes is, a keserű is, s úgy vette észre, hogy elrontotta vele a vágyát, minden egyéb édes és keserű után.

A czigányzene, a lárma, magyar, német, lengyel nyelven; a női kaczagás, mint egy zürzavaros álom kábította fejét: ugy érezte magát, hogy nagyon rosszul van.

S valami határozatlan vágy azt mondá neki, hogy ha ő abba az ismeretlen sötétségbe bejuthatna, a mi ott a fenyőkön túl van, ott ő meggyógyulna valamitől.

Egyszerre három taraczklövés hangzott künn; mire nagy suhogással váltak kétfelé a felállított fenyők, két oldalra omolva; s a mögöttük levő borókás gyékénysátor, mintegy szinpadi függöny vonult fel a magasba.

Mi volt a háta mögött?

Szinpad!

Valóságos, igazi theatrum; pompás díszitményekkel; a háttérben egy festett havas, hólepte várorommal, elől jégcsapos-ereszű gunyhók. S e gunyhók előtt lengyel ruhákban egy csoport férfi és nő; kik a függöny felemelkedtével rákezdték azt a szivgyujtogató kardalt lengyelűl:

Digitized by Google

«Estye Polszka nye zginyela!» (Nincs még veszve Lengyelország.)

Ah, minő meglepetés volt ez!

Szinpad, szinjáték! A vad rengeteg közepett. A lengyel és magyar határszélen, a hol magyar és lengyel urak és úrhölgyek összetalálkoztak, s danolják egymás nótáit.

Magyar és lengyel. Két nemzet, a ki alszik. S mint Hamlet mondja: «talán álmodik is».

A kardalt rettenetes tapsvihar fogadta; az igazgató alig tudott szóhoz jutni, hogy elmondja, miszerint a magyar szinjátszó-társaság a magas uraságok előtt ez alkalommal «Benyovszky Móricz» czimű vitézi szinjátékot fogja előadni.

Abban a szinház-igazgatóban Kálmán Borcsayra ismert.

Kálmánnak nagyot dobbant a szive! Ez a meglepetés ő rá nézve volt a legmegkapóbb. A hatalmas földes urnak sikerült a messze Ungvárról elhozatott szinész-társulatot oly rejtekben tartani egész a függöny felgördültéig, hogy vendégeinek egyike sem tudott a felől semmit.

És Kálmán ott látta maga előtt azt az embert, a kit anyai átok alatt kerülnie kellett. A nagyot dobbanó szív mondott neki valamit. Csakhogy azt, a mit a szív mond, olyan nehéz megérteni. Szemrehányás volt-e az, hogy ime, milyen jól megtartottad, a mire az a haragos nagyanya kényszerített, hogy másfél éven túl csak egy sort nem irtál a szökevényeknek, sem útjaikba kerülni nem akartál, megőrizted magadat tőlük? Ijedelem volt-e ez a szivdobbanás, hogy íme, összetalálkoztatok! hogy kerülöd most ki őket? hogy óvod meg magadat, hogy velök ne beszélj? hogy vonod magadra amaz öreg boszuálló haragját? Vagy talán öröm volt az a szivdobbanás?

Annyi bizonyos, hogy Kálmán igen vigasztaló gondolatnak találta, hogy a féloldalra dült fenyők árnyéka ideig-óráig tartó menedéket szolgáltatott a zugnak, ahová bevette magát; ott Borcsay nem látja meg.

Oh, ne tessék remegni! A szinész nem lát meg a szin-

Digitized by Google

padról senkit. Reá nézve az egész egymásra zsufolt embertömegnek csak egy enharmonicus nagy ábrázatja van. Ez óriási arcz aként nevet, aként sir, aként figyel, ahogy ő akarja, vagy aként fütyül, ahogy maga akarja, de ő csak egy nagy vonását látja onnan a magasból; hanem ha egyetlen ember a tömeg figyelme között fecsegni kezd, azt az egy embert meglátja a szinész, s úgy hiszem, hogy mint a gyilkos arcza fénykép gyanánt ott marad a meggyilkolt szemének hártya-reczéjén: a szinész is örökké elhordja annak az egynek a képét, s látja maga előtt.

Kálmán ott állhatott volna akár magnesium világitásban Borcsay előtt, az nem látta volna őt meg.

De majd mikor jön az a másik, a kinek asszonyi szemei vannak! Mert azok egészen más hatalmú szemek.

Kálmán remegett és izzott, midőn Afanásiát kilépni látta. Czilike volt az.

De alig ismert rá.

Az egy ihlett művésznő volt, a kit maga előtt látott; a természettől bájakkal, csengő hanggal megáldva. De ki adta neki az ihletet, mely arczát körülragyogja, arczvonásainak e nemes szenvedélyt; hangjának a szivhez beszélő igaz kifejezést; ki tanitotta ily szépen szavalni a parasztok népének nyelvén? Ki tanitotta e plasticai mozdulatokra, e női finomságra? Kitől vette az izlést az öltözékben, egész külső megjelenésében? Ki magyarázta meg neki, mennyi elég a szinpadon, hogy az actio művészet legyen: ne nyegle produkálás?

Hiszen nem volt még akkor szini növelde.

Oh! a közönség el volt ragadtatva általa. A magyar és lengyel úrhölgyek, s a russzyák parasztok odahátul a terem végében. Pedig magyar és lengyel úrhölgyek talán épen úgy nem értették a szavalat szövegét, mint a szegény russzyák parasztok oda hátul.

Kálmánt magát hatotta meg legjobban ez a tünemény. Hisz ő költő volt. Az ő ideálja volt ez. A mit képzeleteiben álmodott.

Digitized by Google

Nem is rejtette magát most már a fenyőgalyak közé. Előbbre furakodott, hogy jobban hallhassa a művésznőt.

Czilike egy hosszú monologgal küzdött. Mindenki figyelve hallgatott rá. A rusznyákparaszt szájára tette a markát, hogy még szuszogásával se zavarja a csendet, s a lengyel főnemes hangtölcsért csinált a tenyeréből, hogy egy szavát se veszítse el a művésznőnek; a legérzékenyebb helyén a búsongó magánbeszédnek megpillant egy arczot a művésznő a földszinten, s egyszerre elfeledve Kamcsatkát és Koczebuet, örömrepeső mozdulattal tesz egy előrelépést s a kedves meglepetés utánozhatlan hangján kiált fel: «Kálmán!» A másik perczben aztán észreveszi magát; nagyon elszégyenkedik: a harmadik perczben ismét uralg önmaga fölött, és folytatja panaszos magánbeszédét, most már igazi könyekkel szemében.

Mind az önfeledt örömkiáltás, mind az elpiruló zavar, mind a visszatérő nyugalom oly művészi, oly elragadó volt, hogy a közönség meg volt bolondulva gyönyörében.

Hát még Kálmán!

A mint a függönyt leereszték, törte magát keresztül a fenyőgaly-torlaszon; nem törődött már sem fehér pantallonjával, a mit a fenyőágak zöldre tarkáznak, sem két szeme világával, mit a boróka tűlevelei fenyegetnek; sem azzal, hogy mit mondanak odalenn az ismerős szép hölgyek? sem azzal, hogy mivel átkozódik odahaza a kérlelhetetlen öreg anya? hanem rontott keresztül fenyőgalyakon, gyékény-függönyön fel a szinpadra, s ott sirt egy percz mulva Czilike karjai között.

Ott volt ő igazán otthon. Ott talált azokra az ölelő karokra, a mik csak szeretetet adnak, nem követelnek érte semmit.

— «Oh Kálmán! oh kedves Kálmán!»

— No, hagyj hát belőle nekem is! szólt közbe egy férfihang, s átvette Czilike karjai közül saját ölelésébe Kálmánt Borcsay, vagy pardon! Bányaváry úr. Benyovszky Móricz sima arcza nem gátolá, hogy barátját összecsókolja,

Digitized by Google

s a lengyel számüzött jellemétől nem ütött el, hogy magyar barátját szivesen lássa. A sibériai szenvedés, s a kamcsatkai kormányzó szigorú rendszabályai ugyan kissé érdessé tették s nem állhatta meg, hogy szemrehányásokat ne tegyen a megölelgetett jó barátnak.

— Valahára mégis találkozunk! Ugyan jól el tudtál előlünk rejtőzni; hiredet sem hallottuk. Pedig te hallhattad a mienket. Nagyanyád megátkozott ugy-e, ha hozzánk valaha közelítesz? Megtartottad a parancsát. Hanem csak addig tarthattad meg, míg velünk nem találkozol. Tudtam én azt. Csak az kell, hogy Czilikét meglásd a szinpadon, s elestél a lábadról, ha mindjárt olyan piedestálon állsz is, mint a Nelson szobra. Arczra esik az előtt az egész világ, a merre járunk. Ugy-e, micsoda művésznő! Bámulatos. A szinpadon kivül pedig olyan ügyetlen gyerek, mint egy iskolás leány. No majd meglátod! Mert most velünk maradsz, a míg itt tanyázunk ennek a bolond bárónak az erdejében. Eszeveszett ember. Ezer forintot dobott ki azért, hogy itt játsszunk az ő statutióján. Volt is nekem szükségem az ő ezer forintjára! Hanem a publikumért jöttem. Meg akartam magunkat mutogatni a lengyeleknek. A magyarok már ismernek bennünket; ide értve tótokat, ráczokat, oláhokat. Azokat mind meghóditottuk. Most a lengyeleken a sor. No, majd sokat beszélek én neked erről. Mert tőlünk most már el nem maradsz, a míg itt leszünk. Pompás szállásunk van. Egy deszka-sátor, a minek feneke nincs. Négy czölöp a földbe verve, arra friss bükkgaly teritve: az az ágy. Neked is verünk le mellénk négy czölöpöt, s úgy alszol rajta, mint egy kis Isten. — Egész éjjel nem hunyjuk le a szemünket, mindig mesélni fogunk. A társaságom ott alszik a borjuszinben; tudniillik, mikor a mécsből elfogy s kártyázni nem lát többé. Mi pedig el fogjuk egymásnak mondani, két hosszú év óta mi történt? Hát csak eredj vissza a publikumhoz, s ha van, a kitől elkéredzkedjél, mondd meg neki, hogy most Czilike parancsol veled. Ugy-e kedvesem: te azt paran-

Digitized by Google

csolod Kálmannak, hogy velünk maradjon, a míg el nem szökünk tőle? Látod, ő parancsolja. Annak pedig szót kell fogadni. Nos, ugy-e eljösz? Nincsen tán valakid ezek között a, ránézni nem szabad, úri arczok között, a ki féltékeny legyen rád? Hiszen odalenn nem megy a szerelem olyan hamar. Ott még elébb meg kell vénülni, meg kell nőni, meg kell gazdagodni: kedvbe kell járni, rá kell szolgálni, móringlevelet irni, papnak kihirdetni, mielőtt szabad szeretni. Hát még most nem félsz senkitől; még most nálunk vagy otthon. Tehát gyere haza!

Kálmán valóban úgy érezte, mintha ott volna az otthon.

A sugó elsőt csöngetett a második felvonáshoz, tisztulni kellett a szinpadról. Kálmán visszavándorolt a közönség közé a fenyő-kulisszák közül.

Ott minden ismerőse kérdésekkel ostromolta.

— Ki az a szép szinésznő, a ki önre lekiáltott? kérdezé összehunyorított szemekkel a herczegnő az ifjú embertől.

A főispán ugyan már tudatta a herczegnővel, hogy ki az; mert többször látta az öreg Jenőynével a k.-i szinházban, sőt beszélt is vele, s tudta, hogy Czilike Kálmánnak valami közeli rokona.

Annálfogva senki sem várt Kálmántól, mint jól nevelt és világban jártas ifjútól más választ, mint azt, hogy «valami távoli rokonom».

— «Ez nekem testvérhugom», felelt Kálmán.

Csak unoka-huga volt; de jól esett szivének, ha egy fokkal közelebb hazudhatta őt magához.

Pedig bizony Aszályi is ott van és mindent lát és hall, s bizonyos, hogy mindent el fog árulni az öreg asszonynak odahaza.

De hát arra nem gondol senki.

A játék folyik; jönnek benne tréfás helyzetek is. Rák bácsi extemporizál; a sugó ugyanazt teszi; két palaczk áll az utóbbi előtt; Rák bácsi megakad, kéri a sugót, hogy sugjon hamar; «elébb egyet iszok!» felel rá a sugó; s a közönség jól mulat rajta.

Digitized by Google

(Én ugyan ezzel a nyelvtani botlással koczkáztatom, hogy a magyar tudós társaságból kiteszik a szűröm; de már egyszer historicum, hogy a sugó azt mondta, hogy «elébb egyet iszok» ; a miből azt kell sejtenem, hogy ennek a szónak két külön formája van: «iszom,» verbum deponens; «engedem, hogy igyam»; «iszok», ez pedig verbum activum: «cselekszem, hogy igyam». S a sugó cselékedte azt; s a közönség olyan jól mulatott rajta, mint a direktor magas páthoszán, s a primadonna könyhullatásain.)

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN

DATE DUE

SEP [illegible] 1994

SEP 01 1994

Digitized by Google

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03285 8428
Digitized by Google